

**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ГЕРОЇВ КРУТ
Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління
персоналом»**

**ПРАВОВЕ ТА ІНСТИТУЦІЙНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ
КЛАСТЕРИЗАЦІЇ**

Збірник матеріалів X міжнародної науково-
практичної конференції
(25 квітня 2018 року)

Чернігів 2018

Правове та інституційне забезпечення регіональної кластеризації. Збірник – Чернігів: Чернігівський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2018 – 331 с.

Друкується за рішенням Вченої ради інституту
(протокол № 9 від 30 квітня 2018 р.)

***За загальною редакцією
кандидата економічних наук, доцента
Мурашко Миколи Івановича***

Редакційна колегія:

Сич Є.М. д-р екон. наук, проф.; Ступа В.І. д-р тех. наук, проф.;
Мурашко М.І. к-т екон. наук, доц.; Кадетов С.М. к-т екон. наук,
доц.; Сидоренко Є.В. к-т юрид. наук; Назарко С.О. к-т екон.
наук, доц.; Ямпольць П.В. к-т іст. наук; Кобзар В.В., к-т юрид.
наук; Суворова С.Г. к-т екон. наук.

Статті надруковані в авторській редакції

Комп'ютерний макет Захарчук І.В.

Адреса редакції: 14000, Чернігів
вул. Промислова, 17
Чернігівський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ ВНЗ МАУП
Тел./факс (0462) 677-179
E-mail: maurchern@ukr.net

УкрІНТЕІ

Посвідчення №76 від 26 лютого 2018 р. Про реєстрацію проведення X Міжнародної науково-практичної конференції за темою «Правове та інституційне забезпечення регіональної кластеризації»

© Чернігівський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІЧНА (ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ).....7

Аніщенко В.О. До питання щодо формування екологічної культури майбутніх юристів.....7	7
Іванова Н.В. Кластеризація інфраструктурної сфери регіону та її вплив на розвиток продуктивних сил.....14	14
Маклюк О.В. Аналіз прибутковості діяльності виробничих підприємств Чернігівської області.....35	35
Мурашко М.І. Процедури первинного публічного розміщення акцій, як чинника капіталізації інтелектуального капіталу.....56	56
Мусієнко М.П. Тенденції розвитку ринку агрострахування в Україні.....68	68
Назарко С.О. Оцінка впливу чинників на формування вищої освіти регіону.....74	74
Пільчевський О., Назарко С.О. Дослідження ефективності розвитку вищої освіти та ринку праці регіону.....83	83
Повна С.В. Мотивація створення кластерів як форми забезпечення інноваційної діяльності в регіоні.....94	94
Попело О.В. Теоретичні основи регіоналізації.....100	100
Стоянова А.В., Суворова С.Г. Мерчандайзинг як інструмент отримання додаткового прибутку та досягнення конкурентних переваг.....109	109
Суворова С.Г. Правове регулювання маркетингових досліджень в Україні.....114	114
Хмелевський С.М. Менеджер чи керівник ?.....126	126
Шевченко О.С., Насенник А.С. Эффективность использования производной для определения конкурентоспособности кластера.....132	132

Шимчук А., Назарко С.О. Особливості використання інноваційних технологій в управлінні персоналом.....	135

СЕКЦІЯ 2. ПРОВОА (ЮРИДИЧНІ НАУКИ)....144

Анохіна К.Е. Актуальні проблеми діяльності центру надання адміністративних послуг.....	144
Бачинський В.М. Електронне урядування у сфері надання адміністративних послуг органами державної влади.....	149
Болдирева В.М. Поняття державного регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності.....	154
Головенко В.В. Соціально корисні роботи, як різновид адміністративного стягнення.....	159
Гольцова С.В., Сидоренко Є.В. Міжнародно-правові стандарти в сфері забезпечення незалежності прокурора.....	163
Кобзар В.В. «Монетизація» пільгового проїзду з точки зору ефективності її реалізації в умовах сьогодення.....	169
Красногор О.В. Сучасний стан нотаріату в Чернігівській області в умовах кластеризації.....	176
Ніщимна С.О., Тетервак Д.А. Державне кредитування в зарубіжних країнах.....	181
Ніщимна С.О., Троян Л.М. Споживчі товариства як суб'єкти права власності	187
Ніщимна С.О., Павлова Ю.В. Деякі проблеми правового регулювання міжбюджетних відносин в Україні.....	193
Пузирний В.Ф., Кирдан Ю.В. Характеристика основних принципів правового регулювання оплати праці.....	197

Пунтус Т.М. Удосконалення системи надання адміністративних послуг.....	201
Семенцова О.А. Деякі аспекти реформування державної служби в Україні відповідно до європейського зразка.....	204
Семіцький В.М. Характеристика принципів на яких ґрунтується державна служба відповідно до вимог чинного законодавства.....	208
Сєдих Г.Є. Принципи державного управління у сфері виконання кримінальних покарань.....	213
Сидоренко Є.В. Новели Сімейного кодексу України.....	218
Сіводін О.О. Нормативні підстави регулювання публічних закупівель в Україн.....	221
Ткаченко О.Г., Дубік В.Л. Поняття персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України.....	227
Ткаченко Т.Г. Основні проблеми реформування публічної адміністрації в Україні.....	232
Христюк І.В., Захарчук І.В., Стан правового забезпечення малого та середнього бізнесу в Україні.....	237

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНА (СОЦІАЛЬНІ, ГУМАНІТАРНІ ТА ПРИКЛАДНІ НАУКИ).....243

Герасименко М.Д. Комп'ютерні вправи для навчання професійно орієнтованого читання майбутніх учителів англійської мови.....	243
Дем'яненко Ю.О., Петренко Є.С. Усвідомлення міри покарання як запорука виправлення.....	249

Коваленко В.І., Лузан М.В., Шевченко О.В. Теоретичні аспекти математичних моделей та методів в економіці та фінансах.....	258
Любич О.А. Асимілятори та традиціоналісти в середовищі українського дворянства в XIX ст.....	270
Настояща У.В. Правова свідомість як детермінанта особистості співробітника пенітенціарної служби.....	277
Oliychenko I., Ditkovska M. Information technologies and computer networks in the conditions of decentralisation reform in Ukraine.....	282
Приходько В.О., Шакун Н.В. Гендерні стереотипи в рекламі.....	295
Пророченко В. В., Старенок І. П., Шакун Н.В. Українська національна ідея як підстава національної ідентичності.....	304
Ямпольць П.В. Повсякденне життя населення підрадянської України: історіографічний огляд....	312

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІЧНА (ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ)

*Аніщенко В.О.,
кандидат технічних наук, доцент,
начальник науково-дослідного центру
з питань діяльності органів та установ ДКВС України
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернівці*

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Сучасне суспільство вже тривалий час знаходиться перед вибором: або зберегти існуючий спосіб взаємодії в системі «суспільство–природа–людина», що неминуче призведе до екологічного апокаліпсису, або зберегти біосферу, природне середовище для життя. Саме для розуміння важливості біосферних законів існування життя, вироблення необхідних кроків розвитку екологічної політики держави на всіх рівнях її реалізації та нормативно-правового забезпечення природоохоронних програм і технологій їх втілення, забезпечення екологічної безпеки суспільства є необхідним формування екологічного світогляду майбутнього юриста, екологічної компоненти його професійної компетентності, нових підходів до формування його екологічної культури (як окремої особистості), а також для можливого його впливу на розвиток екокультури всього суспільства в процесі своєї професійної діяльності.

Екологічна культура є частиною загальної культури, і представляє собою систему взаємопов'язаних компонентів: екологічне знання, екологічна свідомість, екологічне відношення до природи та екологічна

діяльність (рис. 1). Ці компоненти формують екологічну культуру людини все життя, однак під час навчання майбутніх юристів в закладі вищої освіти існують регламентовані межі тримання екологізованих знань в рамках дисциплін, що вивчаються. Виходячи з ідеї безперервної екологічної освіти, ми розглядаємо організацію екологічного навчання майбутнього фахівця в закладі вищої освіти як важливу підсистему навчання протягом всього життя.

Значний внесок у розвиток екологічної освіти, в тому числі екологічної культури, внесли відомі вітчизняні та закордонні вчені такі, як В. Андрущенко, В. Акопян, Г. Бачинський, В. Вернадський, Л. Губерський, Б. Коммонер, В. Крисаченко, С. Лебідь, Ю. Одум, А. Печча, А. Толстоухов, М. Хилько, М. Швед та ін.

Констатуючи велику кількість досліджень з питань екологічної освіти, формування екологічної культури необхідно зазначити, що в Україні недостатньо уваги приділяється питанням екологічної освіти в умовах екологічної кризи майбутнім фахівцям галузі 081 Право. Саме екологічна культура, що формується під впливом екологічної освіти, спрямована на формування екологічної свідомості, гармонізації відносин в системі «суспільство–природа–людина», забезпечення екологічної безпеки. Тому наукові пошуки привели нас до необхідності визначення сутності цього важливого питання.

Серед основних функцій екологічної культури необхідно назвати наступні: організація гармонійних взаємовідносин суспільства та природи, враховуючи практичні потреби суспільства й прагнення природи до екологічної рівноваги, що веде до збереження умов для існування і розвитку людства; формування певних стереотипів екоповедінки як людини, так і суспільства в цілому; створення можливості прогнозування негативних екологічних наслідків людської діяльності; розвиток екологічного управління та основних його інструментів та

забезпечення їх правового обов'язкового впровадження в діяльність суспільства.

Рис. 1. Елементи формування екологічної культури

Формування екологічної культури базується на певних принципах: неперервності, комплексності, системності і систематичності, що забезпечують організаційні умови формування екологічної культури особистості; виховання розуміння цілісності, єдності довкілля, нерозривного зв'язку його компонентів, взаємообумовленості природних умов і процесів; міждисциплінарного підходу до формування екологічної культури; висвітлення екологічних проблем на глобальному, національному і регіональному рівнях; спрямованості навчання на розвиток ціннісно-мотиваційної сфери особистості, гармонізації зв'язків із навколишнім середовищем; ступеневості, що передбачає вертикальну інтеграцію екологічної освіти, яка забезпечує неперервне підвищення рівня сформованості екологічної культури; доступності системи екологічної освіти, враховуючи різноманітні форми і методи; діагностичності що полягає у можливості діагностувати рівень сформованості екологічної культури, з метою її подальшої корекції; природовідповідності, що полягає у відповідності

форм і методів екологічної освіти психолого-фізіологічним, віковим і фізичним особливостям студента; диференційованість і варіативність передбачає диференціацію змісту екологічної освіти та виховання, використання різноманітних програм, форм і методів навчання, враховуючи потреби у екологічних знаннях; принцип наочності; принцип єдності наукової і навчальної діяльності викладачів і студентів; принцип участі студентів у науково-дослідній роботі; принцип урахування особистих можливостей студентів та ін.

Специфіка екологічної культури майбутнього фахівця-юриста полягає в тому, що він як суб'єкт загальної культури повинен володіти всім комплексом наукових знань та вмій, які дозволяють: реалізовувати програми направлені як на захист екологічних прав, так і обов'язків, гармонізацію відносин в системі «суспільство–природа–людина», на усунення негативних екологічних наслідків, на забезпечення екологічної безпеки, екологічного благополуччя населення.

Процес формування екологічної культури починається з набуття екологічних знань, розуміння глибоких природних процесів взаємодії людини і природи та можливих наслідків цієї взаємодії, вміння орієнтуватись та реалізувати знання та реально втілювати їх в життя, в екосоціальної активності. Майбутній фахівець-юрист повинен стати активною частиною у вдосконаленні культури: вивчати норми міжнародного права, судову практику, громадську думку і приймати участь в процесі розробки нормативних актів різного рівні. Залучення громадських організацій та населення до процесу екологізації в усіх сферах життя є метою формування висококультурного громадянського суспільства, основою формування екологічного мислення, що в свою чергу потребує діяльності всіх соціальних інститутів і наявність відкритої і зрозумілої екологічної інформації для людей різного розвитку.

Модель формування екологічної культури, яку ми пропонуємо, базується на виявлених нами уявленнях про сутність, структуру екологічної культури та системної екологізації змісту юридичної освіти. Запропонована модель відбиває послідовні етапи формування екокультури майбутніх фахівців та реалізує відповідні її компонентам цілі їх екологічної освіти. Перший етап – це розвиток екологічної грамотності, яка є найважливішою складовою частиною функціональної грамотності сучасної людини, що дозволяє їй існувати в системі «суспільство–природа–людина». Зміст екограмотності як мінімально необхідної ланки в екостановленні особистості визначається в рамках особистісного контексту. Другий етап – екологічна освіченість, що спрямований на узагальнення і систематизацію знань, що отримані раніше, дає певні філософські уявлення, забезпечуючи особистості формування у неї основ сучасного світорозуміння. Третій етап – формування екологічного компоненту професійної компетентності. Заснований на реалізації принципу інтегративності, який є одним з ведучих при побудові моделі. На цьому етапі відбувається становлення й розвиток екологічної культури, що відображається у виправданій поведінці майбутнього фахівця-юриста і здійснюється наступним чином: включення змісту екологічних спецдисциплін у професійну діяльність, включення досвіду науково-дослідної роботи і пропагандистської діяльності в галузі екології та екологічного права, здійснення природоохоронної діяльності.

Поетапне формування включає: мотиваційно-цілісний компонент і припускає формування системи уявлення та переконань, розуміння цілей і завдань екологічної освіти у формуванні екологічної культури і відповідального культурного відношення до природи, пізнавальний компонент направлений на глибоке вивчення основ екологічних знань на формування екологічного мислення, творче засвоєння екологічної моделі діяльності,

діяльнісний компонент спрямований на формування системи операційних умінь навиків реалізації екологічної освіти у вирішенні екологічних ситуацій.

Для оцінки рівня сформованості екологічної культури майбутніх фахівців-юристів на всіх етапах її становлення використовуються наступні методи і методики: усні та письмові опитування (тестовий контроль, контрольний зріз, самостійна робота, ін.); практичні роботи дослідницького характеру; олімпіади по екології та екологічному праву; інтелектуальні марафони; дискусійні майданчики; проекти екологізації норм права, діяльності людини і суспільства; науково-практичні конференції та ін.

Треба зазначити, що на сучасному етапі розвитку суспільства екологічна культура має низький рівень. На це вказує дуже малий відсоток розгляду судових справ в загальних судах щодо захисту екологічних прав громадян або відшкодування шкоди спричиненої довікілью за позовними заявами фізичних осіб, що само по собі є показником рівня екологічної культури. Майбутній фахівець-юрист повинен дотримуватись активної позиції по відношенню до захисту екологічних прав, виступати носієм відповідних знань що на практичному рівні повинно виражатись у отриманні та доведенні до суспільства екологічної інформації щодо стану довкілля, застосування речовин які спричиняють шкоду як споживачам так і навколишньому середовищу, допомагати громадянам у захисті екологічних справ в тому числі ініціювати проведення оцінки стану довкілля, приймати участь в громадських експертизах. Мати активну громадську позицію, коли ставиться питання про захист довкілля і зі всієї відвертістю, всіма засобами захищати своє і чуже особисте, абсолютне і невід'ємне право на життя в безпечному навколишньому середовищі. Для формування належного рівня екологічної культури необхідно провести корегування концепцій юридичної освіти, що спрямовано на засвоєння систематичних знань

про довкілля, знань в галузі екоменеджменту, екологічного права, формування загальної екокультури в руслі концепції сталого розвитку.

*Іванова Н.В.,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту та державної служби
Чернігівський національний технологічний університет*

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі розвиток інфраструктурної сфери залежить від специфіки галузей і регіонів та обумовлюється не тільки змінами у сфері матеріального виробництва. Сьогодні вже об'єктивно доведено, що ігнорування проблем інфраструктурного комплексу загрожує уповільненням економічного розвитку регіону в цілому, оскільки якісні та кількісні перетворення економіки гальмуються відсутністю повноцінного забезпечення цих процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи формування кластерів заклали у своїх працях М. Портер, Е. Лімер, В. Фельдман, М. Енрайт та ін. Актуалізацію кластерного підходу для України, його відповідне наукове обґрунтування здійснено багатьма вченими, серед яких слід відзначити праці Ю. Бажала, О. Крайника, Д. Крисанова, Н. Мікули, С. Соколенка, О. Тищенка, Л. Федулової. У роботах Е. Ваїлбука, В. Єфименкова, В. Княгиніна, Г. Шепелева, П. Щедровицького було досліджено особливості застосування кластерних структур як засобу розвитку регіону. Питання створення механізму підтримки функціонування та розвитку кластерів, їх еволюції досліджено в роботах Т. Бреннера, Д. Вейгельта, К. Лоусона, Д. Маїллата.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У більшості публікацій з цієї проблеми

розкрито теоретичні засади формування кластерів, досліджено передумови їх ефективного функціонування. Але недостатньо чітко визначено методологічні основи їх розвитку саме у сфері логістики.

Постановка завдання. Основною метою даного дослідження є визначення напрямів та шляхів кластеризації інфраструктурної сфери регіональної економіки, орієнтованої на гармонійну інтеграцію до європейського простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині однією з проблем ефективного входження у глобальний простір є недостатній рівень розвиненості інфраструктурного забезпечення прикордонних областей України та фінансової підтримки його реалізації. Існує багато факторів, які стримують розвиток логістичного обслуговування економіки регіонів, у тому числі прикордонних, та уповільнюють покращення використання транзитного потенціалу країни. Зокрема відзначимо:

- значну диференційованість регіонів за рівнем розвитку, відмінності між Україною та сусідніми державами у розвитку економічної самостійності регіонів;
- недостатність коштів для реалізації спільних проєктів транскордонного співробітництва, нерозвиненість практики державно-приватного партнерства у інфраструктурному комплексі;
- відсутність дієвої системи підготовки кадрів у сфері транскордонного співробітництва та відсутність комплексної системи підвищення кваліфікації у сфері логістики;
- ігнорування можливості залучення недержавних установ, підприємств та громадських організацій до розвитку транскордонного співробітництва;
- законодавчий вакуум та відсутність належної державної підтримки розвитку сфери логістики;
- недостатній рівень розвиненості митної інфраструктури, невідповідність пропускнує спроможності

пунктів пропуску через державний кордон наявним потребам та потенційним можливостям міжнародного співробітництва;

- відсутність упродовж міжнародних транспортних коридорів сучасної логістичної інфраструктури;

- неупорядкованість нормативної, організаційної та методичної підтримки розвитку логістичної діяльності центральними органами влади;

- невідповідність технічного стану об'єктів логістичної інфраструктури наявним навантаженням для обслуговування внутрішніх та транзитних потоків.

Вирішення цієї проблеми та кардинальне поліпшення ситуації у логістичній сфері в Україні можливо лише завдяки прискоренню впровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, особливою інституційною складовою якої є кластери. Для національної економіки, зважаючи на гео економічне розташування країни, актуальними є транскордонні кластери, які отримали найбільшого поширення у прикордонних регіонах Європи. Такі логістичні комплекси у складі виробничої інфраструктури є сучасною формою комплексотворення на національному, регіональному та локальному рівнях і значною мірою сприяють економічному розвитку прикордонних територій, стимулюють інноваційно-інвестиційний розвиток регіону, забезпечують ефективне використання ресурсів, створюють робочі місця в периферійних, віддалених від центра районах.

Кластерний розвиток є однією з характерних ознак сучасної інноваційної економіки. Крім того, кластери являють собою комбінацію інтеграції та кооперації таким чином, що об'єднання в одних сферах допомагають успішно вести конкурентну боротьбу в інших. У країнах-членах ЄС кластеризація є однією з умов підвищення конкурентоспроможності економіки регіонів та держави [1].

Характерною рисою європейського ринку логістичних послуг є його кластеризація. Фахівці виділяють близько 25 базових (основних) логістичних кластерів та 60 другорядних логістичних кластерів, розташованих на європейській території. Більшість таких кластерів знаходиться на перетині основних вантажних потоків і поєднують у собі безліч профільних об'єктів, у першу чергу, складських споруд. Ареал їх дії у різних країн та регіонів часто перетинаються. Принаймні 4 кластери можна розглядати як глобальні логістичні, а саме: Лондон, Париж, Франкфурт (Ріна-Мейн) та Рандстад Голландія (разом із регіоном Ріна-Пур та регіоном північно-східної Франції). В Австрії діють трансграничні кластери з Німеччиною, Італією, Швейцарією, Угорщиною, активізувались зв'язки з Францією та Великобританією. Розроблена політика стимулювання розвитку зв'язків між дослідними інститутами та промисловим сектором, знижені регуляторні бар'єри в інноваційних програмах, формуються центри конкурентоспроможності [2].

Серед успішного досвіду національних кластерів можна виділити, зокрема, повністю кластеризовану економіку Фінляндії, в якій виділено 9 кластерів. Економіка Нідерландів розбита на 20 «мегакластерів», на основі функціонування яких визначені пріоритети інноваційної політики держави. У Данії функціонує 29 кластерів, в яких беруть участь 40 % усіх підприємств країни, які забезпечують 60 % експорту, та розробляється концепція кластеризації. У Німеччині створено промислові кластери, а у Словенії прийнято стратегію зростання конкурентоспроможності промисловості та розроблено програму національного розвитку кластерів [2].

В Естонії з ініціативи неприбуткового об'єднання «Асоціація логістики та транзиту Естонії» створено кластер логістики, який об'єднав 19 провідних транспортних і логістичних підприємств країни. Естонський логістичний кластер на сьогодні об'єднує такі

організації: Порт Таллінна, Сілламаєській порт, Естонську залізницю, Талліннський аеропорт, Порт Палдиски, Vopak EOS, ERS, Alexela Logistics, ESTEVE Terminal, CF & S Estonia, DBT, Spacecom, Smarten Logistics, Contimer, Alekon Cargo, Baltic Rail, Центр Державних Ресурсів, Vominflot, Талліннський Технічний Університет, Естонську школу підприємництва Майнор та Асоціацію логістики і транзиту. Кластер орієнтований на міжнародний маркетинг послуг членів Кластера, а також на усуненість переваг естонської логістики на цільових ринках. Кластер приділяє особливу увагу таким питанням, як розвиток продукції, підвищення якості освіти у сфері логістики і транспорту, а також питанням співробітництва членів Кластера у сфері інформаційно-комунікаційних технологій.

В Україні також існують всі передумови логістичної кластеризації. Враховуючи зростання інтенсивності транзитних потоків із Заходу на Схід, доцільно створення логістичного транскордонного кластеру на західному кордоні України по осі Балтика – Чорне море. Як відомо, ареал соціально-економічного впливу міжнародних транспортних коридорів близько 200 км, тому доцільно створити логістичні центри, що формуватимуть транскордонний логістичний кластер, біля найбільших пунктів перепуску («Ягодин», «Рава-Руська», «Краківець» «Шегині», «Чоп», «Ужгород», «Порубне», «Рені»), таким чином всі західні області можуть отримати значний імпульс для розвитку [1].

На сьогодні транспортно-логістичні кластери, які створені та функціонують у Херсонському та Одеському регіонах, доводять свою ефективність. Наприклад, від нещодавно сформованого транспортного кластера в Одеській області очікуються такі результати [3]:

– забезпечення ефективної узгодженої роботи з урахуванням інтересів держави та суб'єктів господарської діяльності;

– посилення конкурентних позицій Одеського регіону у сфері транспортно-логістичних та туристичних послуг на Чорному морі;

– збільшення кількості, якості робочих місць та поліпшення соціального рівня мешканців регіону.

Дуже перспективними і необхідними на цьому етапі розвитку міжнародних економічних відносин є створення транспортно-логістичних кластерів на території прикордонних регіонів, таких як Чернігівський, Львівський, Закарпатський, Волинський. Зважаючи на інтенсивні логістичні потоки територією цих регіонів, існує реальна потреба у створенні великих міжрегіональних транспортно-логістичних центрів.

Закарпатська область розробила план, відповідно до якого в п'яти місцях на кордонах з ЄС буде розташовано промислові парки з центром у м. Мукачево. Заплановані промислові парки буде розміщено поблизу словацького кордону в м. Ужгороді та смт Соломоново, поблизу угорського кордону в с. Чопі та с. Берегові, а також у Виноградівському районі поблизу румунського кордону. Специфікою цих парків є те, що головним напрямком їх діяльності буде логістика, тому в довгостроковій перспективі до уваги береться транспортний потенціал, а розміщення промислового виробництва визначається лише як можливість. Аналогічні проекти розробляються іншими західними областями України, переважно з метою отримання фінансової підтримки з міжнародних фінансових фондів [1].

Однією з форм логістичних інтегративних утворень є, на наше переконання, транспортно-логістичні центри. У прикордонних областях України вони стають інструментом ефективного використання гео економічного і зростання інфраструктурного потенціалів прикордонних територій, а у промислових центрах – потужним засобом залучення інвестицій і прискорення соціально-економічного розвитку регіону.

Ключовим питанням, а на сьогодні і проблемою розвитку логістики, є джерела фінансування. Так, якщо брати транскордонну логістичну інфраструктуру, то згідно з Законом України «Про транскордонне співробітництво» фінансування проектів (програм) транскордонного співробітництва здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, місцевих бюджетів, а також інших джерел, не заборонених законом [4]. Для спільного фінансування проектів (програм) транскордонного співробітництва можуть використовуватися кошти міжнародної технічної допомоги, кредитні ресурси міжнародних фінансових організацій. Сьогодні джерелами фінансування таких проектів у сфері логістики фактично є тільки кошти місцевих бюджетів та міжнародної технічної допомоги, внаслідок чого уповільнилися темпи розвитку транскордонного співробітництва, недовикористовується наявний транзитний потенціал, відчувається недостатній рівень інфраструктурного обслуговування матеріального виробництва.

Західні регіони України, які межують з державами-членами ЄС, мають значну перевагу в цьому сенсі – вони залучені до реалізації проектів за рахунок коштів ЄС, у тому числі у межах виконання програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства та партнерства періоду 2007–2013 років [5].

Очевидним є необхідність застосування логістичної концепції та системного підходу в модернізаційних процесах системи інфраструктурного забезпечення регіону. Як свідчить наведений вище аналіз, для практичного вирішення проблем інфраструктурного обслуговування економіки країни, і особливо у напрямку зростання її транзитного потенціалу, нині активно залучаються логістичні технології, методи і підходи. В той час як логістичні інструменти дозволять підвищити якість інфраструктурних послуг і модернізувати процеси інфраструктурного обслуговування, системний підхід до розвитку інфраструктурного комплексу забезпечить

досягнення вищого рівня та оптимальності забезпеченості потреб національної економіки.

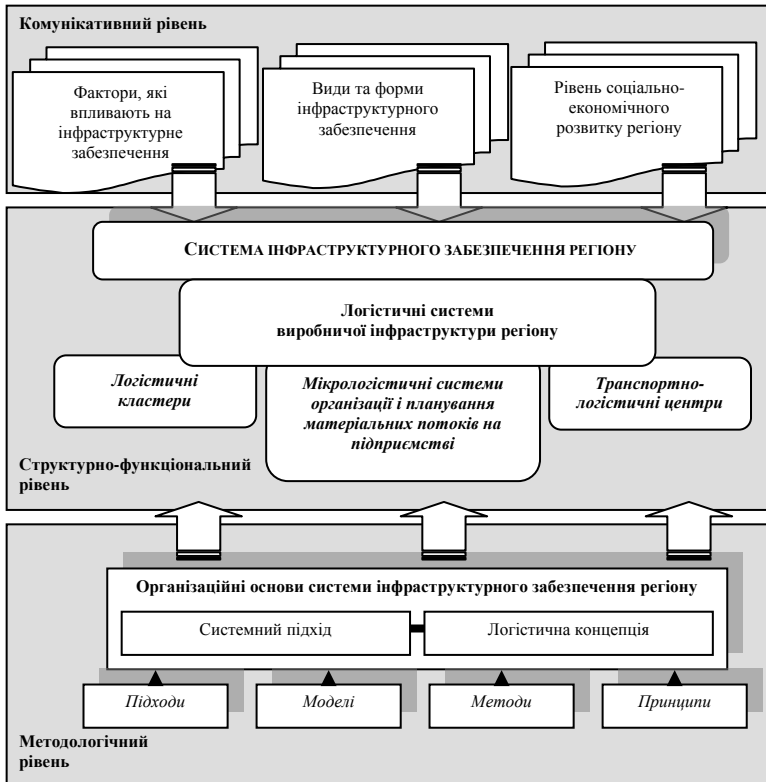

Рис. 1. Модель інтеграційних процесів (кластеризації) системи інфраструктурного забезпечення регіону
Джерело: розроблено автором [6].

Вплив глобалізації позначився на всіх сферах економічної діяльності. Інтеграційні процеси чітко проглядаються і під час організації інфраструктурного обслуговування регіональних об'єктів суспільного виробництва. Йдеться про формування ієрархічних, структурованих утворень виробничої інфраструктури регіону, якими сьогодні можуть виступати різновиди логістичних систем. З метою успішного забезпечення інтеграційних процесів національного інфраструктурного

комплексу необхідно реалізувати певні заходи науково-прикладного характеру (рис. 1).

Таким чином, можна свідчити про наявність логістичної інтеграції в основі формування логістичної системи виробничої інфраструктури регіону. Ці процеси доцільно розглядати у наступних рівнях:

- комунікативному – визначає передумови, формує внутрісистемні зв'язки елементів системи інфраструктурного забезпечення та взаємодію із навколишнім середовищем, а також передбачає інформаційний супровід операцій (у тому числі логістичних) процесу інфраструктурного обслуговування;

- структурно-функціональному – передбачає ідентифікацію логістичної системи за ознакою галузевої приналежності підприємств та видів економічної діяльності, які визначаються функціональним набором і визначають структуру процесу виробничого обслуговування;

- методологічному – дозволяє детермінувати закони організації, розвитку та функціонування, складові механізми регулювання системи інфраструктурного забезпечення тощо.

Розглянемо зазначені рівні детальніше.

Комунікативний рівень. На цьому рівні ключовими є ідентифікація передумов кластеризації, а також виявлення факторів розвитку інфраструктурного забезпечення. Серед таких доцільно визначити:

- територіально-економічний устрій регіону;
- характеристики регіональних матеріальних потоків (інтенсивність, спрямованість, потужність тощо);
- відкритість регіональної економіки;
- рівень та спрямування регіональної спеціалізації.

Крім того, суттєвий вплив не тільки на стадії формування логістичних утворень, але і їх подальшого функціонування, здійснюють обмеження зовнішнього та внутрішнього середовищ системи інфраструктурного забезпечення регіону, до яких можна віднести такі:

- цільові – соціально-економічні орієнтири регіонального розвитку;
- ресурсні – рівень логістичного потенціалу регіону, наявність та рівень розвитку трудових, матеріальних, фінансових ресурсів;
- територіальні – топографічні та кліматичні регіональні умови визначають зовнішні контури логістичної системи;
- інституційні – наявність структури владних органів і нормативно-законодавчих актів, регулюючих створення та функціонування суб'єктів логістичної діяльності.

Зазначені вище фактори є визначальними також під час моделювання функцій та структури виробничої інфраструктури та логістичних кластерів у її складі.

Структурно-функціональний рівень. Становлення складових системи інфраструктурного забезпечення визначається їх функціями, які обумовлені попитом і вимогами з боку регіональної системи до інфраструктурного обслуговування. Тому економічна сутність інфраструктури розкривається через опис її функцій. Інфраструктура соціально-економічної системи представлена сукупністю елементів, що забезпечують матеріально-інформаційні взаємозв'язки об'єктів і суб'єктів та рух відповідних потоків системи.

Первинною функцією інфраструктури, яка характеризує суть і безпосереднє її призначення, є забезпечувальна. Разом із зазначеною інфраструктура одночасно виконує регулюючу функцію, певним чином упорядковуючи взаємодію елементів самої системи.

На наш погляд, наявність потоків та системна цілісність суб'єктів інфраструктурного обслуговування на регіональному рівні обумовлює їх належність до класу логістичних систем. При цьому постає питання формування міжгалузевих зв'язків між елементами логістичної системи, між логістичними системами виробничої інфраструктури регіону та міжрегіональної

інтеграції логістичних утворень. Необхідним також є окреслення контурів логістичних систем виробничої інфраструктури регіону.

Сучасне структурне уявлення системи інфраструктурного забезпечення регіону з погляду інноваційних змін можна представити у вигляді логістичного кластера. Кластер являє собою групу географічно локалізованих взаємопов'язаних компаній, постачальників обладнання, комплектувальних, спеціалізованих виробничих послуг, інфраструктури, науково-дослідних центрів, вищих навчальних закладів та інших організацій, взаємодоповнюючих один одного для досягнення конкретного господарського ефекту та посилюючих конкурентні досягнення окремих компаній і, відповідно, кластера в цілому. Таким чином, однією з відмінних ознак кластера серед інших організаційно-правових форм об'єднань підприємств є принцип територіальної локалізації [2; 7].

Сутність логістичного кластера визначає його основні ідентифікаційні ознаки [8]:

1. Виробничо-технологічний взаємозв'язок самостійних компаній, що формують логістичний кластер.
2. Територіально-виробнича спільність взаємозв'язків.
3. Наявність розвиненої інфраструктури.
4. Гнучкість складу і структури, відсутність жорстких, формальних обмежень і бар'єрів, що перешкоджають розширенню і звуженню логістичного кластера.
5. Відкритість логістичного кластера як системи.

Слід розрізняти кластери і мережі малих підприємств. Термін «мережа» відноситься до групи середніх фірм, які взаємодіють для досягнення загальних цілей – доповнюючи один одного і спеціалізуючись для подолання спільних проблем, досягнення колективної ефективності і захоплення нових ринків. Термін «кластер» вказує на галузеву і географічну концентрацію підприємств,

які виробляють і продають ряд пов'язаних або взаємодоповнюючих товарів та послуг спільними зусиллями.

Далі в межах ідентифікації логістичних систем виробничої інфраструктури регіону під кластером будемо розуміти стійке територіально-галузеве партнерство, об'єднане інноваційною програмою впровадження передових логістичних, інжинірингових та управлінських технологій з метою підвищення конкурентоспроможності учасників кластера на ринку інфраструктурних послуг.

Кластеризація виробничої інфраструктури дозволяє об'єднати різноманітні за формою власності, організаційно-правовим статусом, галузевою та географічною належністю логістичні організації в цілісну систему інфраструктурного обслуговування потреб регіональної економіки. Важливе значення при цьому має підсистема інноваційного забезпечення розвитку кластеру. Зазначимо, що всі учасники кластера зберігають свою юридичну та господарську самостійність, завдяки чому не потрібно створення ієрархічних органів управління, і що знижує адміністративні та організаційні витрати. Здійснюється лише регулювання функціонуванням логістичного кластера радою представників-членів кластера за участю споживачів, регіональної влади та громадськості.

Відносини співробітництва між учасниками кластера, спрямування на досягнення єдиної мети дозволяє досягти синергійного ефекту та суттєво підвищити рівень виробничого обслуговування потреб регіональної економіки [9]. На національному рівні кластеризація забезпечує планомірність розвитку, міжрегіональні зв'язки, дозволяє створити діючу регіональну інфраструктурну систему, стимулювати приватне-державне партнерство.

Зазначимо, що альтернативою кластерного розвитку може бути створення інтегрованих корпоративних

структур без об'єднання в кластери, зокрема, таких як асоціація, корпорація, консорціум, концерн.

Поширеними на сьогодні є інтегровані логістичні утворення у вигляді транспортно-логістичних центрів (ТЛЦ). На наш погляд, ТЛЦ можна лише умовно вважати логістичним кластером, оскільки в ньому відсутня важлива підсистема інноваційного і наукового забезпечення, що дозволяє постійно розвивати та удосконалювати виробниче обслуговування потреб регіональної економіки. У складі такого ТЛЦ можуть бути об'єднані:

- мультимодальний центр складського зберігання та вантажопереробки, який організований на основі складу для зберігання та переробки вантажів, включаючи спеціальне утримання вантажів;

- мультимодальний термінал із транспортною розв'язкою та устаткуванням для приймання, розміщення й оброблення контейнерів;

- транспортно-експедиційний центр, який здійснює організацію мультимодальних перевезень із пріоритетом вантажного автомобільного транспорту;

- об'єкти автосервісу та сервісу для водіїв.

Отже, логістична система інфраструктурної сфери регіону – це модель логістичного кластера, що інтегрує територіально зосереджені та функціонально диференційовані об'єкти виробничої інфраструктури, які спеціалізуються на наданні логістичних послуг.

Методологічний рівень. Методологія інтеграції передбачає вивчення основ формування логістичних систем виробничої інфраструктури та механізму їх подальшого функціонування. Для цього у сукупній дії системного підходу та логістичної концепції вивчаються підходи, моделі, методи та принципи модернізації інфраструктурного комплексу регіону на основі формування логістичних систем.

Кластеризація виробничої інфраструктури забезпечує всі переваги, які надає інтеграція на основі

кооперації та взаємодії самостійних логістичних компаній; їхнім генезисом є такі механізми:

1. Витратно-розподільчий механізм, який дозволяє забезпечити оптимальне використання потенціалу всіх логістичних операторів, що беруть участь у процесі кооперації. При цьому здійснюється спільне використання інформаційних і виробничих ресурсів з метою оптимізації витрат учасників процесу кластеризації та забезпечення синергійного ефекту.

2. Інвестиційний механізм, який дозволяє використати взаємне інвестування учасників кластера, а також інші форми капіталовкладень у розвиток логістичної системи.

3. Інформаційний механізм припускає формування загального інформаційного простору для забезпечення ефективних комунікацій у модернізованій інфраструктурній системі.

Важливе місце у процесі кластеризації посідає система оцінювання результативності. За методикою, розробленою Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій на основі методології ЄБРР, оцінюється інфраструктура за трьома категоріями [10]:

- комерціалізація та приватизація (власність, управління природною монополією, організаційна структура галузі);

- реформування тарифної політики (структура тарифів, взаємна заборгованість, обсяги бюджетного фінансування);

- регуляторний та інституційний розвиток (ефективний регулюючий орган, регулювання доступу до мереж).

З розширенням ЄС постали нові завдання формування транспортних зон і розвитку МТК. В Європі формується нова мультимодальна Транс'європейська транспортна система, яка включає всі види транспорту, та впроваджується новий широкомасштабний план розбудови Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T) до

2020 р. Цей план передбачає об'єднання транспортних мереж усіх нових держав-членів ЄС у зв'язку з необхідністю створення більш потужного єдиного європейського ринку. Згідно з ухваленим у 2004 р. документом ЄС «Community guidelines for the development of the trans-European transport network» [11], інвестиції передбачається сконцентрувати на розвитку обмеженої кількості транс'європейських транспортних осей (напрямоків інтенсивних перевезень вантажів і пасажирів), що поєднують країни-члени ЄС між собою та з новими країнами-сусідами та регіонами. Єврокомісією визначено 5 основних мультимодальних осей: північна, центральна, південно-східна, південно-західна та водні магістралі між європейськими портами [12].

У жовтні 2013 р. Єврокомісія представила нову інфраструктурну стратегію ЄС97 [13]. Основою нової інфраструктурної політики ЄС стане продовження розпочатої раніше роботи з перетворення національних транспортних систем країн Європи в єдину Транс'європейську транспортну мережу, ядром якої визначено дев'ять нових транспортних коридорів: Балтика– Адріатика, Північне море – Балтика, Середземноморський коридор, Середньосхідний коридор, Скандинавія – Середземне море, Рейн – Альпи, Атлантичний коридор, Північне море – Середземне море, Рейн – Дунай. Пріоритетне фінансування отримують транспортні коридори, що з'єднують східну і західну частини ЄС. Зроблено акцент на мультимодальності коридорів – незалежно від напрямку кожен транспортний коридор повинен поєднувати в собі мінімум три види транспорту, з'єднувати три держави і мати дві транскордонні секції. В результаті реалізації цієї Стратегії до 2050 р. оновлена транспортна мережа з'єднає 94 морські і річкові порти, 38 ключових аеропортів і дозволить оновити 15 тис. км залізниць, налагодивши на них швидкісний рух. На фінансування початкового етапу реалізації проекту – у період 2014–2020 рр. з бюджету ЄС

буде спрямовано 26 млрд євро та, серед іншого, заплановано налагодити Єдину європейську систему керування повітряним рухом та Європейську систему керування залізничним рухом. Загалом у найближчі 5 років для реалізації нової інфраструктурної стратегії Євросоюзу передбачається залучити 250 млрд євро за рахунок співфінансування з національних бюджетів європейських країн та приватних інвестицій.

Нині національна інфраструктурна система України залишається не інтегрованою з транс'європейською мережею, а лише поєднаною з нею необхідністю забезпечувати єдиний перевізний процес. При цьому темпи і масштаби розбудови транспортної інфраструктури України не порівняні з подібними процесами у країнах Азії та Сходу, а також найближчих сусідів України – Росії і, навіть, Білорусі, які, подібно до ЄС, активно розбудовують свої транспортні мережі.

Унаслідок активної розбудови транспортної інфраструктури сусідніми державами зростає конкуренція щодо надання транспортних послуг та обслуговування основних трансконтинентальних і транснаціональних вантажопотоків, і насамперед, на найважливішому напрямку Європа – Азія.

Ініціювання іноземними державами певних проектів, які передбачають здійснення євро-азійських економічних зв'язків в обхід території України, вимагає від Уряду України якомога скоріше вибудувати власну стратегію щодо розвитку транспортної мережі, будівництва найважливіших інфраструктурних проектів та залучення транзитних вантажопотоків. Нині перелік цих проектів потребує уточнення і доповнення з урахуванням кардинальних змін, що відбулися як у взаєминах України та ЄС у зв'язку із підписанням Угоди про асоціацію, так і змін у політичній та економічній ситуації у зв'язку з анексією Криму Росією та тривалою антитерористичною операцією на сході країни.

Так, пропозиція Міністерства інфраструктури України щодо ухвалення ЄС нового маршруту в напрямку Європа – Азія, що прямуватиме територією України (на ділянці: Київ – Знам'янка – П'ятихатки – Дніпропетровськ – Краматорськ – Дебальцеве – Червона Могила / Гуків (РФ)), та його включення до міжнародної транспортної мережі (TEN), що була представлена на Другому Інвестиційному форумі у Брюсселі у лютому 2012 р., сьогодні вже не є актуальною. Натомість зростає увага до розбудови транспортної інфраструктури у напрямку європейського коридору Північне море – Балтика та коридору Рейн – Дунай.

Перспективним є проект побудови європейської колії від кордону Польщі до Львова, що дозволить з'єднати Європу та Україну швидкісним залізничним сполученням, а також участь у проекті організації прямого залізничного сполучення за напрямком Чоп (Павлово) – Кошице – Братислава – Відень завдяки будівництву залізничної колії шириною 1520 мм, що сприятиме розвитку транспортних та економічних зв'язків між Центральною Європою та країнами Азії. Зацікавленість у розвитку і зміцненні співробітництва у сфері євроазіатських залізничних перевезень Україна засвідчила, підписавши Спільну декларацію про розвиток євроазіатських залізничних перевезень і діяльність зі створення єдиного залізничного права у межах міністерського засідання Комітету з Внутрішнього Транспорту Європейської економічної комісії ООН, що відбулося 26.02.2013 р. у м. Женева (Швейцарська конфедерація).

В умовах обмеженості фінансових ресурсів для розвитку високовартісних інфраструктурних об'єктів Україні необхідно максимально реалізувати можливості, що надає співробітництво з ЄС у межах політики сусідства, а в перспективі – асоціації з ЄС, для розвитку на території України маршрутів транс'європейської транспортної мережі, міжнародних транспортних

коридорів та нових транснаціональних транспортних осей. Мова йде про реалізацію проектів із залученням фінансових інструментів ЄС та коштів фінансових установ ЄС (ЄІБ, ЄБРР). Актуальною є участь України в регіональних проектах, зокрема щодо реалізації власних інтересів у межах виконання Стратегії ЄС для Дунайського регіону (СДР). Йдеться про просування українського проекту відновлення та подальшого розвитку транзитного потенціалу України між основними вузлами Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T) у Дунайському регіоні.

Вищезгадані напрями співробітництва України з ЄС у сфері транспорту фокусують увагу на нових розробках та ефективності вибору видів транспорту при перевезеннях, мультимодальності, поліпшенні роботи пунктів пропуску на митному кордоні, і, в більш широкому сенсі, включають всі компоненти інтегрованих інфраструктурних мереж.

Висновки та перспективи подальших розробок. В інфраструктурному комплексі України наразі виникли вагомі передумови модернізації системи виробничого обслуговування потреб регіональної економіки. Світові тенденції глобалізації позначились у вигляді реалізації керованих або самостійних інтеграційних процесів. Результатом таких змін є кластеризація з формуванням логістичних систем виробничої інфраструктури регіону, які визначаються як інтегрована сукупність суб'єктів логістичної діяльності та об'єктів системи інфраструктурного забезпечення, взаємодіючих з метою забезпечення руху внутрішніх, експортно-імпорتنих та транзитних вантажопотоків, і спрямованих на забезпечення розширеного відтворення регіональної економіки.

Перевагами кластерного підходу виступають наступні аспекти функціонування інфраструктурного комплексу.

По-перше, кластери мають у своїй основі сформовану стійку систему, що спирається на чітку технологічну

послідовність логістичних операцій.

По-друге, логістичні оператори кластера мають конкурентні переваги за рахунок можливості здійснювати внутрішню спеціалізацію і стандартизацію, а також за рахунок активної інноваційної політики.

По-третє, спеціалізовані логістичні підприємства кластера, що функціонують на основі договірних відносин, мають підвищену адаптивність до ринкових умов та змін у середовищі як на національному, так і глобальному рівні.

По-четверте, розвиток логістичних кластерів надзвичайно важливий для розвитку малого підприємництва, яке займає значну питому вагу у логістичній сфері України. Вони забезпечують малим фірмам певний захист та стійкість під час обслуговування конкретного підприємницького сегмента, полегшують доступ до ресурсів, а також сприяють активному трансферу інновацій.

На цьому етапі основним завданням є створення комплексу нормативно-правового забезпечення з питань формування та розвитку логістичних кластерів.

У результаті кластеризації виробничої інфраструктури регіонів України на основі формування логістичних систем передбачається досягти:

- зменшення територіальних диспропорцій, наближення економічного та соціального рівня розвитку регіонів України до рівня регіонів держав-членів ЄС;
- активізацію зовнішньоекономічної діяльності регіонів, розвиток транскордонного співробітництва;
- зростання значення малого та середнього підприємництва для регіонального соціально-економічного розвитку;
- покращення стану регіональних мереж транспорту та комунікацій, розбудову інфраструктури державного кордону.

Література

1. Мікула Н. А. Пріоритети створення інноваційно-інвестиційних транскордонних кластерів та промислових зон у західних регіонах України : аналітична записка до Адміністрації Президента України [Електронний ресурс] / Н. А. Мікула. – Режим доступу : <http://www.niss.lviv.ua/file/2011.03.173222.pdf>.
2. Концепція створення кластерів в Україні від 29.08.2008 р. (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/>.
3. Положення про транспортний кластер. Україна. Одеська обласна рада [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://morhoz.odessa.gov.ua/Main.aspx?sect=Page&IDPage=34642&id=119>.
4. Про транскордонне співробітництво : Закон України від 24 червня 2004 року № 1861-І5 // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 45. – Ст. 499.
5. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку транскордонного співробітництва на 2011–2015 роки [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.09.2010 р. №1838-р. – Режим доступу : <http://civic.kmu.gov.ua/>.
6. Іванова Н. В. Модернізація інфраструктурної сфери регіональної економіки в умовах євроінтеграції : монографія / Н. В. Іванова. – Чернігів : ЧНТУ, 2016. – 347 с.
7. Соколенко С. І. Кластери в глобальній економіці / С. І. Соколенко. – К. : Логос, 2004. – 848 с.
8. Гриценко С. И. Транспортно-логистические кластеры в Украине: пути становления и развития / С. И. Гриценко. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2009. – 218 с.
9. Кулик Р. О. Організаційно-економічні механізми формування синергетичного ефекту в кластерних структурах / Р. О. Кулик // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С. 35–41.

10. Моніторинг інфраструктури України [Електронний ресурс] / [Б. Додонов, П. Опітц, П. Суголов, К. фон Хіршхаузен] // Наукові матеріали. – 2001. – № 8. – Режим доступу :

http://www.ier.com.ua/ua/publications/regular_products/infrastructure_monitoring.

11. Decision No 884/2004/Ес Of The European Parliament And Of The Council of 29 April 2004. Amending Decision No 1692/96/EC on Community guidelines for the development of the Trans-European Transport Network [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:167:0001:0038:EN:PDF>.

12. Networks For Peace And Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.central2013.eu/fileadmin/user_upload/Downloads/Document_Centre/OP_Resources/Networks_for_Peace_and_Development.pdf.

13. New EU transport infrastructure policy – background [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/transport/newsletters/2013/10-18/articles/ten-t-memo_en.htm.

АНАЛІЗ ПРИБУТКОВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

З огляду на сучасні умови господарювання виробничі підприємства опинилися у складних умовах. Деякі з них знаходяться на межі виживання, інші не в змозі досягти високих рівнів прибутковості діяльності. Але лише прибуткове підприємство може мати достатній рівень конкурентоспроможності та ефективно функціонувати на регіональному та національному рівнях.

Прибутковість підприємства виступає найважливішим показником його розвитку, а забезпечення прибутковості є запорукою не лише економічного розвитку даного підприємства, а й регіону та держави в цілому.

Метою статті є аналіз рівня прибутковості діяльності виробничих підприємств Чернігівської області у 2014-2017 роках

Виклад основного матеріалу. Рівень прибутковості діяльності підприємства визначається за рівнем отриманого ним у аналізованому періоді прибутку та рівнем рентабельності.

Прибуток виступає абсолютним показником і має бути проаналізований у динаміці на протязі останніх щонайменше трьох-чотирьох років. Але при аналізі абсолютних значень прибутку не враховується рівень понесених підприємством витрат на певну дату. Тому необхідно розрахувати відносні показники ефективності діяльності підприємства – показники рентабельності.

Показники чистого прибутку виробничих підприємств Чернігівської області у 2014-2017 роках представлені у таблиці 1.

Таблиці 1

Чистий прибуток виробничих підприємств
Чернігівської області
у 2014-2017 роках, тис. грн.

Підприємств во	Рік				Абс. приріст		
	2014	2015	2016	2017	2016 / 2015	2017 / 2016	2016 / 2015
1	2	3	4	5	6	7	8
ПАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла»	- 3566	- 25630	- 42414	10	- 22064	- 16784	42424
ПАТ «Ічнянський молочно-консервний комбінат»	88	- 23208	- 31959	- 32872	- 23296	- 8751	-913
ПАТ «Линовицький цукрокомбінат «Красний»	149	458	74	- 1618	309	-384	- 1692
ПАТ «Базис»	348	1201	668	1701	853	-533	1033
ПАТ «Чернігівська кондитерська фабрика»	- 588	127	1096	- 1504	715	969	- 2600

«Стріла»							
ПАТ «Продоволь ча компанія «Ясен»	175 3	4494	6116	3956	2741	1622	- 2160

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8
ПАТ «Слов'янськ і шпалери - КФТП»	1274 88	2221 80	1937 77	1801 08	946 92	- 284 03	- 136 69
ПАТ «Мена Пак»	291	- 1458	61	787	- 174 9	151 9	726
ПАТ «Ніжинськи й дослідно- механічний завод»	118	10	263	72	- 108	253	- 191
ПАТ «Чернігівськ ий інструмента льний завод»	108	1727	3835	3242	161 9	210 8	- 593

Отже, як показав проведений аналіз, із десяти аналізованих підприємств три, а саме ПАТ «Линовицький цукрокомбінат «Красний», ПАТ «Чернігівська кондитерська фабрика «Стріла» та ПАТ «Ічнянський молочно-консервний комбінат», закінчили 2017 рік збитково, а рівень збитків кожного з підприємств перевищував 1,5 млн. грн. (рівень отриманих ПАТ «Ічнянський молочно-консервний комбінат» збитків у 2017 році перевищував 32 млн. грн.).

ПАТ «Ніжинський дослідно-механічний завод» хоч і отримав у кінці 2017 року чистий прибуток на суму 72 тис.

грн., але розмір отриманого чистого прибутку був значно нижчий ніж у попередньому 2016 році.

ПАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла» протягом 2014-2016 років працювало збитково і лише у 2017 році спромоглося закінчити фінансовий рік з чистим прибутком у розмірі 10 тис. грн.

Найбільшу суму чистого прибутку отримало ПАТ «Слов'янські шпалери - КФП» – 180108 тис. грн. наприкінці аналізованого періоду, тобто у 2017 році. Але у порівнянні з попередніми 2015 та 2016 роками розмір отриманого даним підприємством чистого прибутку зменшився на 19% та на 7% відповідно.

Лише два з аналізованих підприємств (ПАТ «Ічнянський молочно-консервний комбінат» та ПАТ «Базис») постійно збільшували суму отриманого чистого прибутку

На рівень чистого прибутку підприємства впливають обсяги реалізації його продукції (збільшення обсягів продажу рентабельної продукції призводить до збільшення суми чистого прибутку, а нерентабельної – до зменшення суми чистого прибутку підприємства) та собівартість продукції (її зростання призводить до зменшення чистого прибутку, а зменшення – навпаки збільшує чистий прибуток підприємства).

Порівняння темпів росту собівартості продукції з темпами росту чистого доходу, а також визначення питомої ваги собівартості у отриманому підприємством чистому доході дасть можливість оцінити ефективність виробничої діяльності підприємства, яка впливає на результативність його діяльності, тобто на рівень прибутковості.

Дані щодо частки собівартості у чистому доході виробничих підприємств Чернігівської області у 2014-2017 роках представлено у таблиці 2.

Таблиці 2

Частки собівартості у чистому доході виробничих підприємств Чернігівської області у 2014-2017 роках

Показник	Рік				Темп росту, %		
	2014	2015	2016	2017	2016 / 2015	2017 / 2016	2016 / 2015
1	2	3	4	5	6	7	8
ПАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла»							
Чистий дохід, тис. грн.	1853 58	2550 58	2889 02	3605 43	137, 60	113, 27	124, 80
Собівартість, тис. грн.	1702 77	2349 97	2707 33	3241 78	138, 01	115, 21	119, 74
Частка собівартості у чистому доході, %	91,8 6	92,1 3	93,7 1	89,9 1	100, 29	101, 71	95,9 4
ПАТ «Ічнянський молочно-консервний комбінат»							
Чистий дохід, тис. грн.	2624 99	3660 05	4890 98	5513 38	139, 43	133, 63	112, 73
Собівартість, тис. грн.	2072 07	3116 43	4356 58	4401 80	150, 40	139, 79	101, 04
Частка собівартості у чистому доході, %	78,9 4	85,1 5	89,0 7	79,8 4	107, 87	104, 60	89,6 4
ПАТ «Линовицький цукрокомбінат «Красний»							
Чистий дохід, тис. грн.	6298 0	6949 9	1158 23	1335 67	110, 35	166, 65	115, 32

Собівартість, тис. грн.	5942 2	5800 2	1058 26	1290 14	97,6 1	182, 45	121, 91
Частка собівартості у чистому доході, %	94,3 5	83,4 6	91,3 7	96,5 9	88,4 6	109, 48	105, 72
<u>ПАТ «Базис»</u>							
Чистий дохід, тис. грн.	1532 59	1619 94	1700 32	1771 89	105, 70	104, 96	104, 21
Собівартість, тис. грн.	1249 18	1299 74	1351 45	1448 46	104, 05	103, 98	107, 18
Частка собівартості у чистому доході, %	81,5 1	80,2 3	79,4 8	81,7 5	98,4 3	99,0 6	102, 85
<u>ПАТ «Чернігівська кондитерська фабрика «Стріла»</u>							
Чистий дохід, тис. грн.	3796 2	5514 4	8345 2	9800 4	145, 26	151, 33	117, 44
Собівартість, тис. грн.	3169 5	4413 3	6656 7	8154 8	139, 24	150, 83	122, 51
Частка собівартості у чистому доході, %	83,4 9	80,0 3	79,7 7	83,2 1	95,8 6	99,6 8	104, 31
<u>ПАТ «Продовольча компанія «Ясен»</u>							
Чистий дохід, тис. грн.	1119 50	1285 69	1506 82	1465 45	114, 85	117, 20	97,2 5
Собівартість	8091	9749	1147	1074	120,	117,	93,6

сть, тис. грн.	4	6	30	47	49	68	5
Продовження таблиці 2							
1	2	3	4	5	6	7	8
Частка собіварт ості у чистому доході, %	72,28	75,83	76,14	73,32	104, 91	100, 41	96,3 0
ПАТ «Слов'янські шпалери - КФТП»							
Чистий дохід, тис. грн.	1200 854	1787 676	1538 245	1191 516	148, 87	86,0 5	77,4 6
Собіварт ість, тис. грн.	9229 38	1377 563	1169 249	9035 48	149, 26	84,8 8	77,2 8
Частка собіварт ості у чистому доході, %	76,86	77,06	76,01	75,83	100, 26	98,6 4	99,7 6
ПАТ «Мена Пак»							
Чистий дохід, тис. грн.	7448 2	7346 1	8769 4	1167 47	98,6 3	119, 37	133, 13
Собіварт ість, тис. грн.	6817 8	6911 6	8085 8	1081 72	101, 38	116, 99	133, 78
Частка собіварт ості у чистому доході, %	91,54	94,09	92,20	92,66	102, 78	98,0 0	100, 49
ПАТ «Ніжинський дослідно-механічний завод»							

Чистий дохід, тис. грн.	2064 7	2376 7	2694 9	2836 6	115, 11	113, 39	105, 26
Собівартість, тис. грн.	1881 6	2087 8	2386 4	2600 0	110, 96	114, 30	108, 95
Частка собівартості у чистому доході, %	91,13	87,84	88,55	91,66	96,3 9	100, 81	103, 51
<u>ПАТ «Чернігівський інструментальний завод»</u>							
Чистий дохід, тис. грн.	1608 1	1360 0	2026 3	2728 1	84,5 7	148, 99	134, 63
Собівартість, тис. грн.	1354 5	9648	1350 3	1983 4	71,2 3	139, 96	146, 89
Частка собівартості у чистому доході, %	84,23	70,94	66,64	72,70	84,2 2	93,9 4	109, 10

З огляду на дані таблиці 2 можна сказати, що найбільш ефективно, з точки зору ефективності виробничо-господарської діяльності, працювали наступні підприємства:

- ПАТ «Чернігівський інструментальний завод» (питома вага собівартості у отриманому підприємством чистому доході наприкінці 2017 року становила 72,20%);

- ПАТ «Продовольча компанія «Ясен» (питома вага собівартості у отриманому підприємством чистому доході наприкінці 2017 року становила 73,32%);

- ПАТ «Слов'янські шпалери - КФТП» (питома вага собівартості у отриманому підприємством чистому доході наприкінці 2017 року становила 75,83%).

Економічна ефективність діяльності будь-якого підприємства характеризується такими показниками, як коефіцієнти рентабельності. Показники рентабельності використовують для оцінки результатів діяльності підприємства та його структурних підрозділів, ефективності політики ціноутворення та інвестиційної політики, а також для аналізу ефективності діяльності конкретного підприємства на основі порівняння з результатами діяльності інших схожих підприємств даної галузі.

Рентабельність виступає результативним, якісним показником діяльності підприємства. Збільшення рівня рентабельності в динаміці говорить про підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства.

Рентабельність має важливе значення як для власників підприємства (оскільки при її збільшенні зростає інтерес до даного підприємства, росте його ринкова вартість), так і для кредиторів та позичальників грошових коштів (підвищення рівня рентабельності свідчить про реальність отримання відсотків за зобов'язаннями, зниження ризику неповернення позикових засобів, платоспроможність підприємства).

Рентабельність характеризує ступінь віддачі засобів, використовуваних у процесі виробництва. Існує багато показників рентабельності, використання кожного з яких залежить від конкретних задач оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства.

З метою оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності досліджуваних виробничих підприємств Чернігівської області у 2014-2017 роках розраховано дві групи показників рентабельності:

- рентабельність інвестицій (капіталу): рентабельність активів (співвідношення чистого прибутку та сукупного капіталу підприємства), рентабельність власного капіталу

(співвідношення чистого прибутку та власного капіталу підприємства);

- рентабельність продажів: валова рентабельність реалізованої продукції (співвідношення валового прибутку та чистого доходу від реалізації), операційна рентабельність реалізованої продукції (співвідношення прибутку від операційної діяльності та чистого доходу від реалізації), чиста рентабельність реалізованої продукції (співвідношення чистого прибутку та чистого доходу від реалізації).

Вихідні дані для розрахунку показників рентабельності досліджуваних виробничих підприємств Чернігівської області за 2014-2017 роки представлені у таблиці 3.

Таблиця 3

Вихідні дані для розрахунку показників рентабельності виробничих підприємств Чернігівської області за 2014-2017 роки

Показник	Рік			
	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5
<u>ПАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла»</u>				
Сукупні активи, тис. грн.	64273	70894	58151	66097
Власний капітал, тис. грн.	3959	-21671	-63319	-64075
Чистий дохід, тис. грн.	185358	255058	288902	360543
Валовий прибуток, тис. грн.	15081	20061	18169	36365
Прибуток від операційної діяльності, тис. грн.	6378	8080	3992	20945
Чистий прибуток	-3566	-25630	-42414	10

Продовження таблиці 3

1	2	3	4	5
ПАТ «Ічнянський молочно-консервний комбінат»				
Сукупні активи, тис. грн.	270987	320245	282358	464742
Власний капітал, тис. грн.	68390	61739	26015	13907
Чистий дохід, тис. грн.	262499	366005	489098	551338
Валовий прибуток, тис. грн.	55292	54362	53440	111158
Прибуток від операційної діяльності, тис. грн.	174	-23321	-31920	-3148
Чистий прибуток	88	-23208	-31959	-32872
ПАТ «Линовицький цукрокомбінат «Красний»				
Сукупні активи, тис. грн.	146869	121077	116116	159141
Власний капітал, тис. грн.	8838	9296	10037	8419
Чистий дохід, тис. грн.	62980	69499	115823	133567
Валовий прибуток, тис. грн.	3558	11497	9997	4553
Прибуток від операційної діяльності, тис. грн.	540	5426	1232	-1688
Чистий прибуток	149	458	74	-1618
ПАТ «Базис»				
Сукупні активи, тис. грн.	45754	44746	40538	38615
Власний капітал, тис. грн.	19051	20199	20655	22193

Чистий дохід, тис. грн.	153259	161994	170032	177189
Валовий прибуток, тис. грн.	28341	32020	34887	32343
Прибуток від операційної діяльності, тис. грн.	3987	4713	3484	3904
Чистий прибуток	348	1201	668	1701
ПАТ «Чернігівська кондитерська фабрика «Стріла»				
Сукупні активи, тис. грн.	45199	44799	46461	46903
Власний капітал, тис. грн.	25182	24159	23352	21848
Чистий дохід, тис. грн.	37962	55144	83452	98004
Валовий прибуток, тис. грн.	6267	11011	16885	16456
Прибуток від операційної діяльності, тис. грн.	435	4189	5303	2146
Чистий прибуток	-588	127	1096	-1504
ПАТ «Продовольча компанія «Ясен»				
Сукупні активи, тис. грн.	53140	62422	64511	68614
Власний капітал, тис. грн.	39196	43690	48920	52876
Чистий дохід, тис. грн.	111950	128569	150682	146545
Валовий прибуток, тис. грн.	31036	31073	35952	39098
Прибуток від операційної	1736	5762	7787	6276

діяльності, тис. грн. Чистий прибуток	1753	4494	6116	3956
<u>ПАТ «Слов'янські шпалери - КФТП»</u>				
Сукупні активи, тис. грн.	760952	1056482	1164436	1402708
Власний капітал, тис. грн.	707205	929385	1123202	1303310
Чистий дохід, тис. грн.	1200854	1787676	1538245	1191516
Валовий прибуток, тис. грн.	277916	410113	368996	287968
Прибуток від операційної діяльності, тис. грн.	161570	282127	252456	221785
Чистий прибуток	127488	222180	193777	180108
<u>ПАТ «Мена Пак»</u>				
Сукупні активи, тис. грн.	39429	41374	39617	45305

Продовження таблиці 3

1	2	3	4	5
Власний капітал, тис. грн.	37578	36270	36470	36962
Чистий дохід, тис. грн.	74482	73461	87694	116747
Валовий прибуток, тис. грн.	6304	4345	6836	8575
Прибуток від операційної діяльності, тис. грн.	346	-1472	93	939
Чистий прибуток	291	-1458	61	787
<u>ПАТ «Ніжинський дослідно-механічний завод»</u>				
Сукупні активи, тис. грн.	17374	16536	17940	14883
Власний капітал, тис.	5223	5223	5496	5568

грн. Чистий дохід, тис.	16081	13600	20263	27281
грн. Валовий прибуток, тис. грн.	1831	2889	3085	2366
Прибуток від операційної діяльності, тис. грн.	292	141	427	142
Чистий прибуток	118	10	263	72
<u>ПАТ «Чернігівський інструментальний завод»</u>				
Сукупні активи, тис. грн.	10970	10684	14182	17418
Власний капітал, тис. грн.	7306	9033	12833	16075
Чистий дохід, тис. грн.	16081	13600	20263	27281
Валовий прибуток, тис. грн.	2536	3952	6760	7447
Прибуток від операційної діяльності, тис. грн.	108	1973	4655	3946
Чистий прибуток	108	1727	3835	3242

Результати розрахунку показників рентабельності досліджуваних виробничих підприємств Чернігівської області за 2014-2017 роки представлені у таблиці 4.

Таблиця 4

Показники рентабельності виробничих підприємств
Чернігівської області
за 2014-2017 роки

Показник	Рік			
	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5
<u>ПАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла»</u>				
Рентабельність активів, %	-5,55	-36,15	-72,94	0,02

Рентабельність власного капіталу, %	-90,07	118,27	66,98	-0,02
Валова рентабельність реалізованої продукції, %	8,14	7,87	6,29	10,09
Операційна рентабельність реалізованої продукції, %	3,44	3,17	1,38	5,81
Чиста рентабельність реалізованої продукції, %	-1,92	-10,05	-14,68	0,00
<u>ПАТ «Ічнянський молочно-консервний комбінат»</u>				
Рентабельність активів, %	0,03	-7,25	-11,32	-7,07
Рентабельність власного капіталу, %	0,13	-37,59	-122,85	-236,37
Валова рентабельність реалізованої продукції, %	21,06	14,85	10,93	20,16

Продовження таблиці 4

1	2	3	4	5
Операційна рентабельність реалізованої продукції, %	0,07	-6,37	-6,53	-0,57
Чиста рентабельність реалізованої продукції, %	0,03	-6,34	-6,53	-5,96
<u>ПАТ «Линовицький цукрокомбінат «Красний»</u>				
Рентабельність активів, %	0,10	0,38	0,06	-1,02
Рентабельність власного капіталу, %	1,69	4,93	0,74	-19,22
Валова	5,65	16,54	8,63	3,41

рентабельність реалізованої продукції, % Операційна рентабельність реалізованої продукції, %	0,86	7,81	1,06	-1,26
Чиста рентабельність реалізованої продукції, %	0,24	0,66	0,06	-1,21
<u>ПАТ «Базис»</u>				
Рентабельність активів, %	0,76	2,68	1,65	4,41
Рентабельність власного капіталу, %	1,83	5,95	3,23	7,66
Валова рентабельність реалізованої продукції, %	18,49	19,77	20,52	18,25
Операційна рентабельність реалізованої продукції, %	2,60	2,91	2,05	2,20
Чиста рентабельність реалізованої продукції, %	0,23	0,74	0,39	0,96
<u>ПАТ «Чернігівська кондитерська фабрика «Стріла»</u>				
Рентабельність активів, %	-1,30	0,28	2,36	-3,21
Рентабельність власного капіталу, %	-2,34	0,53	4,69	-6,88
Валова рентабельність реалізованої продукції, %	16,51	19,97	20,23	16,79
Операційна рентабельність	1,15	7,60	6,35	2,19

реалізованої продукції, % Чиста рентабельність реалізованої продукції, %	-1,55	0,23	1,31	-1,53
<u>ПАТ «Продовольча компанія «Ясен»</u>				
Рентабельність активів, %	3,30	7,20	9,48	5,77
Рентабельність власного капіталу, %	4,47	10,29	12,50	7,48
Валова рентабельність реалізованої продукції, %	27,72	24,17	23,86	26,68
Операційна рентабельність реалізованої продукції, %	1,55	4,48	5,17	4,28
Чиста рентабельність реалізованої продукції, %	1,57	3,50	4,06	2,70
<u>ПАТ «Слов'янські шпалери - КФТП»</u>				
Рентабельність активів, %	16,75	21,03	16,64	12,84
Рентабельність власного капіталу, %	18,03	23,91	17,25	13,82
Валова рентабельність реалізованої продукції, %	23,14	22,94	23,99	24,17
Продовження таблиці 4				
1	2	3	4	5
Операційна рентабельність реалізованої продукції, %	13,45	15,78	16,41	18,61
Чиста рентабельність	10,62	12,43	12,60	15,12

реалізованої продукції, %				
<u>ПАТ «Мена Пак»</u>				
Рентабельність активів, %	0,74	-3,52	0,15	1,74
Рентабельність власного капіталу, %	0,77	-4,02	0,17	2,13
Валова рентабельність реалізованої продукції, %	8,46	5,91	7,80	7,34
Операційна рентабельність реалізованої продукції, %	0,46	-2,00	0,11	0,80
Чиста рентабельність реалізованої продукції, %	0,39	-1,98	0,07	0,67
<u>ПАТ «Ніжинський дослідно-механічний завод»</u>				
Рентабельність активів, %	0,68	0,06	1,47	0,48
Рентабельність власного капіталу, %	2,26	0,19	4,79	1,29
Валова рентабельність реалізованої продукції, %	11,39	21,24	15,22	8,67
Операційна рентабельність реалізованої продукції, %	1,82	1,04	2,11	0,52
Чиста рентабельність реалізованої продукції, %	0,73	0,07	1,30	0,26
<u>ПАТ «Чернігівський інструментальний завод»</u>				
Рентабельність активів, %	0,98	16,16	27,04	18,61

Рентабельність власного капіталу, %	1,48	19,12	29,88	20,17
Валова рентабельність реалізованої продукції, %	15,77	29,06	33,36	27,30
Операційна рентабельність реалізованої продукції, %	0,67	14,51	22,97	14,46
Чиста рентабельність реалізованої продукції, %	0,67	12,70	18,93	11,88

Основні причини збитковості діяльності підприємств:

- значна питома вага собівартості – у чистому доході підприємства;
- високий рівень адміністративних витрат, витрат на збут та інших витрат підприємства;
- недосконалість (неефективність) цінової політики;
- значний рівень та тривалий термін погашення дебіторської заборгованості;
- зниження рівня якості продукції та, відповідно, зниження її конкурентоспроможності;
- недостатня ефективність збутової діяльності;
- низький рівень інноваційної діяльності.

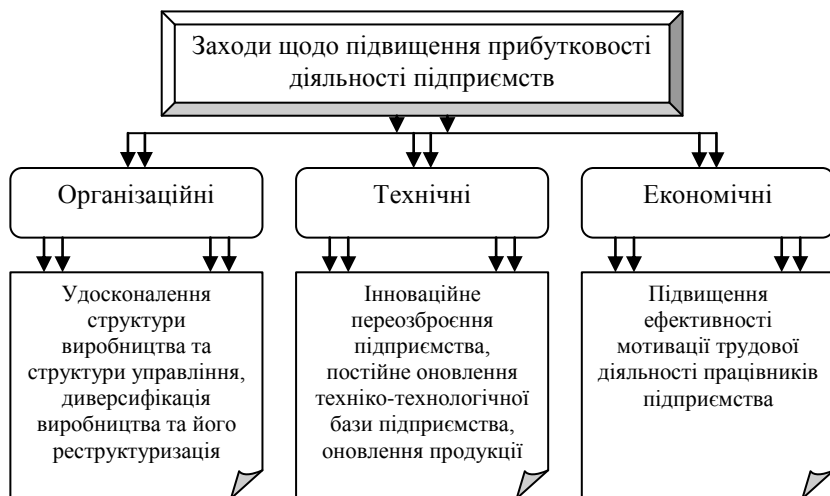

Рис. 1. Система заходів щодо підвищення прибутковості діяльності виробничих підприємств Чернігівської області

Підвищення рівня прибутковості виробничих підприємств Чернігівської області можливе за рахунок збільшення обсягів виробництва та реалізації продукції, також за рахунок зменшення витрат.

Система заходів щодо підвищення прибутковості діяльності виробничих підприємств Чернігівської області може бути представлена у вигляді рисунку 1.

Висновки. Недостатній рівень прибутковості виробничих підприємств Чернігівської області негативно впливає на рівень економічного розвитку регіону: не лише зменшується рівень матеріальної благополуччя власників підприємств та членів трудового колективу, а й зменшується рівень наповнення державного та місцевого бюджетів. Власники та персонал мають зробити усе необхідне для зростання рівня прибутковості підприємств, забезпечення формування прибутку у розмірі, необхідному для подальшого функціонування і розвитку підприємств і забезпечення усіх груп інтересів.

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М. Фінансова діяльність підприємства: підручник / О. М. Бандурка. – К.: Либідь, 2015. – 312 с.
2. Белінський П. І. Менеджмент виробництва та операцій: підручник. / П.І. Белінський. – К.: ЦУЛ, 2015. – 624 с.
3. Маслак О. І. Економіка промислового підприємства: навчальний посібник / О. І. Маслак. – К.: ЦУЛ, 2011. – 172 с.
4. Мних Є.В. Економічний аналіз: підручник / Є.В. Мних. – К: Знання, 2011. – 630 с.
5. Омельченко Л. С. Фінансовий менеджмент: навчальний посібник / Л. С. Омельченко. – Маріуполь: ПДТУ, 2016. – 235 с.
6. Організація виробництва: навчальний посібник / В. Г. Васильков. – К.: КНЕУ, 2013. – 524 с.
7. Яркіна Н. М. Економіка підприємства: навчальний посібник / Н. М. Яркіна – Київ: Ліра-К, 2015. – 498 с.
8. Мелень О.В. Актуальні питання прибутковості підприємства та шляхи її збільшення / О.В. Мелень, Ю.Ю. Холондач // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія «Технічний прогрес та ефективність виробництва». – 2015. – № 25. – С. 123–126.
9. Ушеренко С. В. Прибутковість підприємства: теоретичні основи дослідження / С. В. Ушеренко // Формування ринкових відносин. – 2010. – № 12. – С. 144-147

Мурашко М. І.
кандидат економічних наук, завідуючий
кафедри управління персоналом та економіки праці
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ПРОЦЕДУРИ ПЕРВИННОГО ПУБЛІЧНОГО РОЗМІЩЕННЯ АКЦІЙ, ЯК ЧИННИКА КАПІТАЛІЗАЦІЇ ІНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Основними рисами, які характеризують сучасну модель корпоративного управління в Україні є наступні: формування ефективної економіки йде повільно, а приватизовані підприємства часто не мають необхідного капіталу; продовжує існувати деяка недовіра до акціонерної форми власності; фондовий ринок характеризується низьким ступенем розвитку інфраструктури, на вторинному ринку цінних паперів договори купівлі-продажу в основному здійснюються поза межами бірж; інформаційна прозорість та розкриття інформації щодо діяльності учасників фондового ринку знаходиться на низькому рівні; неналежне управління державою своїми корпоративними правами призводить до тіньового розподілу доходів від державної частки власності в акціонерних товариствах не на користь держави; використання державних механізмів впливу (оподаткування, ліцензування, тощо) часто приводить до того, що держава реалізує свої інтереси як акціонера всупереч інтересам інших заінтересованих осіб, акціонерів і самого акціонерного товариства; роль працівників і дрібних акціонерів є надзвичайно малою; на внутрішньому ринку мало потужних інституційних інвесторів; рівень вітчизняного менеджменту та корпоративної культури акціонерів і дрібних інвесторів є вкрай низьким; продовжують існувати недоліки законодавчого та нормативного характеру тощо.

Основними мотивами, які примушують компанію виходити на IPO, вважаються відкриття доступу компанії до фінансового ринку і можливість залучити значні фінансові ресурси, необхідні для її розвитку. Причому, як показує досвід багатьох компаній, цей механізм є ефективнішим, ніж альтернативні інструменти (наприклад, отримання позики в банку або випуск облігацій). Крім того, публічне розміщення акцій розглядається багатьма гравцями на ринку як завоювання додаткової конкурентної переваги.

Іншими мотивами виходу компаній на IPO є отримання реальної ринкової вартості компанії і покращення її інвестиційного рейтингу. Також прослідковуються непрямі переваги: підвищення статусу і престижу фірми, довіри до компанії, зростання особистого добробуту і ліквідності власності, утримання і мотивація персоналу, полегшення процесу злиття і поглинань.

Після IPO зростає прозорість компанії у зв'язку з розкриттям корпоративної інформації. Це підвищує довіру інвесторів до компанії. До переваг IPO також відноситься можливість компанії реалізувати опціони – один з основних механізмів, широко поширених в США, який дозволяє менеджерам компаній брати участь в розподілі прибутку і розраховувати на дохід після IPO.

Недоліком IPO є насамперед, витрати на проведення емісії, які можуть складати від 5 до 25 % від обсягу IPO (в деяких випадках витрати можуть не окупати себе), розмивання акціонерного капіталу компанії, можливість попадання в залежність компанії від інвесторів.

Первинний публічний продаж акцій включає **процедуру підготовки компанії та здійснення публічного розміщення акцій**. Ключовою особливістю IPO є чітке планування операції, в ході якої проводиться підготовка і оцінка емітента, визначаються параметри і порядок проведення емісії, а також вибираються ринки капіталу для розміщення акцій. IPO крім того, що дозволяє емітенту отримати необхідні фінансові ресурси для

розвитку бізнесу, капіталізувати компанію, проникнути на інші ринки, залучити до корпоративного управління інноваційний менеджмент та технології, в той же час пов'язане з численними юридичними ризиками[6].

Існує три найбільш поширених методи проведення IPO: **метод фіксованої ціни** (відкрита пропозиція); **метод аукціону**; **метод формування книги заявок**.

Застосовують також «гібридні» методи проведення IPO, при яких для продажу різних пакетів акцій використовуються певні методи: аукціон / відкрита пропозиція; аукціон / формування книги заявок; формування книги заявок / відкрита пропозиція. Найчастіше формування книги заявок використовується для продажу акцій інституціональним та іноземним інвесторам, а відкрита пропозиція резервується для дрібних роздрібних (національних) інвесторів.

При проведенні IPO по **методу фіксованої ціни або відкритої публічної пропозиції** (Open Offer Fixed Price, Universal Offer), ціна акцій визначається наперед. При даному методі існує період збору заявок, протягом якого інвестиційний банк акумулює заявки на акції компанії. Ця процедура продовжується до тих пір, поки не будуть зібрані заявки на всі пропоновані до продажу акції компанії, або ж емітент не відмінить розміщення акцій. Для України дотримання чистоти застосування цього методу є вкрай проблематичним. Це обумовлено загальним юридичним нігілізмом, корумпованістю, непрозорістю механізмів публічної пропозиції тощо.

Аукціони використовувалися для продажу найрізноманітніших видів цінних паперів. Вони є найпоширенішими способом продажу урядових облигацій, а також часто застосовуються при приватизації державної власності. Проте для проведення первинного розміщення акцій вони використовуються відносно рідко. Аукціони до цих пір використовуються на Тайвані, де застосування методу формування книги заявок дозволено, але не є популярним; в Ізраїлі, де метод формування книги заявок

заборонений (Sherman, 2002)[7.]. В Чилі використовуються гібридні методи аукціону / формування книги заявок, оскільки законодавство вимагає, щоб хоч би один транш акцій був проданий на аукціоні.

Щодо України, то на погляд автора, при існуючих умовах практика застосування аукціонів має носити локальний характер. Це обумовлено нерозвиненістю фондового ринку, низькою якістю вітчизняного менеджменту та корпоративною культурою акціонерів і дрібних інвесторів, непрозорістю процедур та акціонерного капіталу, загальним рівнем корумпованості суспільства, фінансовим станом корпоративних суб'єктів

У 90-ті р.р. найпоширенішим методом проведення IPO стає «американський» **метод формування книги заявок**. Відмінності методу формування книги заявок полягають в тому, що цей метод дає андеррайтеру повний контроль над розподілом акцій компанії серед потенційних інвесторів.

Процес формування книги заявок починається з оголошення діапазону ціни (Price Range), який носить попередній характер, і часто остаточна ціна може встановлюватися за межами первинного інтервалу. Згідно формальної процедури збору заявок, інвестиційні банкіри пропонують інституційним інвесторам виявити свою зацікавленість в акціях компанії. В якості показника цієї зацікавленості виступає заявка (Bid) на певну кількість акцій компанії. Також потенційні інвестори можуть вказати максимальну ціну, яку вони готові заплатити за акцію (Limit Price). Книга містить заявку кожного потенційного інвестора, де вказано: назву кожного інвестора, кількість плануємих до викупу акцій і максимальну ціну. У ній також вказана дата внесення заявки і дата всіх подальших переглядів заявки. Існує три **типи заявок**: проста заявка (Strike Bid) на купівлю визначеної кількості акцій незалежно від кінцевої ціни акцій; заявка з вказаною максимальною ціною (Limit Bid);

ступінчаста заявка (Step Bid), в якій вказується кількість акцій залежно від рівня цін.

Заявка може бути у формі грошової заявки (Currency Bid), з вказівкою суми, яку інвестор готовий витратити на акції даної фірми, без фіксації кількості акцій. Також заявка може бути у формі кількості необхідних акцій [7.].

Застосування цього методу, маючи на меті залучення стратегічних інвесторів, виглядає більш ефективним для України по окремих об'єктах продажу.

Основні етапи проведення IPO по методу формування книги заявок.

Деталі і конкретні терміни різних етапів можуть мінятися, проте саму структуру процесу випуску акцій виглядає доцільним умовно розділити на наступні етапи:

1. Довгострокова підготовка компанії до IPO. Приблизно за два роки до виходу на публічний ринок компанія повинна почати виконувати основні вимоги, які пред'являються до публічних компаній, розробити бізнес-план та регулярно готувати і оприлюднювати фінансову звітність.

2. Формування команди для проведення IPO та проведення загальних зборів. На цьому етапі компанія повинна вибрати провідний інвестиційний банк, юридичну фірму та аудитора. Інвестиційний банк виступатиме основним радником емітента і здійснювати функції андеррайтера. За шість- вісім тижнів до офіційної реєстрації в Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку необхідно провести загальні збори (All_hands meeting) акціонерів, на якому скласти план - графік IPO та розподілити обов'язки членів команди. Процес IPO офіційно має починатися із загальних зборів.

При цьому необхідно витримати наступні строки: дата отримання виконавчим органом акціонерного товариства рішення про скликання загальних зборів повинна складати не менше 60 днів від дати проведення зборів; не менш, ніж за 45 днів від дати проведення зборів має бути зроблено повідомлення про скликання зборів; не

менш, ніж за 20 днів від дати проведення зборів може бути подане звернення до Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України про проведення контролю за іреєстрацією акціонерів за участю у зборах.

3. Розробка проспекту емісії. Попередній проспект є основним маркетинговим інструментом і повинен містити всю необхідну потенційним інвесторам інформацію про компанію. Як правило, він включає фінансову звітність за останні п'ять років, опис цільового ринку компанії, конкурентів, стратегії розвитку, команду менеджерів і т.ін. Одночасно андеррайтери приступають до вивчення діяльності компанії (Due Diligence), ретельного аналізу всіх даних, які будуть внесені або згадані в звітах аудиторів і юридичних консультантів, що направляються андеррайтеру. Попередня версія проспекту друкується і подається для перевірки в Комісію з цінних паперів. Провідний андеррайтер підбирає інвестиційний синдикат, який допоможе розподілити акції компанії серед інвесторів. Попередній проспект розсилається інституційним інвесторам.

4. «Дорожнє шоу».

Одночасно починається «дорожнє шоу» (Road Show), тобто відвідування зборів інвесторів в різних містах і презентація компанії великим інвесторам (фондам, страховим компаніям, банкам, фізичним особам тощо). Мета даного заходу — переконати потенційних інвесторів купити акції компанії. Його тривалість складає, як правило, три - чотири тижні і включає зустрічі керівництва компанії з інвесторами. Це є однією з найважливіших частин підготовки виходу на ринок. По мірі проведення «дорожнього шоу» андеррайтери починають формувати книгу заявок. Після закінчення «дорожнього шоу» керівництво компанії зустрічається з інвестиційними банкірами для погодження остаточного обсягу випуску і ціни акцій. Ціна і обсяг вибираються залежно від очікуваного попиту на акції компанії. Після узгодження остаточної вартості пропозиції і розміру емісії, друкується

фінальна версія проспекту та цінова поправка (Price Amendment). Далі, в випадку її схвалення, починається розподіл акцій серед інвесторів.

5. Торгівля акціями компанії. Після узгодження ціни акцій і не раніше, ніж через два дні після випуску остаточної версії проспекту компанії, оголошується про набрання чинності IPO (зазвичай після закриття торгів). Визначена кількість акцій компанії розподіляється між членами інвестиційного синдикату, брокерами та їх клієнтами. Торгівля акціями компанії на біржі починається наступного дня після оголошення IPO (при цьому обов'язковою умовою є отримання відповідного дозволу в Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку України). Провідний андеррайтер відповідає за організацію торгівлі і забезпечення цінової стабілізації акцій компанії.

6. Завершення торгів. Операція по андеррайтингу вважається завершеною, коли компанія передає свої акції андеррайтеру, а той в свою чергу переводить отримані кошти на рахунок компанії. Після цього IPO оголошується таким, що відбувся. Через 25-30 днів з моменту початку торгівлі закінчується так званий «період мовчання». Тільки по закінченню цього періоду андеррайтер та інші члени синдикату можуть робити публічні прогнози і визначати вартість компанії, а також давати рекомендації інвесторам щодо купівлі акцій компанії [7.].

Для оцінки ефективності IPO використовуються, як правило такі показники, як обсяг залучених коштів та вивчення динаміки виручки. Автори ж схиляються до оцінки ефективності IPO на основі середньозваженої вартості капіталу. Дана формула дозволяє досить точно визначити вартість капіталу і виявити переоцінку або недооцінку активів.

При цьому, для того, щоб об'єктивно оцінити економічну ефективність проведення IPO, компанії потрібно буде визначити середню вартість капіталу до і

після розміщення акцій. Хоча в Україні застосування цього методу є проблематичним через складнощі вибору безризикових активів, а також розрахунку коефіцієнта, який оцінює чутливість цін акцій до фондового індексу.

Розміщення акцій українських компаній за кордоном – це більш складний і дорогий процес, ніж їх розміщення в Україні.

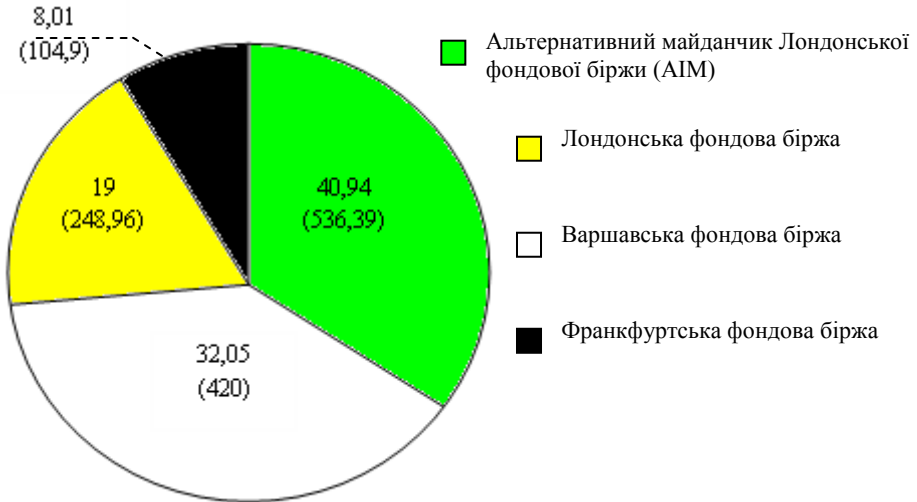
Компанії, які планують вийти на зарубіжний фондовий ринок, повинні задовольняти більш високим вимогам відносно фінансової звітності, корпоративного управління, розкриттю фінансової та іншої інформації.

Разом з тим проведення IPO за кордоном для українських компаній має і ряд переваг:

1. отримання в 3-10 разів вищої ринкової оцінки компанії в порівнянні з українською;
2. доступ до капіталомісткого фондового ринку, навіть невеликих за розмірами компаній;
3. забезпечення підвищеної ліквідності акцій, і перетворення їх за рахунок цього в засіб платежу;
4. більш кращі умови для збереження контролю за підприємством;
5. підвищення загального статусу, кредитного рейтингу і престижу компанії;
6. посилення економічної безпеки власників компанії за рахунок переведення в міжнародну площину адміністративних, політичних та державних ризиків тощо.

В даний час на світовому ринку капіталу виділилися декілька бірж, які домінують в економічному співтоваристві|спілці| і характеризуються найвищою капіталізацією, значними обсягами| торгів і найбільшою ліквідністю: Нью-йоркська (NYSE), Лондонська (LSE), Токійська (TSE) фондові біржі і американська електронна біржа NASDAQ. На них обертаються| цінні|коштовні| папери і похідні фінансові продукти найбільш відомих компаній, зокрема депозитарні розписки і вторинні| розміщення іноземних організацій. Клієнтами цих бірж є як регіональні так і іноземні інвестори з усього світу.

Якщо в перші роки ринкової економіки підприємства України вибирали варіант лістингу в Нью-Йорку, то тепер багато ведучих компанії орієнтуються на лондонський фондовий ринок (рис.1).

Джерело: // Бизнес. №16 от 21.04.08. с 66.

Рисунок 1. Структура залучення коштів українськими компаніями на IPO на іноземних фондових майданчиках, % (млн USD)

До майбутніх особливостей українського ринку, які необхідно враховувати при проведенні IPO, відноситься те, що він контролюється крупними інвесторами, що мають доступ до інсайдерської інформації. Це призводить до високої тінізації ринку. Міжнародні ж майданчики характеризуються високим рівнем конкуренції між емітентами за інвесторів.

В останні роки все більше вітчизняних компаній звертають погляд на міжнародні ринки капіталу. Більше п'яти десятків українських підприємств заявили про намір провести первинне публічне розміщення (IPO). Для них вихід на зарубіжні фондові біржі накладає деякі жорсткі вимоги, перш за все у сфері розкриття інформації, недотримання яких може привести до серйозних наслідків,

аж до зриву процесу IPO і судових розглядів. В той же час первинне публічне розміщення сигналізує ринку, конкурентам і іншим зацікавленим сторонам, що компанія досягла відповідного становища на ринку, корпоративного управління, рівня розкриття інформації.

Зростаюча активність первинного публічного розміщення акцій на ринку дозволяє говорити про слідувачі групи потенційних емітентів, які можуть вийти на цей ринок найближчими роками:

1. великі українські компанії, в основному сировинного сектора, які вже мають солідну кредитну історію. Це, як правило основні фінансово-промислові групи. Проте останні світові тенденції щодо сприятливої кон'юнктура на сировинні товари і можливість дешевих запозичень на ринку європозик (обумовлена високими кредитними рейтингами) певним чином знижує зацікавленість основних власників цих компаній в проведенні IPO на західних ринках. І тому задеклароване деякими з них первинне розміщення акцій носить рекламний характер. Внутрішній же ринок проведення IPO для них ще певний період також не буде викликати зацікавленості;

2. швидко зростаючі компанії, які орієнтовані на внутрішнього споживача, досить динамічно розвиваються і потребують великих інвестицій. Вихід на ринок єврооблігацій для них є дорогим, а внутрішній ринок корпоративних облігацій в силу його нерозвиненості не може повністю задовольнити їх потреби. Крім того вони активно працюють над капіталізацією складових свого бізнесу.

Представники саме цієї групи компаній представляються найбільш вірогідними кандидатами на проведення IPO і в самій Україні;

3. невеликі інноваційні компанії, нинішні основні власники яких з самого початку орієнтовані на IPO. Таких компаній в Україні поки дуже небагато. В майбутньому при реалізації відповідної державної політики, вони

можуть стати основними учасниками публічних розміщень своїх акцій на фондовому ринку України, лише за обов'язкової підтримки венчурного бізнесу, активізації фундаментальних досліджень з боку держави, створенні відповідної інноваційної інфраструктури тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Основними мотивами, які примушують компанію виходити на IPO, є відкриття доступу компанії до фінансового ринку і можливість залучити значні фінансові ресурси, необхідні для її розвитку, завоювання додаткової конкурентної переваги, отримання реальної ринкової вартості компанії і покращення її інвестиційного рейтингу. Також прослідковуються непрямі переваги: підвищення статусу і престижу фірми, довіри до компанії, зростання особистого добробуту і ліквідності власності, утримання і мотивація персоналу, полегшення процесу злиття і поглинань. Для існуючих акціонерів компанії вигода полягає в тому, що вони можуть диверсифікувати свої активи за рахунок підвищення ліквідності.

Недоліком IPO є насамперед, витрати на проведення емісії, які можуть складати до 25 % від обсягу IPO, а в деяких випадках і збитковість цієї процедури, розмивання акціонерного капіталу компанії, можливість попадання в залежність компанії від інвесторів тощо.

Аналіз методів та проведення IPO вказує на переважне застосування на даному етапі розвитку фондового ринку України книги заявок.

В зв'язку з цим перспективними напрямками подальших досліджень виглядають розгляд проблем IPO з точки зору інвесторів, емітентів та інвестиційного банку, мінімізація витрат для проведення цієї кампанії, розробка моделі управління вартістю компанії, та як одного з чинників - зростання інтелектуального капіталу окремого підприємства та нації в цілому тощо.

Список використаних джерел

1. Ивашковская.И. От финансового рычага к оптимизации структуры капитала компании // Управление компанией. – 2004. – №11. – С. 18-21.

2. Ивашковская И., Куприянов А. Структура капитала: резервы формирования стоимости для собственников компании // Управление компанией. – 2005. – №2. – С. 34-38.

3. Переверзев Н. Методика оценки эффективности IPO // Финансовый директор. – 2006. – №2. с.14-23.

4. Устинов Е. Использование финансового рычага при расчетах стоимости активов // Управление компанией. – 2005. – №2. – С. 28-31.

5. Львутин П.П., Фетцер О.В.Первичные публичные размещения акций: обзор исследований. // "Корпоративные финансы №1 2007 с.145-189.

6. Aggarwal Reena, Prabhala R Nagpurnanand & Puri Manju. Institutional Allocation in Initial Public Offerings: Empirical Evidence. The Journal of Finance, Vol. LVII, № 3 (2002), pp. 1421—1442.

7. А. В. Лукашов Процесс приобретения капитала: первичное публичное размещение акций компании (IPO) //Управление корпоративными финансами №4. 2004 с.21-41.

8. С.С. Шумська Капіталізація економіки України: оцінка і резерви зростання. // Економічна теорія -2004 №3 с.60-79.

9. Капіталізація економіки України (за заг.ред.В.М.Гейця та А.А. Гриценка)., -К, Ін-т економ. та прогнозів.2007. - 220с.

10. За матеріалами сайту http://home.expert.ru/ukraine/06/06-10-61/data/10-13_fabrika_zvezd_biznesa.htm

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Учасники українського ринку агрострахування почали дедалі активніше обговорювати перспективи його розвитку. Адже, агросектор в Україні - одна з найбільш динамічно розвинених і привабливих для інвесторів галузей національної економіки. Вітчизняні аграрні підприємства мають величезний потенціал для розвитку і представляють підвищений інтерес для іноземних інвесторів. Здавалося б, в цих умовах тема аграрного страхування, враховуючи підвищені ризики даного бізнесу, повинна бути однією з основних у аграріїв при плануванні розвитку їх бізнесу. І хоча вже намітилися позитивні тенденції щодо зростання основних показників роботи агрострахових компаній, яке відбулося в 2017 андерайтинговому році, рівень агрострахування в Україні становить всього лише 5-7%, в той час як в Польщі цей показник знаходиться на рівні 30%, в Німеччині - понад 60%.

Українське агрострахування за своїми якісними показниками майже не поступається зарубіжним аналогам. Тут також діють сучасні страхові продукти, створені передумови для об'єктивної оцінки посівів, які беруться на страхування, та визначення збитків внаслідок настання страхових випадків. Втім ринок ще не використовує наявні ресурси на повну міру.

Зростання ринку страхових послуг викликано збільшенням погодних ризиків. Якщо раніше вони були пов'язані в основному із пошкодженням озимих від морозів, то сьогодні з'явилася і загроза від весняних заморозків. Аграрії слідкують за метеопрогнозами, які

віщують більш жорсткі умови господарювання, а тому шукають захисту в страхуванні. Однак головним гальмом агрострахування залишається взаємна недовіра аграріїв і фінансових компаній.

Страхові компанії не знають, як працювати з агросектором, вони невпевнені в тому, що можуть оцінити всі ризики. В свою чергу, аграрії не вірять у те, що в разі настання страхового випадку вони одержать компенсацію. Спростити комунікацію між сторонами зможуть прозорі доступні страхові продукти. Проект ІФС «Розвиток фінансування аграрного сектору в Європі та Центральній Азії» спільно з Міністерством аграрної політики та продовольства України працює сьогодні над тим, щоб до стандартних страхових продуктів, затверджених державою, додати нові, які передбачали б більш доступну бюджетну підтримку для дрібних аграріїв. Сьогодні у світі і в Україні все більшої популярності набуває індексне страхування, яке не потребує виїзду інспектора для встановлення страхового випадку. Його основа – це використання погодних моделей, розроблених для конкретної місцевості, для оцінки впливу погоди на стан посівів та, відповідно, отриману в кінці сезону урожайність. Так, по результатах аналізу історичних погодних даних та показників урожайності, створюються математичні індекси, які відображають взаємозв'язок між погодою з одного боку та відчутними втратами врожаю з боку фермера. Ці індекси застосовуються для аналізу поточної погодної ситуації, і, фактично, слідкуючи лише за якісно змодельованим індексом можна сказати, якого збитку було задано посівам, не оглядаючи їх фізично. Саме такий механізм застосовується в створенні страхових продуктів для сільського господарства.

Результати дослідження ринку страхування сільськогосподарської продукції в 2017 андеррайтинговому році показали, що в Україні продовжилася тенденція зростання ринку агрострахування та покращення його якісних характеристик, зокрема кількість укладених

договорів страхування зросла на 21%, обсяг страхових премій зріс на 30% у гривні та на 28% у доларовому еквіваленті. Середня ставка премії зросла на 10 %, а рівень виплат за період перезимівлі перевищує показник 2016 року на 8,5 %. Страхування, пов'язане з програмами фінансування сільгоспвиробників через Аграрний Фонд та ДПЗКУ продовжує відігравати значну роль (частка цих договорів у загальній кількості зросла у порівнянні з минулим роком на 10 процентних пунктів). Спостерігається наближення параметрів страхування за цими договорами до параметрів страхування за незалежними договорами, що є ознакою поступового формування реальних ринкових умов страхування. Також слід відзначити, що страхові продукти у 2017-му році включили ширший перелік ризиків, ніж у попередні роки (захист від повної загибелі плюс весняні заморозки на період перезимівлі та страхування майбутнього врожаю від багатьох ризиків на весняно-літній період).

Загалом у 2017 році було укладено 957 договорів страхування, зокрема, 427 – на зимовий та 530 – на весняно-літній періоди. Сума зібраних страхових премій склала 204, 4 мільйони гривень, що на 30% перевищує рівень 2016 року.

Найбільшу кількість договорів було укладено у Тернопільській (98) та Дніпропетровській (94) областях. За показником застрахованої площі першість належить Полтавській (75,6 тис. га) та Хмельницькій (75,3 тис. га) областям. Перші позиції за об'ємом зібраних премій в Україні посіли Полтавська (33,7 млн гривень) та Дніпропетровська (18,1 млн гривень) області.

У 2017 році аграрії найбільше страхували озиму пшеницю, озимий ріпак та кукурудзу. У цьому році, у 12 областях України були здійснені страхові виплати. Загальна сума страхових виплат по Україні склала по 7,5 мільйонів гривень. Першість за страховими виплатами отримала Хмельницька область з показником 40 % (у розмірі 3, 1 млн гривень) виплат від загального обсягу

виплат по Україні. Найбільші виплати у 2017- році були здійснені за договорами страхування сої та гарбуза на весняно-літній період. Третю та четверту сходинку посіли договори страхування озимих пшениці та озимого ріпаку.

У досліджуваній період відбулися деякі зміни у використанні продуктів страхування. Зокрема, у період перезимівлі 2016-2017 роках найбільшого розповсюдження набули договори страхування сільськогосподарських культур від повної загибелі в комбінації з весняними заморозками (72,3%).

У період весна-літо 2017 договори страхування від поіменованих ризиків, домінували на ринку, склали лише 26,4% від усіх договорів і поступилися місцем договорам страхування врожаю від багатьох ризиків, яких на ринку було укладено 68,2%.

Потенціал українського агрострахування є доволі потужним. Нині на цьому ринку представлені 58 компаній. Всі вони мають ліцензію на провадження діяльності з агрострахування. Проте, як засвідчили результати дослідження IFC і Міністерства аграрної політики та продовольства, лише 13 страхових компаній у цьому сегменті працюють особливо активно.

Українські страховики охоче використовують зарубіжний досвід агрострахування. Значну допомогу в цьому їм надає IFC. Водночас сільгоспвиробники ще недостатньо активно реагують на пропозиції агрострахового ринку. І на це є об'єктивні причини. Одна з них – доволі сприятлива погода, яка спостерігається в Україні впродовж останнього часу. Вона дозволяє аграріям вирощувати високі врожаї і мати від них достатній зиск. При цьому на можливість потенційних погодніх та інших ризиків, які можуть мати катастрофічні наслідки, аграрії не зважають. І це притому, що, як показує досвід, погодні негаразди нагадують про себе регулярно: деякі з них повторюються кожні 5-6 років, інші – кожні 10-12.

Традиційно в Україні господарства спеціалізуються на вирощуванні багатьох культур. Таким чином, аграрії

мінімізують свої ризики при роботі з ними. Багато з виробників сповідує принцип: якщо з якихось причин їх спіткає біда з однією культурою, наприклад, з озиминою, то вони компенсують ці втрати за рахунок тієї ж ярої пшениці. Такі підходи в господарюванні теж не на користь агрострахування. Ще один вагомий чинник, наявність в Україні потужних сільськогосподарських виробництв – агрохолдингів. Кожен із них обробляє навіть не десятки, а сотні тисяч гектарів. Зазвичай ці площі розташовані в різних регіонах країни. І, що особливо важливо, - в різних кліматичних зонах. У такий спосіб агрохолдинги убезпечують свій бізнес. Якщо якийсь регіон зазнає стихійного лиха, то інший забезпечить високі врожаї.

До ключових проблем українського ринку агрострахування можна віднести:

1. низький рівень співпраці між банками і страховими компаніями;

2. страхові компанії мають досвід, але не вміють продавати агрострахування;

3. існування системних ризиків, які можуть одночасно завдати шкоди великій кількості застрахованих об'єктів;

4. асиметрія інформації – сільгоспвиробник краще інформований про виробничі ризики:

- ризик недобросовісності – ризикована поведінка застрахованого, обумовлена існуванням страхового захисту;

- анти-селекція – страховик включає до свого портфеля ризики, які він недооцінив через асиметрію інформації.

Також серед причин, що гальмують розвиток агрострахування є відсутність культури страхування. Крім того, низька фінансова спроможність аграріїв, яка не дозволяє їм укладати договори щодо агрострахування, яка є к правило пов'язана з тим, що вітчизняні банківські установи віддають перевагу великим агрохолдингам,

майже не працюючі при цьому з сектором малого та середнього бізнесу.

Список використаної літератури

1. Ринок агостраховання України у 2017-му андерайтинговому році. Аналітичне дослідження. Київ, листопад 2017. Режим доступу: <http://agroinsurance.com/wp-content/uploads/2017/11/Ryynok-agrostrahovaniya-Ukrainyi-za-2017-god.pdf>

2. Ринок агостраховання в Україні: проблеми і перспективи / AgroNews, 17 листопада 2017. Режим доступу: <http://agronews.ua/node/84922>

3. Чи варто ризикувати врожаєм? Світовий досвід агостраховання і Україна / AgroNews, 12 жовтня 2017. Режим доступу: <http://agronews.ua/node/83704>

ОЦІНКА ВПЛИВУ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ РЕГІОНУ

Вивчення особливостей в організації системи вищої освіти області вимагає проведення системного аналізу низки спеціальних показників, які характеризують демографічну ситуацію та функціонування вищих навчальних закладів. Лише при досконалому вивченні демографічної ситуації області та її впливу на вищу освіту, можна визначити ключові проблеми цієї сфери та розробити набір базових завдань, спрямованих на покращання освітньої ситуації регіону. Тому, використовуючи дані офіційної статистичної звітності, матеріали Чернігівської облдержадміністрації та дані обласного управління освіти проведемо оцінку основних тенденцій розвитку та проаналізуємо динаміку показників, що відображають відповідні процеси. Для того, щоб надати об'єктивну інформацію про наявність стійких залежностей та намічених змін, досліджуваний період ми взяли з 2013 року, але доцільним є аналіз динаміки явищ у порівнянні із відповідними показниками з 1996 року [4].

Чернігівська область лідирує в Україні за темпами скорочення населення (рис. .1).

Джерело: [2].

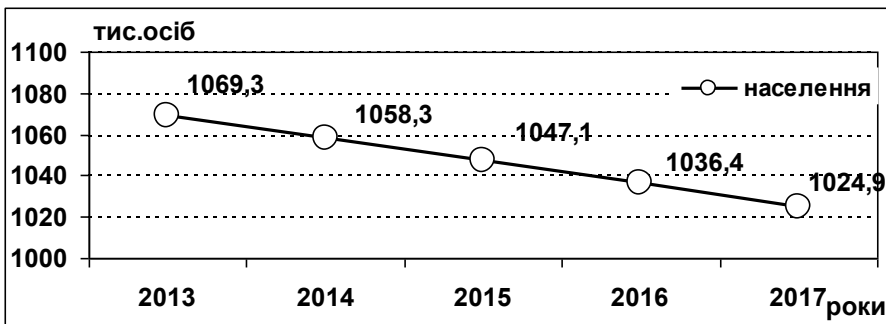

Рис. 1. Динаміка чисельності постійного населення
Чернігівської області

Щорічно, в середньому, жителів Чернігівщини стає менше на 10,0 тис. чол. Причин безліч: і складна соціально-економічна ситуація в регіоні, і безробіття, що штовхає людей в пошуки роботи за межами області, і наслідки Чорнобильської катастрофи. Незважаючи на зростання народжуваності, сумна тенденція вимирання населення – кількаразове перевищення показника смертності над рівнем народжуваності – не припиняється (рис. 2).

Джерело: [2].

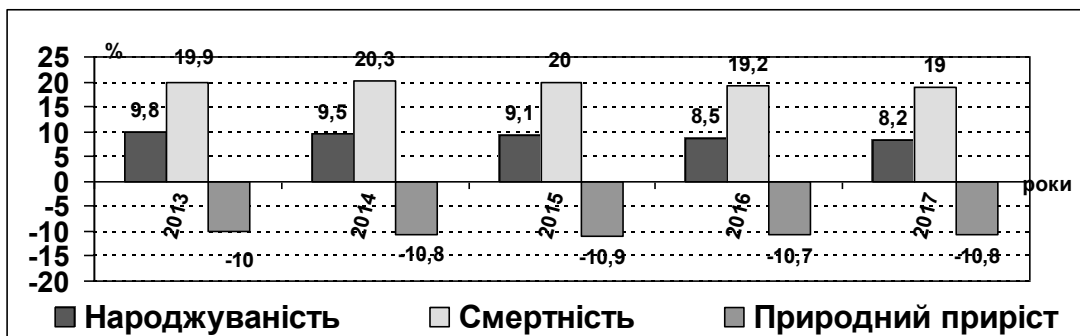

Рис. 2. Природний рух населення Чернігівської області
(на 1000 населення, осіб)

Область має регресивну вікову структуру населення. На кінець грудня 2017 року частка наймолодшого населення області у віці 0-14 років становила 13,6 % загальної кількості населення, частка населення віком 15-64 роки, основного постачальника трудових ресурсів – 67,2%, частка осіб у віці 65 і старше – 19,2%. У перспективі слід очікувати зростання чисельності осіб похилого віку, оскільки у вікову групу 15-64 роки вступатимуть діти та підлітки, чисельність яких менша за

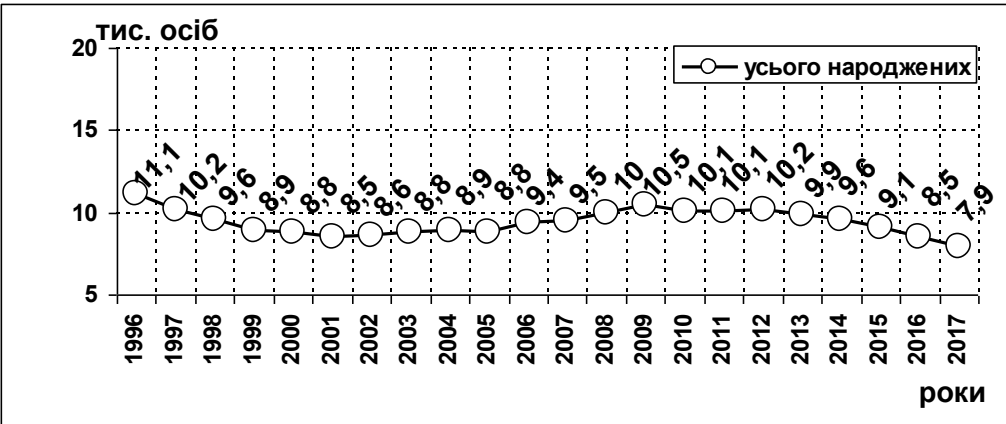
групи населення, що вийдуть із неї. Зазначені тенденції зумовлять додаткове навантаження на працездатне населення [2].

Останніми роками заклади вищої освіти перебувають під визначальним впливом змін у демографічній ситуації області. Порівняно висока народжуваність у середині 1980-х років, що зумовила підвищену частку населення відповідних років народження, вплинула на загальну кількість студентів. Відповідно, зросла і кількість закладів вищої освіти.

Однак, істотний спад народжуваності в кінці 90-х – початку 2000-х зараз обернувся тим, що кількість людей, які за віком можуть вступати до вишів, істотно нижче, ніж в попередні роки. Але, через відсутність гнучкої реакції на демографічні зміни у сфері вищої освіти сформувалася низка диспропорцій (рис. 3).

Джерело: [2].

Рис. 3. Народжуваність у Чернігівській області

З рисунку 3 видно, що починаючи з 1998-го року в області різко скоротилася народжуваність. Тобто, у ЗВО почали виникати проблеми з нестачею студентів, низьким конкурсом. Зрозуміло, що між закладами вищої освіти виникає боротьба за майбутніх студентів.

Проведений аналіз статистичних даних дав змогу виявити тенденції змін загальної кількості потенційних абітурієнтів, що формується демографічним чинником (табл.1). Відповідно, ємність регіонального ринку вищої освіти за рік розраховується як загальна кількість молоді відповідного року народження. Наприклад, для 2017 навчального року це буде молодь 2000 року народження.

Аналіз таблиці 1 вказує на стійку тенденцію до зменшення. Однак необхідно зробити поправку на те, що ємність регіонального ринку вищої освіти буде меншою, оскільки не всі народжені того чи іншого року стають випускниками середньої школи. Вплив тих же демографічних процесів (природна смертність), та інших факторів зменшує це число, іноді досить значно. Так, наприклад, у 2017 році закінчило середню школу тільки 68 % (6,0 тис.) від народжених у 2000 році (8,8 тис.). Відповідно до цього дані рисунку 2.3 потрібно узагальнити.

Таблиця 1

Ємність ринку вищої освіти Чернігівської області, чол.

Рік народження	Рік закінчення загальноосвітнього навчального закладу				
	2013	2014	2015	2016	2017
1996	11024				
1997		10256			
1998			9567		
1999				8865	
2000					8818

Джерело: [2].

Річна узагальнена ємність регіонального ринку вищої освіти відповідає загальній кількості осіб, що здобули повну середню освіту в цей рік і мають право на вступ до ЗВО (рис. 4).

Джерело: [2].

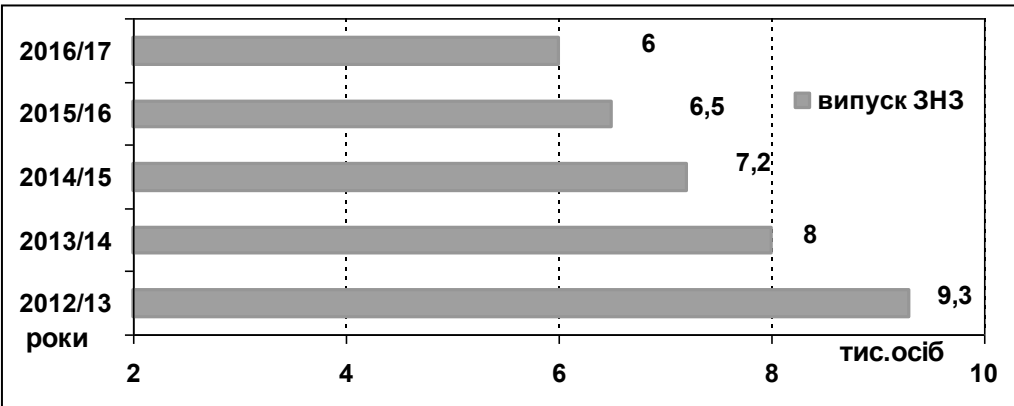

Рис. 4. Динаміка обсягів випуску загальноосвітніми навчальними закладами Чернігівської області

Співставлення рисунків 3, 4 і таблиці 1 показує, що подальше зменшення кількості студентів пов'язане з демографічною ситуацією. Але це не єдиний чинник впливу на кількість студентів в області.

Проблема інтелектуальної міграції торкнулась і чернігівських вишів, оскільки значна частина потенційних вступників не реєструється на ЗНО, бо не планує продовжувати навчання або хоче навчатися за межами України [1]. Тому необхідності для подання документів на зовнішнє оцінювання вони не бачать (рис. 5).

Аналіз рисунку 5 показує, що за досліджуваний період міграційний потік абітурієнтів області збільшився більше ніж на 50%. Що стосується України, то рух абітурієнтів зосереджується в кількох напрямках – Київська, Львівська, Харківська області, меншою мірою Одеська та Чернівецька. Крім українських вишів, більш заможні українці можуть собі дозволити навчання у

Британії, Австралії, США чи Італії, а наприклад, люди середніх статків виїжджають вчитися до Польщі, Німеччини, Чехії чи Франції.

Джерело: [2].

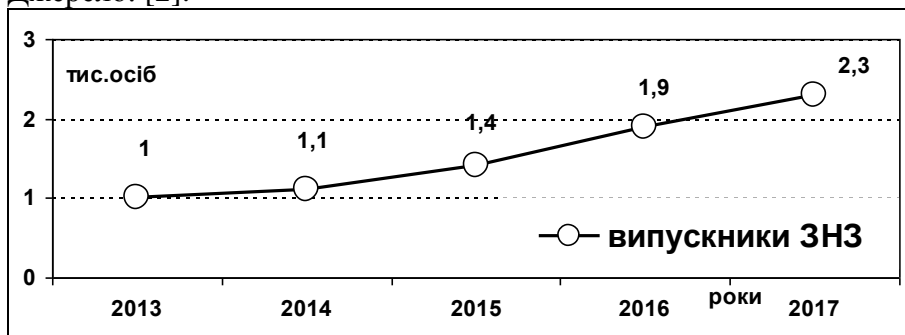
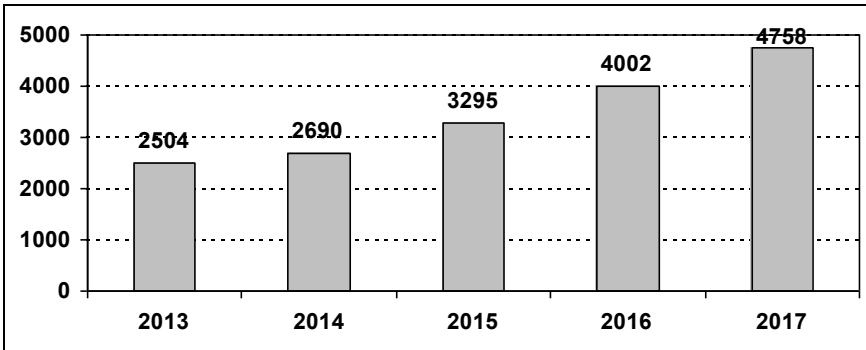

Рис. 5. Динаміка міграції абітурієнтів за освітянським фактором (виїхали за межі області, тис. осіб)

Найбільш численний потік до Польщі. Оскільки, поляки відчувають гострий демографічний та міграційний спад кількості абітурієнтів у самій Польщі, тому активно шукають заміни через рекламу польських приватних вишів на українському ринку – оголошення про дипломи європейського зразка та працевлаштування в ЄС [3].

Причини міграції різні: одні вважають, що, здобувши освітній рівень бакалавра чи магістра за кордоном, вони зможуть легше знайти роботу та реалізувати себе в ЄС. Інша частина вважає, що можливості для навчання вдома є, але віддача від освіти нижча, ніж в країні призначення, тому вони їдуть здобувати освіту за кордон з намірами там залишитись на постійне проживання [3]. Ще одна причина міграції студентів у європейські вузи – спрощені умови вступу у виші, особливо відсутність ЗНО і т. ін. Таким чином, міграційна активність студентів зумовлена насамперед

проблемами фахової самореалізації та рівнем заробітної плати в області (рис. 6).

Джерело: [2].

Рис. 6. Динаміка середньої заробітної плати в Чернігівській області (у розрахунку на одного штатного працівника, грн.)

З рисунку 6 видно, що середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників підприємств, установ та організацій Чернігівської області в 2017 році становила 4750 грн (в Україні – 6008 грн). Це в 1,3 раза вище мінімальної заробітної плати (3200 грн).

Заслуговує на увагу, що підвищення рівня освіти призводить лише до дуже невеликого збільшення заробітної плати. Наприклад, середня заробітна плата молодого працівника з вищою освітою дещо більша, ніж у молодого робітника з початковою освітою, але менша від місячної зарплати молодого робітника із середньою загальною або середньою професійною освітою [5].

Ще один чинник на який варто звернути увагу, це підвищення цін на освітні послуги. Неконтрольоване зростання цін може цілком відлякати абітурієнтів. Однак, незважаючи на зменшення абітурієнтів вища освіта дорожчає. Згідно з вітчизняним законодавством, виші мають право щорічно підвищувати ціни на контрактне навчання в межах інфляції. З об'єктивних причин, зокрема,

через зростання комунальних тарифів, підняття мінімальної заробітної плати заклади вищої освіти підвищують вартість своїх послуг (табл.2).

Таблиця 2

Динаміка змін кількості студентів, зарахованих на
1-й курс ЗВО
III-IV рівнів акредитації та вартість навчання в
Чернігівській області

Роки	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016	2016/2017
Денна	2890	2599	2800	2152	2010
Заочна	1007	928	811	530	500
ВСП*	1064	959	966	883	800
Вартість навчання: денна ф. н.	9500	10220	11820	12200	12000
заочна ф. н.	5900	6540	7300	8880	8500

* відокремлені структурні підрозділи

Джерело: [6].

З таблиці 2 видно, що мова йде про незначне подорожчання – не більше ніж на 10%, оскільки регіональні заклади вищої освіти недобрали абітурієнтів навіть на бюджетну форму навчання за деякими спеціальностями.

Висновок. Проаналізувавши результати дослідження було з'ясовано, що складна демографічна ситуація, міграційні процеси та підвищення вартості навчання істотно впливають на формування ринку вищої освіти. А процес депопуляції, старіння населення та соціально-економічні проблеми, наприклад, гостра нестача висококваліфікованих працівників, необхідних для розвитку економіки області є факторами, які знижують конкурентоспроможність країни і області зокрема.

Перелік використаних джерел:

1. Андрощук Г. О. Міграція інтелектуального капіталу: вплив на економіку та інноваційний розвиток / Г. О. Андрощук, С. А. Давимука // Регіональна економіка. - 2015. - № 2. - С. 65-82.

2. Головне управління статистики у Чернігівській області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chernigivstat.gov.ua>.

3. Дослідження аналітичного центру CEDOS. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cedos.org.ua>.

4. Назарко С. О. Соціальні аспекти модернізації регіонального розвитку в умовах інтеграції ринку освітянських послуг: монографія / М. П. Бутко, М. І. Мурашко, С. О. Назарко. – Чернігів: Десна Поліграф, 2013. – 240 с.

5. Формування та реалізація державної молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації – Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2017. – 100 с.

Пільчевський О.
студент 3-го курсу, Чернігівського інституту МАУП
Науковий керівник:
Назарко С.О.
кандидат економічних наук, доцент
Чернігівського інституту МАУП

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА РИНКУ ПРАЦІ РЕГІОНУ

Процеси глобалізації та інтеграції, які посилилися у результаті безпрецедентного розвитку світової економіки, суттєво змінюють світ і формують нові суспільні виклики.

За цих умов система вищої освіти повинна сформувати у молодих людей уміння орієнтуватись у повсякденному економічному та соціальному середовищі, адаптуватись до його вимог в напрямку вибору професії, отриманню знань, необхідних, як для життєвої самореалізації так і для формування людського потенціалу, стати засобом формування нової генерації висококваліфікованих кадрів.

Проте якісні параметри розвитку вищої освіти продовжують хвилювати суспільство, оскільки заклади вищої освіти (ЗВО) орієнтуються лише на передачу знань і умінь та слабо реагують на соціально-економічні зміни. Багато роботодавців стверджують, що украй слабкою є фактична підготовка випускників, це обумовлює, з одного боку, надлишок на ринку праці фахівців певних напрямів підготовки, а з іншого – дефіцит висококваліфікованих кадрів за окремими спеціальностями. Очевидно, що без відповідності ринку освіти і ринку праці інші складові реформування освіти значною мірою втрачатимуть свою вагу.

Україна має досить розвинену систему освіти. Тому у міжнародному рейтингу оцінки людського розвитку країн світу вона займає досить високу позицію – 84 місце серед 188 країн у 2016 р. При цьому, Україна випереджає

більшість країн ЄС за охоплення вищою освітою – 79 % [4].

Протягом періоду (1990-2013 рр.) зростання кількості закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації, а також чисельності студентів було головним трендом у розвитку вищої освіти України. Період характеризується масовим наданням ліцензій для діяльності у вищій освіті Міністерством освіти і науки України: як результат, у 2013 р. ліцензований обсяг підготовки у закладах вищої освіти перевищив 2 млн студентських місць, у той час як кількість випускників середньої школи була в кілька разів меншою [7].

Якщо порівнювати загальнодержавний і регіональний рівні, то можна простежити таку тенденцію. На сьогодні в Україні налічується 370 закладів I-II рівнів акредитації та 287 закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації (університети, інститути, академії) на 42418,2 тис. осіб. На території Чернігівської області функціонує 25 навчальних закладів різних форм власності. Це 2 університети, 1 інститут, 1 академія, 11 коледжів та 1 технікум. У регіоні здійснює освітню діяльність 9 відокремлених структурних підрозділів закладів вищої освіти на 1014,7 тис. осіб. Мережа постійно формується в просторі та часі. Структура зазнає як кількісних так і якісних змін (табл.1).

Проте турбує не стільки кількість закладів, скільки можливість ефективного їх функціонування, їхня відповідність планам професійної підготовки фахівців за європейськими стандартами та відповідність регіональним економічним потребам. Йдеться, передусім, про дію ринкових механізмів як у приватних, так і в державних вишах. Зокрема конкурентні відносини виступають важливим чинником підвищення якості вищої освіти.

Таблиця 1

Кількість вищих навчальних закладів та кількість осіб, які навчалися в навчальних закладах, тис. осіб (на початок навчального року)

Роки	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017
Мережа вищих навчальних закладів України					
ВНЗ I-II р. а. Кіл-сть, тис. осіб	489	478	387	371	370
ВНЗ III- IV р. а. Кіл-сть, тис. осіб	345,2	329,0	251,3	230,1	217,2
ВНЗ III- IV р. а. Кіл-сть, тис. осіб	334	325	277	288	287
ВНЗ III- IV р. а. Кіл-сть, тис. осіб	1824,9	1723,7	1438,0	1375,2	1369,4
Мережа вищих навчальних закладів Чернігівської області					
ВНЗ I-II р. а. Кіл-сть, тис. осіб	15	15	14	14	12
ВНЗ III- IV р. а. Кіл-сть, тис. осіб	2,2	2,2	1,8	1,5	1,2
ВНЗ III- IV р. а. Кіл-сть, тис. осіб	4	4	3	3	4
ВНЗ III- IV р. а. Кіл-сть, тис. осіб	3,7	3,5	3,6	2,7	2,2
ВСП* Кіл-сть осіб	17	15	12	9	9
ВСП* Кіл-сть осіб	1064	959	966	883	736

* відокремлені структурні підрозділи III-IV рівня акредитації

Джерело: [3].

Відповідно, головною функцією ЗВО є забезпечення підготовки висококваліфікованих, конкурентоздатних фахівців.

З огляду на дані в таблиці 1, зазначимо, що важливою складовою реформи сфери вищої освіти є процес оптимізації мережі вишів. Однак, це не повинно розглядатися як спосіб зменшення кількості закладів вищої освіти або збереження та функціонування регіональних ЗВО. Це мають бути зміни в плануванні, фінансуванні, процесі надання та гарантування якості вищої освіти. Дуже важливо, щоб фахівці, зайняті в освітній галузі, йшли в ногу з майбутніми змінами й активно реагували і регулювали процеси вищої освіти відповідно до обставин, що змінюються [8].

Основу потреб у вищій освіті складають мотиви вибору майбутньої професії. Варто погодитися з думкою Ф.Котлера, вибір індивіда є результатом складної взаємодії факторів культурного, соціального, особистого і психологічного характеру.

З метою вивчення професійних намірів випускників, сформованості їх життєвої перспективи та професійного самовизначення стосовно вищої освіти в вересні 2017 року нами було організовано проведення соціологічного опитування учнів 11-х класів загальноосвітніх шкіл м. Чернігова.

Генеральну сукупність становили учні випускних класів ЗНЗ (1000 осіб). Для проведення дослідження було визначено обсяг вибірки, що становив 10% від генеральної сукупності, тобто 100 осіб.

Отже, період збору даних – вересень 2017 року. Метод збору даних – особисте опитування. Інструмент збору даних – опитувальна анкета. Анкета складалась із запитань, в яких визначені фактори та мотиви вибору майбутньої професії, види діяльності, що найбільше відповідають здібностям випускників, їх професійні плани після закінчення навчального закладу.

Одним із основних факторів, який впливає на формування престижу професії в очах респондентів є рівень її оплачуваності. Що цікаво, в листопаді 2017 року Дослідницьким центром Міжнародного кадрового порталу проведено дослідження в різних регіонах України щодо престижності професій на ринку праці [6]. Отриманні результати свідчать, що престиж професії залежить від затребуваності фахівців на ринку праці, що визначається як макроекономічною ситуацією в регіоні, так і соціально-політичною кон'юнктурою. Однак основним показником престижності професії є її оплачуваність. Отже, наші дослідження співпадають. Таким чином, рівень доходу, який приносить професія напряму впливає на її популярність та престиж.

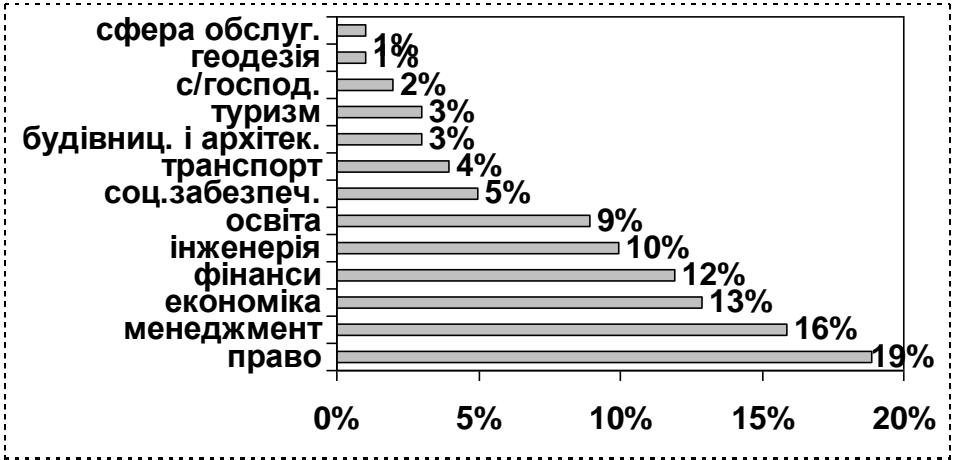
Традиційно рейтинг найбільш потрібних професій в Україні очолюють представники ІТ-галузі .

Аналіз анкет показав, що випускники традиційно хочуть вступати на «Право», «Менеджмент», однак зовсім не вибирають технічні спеціальності, які затребувані на ринку праці, найпрестижнішими виявились професії, пов'язані з правоохоронною діяльністю, економічними спеціальностями та фінансами, що зазначили 60% випускників, професії інженерного спрямування (10%), освіта-педагогічні науки (9% опитаних) і т.д. (рис.1).

Головні причини, через які випускники ще професійно не визначились – незнання своїх власних інтересів, здібностей та відсутність необхідної інформації про професії (12%). На вирішення цієї проблеми повинні бути зорієнтовані регіональні програми профорієнтації з метою формування первинних професійних навичок. Це дозволило б збалансувати існуючі ресурси та мінімізувати втрати реального сектору економіки від надлишку не затребуваних професій.

На питання який заклад вищої освіти оберуть випускники по завершенні навчання в школі, переважна більшість опитаних (58,2%) орієнтується на вступ до ЗВО в Чернігівській області. Але, значна кількість молодих

людей, можуть стати потенційним джерелом міграційної активності. Так, вступати до ЗВО України мають бажання 19,9%, навчатись і працювати за кордоном бажали б 7,5%, навчатись за кордоном, але працювати в Україні – 14,4% респондентів.

Джерело: [3].

Рис.1. Рівень найбільш популярних спеціальностей серед майбутніх абітурієнтів

Проведене опитування ще раз засвідчило суттєву відмінність бажань молоді та реальної потреби в працівниках на регіональному ринку праці.

Таку ситуацію зрозуміти неважко, достатньо проаналізувати статистику за останні роки державного замовлення. Загальна кількість місць державного замовлення зазнавала відчутних змін, проте їх розподіл між галузями залишався фактично сталим. На денній формі навчання відбулося незначне скорочення частки суспільних наук на користь інженерії [5]. Проте домінування залишається серед економічних і правових спеціальностей.

Проблема надлишкової кваліфікації не нова і певною мірою може вважатися об'єктивним явищем, з одного боку – це неефективність освітньої політики, а з іншого боку, у разі скорочення виробництва, падає попит на інженерні спеціальності. Освітня сфера має розвиватися швидше від виробництва, забезпечуючи випереджальне зростання знань, що саме по собі є чинником прогресу [2].

Насторожує і інший момент – освітня міграція, яка міцно зайняла в міграційному потоці третє за значимістю місце після трудової міграції та переселення співвітчизників [3].

У той же час, можливість вчитися за кордоном, що відкрилася для української молоді, загрожує Україні втратою інтелектуального капіталу у разі неповернення після закінчення навчання.

Іншими словами, важливо створити можливості для працевлаштування і кар'єрного зростання для української молоді з метою зацікавити залишитися у своїй країні. І це можна вирішити тільки шляхом реформ. Парадокс у тому, що реформи потребують відповідних кадрів, а умови для них у нашій країні бажають кращого...

Таким чином, успішне реформування вищої освіти повинне базуватися на принципах системного підходу з урахуванням як насущних реалій, так і перспектив виходу з кризи. Стратегічними завданнями реформування регіональної вищої освіти є трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні. Цей трансформаційний процес має спиратися на оцінку потреб регіону у фахівцях різних сфер діяльності в розподілі по галузях, видах діяльності. Повинні бути враховані кон'юнктура ринку праці, демографічна ситуація, зовнішньоекономічні зв'язки, соціальні аспекти вищої освіти і т. інше.

Інноваційно-технологічні процеси вимагають релевантних фахівців на ринку праці. Освітня система маючи застарілі стандарти продовжує робити ставку на теорію, а навчальні програми банально не відповідають

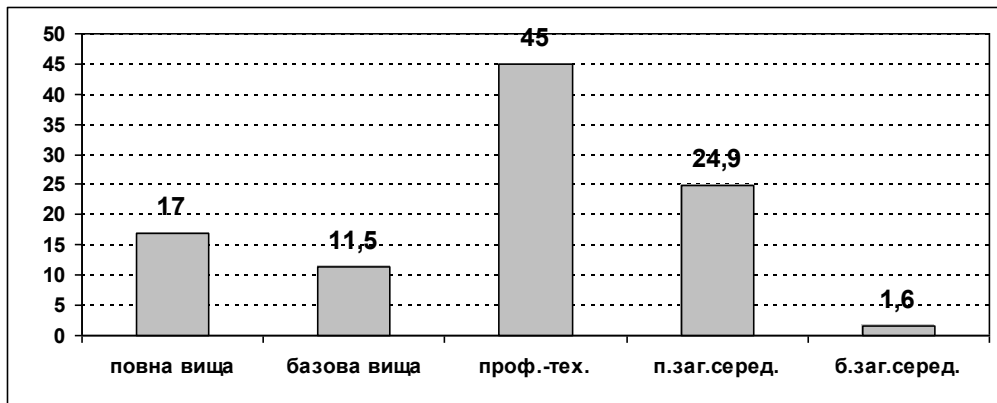
викликам часу і не надають практичних знань. На виході маємо невідповідність вищої освіти вимогам ринку праці.

Водночас слід зазначити, що ринок праці і ринок освітніх послуг мають виражений регіональний характер. Населення різних територій одержують різну за якісними характеристиками вищу освіту. За цих умов роботодавці все частіше незадоволені рівнем підготовки та компетенцією випускників. Вони прагнуть, щоб молодь уміла генерувати нові ідеї і швидко адаптувалась до змін і нововведень. На ринку праці у переліку вакантних посад трапляються нові назви професій, такі як «ІТ-генетик», «урбаніст-еколог», «інтернет-маркетолог», «нано-медик», «web-дизайнер», «журналіст-блогер», «віртуальний юрист», «соціальний працівник соціальних мереж» і т.ін. Тож наявності знань і досвіду в одній сфері вже недостатньо для задоволення потреб сучасної економіки. Єдине, що залишається випускникам, – перекваліфіковуватися або шукати будь-яку роботу не за фахом [9]. Щоб вирішити цю ситуацію потрібна координація зусиль Міносвіти, Мінекономіки, Мінсоцполітики, Державної служби зайнятості, бізнесу та самими закладами вищої освіти.

Щодо ситуації на регіональному ринку праці, то на сьогодні вона більш аніж драматична. За даними Чернігівського регіонального центру зайнятості на кінець грудня 2017 року в області рівень безробіття серед молоді віком 15-24 рр. становив 12,7%. Серед осіб віком 25–29 рр. цей показник дорівнював 19,43%. Це свідчить про низьку конкурентоспроможність молодих фахівців на ринку праці. Роботодавець адекватно оцінює ефективність вкладень у персонал. Тому, щоб претендувати на конкурсну посаду, крім диплому потрібно надати більш вагомі докази своєї компетентності [10].

Із загальної кількості зареєстрованих упродовж 2017 року безробітних кожен четвертий мав вищу освіту, 11,5% – базову та неповну вищу освіту, 45 % закінчили

професійно-технічні навчальні заклади, середню освіту мали 26,5 % (рис. 2).

Джерело: [3].

Рис. 2. Структура безробітних за освітою (на кінець грудня 2017 року, %)

Значне збільшення чисельності безробітних в області за останній період зумовлене проведенням заходів щодо оптимізації зайнятості в бюджетній сфері, в наслідок чого зростає кількість безробітних за такими професійними групами, як: вищі державні службовці, законодавці, керівники, менеджери, професіонали, освітяни, науковці і т. ін.

Дані рисунку 2 свідчать, що чисельність безробітних які мають повну та базову вищу освіту становить 28,5%, це вказує на те, що наявність вищої освіти не є гарантією зайнятості, вона дає лише певні переваги в зайнятості. В той же час зростання чисельності дипломованих фахівців у складі безробітних свідчить про відсутність збалансованості між розвитком системи вищої освіти та ринку праці регіону. І як наслідок, збільшується частка випускників закладів вищої освіти, які працевлаштовуються не за отриманою спеціальністю. Це в свою чергу, знижує цінність здобутої вищої освіти, а

інвестиції вкладені в освітній процес не дають відповідної віддачі [1].

Ще один аспект який вказує на дисбаланс між вищою освітою і регіональним ринком праці це розмір заробітної плати. Відсутність зв'язку між рівнем освіти і рівнем реального доходу накладає відбиток на мотивацію студентів при одержанні вищої освіти. Адже 58% вакансій на Чернігівщині пропонують мінімальну зарплатню, 38% – від мінімальної до середньої по області. Відповідно у працівників відсутній стимул у досягненні високих кінцевих результатів праці. А це зумовлює не лише низький рівень продуктивності праці, але й зниження якості та конкурентоспроможності продукції. Таким чином, ще однією причиною зростання прихованого безробіття серед молоді є низький рівень заробітної плати. Також, негативний вплив на ринок праці області має кризова демографічна ситуація та міграційні процеси, які останнім часом активізувалися [8].

Отже, ринок праці чуттєво реагує на процеси, що відбуваються в економіці та суспільно-політичному житті, як регіону так і країни.

Звісно, зазначені проблеми не мають вирішуватись самостійно міністерствами на рівні держави, а в партнерстві з органами влади та місцевого самоврядування, роботодавцями, профспілками, громадськими організаціями й службами зайнятості.

Висновок. Система вищої освіти сьогодні повинна працювати на випередження, оскільки підготовка компетентного фахівця є тривалим процесом, і необхідно уміти передбачити, які спеціальності будуть затребувані на ринку праці через кілька років.

Перелік використаних джерел:

1. Антонюк В. П. Вища освіта України у системі відносин ринку праці. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.evd-journal.org/download/2015/2\(40\)/pdf/18-Antonuk.pdf](http://www.evd-journal.org/download/2015/2(40)/pdf/18-Antonuk.pdf).

2. Вища освіта для безробітного: кого вчить Україна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/47628>.
3. Головне управління статистики у Чернігівській області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chernigivstat.gov.ua>.
4. Доповідь ООН про людський розвиток за 2016 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.undp.org.ua/images/stories/HDR_2016/UKR_Ukraine_HDR2016.pdf.
5. Дослідження аналітичного центру CEDOS. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cedos.org.ua>.
6. Дослідницький центр «Міжнародного кадрового порталу» (HeadHunter Україна). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hh.ua>.
7. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://naps.gov.ua/ua/press/releases>.
8. Оптимізація мережі ВНЗ: бажаний результат. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reform/58357>.
9. Університети та бізнес: міжнародний досвід співпраці та перспективи для України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cost.ua/news/421-college-business-cooperation>.
10. Чернігівський регіональний центр зайнятості. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/chg/control/uk/index>.

МОТИВАЦІЯ СТВОРЕННЯ КЛАСТЕРІВ ЯК ФОРМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ

Поняття «кластер» широко використовується в різних галузях знань як об'єднання декількох однорідних елементів, що може розглядатися як самостійна одиниця. В економіці кластер – це сконцентрована на деякій території група взаємопов'язаних компаній [1]. Кластером є своєрідний холдинг невеликих підприємств з однієї сфери діяльності, об'єднаних технічно та організаційно у неформальну або формальну структуру з метою зниження собівартості продукції, спільного просування продукції і послуг та захисту своїх інтересів [2]. Кластер – це також група взаємопов'язаних підприємств та інших організацій суміжних галузей економіки на певній географічній території, що співпрацюють і конкурують між собою. Кластери є важливим фактором розвитку регіонів, за що їх підтримує місцева влада.

Компанія у кластері має більш вигідну позицію, ніж одиночний бізнес. А саме, кластери дають змогу: (1) посилювати процеси спеціалізації між учасниками; (2) ширше приваблювати клієнтів, створюючи тісну взаємодію виробників і споживачів послуг; (3) отримувати якісні послуги (маркетингові, юридичні тощо) та при цьому здешевлювати вартість одиниці послуги; (4) знижувати вартість продукції, що виробляється на основі спільної діяльності; (5) посилювати потоки ідей та інформації між учасниками, отримувати нові знання та навички; (6) підвищувати інноваційність виробництва; (7) більш ефективно використовувати місцеві природні ресурси; (8) створювати здоровий соціальний капітал [2].

Зниження трансакційних витрат є однією з позитивних сторін організації кластера. Так, у світі величина трансакційних витрат постійно зростає і складає вже більше 50% ВВП навіть у США. Інституційною теорією визначено, що трансакційні витрати зростають пропорційно збільшенню невизначеності умов господарювання та ненадійності партнерів [3, с.333-334]. Значною складовою цих витрат, особливо для економік постсоціалістичних країн, є витрати інституційної трансформації. Звідси з'явилася ще одна назва таких витрат: інституційні витрати (витрати угод), оскільки це витрати на створення, використання, підтримку та перетворення інститутів.

В інноваційній сфері невизначеність особливо велика, отже потребує додаткових форм захисту від неї. Відома форма співробітництва в науково-технічній та інноваційній сфері через стратегічні альянси, технопарки тощо.

Прояв еволюції світового господарства – це локалізація інноваційної діяльності. Важливість «інноваційних локалітетів» була помічена зарубіжними дослідниками з кінця 1980-х років, факторами створення яких були концентрація специфічних ресурсів на певній території (кваліфікованої робочої сили, спеціалізованих постачальників, інженерів тощо) та оптимальні базові умови. Компанія не створює інновацій ізольовано, а залежить від інтенсивної взаємодії із своїм середовищем, що включає сукупність інших компаній (постачальників, клієнтів, конкурентів) і такі позабізнесові організації, як: університети, школи та урядові установи. Важливим фактором локалізації інноваційної діяльності є необхідність взаємодії організацій впродовж всього інноваційного процесу. У 1995 р. була розроблена концепція «некомерційних взаємозалежностей» (локальні ринки праці, суспільні норми, цінності, громадські інституції, неформальні правила розробки і трансферу знань), які відіграють роль зв'язувального механізму,

полегшуючи в межах території процес координації діяльності інноваційних мереж. Отже, на кластерізацію інноваційної діяльності впливає здатність регіонів акумулювати сучасні розвинені ресурси, що стає фактором їх подальшого технологічного та економічного успіху [4, с.223-228].

В законодавстві України присутня увага до створення кластерів [5-12], насамперед інноваційно-орієнтованих з віднесенням їх до інноваційної інфраструктури, але законодавчо визначених пільг для їх розвитку не спостерігається. Отже, планується адміністративна підтримка, яка залежить від активності місцевої влади в контексті мотивації створення кластерів. Так, наприклад, місцева влада в Чернівцях надала ІТ-кластеру Cluster bit безкоштовні приміщення у користування [2].

В стратегії секторної конкурентоспроможності для України, що розроблена ОЕСР [5], створення кластерів згадується як найважливіший захід поряд з доступом до фінансування, інвестиційною політикою та підвищенням професійності. В Концепції загальнодержавної цільової економічної програми розвитку до 2020 р. [6] пропонується забезпечити ефективний інноваційний розвиток шляхом створення науково-інноваційно-виробничих кластерів, що складаються з галузевих наукових інститутів та державних підприємств з незадіяними виробничими потужностями. Але сьогодні доля державних підприємств дуже невелика і складає 0,3% від загальної кількості юридичних осіб [13, с. 106], що робить малоімовірним запропонований варіант.

Кластери розглядаються також як ефективна форма забезпечення транскордонного співробітництва [7] з метою посилення євроінтеграційних процесів. В концепції розвитку цифровізації економіки [8] пропонується використовувати інжинірингові кластери, які спрямовані на пошук та розроблення нових промислових продуктів, генерацію ідей, промисловий дизайн, створення прототипів. Найбільш перспективними для таких кластерів

вважаються харчова та переробна промисловість, металургійне машинобудування, сільське господарство.

Перспективні для розвитку напрями та відповідні кластери розглядає Експортна стратегія України [9]: (1) розвиток інновацій через аерокосмічний сектор та пов'язані сектори, такі як розробка програмного забезпечення та інформаційних і комунікаційних технологій, виробництво запчастин для авіаційної промисловості, послуги з технічного обслуговування для авіаційної промисловості, машинобудування; (2) поліпшення іміджу України через туризм та креативні індустрії; (3) глибша переробка аграрної сировини через розвиток харчової промисловості.

В аграрному секторі [10] пропонують і надалі підтримувати кооперацію, але вже із застосуванням кластерної моделі. В Стратегії розвитку туризму [11] кластерна модель поряд з державно-приватним партнерством та соціальним замовленням розглядається як ефективна форма вдосконалення матеріально-технічної бази. Посилити розвиток програмної індустрії [12] пропонується за допомогою створення спеціальних організаційних форм: інноваційних кластерів, технопарків, наукових парків, куди можуть входити, крім розробників програмного забезпечення, ще й науково-дослідні організації, маркетингові та юридичні компанії, видавничі та виставкові компанії. Цей досвід ефективно використовується у США, Індії, Китаї, Росії тощо. Однак варто зауважити, що економічне стимулювання щодо подібних організацій в Україні стосується лише офіційно зареєстрованих технопарків.

На нашу думку, очікувати ефективний розвиток інноваційних кластерів в Україні можливо лише при включенні визначених пільг у законодавство та чіткий опис вимог до інноваційних кластерів (як, наприклад, до технопарків). Але мотивацією визначення пільг для держави має бути можливість проводити через кластери політику економічного розвитку у заданому напрямку

(наприклад, розвиток малих підприємств, інноваційної діяльності тощо). Отже, з одного боку, систематичне згадування кластерів у нормативних актах з економічного розвитку вводить їх у сферу уваги владних органів, з іншого боку, широке та нечітке формулювання поняття кластеру робить недоцільним впровадження відповідних законодавчих пільг і залишає це у сфері впливу місцевої влади.

Список використаної літератури

1. Кластер [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki>

2. Кластер: формат взаємодії підприємців. У чому переваги неформального об'єднання різних бізнесів. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://msb.aval.ua/news/?id=25974>

3. Проектний менеджмент: регіональний зріз: навчальний посібник / за заг. ред. Бутка М.П. – К.: «Центр учбової літератури», 2016. – 416 с.

4. Менеджмент інноваційної діяльності: навч.посібник / за ред. М.П.Бутка. – К.: Центр учбової літератури, 2017. – 496 с.

5. Меморандум взаєморозуміння між Урядом України і Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо поглиблення співробітництва [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966_003

6. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.08.2013 р. № 603-р Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-%D1%80>

7. Постанова Верховної Ради України Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Транскордонне співробітництво як чинник євроінтеграційних процесів України" (Відомості Верховної

Ради (ВВР), 2016, № 43, ст.740) [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1537-19>

8. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80/page>

9. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1017-р Про схвалення Експортної стратегії України (“дорожньої карти” стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80/page>

10. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. № 806-р Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>

11. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 р. № 168-р Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80>

12. Постанова Верховної Ради України Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення" (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 42, ст.548) [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4538-17>

13. Україна у цифрах 2016. Статистичний збірник / за ред. І.Є.Вернера – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 240 с.

Попело О.В.
кандидат економічних наук,
Чернігівський національний технологічний
університет

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ

Сучасний етап модернізації світової економіки характеризується посиленням двох потужних просторових процесів – глобалізації і регіоналізації. Спостерігається діалектичне поєднання зміцнення світогосподарської системи з одночасним посиленням впливу регіонального чинника на планетарну економіку й політику. Аналіз функціонального зв'язку цих двох найважливіших явищ модернізаційного процесу, які постають такими, що носять об'єктивний і незворотний характер, є важливим і перспективним напрямом досліджень. [2, с.32-33].

Новими актуальними об'єктами розвитку регіональних теорій стають інновації, комп'ютерні і телекомунікаційні системи, розвиток реструктурованих і конвертованих промислово-технологічних комплексів.

У сучасних наукових публікаціях, які формують галузь розвитку продуктивних сил і регіональної економіки, сформувалась чи не найбільша увага до понять «регіональний економічний простір», «регіональна господарська система», «регіон» та виявлення закономірностей територіального розвитку.

Розглянемо трактування сутносні зазначених дефініцій сучасними науковцями (табл.1).

На нашу думку, під **регіоном** слід розуміти цілісну складову єдиного простору країни, що характеризується своїм економіко-географічним положенням, однотипним природо-ресурсним потенціалом, спеціалізацією сфери матеріального виробництва та її інфраструктурним облаштуванням, взаємопов'язаними історичними, екологічними, етнокультурними особливостями та

інституційною базою, що в синергії забезпечують ефективний та раціональний розвиток продуктивних сил.

Таблиця 1

Трактування сутності дефініцій «регіональний економічний простір», «регіональна господарська система», «регіон» сучасними науковцями

№ п/п	Автор	Визначення
1	2	3
Регіональний економічний простір		
2	Василенко В.М.	Економічний простір – форма організації матеріальних об'єктів чи продуктивних сил, що відповідає рівню розвитку економічних та соціальних відносин [2] Це середовище, в якому існують, функціонують і взаємодіють населення, субєкти господарювання та органи управління [3, с. 148]
3	Данилишин Б.М.	Економічний простір – об'єднана економічними інтересами сукупність об'єктів та суб'єктів господарювання певної території, взаємодія і просторова організація яких спрямовується (через систему відносин та відповідні механізми) на вирішення завдань соціального і економічного розвитку [13]
5	Оліферук С.І.	У вузькому розумінні «економічний простір» слід розглядати як унікальне поєднання набору продуктивних сил та/або системи економічних відносин, що характерні для певної території та відрізняється від «аналогічних поєднань складових» інших територій даного ієрархічного рівня [7, с.77]
6	Пепа Т.В.	Характеризує економічний простір як сукупність відносин між економічними об'єктами, що розташовані на конкретній території і динамічно розвиваються в часі [9]. Економічний простір – це частина реального простору, що обумовлена взаємодією матеріальних (природних та штучних) систем

		різних ієрархічних рівнів, яка відбувається в процесі господарської діяльності людини і визначається через їх характеристики [11, с.27]
7	Родченко В.Б., Прус Ю.І.	В умовах мережевої економіки регіональний економічний простір набуває форми мережевої системи взаємодій, яка формується у процесі економічної діяльності суб'єктів господарювання; за змістом сутність економічного простору розкривається через його функції [15, с.50]

Регіональна господарська система

9	Бутенко Т.О.	Регіональна господарська система – це специфічно організована сукупність елементів продуктивних сил (предметів та засобів праці, суб'єктів господарювання та господарського середовища), взаємопов'язаних та взаємодіючих між собою, що утворюють єдине ціле і функціонують на певній території [1]

11	Чернюк Л.Г.	Основою регіональних господарських систем як складових, інтегрованих, масштабних структур економічного простору, є елементарні виробничі комплекси як компоненти різноманітних територіально-виробничих сполучень, як первинні клітини територіальної організації, комплексів виробничої сфери, що інтегрується у вищі в ієрархічному рангу таксономії, ідентифіковані за фактом виробничої спеціалізації [10]

12	Шулежко О.П.	Регіональна господарська система – це складна цілісна система господарювання, яка характеризується вираженою відтворювальною основою та діалектичною єдністю всіх її підсистем (соціальної, екологічної, економічної) та елементів (людини, природи, економіки та їх взаємозв'язків) [21, с.267]

Регіон

13	Бакуменко В.Д. Михненко А. М. Сурмін Ю.П.	Регіон – це цілісне природно-територіальне або природно-соціальне об'єктивне утворення, у межах якого відбувається

	та ін.	взаємодія і взаєморозвиток усіх природних та соціально-економічних об'єктів і процесів, ареал якого визначається відповідно до певних цілей – економічних, природних, демографічних тощо; політико-адміністративне суб'єктивне утворення, у межах якого всі процеси не можуть відбуватися без чіткої координації та управління – одиниця адміністративно-територіального поділу країни [6]
14	Герасимів З.М.	Регіоном є територія, для якої характерна певна однорідність, що відрізняє її від інших територій, окремі галузі, виробництва, взаємопов'язані процеси та явища в межах регіону, що забезпечують його функціонування як системи [4, с.26]
15	Герасимчук З.В.	Розглядає регіон як певний територіальний оптимум, тобто сукупність найсприятливіших соціально- економічних і природних умов на певній території, які б при правильній організації дали змогу найбільш ефективно використовувати природні, трудові ресурси, а також виробничу та соціальну інфраструктуру [5]
16	Долішній М.І.	Визначають, що регіон відрізняється від інших територіальних утворень специфічністю складових елементів, які характеризуються взаємопов'язаністю, єдністю, цілісністю, і які мають комплексують властивості [13, с.12]
18	Пепа Т.В.	Регіон як складова єдиного простору країни є цілісністю природного середовища, населення та господарства, а його економіка базується на врахуванні найбільш ефективної дії місцевих факторів виробництва – ресурсів, робочої сили, економічних зв'язків [8]
19	Поповкін В.А.	Регіон становить цілісність природного середовища, матеріального, створеного людиною комплексу, а також соціуму. Причому різні типи регіонів формуються й існують завдяки певним типам взаємозв'язків між цими трьома середовищами [12]

20	Прокопенко В.Л.	Тлумачить термін «регіон» з точки зору його системної цілісності: «регіон стає цілісним господарством, якщо розвиває свою систему органів управління економікою, що включається в механізм державного регулювання економіки країни» [14, с.33]
21	Романюк С.А.	Під регіоном розуміє найбільшу адміністративно-територіальну одиницю субнаціонального рівня, яка має виборну владу, юридичну незалежність та власний бюджет [16]
22	Савельєва Т.М	У широкому значенні під регіоном слід розуміти певну, об'єктивноіснуючу, територіальну і просторову визначеність, якій притаманні природо-кліматичні історико-демографічні ознаки, господарський устрій та тип виробничо-побутової культури. У вузькому аспекті під регіоном розуміються в межах означених територій функціональні відносини соціальних, природних, технічних комплексів, які виступають об'єктами управління і вимагають створення певних організаційних структур як об'єктів [17, с.99]
23	Симоненко В.К.	Регіон – це господарська територія, що виділяється своїм економіко-географічним положенням, природними, трудовими ресурсами, спеціалізацією, структурою господарства, цілісністю екологічних, демографічних та інших проблем, своєю роллю в міжнародному поділі праці [18, с.27]
24	Татаренко Т.	З погляду суб'єкта політичного процесу "регіони" можна розглядати, по-перше, як об'єкт державного управління з єдиним територіальним простором, що вирізняється певними ознаками (географічними, економічними, історичними, етнічними та ін.) і як адміністративно-територіальну одиницю; по-друге, як організований у просторі суб'єкт прийняття політичних рішень, який виступає як суб'єкт самоврядування та самостійний фактор політичного тиску [19, с.27]
25	Токарчук О.В.	Регіон - це територіально-цілісна частина

		країни, яка відрізняється своєрідністю природного середовища, що зумовлює тип її структуру економіки, яка характеризується своєрідним співвідношенням різних галузей господарства, глибокими та різноманітними зв'язками між ними, закінченим циклом відтворення, спільними рисами історичного розвитку, виробничими навиками, соціально-культурними традиціями населення, функціональними особливостями (спеціалізацією), яка виділена за сукупністю цих ознак в адміністративну одиницю та являє собою підсистему соціально-економічного комплексу країни [20]

Джерело: складено автором

Вважаємо, що **регіональний економічний простір** – це сукупність відносин між об'єднаними економічними інтересами об'єктами і суб'єктами ринкового середовища, взаємодія яких спрямовується на використання просторових особливостей у процесі відтворення живої та уречевленої праці, забезпечують виробництво, розподіл, обмін і споживання матеріальних благ та послуг з метою вирішення завдань сталого розвитку.

Складовою частиною регіонального економічного простору є регіональна господарська система. На наш погляд, **регіональна господарська система** – це ядро економічного простору і та його частина, яка відрізняється природними умовами й такою ресурсною сукупністю, виробничим потенціалом і його інфраструктурним облаштуванням, що дозволяють їй спеціалізуватись у відповідних сферах господарської діяльності.

Специфіка сучасних трансформаційних процесів, що відбуваються в регіональних економічних системах, а також тенденціями розвитку світової економіки та наявними глобальними проблемами людства актуалізує питання розвитку продуктивних сил у модернізаційному вимірі.

У сучасних умовах розвитку економіки завдяки активній науковій позиції вчених-регіоналістів, які забезпечують постійний потік досліджень, продовжують з'являтися нові і модернізуються класичні теорії і концепції з розвитку продуктивних сил і регіональної економіки. Із стрімким розвитком інновацій, комп'ютерних технологій, ноу-хау та ін. нові теорії розвитку, враховуючи дослідження класиків локалізації сільськогосподарського і промислового виробництва і їх послідовників, концентрують увагу на інших видах діяльності і факторах розташування. Акцент переміщається з традиційних факторів (матеріальні, трудові, транспортні витрати) на нематеріальні фактори (генерування, зберігання та передавання знань та інформації), які складніше піддаються кількісній оцінці, що обумовлює необхідність створення нового інформаційно-аналітичного інструментарію.

Список використаних джерел

1. Бутенко Т.О. Формування регіональної моделі ефективного господарювання / Бутенко Тетяна Олегівна.: Дис. ... канд.наук: 08.00.05, 2009. – 217 с.

1. Бутко М.П. Архітекtonіка конкурентоспроможності регіонів України в контексті євроінтеграції: монографія / М.П. Бутко. – Київ: АМУ, 2016. – 452 с.

2. Василенко В.Н. Архитекtonика регионального пространства : монографія / В.Н. Василенко. – Донецк : Юго-Восток, 2006. – 311 с.

3. Василенко В.Н. Об основных конструктивных элементах экономического пространства / В.Н. Василенко // Экономика и право. – 2009. - №2(24). – С. 5-10.

4. Герасимів З.М. Основні підходи до розуміння поняття «регіон» / ЗюМ. Герасимів // Агросвіт. – 2012. - №5. – С.24-26.

5. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізм реалізації / З. В. Герасимчук. – Луцьк : Надстир'я, 2000. – 250 с.

6. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.

7. Оліферук С.І. Економічний простір: сутність, ознаки та структура / С.І. Оліферук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. - №6(133). – С. 74-79.

8. Пепа Т. В. Просторовий розвиток регіональних соціально-економічних систем в контексті державної регіональної політики / Т. В. Пепа // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2008. – Вип. IV, т. 2. – С. 85–91.

9. Пепа Т. В. Регіональна динаміка і трансформація економічного простору України / Т. В. Пепа. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – 440 с.

10. Пепа Т.В. Гармонізація трансформації територіальної структури регіональних систем і складових економічного простору України // Т.В. Пепа, Л.Г. Чернюк // Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія економічні науки. – 2005. - №21. – С. 7-10.

11. Пепа Т.В. Регіональні проблеми трансформації економічного простору України: теорія, методологія, практика: дис. Доктора ек.наук : 08.10.01 / Пепа Тарас Вадимович. – К., 2006. – 410 с.

12. Поповкін В. А. Регіонально-цілісний підхід в економіці / В. А. Поповкін. – К. : Наукова думка, 1993. – 218 с.

13. Продуктивні сили економічних районів України / Б.М. Данилишин, Л.Г. Чернюк, О.В. Горська, М.І. Фащевський, Л.С. Антонієва, І.М. Щедрова, М.П. Нікітюк, Д.В. Клиновий – К.: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2000. – 520 с.

14. Прокопенко В.Л. Теоретичні аспекти системного дослідження економіки регіонів / В.Л. Прокопенко // Теорії

мікро-макроекономіки: зб. наук. пр. Вип. 17. – К., 2006. – С. 32–37.

15. Родченко В.Б. Теоретико-методологічні засади розвитку регіонального економічного простору в умовах трансформаційних зрушень / В.Б. Родченко, Ю.І. Прус // Социальная экономика. - 2016. - № 2. - С. 46-53. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/se_2016_2_9

16. Романюк С. А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості. Регіональні дослідження : [монографія] / С. А. Романюк. – К. : Вид-во УАДУ, 2001. – 112 с.

17. Савельєва Т.М. Термінологічне упорядкування понять «регіон» та «економічний розвиток регіону» / Т.М. Савельєва, В.Ю. Медвідь // Економіка та прво. – 2009. – «2. – С.99-104.

18. Симоненко В.К. Регионы Украины: проблемы развития / В.К. Симоненко. – К.: Наукова думка, 1997. – 264 с.

19. Татаренко Т. Регіональний фактор у політичному житті України: монографія / Т. Татаренко. – Луганськ: Вид. «СНУ ім. В. Даля», 2005. – 416 с.

20. Токарчук О.В. Соціально-економічна сутність поняття «регіон» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

-
http://www.rusnauka.com/9._EISN_2007/Economics/21481.doc.htm

21. Шулежко О.П. Застосування системного підходу в територіальному розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjphZeS0oDUAhXjB5oKHRkFBnAQFggmMAA&url=http%3A%2F%2Fjbssec.donnu.edu.ua%2Farticle%2Fdownload%2F1196%2F1223&usg=AFQjCNFj1YQksiUVdSoRcuJCxBDZ3JMIA>

Стоянова А.
*студентка 3-го курсу,
Чернігівського інституту МАУП*
Науковий керівник:
Суворова С.Г.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління персоналом та
економіки праці Чернігівського інституту
імені Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

МЕРЧАНДАЙЗИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОТРИМАННЯ ДОДАТКОВОГО ПРИБУТКУ ТА ДОСЯГНЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ

В зв'язку з постійно зростаючою конкуренцією та прискоренням товарообігу кожна фірма-виробник так чи інакше задумується про мерчендайзинг своєї продукції. На сьогоднішній день функцією мерчендайзерів часто стає не стільки реалізація концепції мерчендайзингу чи завоювання пріоритетного місця, а, як мінімум, підтримка вже зайнятого місця на полицях. Тому мерчендайзинг перетворюється з додаткової конкурентної переваги на обов'язкову функцію служби продаж.

Останнім часом тема мерчендайзингу стала надзвичайно актуальною. Над нею працювали такі відомі вчені-економісти, як Котляренко М., Козаков О., Старицький Т., Старицька О., Богачова Є., Черепний Т.В., Ільченко Н., ГавришЮ., Дяк М. та ін.

Мерчендайзинг – напрям у маркетингових комунікаціях, який сприяє стимулюванню роздрібного продажу через залучення уваги кінцевих покупців до певних марок або групам товарів в місцях продажів без активної участі спеціального персоналу. Це спосіб створення оптимальних умов для контакту споживача з товаром що просувається, за допомогою візуального чи іншого способу залучення уваги до нього подальшого його продажу

Мерчендайзинг набув активного розвитку в останні двадцять років. Відбулося це внаслідок удосконалення та насичення ринку і, зрозуміло, загострення конкурентної боротьби. Мерчендайзинг сьогодні — це напрямок у просуванні продажів, що швидко розвивається. Можна, звичайно, визначити його як маркетингову діяльність у торговому місці з метою оптимально презентувати продукт покупцеві. Усе це так, але головне — прийняти таке: за своєю сутністю мерчендайзинг є науковою методикою, що дозволяє, знаючи психологію покупця, значно збільшувати продажі.

На сьогодні покупця у магазині зустрічає безліч відомих брендів. Як покупцеві зорієнтуватися серед них? Справжня боротьба за покупців розгортається не біля телеекрану або рекламного щита, а безпосередньо на місці продажів. Чому? Тому що близько 70 % рішень про купівлю товарів повсякденного попиту (FVCG) приймаються саме у місцях продажу.

На рішення покупця щодо придбання того чи іншого товару безпосередньо у магазині впливають такі чинники:

- 1) впізнаваність товару;
- 2) ціна товару;
- 3) зовнішній вигляд товару, упакування;
- 4) рекламно-інформаційні матеріали у місціпродажу (POS) and POP матеріали;
- 5) привабливе викладення, доступність товару;
- 6) фірмове обладнання;
- 7) спеціальні акції: дегустації, лотереї тощо;
- 8) думка людей (продавців та інших покупців).

Звідси можна зробити висновок: 1. недостатньо провести рекламну кампанію товару, зробивши його впізнаваним (особливо якщо ви маєте конкурентів, які теж рекламують свій товар); 2. ціна також не завжди є основним чинником в ухваленні рішення про купівлю. Більшість покупців керуються співвідношенням ціна/якість і прагнуть купити якісніший продукт за меншу

ціну. Є також інша категорія покупців, які купують товар за принципом "що дорожче, то краще" (табл. 1).

Таблиця 1

Чинники впливу на прийняття рішення про купівлю

Ціна	6 %
Особистий смак, думка	8 %
Товари, які споживачуже купував	9 %
Реклама товару в магазині	12 %
Новий бренд	16 %
Порада продавця	20 %
Асортимент марок на полиці	70 %

У середньому 25 % покупців у разі відсутності в магазині товару потрібного бренду готові придбати його в іншому місті. Тому виробники можуть здобути конкурентну перевагу на місці продажу за рахунок асортименту, нових товарів і реклами товару в магазині. Тому завдання виробників під час вирішення проблеми продажів через магазини зводяться до складання повного збалансованого портфелю продуктів, зниження й запобігання браку товару, підвищення прибутковості та рентабельності портфелю й отримання якнайліпшого місця на полицях.

Отже, для отримання конкурентної переваги на ринку концепція мерчендайзингу в торговому залі для виробників і продавців стає наступним важливим етапом після брендингу.

Застосування мерчендайзингу дозволяє дистриб'юторським і посередницьким організаціям не покладатися на роздрібні мережі в просуванні своєї продукції, а самим впливати на споживчий попит і тим самим забезпечувати собі постійний прибуток. Мерчендайзинг створює комфортні умови для відвідувачів, допомагає формувати репутацію

доброчислової фірми з ненав'язливою комунікаційної політикою. Усі ці заходи в місцях продажу спрямовані на максимізацію обсягу реалізації товарів.

Таблиця 2

Зростання обсягу продажу в разі встановлення фірмового обладнання виробника у торговому залі

Тип товару	Середнє зростання, %
Фотоматеріали і засоби проявлення	48
Панчішно-шкарпеткові вироби	29
Засоби для миття посуду	22
Печиво, тістечка	18
Флеш накопичувач	1
Вершкове масло, маргарин	6
Товари для домашніх тварин	6
Канцелярське приладдя	5

Отже, з розвитком торгівлі значимість мерчандайзингу для успіху торгової точки увесь час зростає. Таким чином, запропонована класифікація інструментів мерчандайзингу торговельного підприємства з визначенням конкретних напрямків їх застосування може служити основою для реалізації його ключових завдань, що дозволяє представити певну продукцію потенційному покупцеві в найбільш вигідних матеріальних і психологічних умовах та досягнути бажаних результатів на ринку.

До того ж, загальне дослідження особливостей застосування інструментарію мерчандайзингу обумовлює необхідність розвитку подальших досліджень специфіки використання окремих інструментів при просуванні різноманітної продукції в різного роду торговельних закладах.

Список використаних джерел

1. Експерти ринку громадських комунікацій України: «Криза – не привід для песимізму. Ценові можливості для розвитку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.pr-liga.org.ua>
2. Молчанов И. Звуки и музыка в мерчандайзинге. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://psyfactor.org/merchan3.htm>
3. Вітринна реклама [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukrbukva.net/page,4,79766-Razrobotka-reklamnoiy-pechatnoiy-produkcii-dlya-fotosalona-Vdohnovenie.html>
4. Сулима О. Мерчандайзинг: боротьба за покупателя. / О. Сулима // Финансовая консультация. – 2004. – № 23-24. – С. 35-37

Суворова С.Г.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління персоналом та
економіки праці Чернігівського інституту
імені Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ

Маркетингова дослідницька діяльність як і будь-яка інша законна діяльність має здійснюватись в межах правового поля. Оскільки основним носієм первинної інформації виступає людина, важливим є питання збереження її прав під час проведення маркетингових досліджень. Процес опитування може здійснюватись лише на добровільних засадах без втручання в особистий простір респондента. Порушення прав людини в процесі проведення маркетингових досліджень є наслідком некомпетентності персоналу дослідної організації або результатом свідомого недотримання правових норм і стандартів ведення дослідницької діяльності.

Необхідною умовою проведення маркетингових досліджень є знання і дотримання основних положень правового забезпечення даного виду діяльності. Маркетингові дослідження вимагають застосування регулюючих засобів, які встановлюють певні рамки, в межах яких досягається консенсус всіх учасників дослідницького процесу, не порушуючи права кожного з них. Оскільки об'єктом маркетингових досліджень виступає інформація, то, відповідно, правову основу здійснення дослідницької діяльності складає законодавство в інформаційній сфері. Правове регулювання маркетингових досліджень в Україні відображається в таких нормативно-правових документах: Конституції України, Цивільному кодексі України, Законі України «Про інформацію», Законі України «Про доступ до публічної інформації», Законі України «Про захист

персональних даних» та Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції». Узагальнення основних положень нормативно-правової бази маркетингових досліджень представлено в табл. 1

Таблиця 1

Нормативно-правова база маркетингових досліджень

<i>Нормативно-правова база</i>	<i>Основні аспекти правового регулювання в сфері маркетингових досліджень</i>	<i>Основні положення закону</i>
Конституція України	Закон, що має найвищу юридичну силу. У сфері маркетингових досліджень до його компетенції належить: - регулювання процесу збору первинної інформації; - захист особистих прав респондентів	Ст. 32. «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте життя, крім випадків передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини...»

ЗУ «Про інформацію» № 2657-ХІІ/92 з наступними змінами та доповненнями	Базовий закон у сфері інформаційних відносин, що регулює: - порядок отримання та зберігання інформації дослідницькою організацією; - доступ респондента до інформації, яка стосується його особисто; - порядок отримання дослідницькою організацією офіційної державної статистичної інформації	<i>Ст. 5. Право на інформацію:</i> «Кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів...». <i>Ст. 11. Інформація про фізичну особу:</i> «... до конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження. Кожному забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто...». <i>Ст. 18. Статистична інформація:</i> «...офіційна державна статистична інформація підлягає систематичному оприлюдненню. Держава гарантує суб'єктам інформаційних відносин відкритий доступ до

		офіційної державної статистичної інформації, за винятком інформації, доступ до якої обмежений згідно із законом...»

Продовження таблиці 1

ЗУ «Про інформацію» № 2657-ХІІ/92 з наступними змінами та доповненнями	Базовий закон у сфері інформаційних відносин, що регулює: - порядок отримання та зберігання інформації дослідницькою організацією;- доступ респондента до інформації, яка стосується його особисто;- порядок отримання дослідницькою організацією офіційної державної статистичної інформації	<i>Ст. 5. Право на інформацію:</i> «Кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів...». <i>Ст. 11. Інформація про фізичну особу:</i> «... до конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження. Кожному забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто...». <i>Ст. 18. Статистична інформація:</i> «...офіційна державна статистична інформація підлягає систематичному оприлюдненню. Держава гарантує суб'єктам інформаційних відносин відкритий доступ до офіційної державної статистичної інформації, за винятком інформації, доступ до якої

		обмежений згідно із законом...»
ЗУ «Про захист персональних даних» № 2297-VI/10	Даний закон захищає права респондентів під час обробки їх персональних даних: - визначає категорію персональних даних респондентів, яку забороняється обробляти; - надає право респонденту на отримання повної інформація стосовно бази даних, де його персональні дані фігурують; - забезпечує державний контроль та захист особистих даних шляхом обов'язкової реєстрації баз персональних даних; - визначає порядок доступу та передачі особистих даних респондента третім особам	<i>Ст. 7. Особливі вимоги до обробки персональних даних:</i> «Забороняється обробка персональних даних про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, а також даних, що стосуються здоров'я чи статевого життя...». <i>Ст. 8 Права суб'єкта персональних даних:</i> «...суб'єкт персональних даних має право знати про місцезнаходження бази персональних даних, яка містить його персональні дані, її призначення та найменування, місцезнаходження та/або місце проживання (перебування) володільця чи розпорядника цієї бази або дати відповідне доручення щодо отримання цієї інформації уповноваженим ним особам, крім випадків, встановлених законом...». <i>Ст. 9. Реєстрація баз персональних даних:</i> «База персональних даних підлягає державній реєстрації шляхом

		внесення відповідного запису уповноваженим органом з питань захисту персональних даних до Державного реєстру баз персональних даних». <i>Ст. 16. Порядок доступу до персональних даних:</i> «Порядок доступу до персональних даних третіх осіб визначається умовами згоди суб'єкта персональних даних, наданої володільцю бази персональних даних на обробку цих даних, або відповідно до вимог закону...»

Продовження таблиці 1

Цивільний кодекс України № 435-IV/03 з наступними змінами та доповненнями	Містить положення, що захищають респондента від небажаного втручання в його особисте життя шляхом зняття його на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку	<i>Ст. 307. Захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок:</i> «Фізична особа може бути знята на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку лише за її згодою. Згода особи на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку припускається, якщо зйомки проводяться відкрито на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру...», «... знімання фізичної особи на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, в тому числі таємне, без згоди особи може бути проведене лише у випадках, встановлених законом»
ЗУ «Про доступ до публічної інформації» № 2939-VI/11	Даний закон визначає: - порядок доступу до публічної інформації; - права респондента під час збору інформації; - обсяг та порядок використання інформації про особу;	<i>Ст. 5. Забезпечення доступу до інформації:</i> « Доступ до публічної інформації забезпечується шляхом: 1) систематичного та оперативного оприлюднення інформації в офіційних друкованих виданнях, на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет, на офіційних стендах та будь-яким іншим способом; 2) надання інформації за

	- обов'язки дослідних організацій відносно розпорядження інформацією про особу; - термін зберігання особистої інформації	запитами на інформацію». <i>Ст. 10. Доступ до інформації про особу:</i> 1. «Кожна особа має право: 1) знати у період збирання інформації, але до початку її використання, які відомості про неї і з якою метою збираються, як , ким і з якою метою вони використовуються, передаються чи поширюються, крім випадків, встановлених законом; 2) на доступ до інформації про неї, яка збирається та зберігається...», 2. «... обсяг інформації про особу, що збирається, зберігається і використовується розпорядниками інформації, має бути максимально обмеженим і використовуватись лише з метою та у спосіб, визначений законом. 3. Розпорядники інформації, які володіють інформацією про особу, зобов'язані: 1) надавати її безперешкодно і безоплатно на вимогу осіб, яких вона стосується, крім випадків, передбачених законом; 2) використовувати її з

		метою та у спосіб, визначений законом; 3) вживати заходів щодо унеможливлення несанкціонованого доступу до такої інформації інших осіб; 4) виправляти неточну і застарілу інформацію про особу самостійно або на вимогу осіб, яких вона стосується. 4. Зберігання інформації про особу не повинно тривати довше, ніж це необхідно для досягнення мети, задля якої ця інформація збиралася...»

Продовження таблиці 1

ЗУ «Про захист від недобросовісної конкуренції» № 236/96-ВР з наступними змінами та доповненнями	Дія даного закону поширюється у напрямку регулювання достовірності інформації, яку розповсюджують суб'єкти господарювання відносно своєї діяльності	<i>Ст. 15-1. Поширення інформації, що вводить в оману:</i> «...інформацією, що вводить в оману, є, зокрема, відомості, які: - містять неповні, неточні або неправдиві дані про походження товару, виробника, продавця, спосіб виготовлення, джерела та спосіб придбання, реалізації, кількість, споживчі властивості, якість, комплектність, придатність до застосування, стандарти, характеристики, особливості реалізації товарів, робіт, послуг, ціну і знижки на них, а також про істотні умови договору; - містять неповні, неточні або неправдиві дані про фінансовий стан чи господарську діяльність суб'єкта господарювання; - приписують повноваження та права, яких не мають або відносини, в яких не перебувають; - містять посилення на обсяги виробництва, придбання, продажу чи

		поставки товарів, виконання робіт, надання послуг, яких фактично не було на день поширення інформації...»

Джерело: розроблено автором на основі опрацювання [1], [2], [3], [4], [5], [6]

Отже, основними положеннями національного законодавства є: добровільність участі респондентів, забезпечення їх анонімності, цільове призначення особистої бази даних респондентів, отримання персональних даних за повної згоди респондента, забезпечення прозорості маркетингових досліджень.

Література

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
2. ЗУ «Про інформацію» № 2657-ХІІ/92 з наступними змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
3. ЗУ «Про захист персональних даних» № 2297-VI/10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
4. Цивільний кодекс України № 435-IV/03 з наступними змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
5. ЗУ «Про доступ до публічної інформації» № 2939-VI/11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
6. ЗУ «Про захист від недобросовісної конкуренції» № 236/96-ВР з наступними змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

МЕНЕДЖЕР ЧИ КЕРІВНИК?

Коли Україна отримала незалежність і на теренах новоствореної незалежної держави почало формуватись бізнес-середовище, фахівців з менеджменту ще не було. Керівники підприємств, установ, організацій, в прагненні навчитись управляти на західний лад, почали вивчати літературу з менеджменту. Вона, в основному, була перекладом з англійської. Читати фахові підручники чи навчальні посібники мовою оригіналу мала змогу лише невелика кількість керівників – хто знав англійську мову. Перекладачі, у більшості своїй, термін «менеджер» перекладали як управлінець, керівник. Мало хто тоді задумувався, що між терміном «менеджер» і терміном «керівник» може бути різниця. Але роки минали, з'явилися перші випускники вищих навчальних закладів у дипломах яких була зазначена спеціальність «Менеджмент», вітчизняні дослідники більш ретельно вивчили закордонні напрацювання в сфері менеджменту й провели чимало власних досліджень, з'явилися перші вдалі та невдалі приклади практичного застосування менеджменту в середовищі вітчизняних господарюючих суб'єктів і ось тут і виникли сумніви: «А може менеджер і керівник – це не одне й те саме?» Сумніви ще більше загострились у 2006 році, коли Україна отримала статус країни з ринковою економікою.

Те, що керівник і менеджер різні люди в першу чергу відчували на собі досвідчені практикуючі управлінці, яких на новий лад з керівників перейменовували менеджерами, але до цього вони мали можливість доволі довго попрацювати на керівних посадах за іншого економічного укладу – планово-адміністративної економіки. І хоча вони автоматично потрапили до вищої ланки менеджменту (top

management), гостро відчувались відмінності між статусом, підходами, цілями, стилем роботи, інструментами виконання управлінських функцій і кінцевим результатом в решті решт.

Ринкова економіка на перше місце поставила такий критерій як ефективність, причому в усьому. Ефективність трактувалась як економічний показник – прибуток. Однак, за не таких далеких радянських часів, як відмічають О.Л. Драчева та Л.І. Юліков, керівник підприємства підпорядковувався адміністративно-господарській системі, й, не рідко на шкоду ефективності виробництва, задовольняв потреби людей. Це вело до обмеження ініціативи виробника продукції, виконання плану за будь-яку ціну, відсутності зацікавленості в результатах праці. Для керівника соціалістичного підприємства основні лімітуючі показники – обмеження ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових) [2, с.9].

Для топ менеджера підприємства в ринковій економіці основний лімітуючий показник в роботі – попит на продукцію його підприємства. Все просто: нема попиту → нема виробництва, нема виробництва → ліквідуємо підприємство. Так працювати колишні радянські керівники просто не могли, адже підприємство будувалось, розбудовувалось не один десяток років, вкладені в нього були величезні фінансові ресурси й праця тисяч і тисяч людей.

В цей же час сформувались й більш чіткі формулювання термінів «менеджер» і «керівник». Які згодом дали можливість виокремити цілий ряд відмітних рис між цими термінами. Отже:

– менеджер – спеціаліст з управління виробництвом та обігом товарів, найманий управлінець. Менеджери організують роботу на фірмі, управляють виробничою діяльністю груп співробітників фірми. Менеджер є посадовою особою фірми, компанії, в якій він працює й входить до середнього чи вищого керівного складу фірми [4];

– керівник – особа, на яку офіційно покладені функції управління колективом та організації його діяльності. Він несе юридичну відповідальність за функціонування колективу (групи) перед інстанцією, що його призначила (вибрала, затвердила) й володіє суворо визначеними можливостями санкціонування – покарання та заохочення підлеглих для впливу на їх виробничу (наукову, творчу та ін.) активність. Це працівники, що займають посади керівників та заступників керівників самостійних підприємств, установ, організацій, структурних одиниць, підрозділів [4].

Сучасний гуру менеджменту Іцхак Калдерон Адізес, автор багаточислених управлінських теорій, сформулював відмінності між ролями менеджера і керівника так: «Менеджер – організатор, а керівник – адміністратор» [1, с.34]. На нашу думку, для кращого розуміння відмінних рис необхідно їх подати у вигляді порівняльної таблиці (див. табл. 1).

В країнах з ринковою економікою від початку їх існування (наприклад, США) про подібні відмінності навіть й не здогадуються. Там трохи інша ситуація. У менеджменті – жорстка орієнтація на 4 функції управління:

(P) producing results – продукування результатів, задля яких існує організація, фірма й які визначають її ефективність;

(A) administering – адміністрування, що забезпечує продуктивність;

(E) entrepreneuring – підприємництво, за допомогою якого відбувається управління змінами;

(I) integrating – інтеграція, тобто об'єднання елементів організації для забезпечення її життєздатності у довгостроковій перспективі [1, с.19].

Однак як відмічає Іцхак Адізес людей, які могли б виконувати всі чотири функції одночасно, в природі не існує. Середньостатистичний менеджер здатен впоратись максимум з двома. Найбільш талановиті менеджери

можуть здолати навіть три з чотирьох. Тож менеджер, по ідеї, не може бути ідеальним керівником.

Таблиця 1

Відмінності між менеджером і керівником

Відмітні риси	Керівник	Менеджер
Поведінка	інноватор, мріє, творить, придумує	організує, звітує, контролює, досягає заданих показників
Для колективу	підбирає, надихає команду	доручає, мотивує, стимулює підлеглих
Орієнтири	працює за своїми цілями	працює за цілями інших
Основа дій	бачення	план
Покладається	на людей	на систему
Використовує	емоції	доводи, факти
Функції	дає поштовх руху, задає орієнтири	підтримує рух
Статус	лідер, ентузіаст	професіонал, виконавець
Для чого працює	задля ідеї	на зарплату
Рішення	перетворює рішення у мрію	приймає рішення
Ставлення до справи	робить правильну справу	робить справу правильно
Повага	хорошого керівника	хорошого менеджера
Над чим думає	обожають	поважають
Робить	над стратегією	над тактикою
	те унікальне, що ніхто крім нього робити не може; все інше делегує	свою роботу сам і делегує іншим, повсякденна рутинна

Джерело: складено автором за [1, 2, 4]

В США, до речі, менеджери не єдині хто виконує функції управління. Дипломовані спеціалісти у галузі управління носять титул «майстер ділового адміністрування» (МВА). Хоча здатність адміністраторів виконувати всі функції управління, на думку американців, зараз ще нижча ніж ефективність менеджерів у цій сфері – максимум одна функція з чотирьох, зазначених вище.

Крім того останнім часом і в США (до речі, батьківщині менеджменту, як вважають більшість дослідників) коли говорять про менеджерів, мають на увазі середній рівень управління. Для позначення вищої ланки управління все частіше використовується термін «executives», що в перекладі з англійської означає виконавчі директори або керівники вищої ланки.

Тож керівник – не лише менеджер, здатний об'єднати всіх необхідних спеціалістів, мобілізувати їх на досягнення поставленої мети. Він оцінює свою діяльність за результатами роботи своєї команди, визначаючи наскільки успішно його підлеглі розв'язують поставлені перед ними завдання й наскільки ефективно допомагає їм у цьому він сам.

Список використаної літератури:

1. Адизес И.К. Идеальный руководитель: Почему им нельзя стать и что из этого следует / Ицхак Калдерон Адизес; Пер. с англ. – 6-е изд. – М.: Альпина Паблицерз, 2018. – 264 с.

2. Горбунов П. Руководитель и менеджер: две стороны одной медали. / Портал Executive.ru [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.executive.ru/management/practices/1586119-rukovoditel-i-menedzher-dve-storony-odnoi-medali>

3. Драчева Е.Л. Менеджмент: учебник./ Е.Л. Драчева, Л.И. Юликов. – 16-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2016. – 304 с.

4. Чем руководитель отличается от менеджера / Портал RU_management [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ru_management.com/236915.html

Шевченко О.С.

*кандидат экономических наук, доцент кафедры
математики и экономки НУЧК им. Т. Г. Шевченко*

Насенник А.С.

студентка 51 группы НУЧК им. Т. Г. Шевченко

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОИЗВОДНОЙ ДЛЯ ОПРЕДЕЛЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ КЛАСТЕРА

Наличие выгодно выделяющего отличия – залог конкурентоспособности. Чем больше собрано отличий отдельных составляющих кластеров воедино, тем легче выделиться среди конкурентов. Действительно, учитывая их преимущества и даже недостатки, из кластеров можно собрать качественно отличающуюся систему с расширенным функционалом, более способную к гибкости и стойкости в условиях конкурентной среды. Для подтверждения целесообразности повышения конкурентоспособности путём региональной кластеризации, необходимо достоверно и точно оценивать конкурентоспособность кластеров.

Изучение вопроса оценивания деятельности предприятия и конкурентоспособности кластеров рассмотрено в работах таких ученых как Овчинников П. Н., Бакиева Г. Р. В работе Бакиевой Г. Р. раскрыты особенности анализа и достоверной оценки эффективности деятельности предприятий. В работе Овчинникова П. Н. конкурентоспособность определяется производной от эффективности. При этом, дальнейшие исследования необходимо провести относительно эффективности и достоверности определения конкурентоспособности кластеров при использовании производной.

Под конкурентоспособностью мы подразумеваем способность предприятия выдерживать конкуренцию, которая способствует развитию, постоянной адаптации к новым условиям, к инновациям. Нужно учитывать и

возможность отсутствия конкурентов, так как возможно их появление в будущем. В таком случае предприятие также должно быть способным держать выгодную позицию, конкурентоспособным не зависимо от наличия конкурентов. Конкурентоспособностью кластера является способность к добыванию или созданию предметов труда и факторов производства, эффективному использованию их для удовлетворения потребностей общества в изменяющихся условиях производства [2, с.17].

Таким образом, в основе определения конкурентоспособности кластера лежит определение его эффективности, при рассмотрении тех же составных элементов, но добавлении к ним динамичности [1, с.17]. Последняя предполагает способность к внесению изменений в каждый из составных элементов, чтобы поддержать высокую эффективность деятельности кластера при изменениях во внешней среде, что могут возникнуть от влияния посторонних факторов (деятельности конкурентов, законов и т.д.). На основе этого следует отметить, что конкурентоспособностью есть производная от эффективности, взятая по переменной затрат и отражающая скорость изменения (увеличения или уменьшения) эффективности при данных затратах: $K_k = f'(\Delta_k)$, где K_k и Δ_k – соответственно конкурентоспособность и эффективность кластера. [2, с.17]

Методы оценки конкурентоспособности, не учитывающие деятельность конкурентов, не могут быть достоверными. Указанный же нами метод оценки учитывает влияние деятельности как уже существующих конкурентов, так и возможно будущих конкурентов. При этом, такой математический подход к определению конкурентоспособности можно отнести к методам оценивания, использующим документально подтвержденные данные, содержащиеся в финансовой отчетности кластеров. Вся необходимая информация может быть взята из данных бухгалтерского и статистического учета, отчетности. А значит,

использование производной функции дает возможность предельно точно и достоверно провести оценивание конкурентоспособности кластера, является достаточно эффективным способом анализа региональной кластеризации.

Список использованной литературы

1. Бакиева Г. Р. Особенности анализа и оценки деятельности предприятий туризма. – [Электронный ресурс] – http://vestnik.sutr.ru/journals_n/1317916485.pdf

2. Овчинников П. Н. Повышение эффективности воднотранспортных коммуникаций Дальнего Востока на основе сети опорных кластеров. – [Электронный ресурс] – https://guu.ru/files/dissertations/2016/06/ovchinnikov_p_n/autoreferat.pdf

Шимчук А.
студентка 3-го курсу,
Чернігівського інституту МАУП
Науковий керівник:
Назарко С.О.
кандидат економічних наук, доцент
Чернігівського інституту МАУП

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ

Сьогодні в Україні склалася ситуація, що зумовлює необхідність розробки нової економічної доктрини сталого розвитку в рамках моделі соціально орієнтованої держави через подальше поглиблення ринкових реформ і повне використання такого національного багатства, як людський капітал. Економічне зростання нині є чи не найважливішою метою політики держави. Саме економічне зростання може дати ресурси, необхідні для подолання безробіття, що дозволить Україні посісти гідне місце у світовій спільноті.

Вважаємо радикальні зміни у сфері зайнятості об'єктивною відповіддю економічної системи та її соціально-трудової складової на виклики безробіттю. Нині посилюється попит на інтелектуальну, креативну працю, тобто на висококваліфікованих працівників зі схильністю до постійного навчання та індивідуальними творчими здібностями. Саме тому в нашій країні існують серйозні проблеми з працевлаштуванням низькокваліфікованих і недостатньо мобільних громадян.

Проте Україна, як і будь-яка інша країна світу, не може перебувати осторонь від глибинних процесів трансформації зайнятості. Процес трансформації зайнятості передбачає зміну її основних форм, видів і змісту. Сьогодні інноваціями у сфері зайнятості можна вважати лізинг персоналу, аутстафінг та аутсорсинг персоналу. Розглянемо їх докладніше.

Саме слово «аутсорс» в перекладі з англійської означає зовнішнє джерело. Тобто, комплекс послуг, що надається дистанційно. Відповідно, аутсорсинг – дослівно перекладається як «використання чужих ресурсів». Сутність аутсорсингу персоналу полягає в тому, що організація передає одну або кілька своїх непрофільних функцій іншій організації на засадах цивільно-правової угоди, тобто працівники перебувають у штаті організації-надавача персоналу, виконують свої трудові функції, обслуговуючи організацію-замовника персоналу (рис 1). Згідно з експертними оцінками, послугами аутсорсингу користується кожна четверта компанія, яка працює в Україні.

Рис.1. Відносини, що виникають у процесі реалізації договору аутсорсингу персоналу

Основними перевагами аутсорсингу є: плата не за процес, а за результат роботи; відсутність додаткових витрат у вигляді виплат відпускних, лікарняних, премій; відсутність необхідності в організації робочого простору і оренди (купівлі) великих приміщень; цілодобова робота, без вихідних і свят.

У чому головна відмінність найманого штату від аутсорсингової команди?

Перш за все – ефективність. Аутсорсери профі в своїй справі і знають, як побудувати за короткий проміжок часу ефективну роботу з клієнтами, оптимізувати процеси, швидко і якісно навчити операторів, правильно налаштувати технологію і показати результат. Однак, слід звертати увагу при підборі контакт-центру на аутсорсинг на якість менеджменту, їх досвід роботи в різних сферах, рекомендації клієнтів і особисте спілкування з аутсорсером. Важливо, як у аутсорсера налаштований процес підбору і навчання операторів, з яким програмним забезпеченням він працює, чи є у нього необхідні ресурси для потреб замовника. Все це називається: відповідність стандартам замовника.

Як правило, великий бізнес працює із кількома аутсорсерами, щоб створити поле для здорової конкуренції і мінімізувати власні операційні ризики. Середній та малий бізнес робить вибір одного аутсорсера.

В процесі роботи, отримуючи зворотний зв'язок від клієнтів, хороший аутсорсер підкаже замовнику зони розвитку і збільшення прибутковості, і тим самим створить для себе додаткову цінність. Хороший аутсорсер – це партнер по бізнесу, який створить короткострокову і довгострокову вигоду для бізнесу замовника.

Наступним кроком нашого дослідження є аналіз позикової праці аутстафінгу. Аутстафінг – оформлення у штат спеціалізованого агентства співробітників, що працюють у компанії, котра з будь-яких причин не має наміру утримувати цей персонал у себе, тобто компанія-замовник передає частину своїх співробітників кадровому агентству, яке формально виконує для працівників функції роботодавця, але фактично вони й далі працюють у тій самій компанії (рис. 2).

Рис.2. Відносини, що виникають в процесі реалізації договору аутстафінгу

Як роботодавець кадрове агентство укладає трудові контракти з персоналом, виконує усі функції, що пов'язані з їх реалізацією, веде кадрове діловодство, здійснює відрахування у фонд соціального страхування, надає необхідні довідки тощо.

Послуги аутстафінгу, тобто надання персоналу «напрокат», останнім часом стали досить популярними в Україні.

Дійсно, зважаючи на динаміку бізнес-процесів багатьом підприємствам необхідна гнучкість у визначенні розміру штату і можливість оперативного тимчасового залучення додаткових ресурсів за потребою.

При цьому саме компанія-провайдер бере на себе ризики, пов'язані з оформленням та припиненням трудових відносин з працівниками і весь обсяг адміністрування (оформлення кадрової документації і всіх виплат). Здавалося б, схема дуже зручна. Але основне питання в тому, чи відповідає вона насамперед інтересам самого працівника, – саме тому можливість використання

моделі аутстафінгу активно обговорюється не тільки в Україні.

До прийняття Закону «Про зайнятість населення» у липні 2012 року послуги аутстафінгу в Україні практично не були врегульовані, хоча й активно використовувалися. Після набуття цим законом чинності аутстафери активно намагалися «легалізуватися» і виконати нові законодавчі норми. Однак закон ввів ряд вимог до цієї діяльності, які виявилися практично нездійсненними.

Закон визначив, що діяльність компаній, які наймають працівників для подальшого виконання роботи в Україні та іншого роботодавця на умовах трудових договорів, здійснюється на підставі спеціального дозволу. При цьому не згадуються компанії, які не наймають працівників спеціально «під замовлення», але вже мають їх в штаті для «передачі» іншим роботодавцям. Хоча, очевидно, що вони повинні підпадати під те ж регулювання.

Спеціальні дозволи аутстаферам все ще не видаються (відповідний порядок був прийнятий у травні 2013 року, але так і не набув чинності). «Легалізувати» свою діяльність поки що можна лише шляхом включення в затверджений перелік таких компаній, який адмініструється Державною службою зайнятості.

Аутстафери можуть направляти працівників іншим роботодавцям за умови, якщо це передбачено колективним договором та за наявності згоди первинної профспілки.

Як бачимо, в Україні поки що аутстафінг врегульований фрагментарно і все ще є ризиковою зоною. Однак, в Україні компанії активно використовують аутстафінг, але, як правило, коли повністю впевнені в бізнес-партнері, який готовий оперативно вирішити потенційні проблеми.

Наступна інноваційна технологія – надання у користування персоналу, або, як його ще називають, лізинг персоналу, останнім часом набуває все більшого поширення. Таке широке розповсюдження дана форма

трудової зайнятості набула через позитивні риси оренди персоналу для роботодавця-орендатора, а саме:

- економічність, котра полягає у тому, що роботодавець, збільшуючи кількість працівників, трудову діяльність котрих ефективно використовує, має можливість сплачувати податки;

- скорочення витрат на організацію кадрової служби; відсутність відповідальності роботодавця-орендатора перед працівником;

- зростання потенціалу підприємства за рахунок зменшення витрат.

Для працівника позитивним є:

- можливість тимчасової реалізації трудової діяльності та матеріальне забезпечення при відсутності трудового навантаження на постійному місці роботи;

- доступ до постійної зайнятості у роботодавців, котрі орендують працівників.

Отже, на сьогодні лізинг персоналу полягає у наступному: компанія-провайдер надає своїх спеціалістів в «оренду», а після реалізації проекту забирає назад. При виводі за штат працівника, який перестав влаштовувати фактичного наймача, просто звільняють (рис. 3). Адже насправді спеціаліст нікуди не зникає зі свого робочого місця, поки компанія потребує його послуг, змінюється тільки запис в його трудовій книжці.

Іншими словами, якщо організації потрібні додаткові працівники на тимчасову роботу, вона вдається до лізингу. Це чудова технологія застосування інноваційної послуги, оскільки дозволяє утримувати серйозну команду відмінних професіоналів, формально не являючись їхнім «босом», тобто не маючи багатьох проблем, зв'язаних з великою кількістю працівників.

Рис. 3. Відносини, що виникають в процесі реалізації договору лізингу персоналу

Отже, серед усіх видів запозиченої праці, на нашу думку, заслуговує на особливу увагу саме лізинг персоналу, адже він являє собою управлінську технологію, що дозволяє забезпечити бізнес-процес компанії-користувача необхідною робочою силою. По-перше, лізинг персоналу це короткострокова оренда, а довгострокову – називають аутсорсингом; по-друге, саме лізинг персоналу з самого початку представляє собою використання замовником залученого персоналу, що знаходиться в штаті компанії-провайдера. Тобто клієнт купував послугу з виконання робіт, а не працю конкретних працівників. Як правило, на умови лізингу переводять роботи, необхідні для підтримки життєзабезпечення компанії, але такі, що не є безпосередньо прибутковими.

Переваги та недоліки лізингу персоналу	Недоліки
Переваги	Недоліки

➤ Отримання кваліфікованого персоналу в потрібній кількості і за короткий термін. ➤ Можливість запросити працівника, який сподобався, до себе в штат, а отже, уникнути витрат на пошук і добір персоналу ➤ Зменшення обсягів кадрового діловодства ➤ Зменшення витрат на компенсаційні пакети (для тимчасових працівників вони або не передбачені взагалі, або мінімальні) ➤ Відсутність простоїв: якщо тимчасовий працівник захворів або пішов у відпустку за контрактом агенція зобов'язана надати на цей час заміну ➤ Можливість необмежену кількість разів замінювати працівників, якщо вони не підходять з тих чи інших причин	➤ Можливе зниження лояльності працівників до компанії ➤ Не виключена можливість комерційного шпигунства з боку тимчасового персоналу ➤ Бажання компанії забезпечити максимальну гнучкість в управлінні персоналом і відповідність кількості робочої сили реальному обсягу роботи на певний час ➤ Необхідність зменшити кількість працівників у штатному розкладі ➤ Бажання зняти з компанії зобов'язання щодо трудових відносин з працівниками, особливо якщо їх легко замінити

Висновок. У цьому контексті доцільно звернути увагу на те, що саме нестандартні форми зайнятості відкривають нові можливості як для роботодавців так і для працівників, у яких з'явилась можливість самостійно регулювати та контролювати свою зайнятість. Отже, нестандартна зайнятість має як позитивні, так і негативні сторони. Для кожної людини позитивні і негативні моменти визначаються різними факторами: характером виконуваної роботи, її статусом, способом і розміром оплати праці, умовами праці, наявністю вільного місця в житлових приміщеннях і умовами проживання, особистими зобов'язаннями тощо.

Перелік використаних джерел:

1. Гаврюшенко Г.В. Надомна форма організації праці – шлях до підвищення рівня зайнятості осіб з інвалідністю / Г.В. Гаврюшенко // Демографія та соціальна економіка. – 2008. - №2. – С. 170-178.

2. Донець О.С., Філіпович К.В. Концептуальна модель бізнес-ситуації залучення і відтворення тимчасового персоналу івент-служби. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.business-inform.net.

3. Кондрацька Л.П. Тенденції та необхідні заходи для розвитку лізингу персоналу в Україні // Інноваційна економіка. – 2012 (38). № 12. – С. 18-21.

4. Решетнікова А. Нетрадиційна форма лізингу: лізинг персоналу // А. Решетнікова // Україна: аспекти праці. – 2002. № 3.

СЕКЦІЯ 2. ПАРОВА (ЮРИДИЧНІ НАУКИ)

Анохіна К.Е.

*слухач 351 навчальної групи юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної служби*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРУ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

Сучасна система державного управління потребує значних реформ, які мають бути системними та повинні здійснюватись у політичних, економічних та соціальних напрямках. Реформи повинні ґрунтуватись Європейськими стандартами. Адже той факт, що Україна прагне бути членом Євросоюзу є беззаперечним. Визначення методів і механізму удосконалення державної служби відповідно задля отримання населенням країни якісних, своєчасних адміністративних послуг.

Дане питання стає ще більш актуальним не лише через розбалансованість системи регулювання процедурних елементів у взаєминах органів державної і місцевої влади із громадянами, але й через відсутність стрункої, чіткої і зрозумілої ідеології таких взаємин, побудованої на засадах рівності, відкритості і верховенства права. Вирішення даної проблеми вбачається нам особливо важливою в умовах формування громадянського суспільства – саме якість адміністративних послуг і кваліфікованість їх надання є свідченням ставлення всього механізму державної влади до особи, ступеню поваги її прав і свобод.

З даних позицій особливо увагу привертає те, що майже у будь-якому Центрі надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП) дуже велика кількість представлених послуг для громадян абсолютно у різних сферах життєдіяльності, і співробітники не встигають

якісно і своєчасно їх надавати. Не у всіх ЦНАП час прийому суб'єктів звернень відповідає вимогам ст. 12 (п. 11) Закону України «Про адміністративні послуги», зокрема щодо прийому протягом шести днів на тиждень, семи годин на день і без перерви на обід тощо [1]. Для цього на нашу думку, потрібно міські ЦНАП поділити ще на декілька Центрів надання адміністративних послуг з різних категорій, та запросити на роботу фахових працівників обізнаних з даних питань.

Хотілось би зазначити, що в нормативно-правових актах існують такі визначення, адміністративної послуги, як:

– результат здійснення владних повноважень уповноваженим суб'єктом, що відповідно до закону забезпечує юридичне оформлення умов реалізації фізичними та юридичними особами прав, свобод і законних інтересів за їх заявою (видача дозволів (ліцензій), сертифікатів, посвідчень, проведення реєстрації тощо);

– результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону тощо [2].

На підставі вищевикладеного ми можемо зазначити, що адміністративні послуги вагомі та багатофункціональні для держави і суспільства. І тому є досить великий спектр вирішення проблемних питань у сфері адміністративних послуг.

Практика свідчить, що забезпечення ефективного функціонування ЦНАП багато в чому залежить від зацікавленості та активної позиції керівників місцевих органів влади [3]. Зокрема, від їхніх рішень залежить фінансування діяльності ЦНАП, укомплектованість штату працівниками, налагодження конструктивної співпраці ЦНАП із територіальними підрозділами центральних органів виконавчої влади, а також впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій [4].

Зазначимо, що підвищенню якості надання адміністративних послуг сприятиме визначення критеріїв оцінки їх якості та стандартів надання. Такими критеріями є: результативність; своєчасність; доступність, зручність; можливість вибору способу звернення за адміністративною послугою, у тому числі поштою, електронною поштою тощо; запровадження принципу «єдиного вікна» установа адміністративним органом графіка приймання фізичних та юридичних осіб з урахуванням їх інтересів; удосконалення порядку оплати адміністративної послуги; відкритість; повага до особи; професійність [2].

Завдання які повинні підвищити рівень роботи ЦНАП:

- забезпечити проходження навчання адміністраторів ЦНАП у територіальних підрозділах Міністерства юстиції України, Державної міграційної служби України, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру з метою підвищення їх кваліфікації для надання адміністративних послуг зазначених органів виконавчої влади у ЦНАП;

- переглянути і оновити інформаційні та технологічні картки адміністративних послуг, які надаються у ЦНАП;

- розглянути можливість організації надання супутніх послуг у приміщеннях утворених при них центрів, підготувати відповідні кошториси і пропозиції щодо зміни бюджетних видатків на ці потреби або для закупівлі таких послуг;

- запровадити регулярне опитування відвідувачів щодо якості надання адміністративних послуг в ЦНАП. До проведення оцінки якості надання адміністративних послуг у ЦНАП залучити громадські організації;

- проводити регулярний аналіз зауважень і пропозицій споживачів адміністративних послуг щодо якості надання адміністративних послуг у ЦНАП;

- визначити необхідну кількість офісів ЦНАП для об'єднаних територіальних громад, а також перелік

адміністративних послуг, які мають надаватись у ЦНАП. При цьому забезпечити дотримання принципу належної територіальної доступності адміністративних послуг та врахувати потреби споживачів послуг у відповідних громадах.

Отже, вирішення означених проблем суттєво покращить якість ефективність надання адміністративних послуг державі та суспільству. Звісно проведено дуже велика кількість корегуючих реформ, але вони не були проведені до кінця. При визначенні переліку адміністративних послуг, які мають надаватись через ЦНАП, пріоритетне значення мають інституційна спроможність громади та потреби споживачів послуг. Серед чинників, які мають важливе значення для вирішення вказаних проблем у короткостроковій перспективі, варто згадати такі:

- підвищення професійного рівня та політичної відповідальності голів місцевих державних адміністрацій та голів органів місцевого самоврядування;

- набрати фахових працівників з кожної галузі Адміністративної послуги;

- здійснення моніторингу якості, ефективності, своєчасності надання адміністративних послуг;

- пристосування мережі ЦНАП до потреб об'єднаних територіальних громад.

Кожен українець заслуговує отримувати якісні швидкі адміністративні послуги з мінімумом документів та часу і, звичайно, хорошим сервісом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. У Вінниці обговорювали шляхи поліпшення надання адміністративних послуг. ЦППР, 07.06.2016 р. URL: <http://pravo.org.ua/ua/news/20871553-u-vinnitsi-obgovoryuvali-shlyahi-polipshennya-nadannya-administrativnih-poslug>. (дата звернення: 12.04.2018).

2. Про схвалення Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої

влади: розпорядження КМУ від 15.02.2006 р. № 90-р URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/90-2006-%D1%80> (дата звернення: 12.04.2018).

3. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09. 2012 р. № 5203-VI URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/5203-17> (дата звернення: 12.04.2018).

4. Оболенський О. Ю. Адміністративні послуги у сфері управління державними фінансами. *Державне управління: теорія та практика*. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Dutp_2013_1_18.pdf (дата звернення: 12.04.2018).

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ У СФЕРІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Одним із важливих напрямків розвитку в Україні, є розвиток інформаційного суспільства, яке спрямоване на забезпечення інтересів людей, відкрите для всіх і спрямоване на формування інноваційної моделі високотехнологічного суспільства, в якому кожен громадянин має можливість створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися та обмінюватися ними, щоб дати змогу кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал для забезпечення особистого і суспільного розвитку та підвищення якості життя. Впровадження електронного урядування в Україні забезпечить новий рівень управління державою та суспільством, підвищить довіру до держави та її діяльності, вдосконалив взаємодію між органами державної влади та місцевого самоврядування, громадянами та державними службовцями.

Відповідно до розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» від 20 вересня 2017 року № 649-р. Електронне урядування – форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян. Згідно з останнім дослідженням ООН (United Nations E-government Survey 2016) щодо розвитку електронного урядування (E-Government Development Index) Україна посіла 62 місце серед 193 країн,

це свідчить про значне відставання України від світових темпів розвитку електронного урядування та необхідність удосконалення державної політики у даній сфері [1].

Електронне урядування є одним з визначальних факторів та каталізатором адміністративної реформи, трансформаційних перетворень в діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування та їх взаємодії з користувачами і власними співробітниками.

Нині громадяни мають доступ у мережі Інтернет до офіційного урядового веб-порталу, а також веб-сайтів галузевих міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Здебільшого на сайтах розміщують загальну інформацію про орган, його структуру, повноваження, нормативно-правову базу. Також подають електронні адреси для зворотного зв'язку, електронні форми для звернень до посадових осіб з конкретними питаннями, інколи працюють «громадські (Інтернет) приймальні», «гарячі лінії», де дають відповіді на актуальні питання, що стосуються діяльності цього органу. Інформацію на веб-сайтах постійно оновлюють. Вимоги щодо інформаційного наповнення й технічного забезпечення функціонування веб-сайтів державних органів затверджено спільним наказом Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України та Державним комітетом зв'язку та інформатизації України «Про затвердження Порядку інформаційного наповнення та технічного забезпечення Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади та Порядку функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади» від 25 листопада 2002 р. № 327/225 [2].

З урахуванням переваг технологій електронних послуг, основними заходами із забезпечення розвитку електронного урядування в Україні є:

- запровадження електронних послуг, у тому числі адміністративних, в усіх сферах суспільного життя, а також надання інтегрованих електронних послуг за життєвими та бізнес-ситуаціями;

- реалізація принципу єдиного вікна («one-stop-shop») шляхом забезпечення розвитку та функціонування Єдиного державного порталу адміністративних послуг як єдиної точки доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг;

- розвиток електронних публічних закупівель, електронних договорів і рахунків, електронних аукціонів;

- стимулювання використання електронних послуг фізичними та юридичними особами [1].

Відповідно до ст. 9, Закону Україна «Про адміністративні послуги» адміністративні послуги в електронній формі надаються через Єдиний державний портал адміністративних послуг, у тому числі через інтегровані з ним інформаційні системи державних органів та органів місцевого самоврядування [3].

Аналізуючи інформацію офіційного веб-сайта Центр надання адміністративних послуг, передбачено розділ «Каталог послуг», що містить перелік адміністративних послуг, виділено ті з них, що надають в електронній формі та порядок їх надання.

Під час вивчення відомостей, що розміщують на офіційному веб-порталі, для оцінювання обрано такі показники можливості двостороннього обміну інформацією:

1) надання безпосередньої інформації про адміністративні послуги;

2) розміщення інформації про електронні форми документів, необхідні для отримання відповідної адміністративної послуги;

3) забезпечення приймання органом виконавчої влади заповнених форм документів в електронному вигляді для надання конкретної адміністративної послуги;

4) направлення органами виконавчої влади адміністративних актів в електронній формі споживачам;

5) моніторинг діяльності з надання адміністративних послуг через веб-ресурси.

Таке дослідження дало змогу виявити, що жоден веб-портал не відповідає вимогам реальної інтерактивності, тобто досі не забезпечено можливостей обміну даними, з метою здійснення операцій в «on-line» режимі. Наприклад, замовлення паспортів, продовження дії ліцензій і патентів тощо. Така організація сайтів полягає вже не так в інформуванні, як у безпосередньому обслуговуванні.

Застосування можливостей електронного урядування, ведення електронного документообігу сприятимуть підвищенню оперативності процесу надання адміністративних послуг, прозорості та відкритості цієї діяльності, налагодженню зворотного зв'язку органів влади та фізичних і юридичних осіб-одержувачів адміністративних послуг, а також зростанню довіри суспільства до влади[4].

Отже, метою впровадження електронного урядування в Україні є розвиток електронної демократії та задля досягнення європейських стандартів якості електронних державних послуг, спрощення бюрократичних процедур надання адміністративних послуг, відкритості та прозорості влади для людини та громадянина, громадських організацій, бізнесу та інше.

В основу розв'язання проблем надання адміністративних послуг в електронній формі повинен бути покладений комплексний підхід, що включатиме широкий спектр заходів, а саме: удосконалення чинного законодавства, у тому числі закріплення еквівалентності юридичної сили результатів надання адміністративних послуг в електронній формі й письмовій формі на паперових носіях в єдиному законодавчому акті щодо регулювання адміністративних процедур; широке інформування споживачів адміністративних послуг про можливість отримати їх в електронній формі та розроблення заходів заохочення отримувати послуги саме в електронній формі; розроблення ефективних механізмів електронної ідентифікації й автентифікації споживачів адміністративних послуг в електронній формі з метою

безпечного користування електронними сервісами надання адміністративних послуг; створення правових і організаційних передумов для надання органами публічної адміністрації транскордонних адміністративних послуг; приділення достатньої уваги спеціальному навчанню й перекваліфікації державних службовців та інших осіб, які надають адміністративні послуги на підставі закону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250287124> (дата звернення: 12.04.2018).
2. Про затвердження Порядку інформаційного наповнення та технічного забезпечення Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади та Порядку функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади: спільний наказ Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України та Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 25.11.2002 р. № 327/225. *Офіційний вісник України*. 2003. № 2. Ст. 49.
3. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 32. Ст.409.
4. Барікова А. А. Електронна держава: нова ефективність урядування: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 224 с.

Болдирева В.М.
викладач кафедри
гуманітарної та фундаментальної підготовки
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ведучи мову про сутність державного регулювання зовнішньоекономічною діяльністю необхідно з'ясувати питання про сутність та співвідношення таких понять, як «державне управління» та «державне регулювання».

Співвідношення вказаних категорій в юридичній теорії трактується по-різному. З одного боку, державне регулювання розглядається як складова державного управління, як одна з його функцій[1; с. 167-168], яка у сучасний період набула превалюючого значення. З другого боку, державне регулювання пропонується трактувати як державне управління в найбільш широкому розумінні, як усю сукупність напрямів реалізації державної влади з боку держави в цілому в інтересах соціально-організуючого впливу на життєдіяльність суспільства, виділяючи при цьому традиційне державне управління у вузькому розумінні (виконавчо-розпорядчу діяльність) як складову державного регулювання [3; с. 11].

До того ж відзначається, що державне регулювання створює умови для діяльності суб'єктів та об'єктів управління у напрямі, який є бажаним для держави, і за яким відбуватиметься розвиток системи державного управління в цілому [2; с. 65-66]. Аналогічна точка зору знайшла відображення і в теорії господарського права, де державне управління визначається як одна з правових форм здійснення державного регулювання економіки разом з нормативним регулюванням, державним плануванням та контролем [6; с. 21-22].

Порівнюючи державне управління і державне регулювання насамперед слід відзначити їхні спільні риси, що відображають певну ідентичність відповідних категорій. Зміст державного регулювання господарської діяльності у спеціальній літературі визначається як в переважній мірі тотожний змісту державного управління у цій сфері [5; с. 82]. І державне управління економікою, й її державне регулювання поєднані спільною метою: вони спрямовані на організацію, упорядкування суспільної економічної діяльності, суспільних економічних відносин, створення системи оптимального та ефективного господарювання, і в цьому також полягає схожість цих категорій, у тому числі у співвідношенні з категорією організації господарської діяльності. І державне управління, і державне регулювання мають державно-владний характер, здійснюються від імені держави уповноваженими органами і забезпечуються державою, зокрема державним примусом.

Державне управління економікою та її державне регулювання характеризує і тотожність внутрішньої формальної структури: наявність суб'єкта управління або регулювання, об'єкта (об'єктів) такого управління чи регулювання, а також впливу суб'єкта на об'єкт – управлінського або регулятивного відповідно. Правовий статус суб'єкта регулювання, як і суб'єкта управління, знаходить вияв у його повноваженнях, визначених законодавством, і ці повноваження поширюються на певний об'єкт (об'єкти).

Разом з тим слід відзначити і певні відмінності між управлінням і регулюванням. Якщо управлінський вплив значною мірою розуміється як переважно прямий, інколи навіть адресний, то регулятивний вплив має, як правило, непрямий, загальний, переважною мірою нормативний характер. Він здійснюється шляхом встановлення і застосування державними органами правил, спрямованих на коригування діяльності суб'єктів господарювання, і підтримується можливістю застосування правових санкцій

при порушенні вказаними суб'єктами цих правил [6; с. 122]. Державне управління економікою в основному спрямоване на її оптимальну організацію і забезпечення її ефективності. Державне регулювання в більшій мірі має на меті захист суспільних інтересів від зловживань і порушень з боку суб'єктів господарювання, захист останніх від порушень їх прав іншими учасниками господарської діяльності.

А.В. Омельченко здійснюючи порівняльний аналіз даних понять визначає наступні їх особливості. Так, основними ознаками державного управління є такі: суб'єктами управління є органи державної влади та суб'єкти, яким делеговані окремі повноваження у сфері державного управління; об'єктами управління є суб'єкти правовідносин у всіх сферах державного управління; суб'єкт управління здійснює вплив безпосередньо на об'єкт управління; об'єкт управління адміністративно підпорядкований суб'єкту управління; використовуються переважно адміністративні, прямі методи вливу на об'єкт управління; державне управління реалізується переважно в межах виконавчої влади; поведінка об'єкта управління має імперативний, визначений суб'єктом управління характер; державне управління застосовується переважно у сфері оборони, правоохоронної діяльності [4; с. 32].

Вчений зазначає, що на відміну від державного управління основні ознаки державного регулювання інші, як видно з наведеного нижче списку: суб'єктами регулювання є органи державної влади, органи місцевого самоврядування та суб'єкти, яким делеговані окремі повноваження державного регулювання економіки; об'єктами регулювання переважно є суб'єкти господарської діяльності; суб'єкт регулювання здійснює вплив як на об'єкт регулювання, так і на середовище, умови його діяльності; об'єкт регулювання не у всіх випадках адміністративно підпорядкований суб'єкту регулювання; використовуються переважно економічні, непрямі методи впливу на об'єкт регулювання; державне

регулювання виходить за межі виконавчої влади; поведінка об'єкта регулювання має диспозитивний, альтернативний характер; державне регулювання застосовується переважно в економічній, соціально-культурній, суспільно-політичній сферах [4; с. 32-33].

Підсумовуючи сказане щодо співвідношення відповідних категорій у науковій літературі і в законодавстві, слід відзначити, що між управлінням і регулюванням як формами державного (і недержавного) впливу на економіку, як способами впорядкування, організації і забезпечення економічних процесів нездоланної різниці немає. Різниця тут не носить принциповий характер і скоріше полягає у розстановці відповідних наголосів і акцентів.

Відповідний висновок можна перенести і на співвідношення даних понять в аспекті зовнішньоекономічної діяльності. Наявність відмінностей між державним управлінням зовнішньоекономічною діяльністю та державним регулюванням зовнішньоекономічної діяльності не свідчить про те, що завжди чітко вдається відокремити державне регулювання від державного управління. Одні і ті ж інститути та інструменти державного управління можуть бути частково віднесені до державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, тоді як в іншій своїй частині це інструменти не регулювання, а прямого управління (наприклад у сфері митної діяльності, ліцензування та квотування зовнішньоекономічної діяльності тощо).

Список використаної літератури:

1. Адміністративне право України : підруч. ; за ред. С. В. Ківалова. – Одеса : Юрид. літ., 2003. – 896 с.

2. Адміністративне право. Академічний курс : т. 1
Загальна частина / ред. колегія В.Б. Авер'янов (голова). –
К. : Юрид. думка, 2004. – 586 с.

3. Державне управління: теорія і практика ; за ред. В.
Б. Авер'янова. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 432 с.

4. Омельченко А.В. Поняття та ознаки державного
регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності /
А.В. Омельченко // Адвокат. – Київ, 2011. – № 6 (129). – С.
30-33.

5. Рябченко О. Зміст державного регулювання
господарської діяльності / О. Рябченко // Право України. –
2006. – № 1. – С. 80-84.

6. Саниахметова Н.А. Регулирование
предпринимательской деятельности в Украине:
организационно-правовые аспекты /
Н.А. Саниахметова. – Одесса : ОГЮА, 1998. – 233 с.

7. Щербина В.С. Господарське право : підруч. / В.С.
Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 592 с.

Головенко В.В.
слухач 351 навчальної групи юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної служби,
Чернігів, Україна

СОЦІАЛЬНО КОРИСНІ РОБОТИ, ЯК РІЗНОВИД АДМІНІСТРАТИВНОГО СТЯГНЕННЯ

Адміністративне право завжди було найоб'ємнішою та найдинамічнішою юридичною галуззю права, оскільки не існує такої сфери суспільно-політичного життя, якої б не торкалися питання адміністративно-правового регулювання. Яскравим прикладом цього є те, що 7 грудня 2017 року Кодекс України про Адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) було доповнено новим видом адміністративного стягнення «соціально корисні роботи» (доповнення до статті 24, нова стаття 31-1 «Соціальні роботи», нова глава 31-А «Проведення про виконання постанови про застосування соціальних робіт»). Підставою такого доповнення став Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів» [1] від 7 грудня 2017 року, № 2234-VIII, який набрав чинності 6 лютого 2018 року.

Відповідно до зазначеного закону, суспільно-корисні роботи – це різновид адміністративного стягнення, що полягає у виконанні правопорушником оплачуваних робіт. А вид таких робіт повинен визначити відповідний орган місцевого самоврядування. Суспільно корисні роботи призначаються районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею) на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин і виконуються не більше восьми годин, а неповнолітніми – не більше двох годин на день. Суспільно корисні роботи не призначаються особам,

визнаним інвалідами I або II групи, вагітним жінкам, жінкам, старше 55 років та чоловікам, старше 60 років [2].

Відмінністю громадських від соціально корисних робіт є те, що останні являються оплатним видом покарання. А кошти які отримані боржником за виконання соціально корисних робіт, повинні бути спрямовані лише на погашення боргу за аліментами і ніяк інакше [3].

У випадку якщо особа (боржник) ухиляється від виконання таких робіт, на нього повинен накладатися арешт. У такому разі кожна доба арешту буде пропорційною 15 годинам суспільно корисних робіт. Але термін такого арешту ні в якому разі не повинен перевищувати 15 діб.

Не зважаючи на всі ніби то позитивні аспекти даного доповнення виникає ряд проблемних питань:

По-перше, впровадження цієї санкції обумовлено тільки тим, що КУпАП пропонується доповнити статтею 183-1 «Несплата аліментів» КУпАП, яка теж має значні недоліки законодавчої конструкції.

По-друге, зважаючи на визначення соціальних робіт, що закріпленого в частині 1 статті 31-1 КУпАП, такі роботи можуть застосовуватися як до безробітних, так і до осіб, які мають роботу. Однак, якщо особа офіційно працевлаштована, то вона має можливість сплатити аліменти чи кошти на утримання непрацездатних батьків зі своєї заробітної плати, а у разі ухилення від добровільної сплати, таку особу можна притягнути до відповідальності за статтями 164 «Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей» чи 165 «Ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків» Кримінального кодексу України.

По-третє, виконання покарання у вигляді соціальних робіт відбувається в порядку залучення порушників до суспільно корисної праці, вид якої має бути визначеним виключно органом місцевого самоврядування. На власника установи, підприємства, організації або уповноваженого ним органу за місцем відбування порушником соціальних

робіт, зокрема, покладається нарахування заробітної плати порушнику та перерахування її на відповідний рахунок органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця. Забезпечити невідворотну реалізацію положення цих статей враховуючи високий рівень безробіття в Україні неможливо. До того ж це стане додатковим тягарем для тих роботодавців, котрі будуть зобов'язані брати на роботу осіб, які відбудуватимуть соціальні роботи [4].

Також виникає питання про виконання даного виду стягнення так як, Закон України «Про пробацію» передбачає, що служба пробації забезпечує виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, і нічого не згадується про виконання адміністративних стягнень [5].

Таким чином, доповнення КУпАП зазначеним видом покарання має певні недоліки у своїй структурі, а в разі їх усунення вже згадана стаття буде досить актуальною, оскільки проблема умисної несплати аліментів на Україні є доволі таки поширеною і давно вже потребує вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів: Закон України від 07.04.2017 р. № 2234-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2234-19> (дата звернення: 14.04.2018)

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.04.1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. № 51. ст.1122.

3. Даніленко Є. С. Запроваджено нові засоби забезпечення стягнення аліментів шляхом притягнення боржників до виконання «суспільно корисних робіт». URL:

<https://court.gov.ua/archive/458556/> (дата звернення: 14.04.2018).

4. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів» від 10. 11.2017 р.

5. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (дата звернення: 14.04.2018).

Гольцова С.В.
*студентка юридичного факультету
Чернігівського інституту МАУП
Науковий керівник:
Сидоренко Є.В.*
*кандидат юридичних наук,
завідуюча кафедри «Правознавство»
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ПРОКУРАТУРИ

Однією з головних стратегічних цілей України є входження в європейський простір. Особливо актуальним у цьому плані є вивчення європейського та світового досвіду функціонування органів прокуратури.

Зрозуміло, що залежно від національних особливостей та історичних традицій місце і роль прокуратури у державному механізмі, коло повноважень тощо можуть різнитися. Водночас на міжнародному рівні виробляються загальноприйняті критерії функціонування цього правоохоронного органу. При цьому постає проблема не лише вироблення уніфікованих стандартів функціонування прокуратури, але й їхнього запровадження в національному законодавстві.

Із цього приводу слід цілком підтримати думку Я.М. Толочко, що «дієвим механізмом забезпечення незалежності прокурорів є реалізація у сучасній вітчизняній правовій системі міжнародних приписів, які практично апробовані в різних країнах світу. Тим самим прийняття міжнародного досвіду сприяє підвищенню ефективності роботи прокурорів» [1, с.270].

Усвідомлення необхідності належного та ефективного функціонування прокуратури з виконання покладених на неї завдань у контексті розбудови сучасних держав через призму захисту прав людини та панування

ідеї верховенства права, сприяло інтенсивному виробленню та розвитку міжнародного законодавства у сфері.

Отже, слід звернути увагу на правові акти загального характеру, що стосуються засад функціонування прокуратури як правоохоронного органу. Серед них доцільно звернути увагу на Керівні принципи, що стосуються ролі осіб, які здійснюють судове переслідування, що було прийнято в 1990 р [2].

Як зазначено у тексті цього документа, «керівні принципи, які були розроблені для надання допомоги державам-членам у вирішенні завдань забезпечення і підвищення ефективності, незалежності та справедливості осіб, які здійснюють судове переслідування, при проведенні кримінального розгляду повинні дотримуватися і братися до уваги урядами в рамках їх національного законодавства і практики і мають бути доведеними до відома прокурорів...».

Незалежність у Керівних принципах розглядається досить широко та охоплює найрізноманітніші сфери, зокрема, передбачається, що держави повинні забезпечувати:

- незалежність при призначенні – встановлення гарантій проти призначень, заснованих на упередженості або забобонах і які б виключали будь-яку дискримінацію щодо будь-якої особи (п.п. «а» п. 2);

- незалежність при здійсненні професійних обов'язків – встановлення для держав обов'язку забезпечити особам, які здійснюють судове переслідування, таких умов діяльності, як «свобода від загроз, перешкод, залякування, непотрібного втручання або невиправданого залучення до цивільної, кримінальної або іншої відповідальності», забезпечення у необхідних випадках захисту особам та членам їх сімей, створення адекватних умов служби, гарантування належного рівня виплати винагороди та пенсійного забезпечення (п.п. 4 – 6);

- незалежність при просуванні по службі – підвищення у посаді має ґрунтуватися на об'єктивних факторах, зокрема на професійній кваліфікації, здібностях, моральних якостях і досвіді, і рішення про нього має прийматися у відповідності до справедливих і неупереджених процедур (п. 7);

- свобода думки та асоціацій (однак при цьому особи повинні керуватися нормами права та професійної етики (п.п. 8 – 9).

- захист від необґрунтованого накладення дисциплінарних стягнень (пункти 21 – 22).

Важливу групу міжнародних актів становить низка документів, прийнятих щодо прокуратури Радою Європи, які безпосередньо стосуються незалежності цього правоохоронного органу як засади його організації та діяльності.

Насамперед тут слід згадати Рекомендацію R (2000) 19 Комітету міністрів РЄ державам-членам про роль прокуратури в системі кримінального правосуддя в якій зазначається, що «Прокуратура – це державний орган, який від імені суспільства й у суспільних інтересах забезпечує правозастосування в разі, якщо порушення закону тягне за собою кримінальне покарання, з урахуванням, з одного боку, прав особи, а, з іншого – потрібної дієвості системи кримінального правосуддя» [3].

Необхідно звернути увагу і на такий пункт: «Стосовно організації і внутрішнього функціонування прокуратури, зокрема розподілу і перерозподілу справ, повинні дотримуватися вимоги неупередженості і незалежності і прагнення до максимально правильного функціонування системи кримінального правосуддя, зокрема, рівня юридичної кваліфікації і спеціалізації стосовно кожного питання» (п. 9).

Слід зазначити, що згадана рекомендація R(2000)19 містить цілий розділ «Гарантії, що надаються прокурорам при виконанні ними своїх обов'язків», в якому містяться положення, які багато в чому повторюють статті указаних

вище Керівних принципів, прийнятих ООН в 1990 р., навіть незважаючи на той факт, що цю рекомендацію було розроблено в межах зовсім іншої міжнародної організації.

Засада незалежності прокурорів також закріплена і в Римському статуті Міжнародного кримінального суду. Зокрема, про неї йдеться у ч. 1 ст. 42, а в ч. 5 встановлюється, що «Ні Прокурор, ні заступники Прокурора не займаються ніякою діяльністю, яка могла б перешкоджати здійсненню їх прокурорських функцій або поставити під сумнів їхню незалежність» [4].

Досліджуючи проблеми забезпечення незалежності прокуратури через призму норм міжнародно-правих актів, необхідно звернутися і до положень актів, розроблених самою прокурорською спільнотою, у тому числі на міжнародному рівні. Важливу роль у виробленні міжнародних стандартів діяльності прокуратури відіграє Консультативна рада європейських прокурорів (далі – КРЕП), яка була заснована Комітетом міністрів Ради Європи у 2005 р.

У спільному Висновку КРЕП та Консультативної ради європейських суддів від 8 грудня 2008 р. також зазначалося, що суспільство зацікавлене у тому, щоб верховенство права було гарантоване шляхом справедливого, неупередженого та ефективного здійснення правосуддя. Прокурори та судді забезпечують на всіх стадіях провадження гарантію прав та свобод людини, а також захист громадського порядку (п. 1) [5].

Для забезпечення незалежного статусу прокурорів необхідним є дотримання деяких мінімальних вимог, зокрема:

– щоб їх позиція та діяльність не були предметом впливу чи втручання із боку будь-якого зовнішнього джерела поза межами самої прокурорської служби;

– щоб їх призначення, просування по службі, гарантії перебування на посаді, включно з можливістю переведення лише на підставі закону або за їхньою згодою, та умови

оплати праці забезпечувалися гарантіями, передбаченими законом (п. 8).

Отже, можна сказати, що положення правових актів міжнародного характеру дозволяють виокремити такі критерії оцінки наявності незалежності прокуратури: рівень забезпечення гарантій незалежності прокуратури; засади призначення на посади, переміщення та звільнення прокурорських працівників; суб'єкт призначення та звільнення; строки перебування прокурорських працівників на посаді; захист прокуратури від втручання в її функціонування з боку інших державних та недержавних суб'єктів; незалежність прокурорських працівників всередині прокурорської системи, рівень забезпечення соціальних та інших гарантів захисту прокурорів.

Використані джерела:

1. Толочко Я.М. Міжнародно-правові стандарти незалежності прокурорів та їх реалізація в Україні / Я.М. Толочко // Митна справа. – 2014. – № 2(92). – С. 270 – 276.

2. Руководящие принципы, касающиеся роли лиц, осуществляющих судебное преследование : Приняты восьмым Конгрессом Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями, Гавана, Куба, 27 августа – 7 сентября 1990 г. // Университет Миннесоты. Библиотека по правам человека [Электронный ресурс] – Режим доступа до сайту: <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/instree/Ri4grp.html>

3. Рекомендация Комитета Министров Совета Европы № R (2000)10 «О кодексах поведения для государственных служащих» : Принята на 106-й сессии Комитета министров 11 мая 2000 г. // [Электронный ресурс] – Режим доступа до сайту: ural-mvd.ru/uploaded/files/recomendacii2000_10.doc

4. Римский статут Международного уголовного суда от 17 июля 1998 г. с изм. // Офіційний сайт ООН [Электронный ресурс] – Режим доступа до сайту: http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute%28r%29.pdf

5. Щодо взаємовідносин між судьями та прокурорами у демократичному суспільстві : Висновок № 12 (2009) Консультативної ради європейських суддів (КРЄС) та Висновок № 4 (2009) Консультативної ради європейських прокурорів (КРЄП) від 8 грудня 2009 р. // Офіційний сайт Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: <http://vkksu.gov.ua%2Fuserfiles%2Fdoc%2Fperelikdokumentiv%2Fvys12.doc&ei=4lmNVYuDIMulsgHA3angBA&usg=AFQjCNEkD6R0-vA5k7GKiR3kzc9MtdT5Pw&bvm=bv.96782255,d.bGg&cad=rja>

Кобзар В.В.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

«МОНЕТИЗАЦІЯ» ПІЛЬГОВОГО ПРОЇЗДУ З ТОЧКИ ЗОРУ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

14 березня 2018 р. на засіданні КМУ було розглянуте питання «монетизації» пільг на проїзд усіма видами транспорту загального користування на міських, приміських та міжміських маршрутах, стосовно якого Міністром соціальної політики були надані певні пояснення, що торкалися готівкової і безготівкової форми їх надання і в подальшому, а також безпосередньої реалізації «монетизаційного» процесу. [2] Тоді ж були прийняті і певні нормативно-правові акти, норми яких містять положення стосовно порядку його впровадження, а також встановлення державних соціальних нормативів у сфері транспортного обслуговування населення. Таким чином виконавча влада зробила спробу нормативно врегулювати відносини між перевізником і громадянином, між перевізником, громадянином і державою.

В даний час, пільговики користуються безкоштовною послугою за проїзд за рахунок власних коштів перевізників, якими виділяється певна кількість пільгових місць у транспорті. З огляду на це, повсякчас спостерігаються випадки, коли громадян, які мають право на пільговий проїзд, або висаджують з транспортного засобу, або взагалі до нього не впускають, мотивуючи відмову, у наданні послуги з перевезення, відсутністю пільгових місць.

До 2017 року компенсація перевізникам, за перевезення пільгових категорій громадян, мала була

виділяться з бюджету держави. Однак, у межах децентралізації, це право склало повноваження місцевих органів влади, що також логічно увійшло до переліку видатків місцевих бюджетів.

Виходячи з аналізу норм актів КМУ щодо цього питання, «монетизація» не виступає у якості обов'язкової вимоги нашого Уряду. Відшкодування пільг за перевезення, на сьогоднішній день, входить до кола обов'язків місцевих рад народних депутатів та органів місцевого самоврядування. І обов'язок по прийняттю рішення щодо способу реалізації такого відшкодування також відноситься до сфери їх повноважень. «Монетизація» не впроваджується за відсутності у них мотиву щодо її доцільності та бажання користування такою системою. Та в разі прийняття рішення щодо її введення, обов'язок діяти згідно з нормами урядової Постанови, стає в пріоритеті.

Але, на сьогоднішній день, текст Постанови ще не оприлюднено, а тому місцеві органи влади не мають повної уяви, яким чином впровадити даний феномен в суспільне життя. Це по-перше. По-друге, викликає питання саме ефективності його реалізації, тобто яким чином працюватиме дане нововведення і для яких суб'єктів здебільшого становитиме вигоду? А по-третє, мало хто з громадян розуміє, що собою взагалі являє «монетизація» як економіко-правова категорія і який механізм її дії.

З огляду на це, в даній статті ми маємо розкрити основний зміст «монетизації» пільгового проїзду як економіко-правової категорії, як інституту, як процесу, як механізму реалізації одного з прав пільгових категорій громадян з точки зору її ефективності.

Та, перш ніж перейти до аналізу основних моментів теми нашого питання, хотілося б дещо уточнити. Так, в нашій державі система державних допомог і відшкодувань громадянам є доволі заплутаною. До її змісту входять такі поняття як «пільга» і «субсидія», які, насамперед, ми маємо розмежовувати за відсутності тотожності у їх

нормативно-законодавчому регулюванні, і за тим, що вони не зводяться до однорідного суб'єктивного елементу певної групи відносин.

Пільга – це вид державних привілеїв, які надаються особам за їх певні заслуги перед державою (н-д, вчителям, військовослужбовцям, учасникам бойових дій АТО, працівникам МВС). [3]

Субсидія – це адресна, безготівкова та безповоротна державна допомога, що не несе за собою зміну форми власності житла і надається з метою відшкодування витрат тим громадянам, які, з причини належних їм низьких доходів, не здатні розрахуватися в повному обсязі за оплату житлово-комунальних послуг. [4]

«Монетизація пільг» має стосуватися усіх пільгових категорій осіб, в тому числі і тих, хто отримує субсидії певного виду.

Наразі, чіткий теоретичний підхід щодо визначення «монетизації пільг» відсутній. Своє уявлення щодо цього нововведення ми можемо дістати, проаналізувавши ті нормативно-правові акти, якими передбачено механізм і практику її застосування, а також звернувшись до визначення загального поняття «монетизації» з економічної точки зору.

Таким чином, монетизація – це процес конвертації чого-небудь в законний платіжний засіб. [5]

«Монетизацію пільг» як правову категорію та інституційне явище можна визначити у двох аспектах.

В широкому розумінні, монетизація пільг – це перетворення зобов'язань держави на кошти для пільговика.

У вузькому – це процес виділення грошових коштів власне пільговикові, в межах визначеної державою суми, яка витрачатиметься ним на певні необхідні потреби, що регулюється певним порядком.

Порядок надання пільг у готівковій формі з оплати усіма видами транспорту загального користування визначає [6]:

1) механізм надання пільг у готівковій формі з оплати проїзду усіма видами транспорту загального користування на міських, приміських та міжміських маршрутах, а також обмеження щодо його дії відносно певних видів транспорту. Так, монетизація пільг га проїзд у готівковій формі не поширюється на користування послугами залізничного та водного транспорту;

2) окремі категорії осіб, які мають право на пільги з оплати проїзду усіма видами транспорту загального користування (їх станом на 2018р. налічується 24 - це пенсіонери, учасники бойових дій, особи які постраждали внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС, інвалідні особи та ін.);

3) порядок прийняття рішення про монетизацію пільгового проїзду, а також порядок та розмір здійснення щомісячної готівкової виплати.

Звернімо увагу на такі окремі положення даного процесу.

Рішення про монетизацію пільг приймається виключно місцевим органом влади. Беручи до уваги те, що пільги на користування транспортом для пільговиків на сьогоднішній день фінансуються з місцевих бюджетів, Уряд уповноважив безпосередньо місцеві органи вирішувати питання щодо застосування чи-то «монетизованої», чи-то безготівкової форми пільг. Схвалений ним Порядок вступає в дію після прийняття місцевою радою рішення щодо «монетизації».

Органи місцевого самоврядування наділені правом встановлювати певну кількість поїздок для пільговиків, яка не має бути нижчою за встановлену соціальну норму (30 поїздок на місяць). [7] Це означає, що в разі ухвали місцевою радою рішення про «монетизацію», нею обов'язково мають бути встановлені відповідні соціальні нормативи.

Та тут, вважається, потрібно внести деякі роз'яснення щодо встановленої кількості поїздок на місяць від середньої вартості проїзду у міському комунальному

транспорті. Варто взяти до уваги і певну область, і вид транспорту (трамвай, тролейбус, автобус), тобто знайти ту крапку відрахування, від якої варто відштовхуватися. Або цим повинно бути якесь середнє арифметичне від усіх підприємств та видів комунального транспорту. В даному акті відсутнє чітке уточнення, а тому ми мусимо мати остаточне розуміння задекларованого положення.

Наступне, така новація впроваджує обов'язкову плату за проїзд у транспорті для всіх категорій осіб. Але особи, яким законодавством надано пільги, отримуватимуть на свої рахунки компенсації в грошовому еквіваленті у відповідності до встановлених на місцевому рівні середніх норм користування транспортом.

При цьому визначаються основні правові та організаційні засади надання компенсаційних виплат, які в подальшому витрачатимуться пільговиками на власний розсуд. Розмір щомісячної виплати мусить бути вирішеним і затвердженим протягом двох місяців, після початку дії постанови, обласними та міськими адміністраціями. Окрім того, вони уповноважені самостійно розширювати коло пільговиків. Але це положення не є обов'язковим.

Для громадян, наділених декількома пільгами, призначається щомісячна готівкова виплата, що є найбільшою з усіх можливих. Розмір таких виплат не враховується при розрахунку загального доходу сім'ї для всіх видів соціальної допомоги.

Ті громадяни, яким належить право по оплаті проїзду міжміським маршрутом, будуть отримувати виплати, що є більшими на 20 %.

Розмір виплати має подвоюватися для осіб з першою та другою групою інвалідності, а також дітей-інвалідів, що здобувають вищу, середню та професійну освіту.

Таким чином, кожен пільговик, при виплаті щомісячної компенсації, розраховує на індивідуальний підхід, виходячи зі своєї категорії та кількості необхідних йому, здійснюваних щоденно, пересувань транспортом загального користування.

Тож основне бачення «монетизації» зводиться до одного – громадяни, в залежності від своєї пільгової категорії, отримуватимуть певну фіксовану суму коштів, що в подальшому дозволить їм використовувати її за власним розсудом – на проїзд у транспорті, або інші видатки. Саме у такий спосіб їх право як пільговика на безкоштовний проїзд реалізовуватиметься повною мірою, оскільки ті з них, які за певних причин, свого часу не змогли таким правом скористатися (н-д, жителі села або селища), зможуть, замість такої абстрактної пільги, отримати реальне грошове відшкодування.

Для самого ж перевізника ефект «монетизації» полягатиме в тому, що беручи до уваги досить великий відсоток пасажирів, які користуються пільгами на безкоштовний проїзд, в разі систематичної сплати ними повної вартості проїзду, на одному маршруті план виконуватиметься швидше і легше.

З рештою, міські ради наголошують на тому, що коштів на «монетизацію» в місцевих бюджетах, вистачає хіба що для грошової компенсації пільгового проїзду пасажиром тролейбусів. Вкотре виправдовуючи себе такою обставиною, не дивно, що ідею «монетизації» підтримують лише в разі її активного запровадження по всій території України, оскільки дія даної схеми, лише по окремих міських пунктах, виключає адекватну її реалізацію за часткової її дії в обмежених державних масштабах.

В кінцевому результаті, за дослідженням цієї концепції, очікується, що весь процес «монетизації» охопиться лише обрахунком необхідних на її втілення сум, з причини відсутності коштів в обласному та місцевому бюджетах.

Список літератури:

1. Конституція України.
2. Електронний ресурс: [https:// 24. tv. ua / monetizatsiya pilg dlya proyizdu u transporti](https://24.tv.ua/monetizatsiya-pilg-dlya-proyizdu-u-transporti).

3. Постанова КМУ від 16. 12. 1994 р. «Про порядок надання пільг, передбачених ЗУ «Про статус ветеранів війни і гарантії їх соціального захисту».

4. Положення про порядок призначення та надання населенню субсидій на оплату житлово-комунальних послуг і палива, затверджене Постановою КМУ від 21. 10. 1995 р. № 848.

5. Електронний ресурс: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

6. Порядок надання пільг у готівковій формі з оплати проїзду усіма видами транспорту загального користування на міських, приміських та міжміських маршрутах, затверджений Постановою КМУ від 14. 03. 2018 р. № 197.

7. Постанова КМУ від 14. 03. 2018 р. № 196 « Про порядок встановлення державних соціальних нормативів у сфері транспортного обслуговування».

Красногор О.В.
*приватний нотаріус
Чернігівського міського нотаріального округу,
член академії нотаріату України,
доктор філософії в галузі права*

СУЧАСНИЙ СТАН НОТАРІАТУ В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ В УМОВАХ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ

Стан нотаріату Чернігівської області на сьогоднішній день є таким, в місті Чернігові велика кількість нотаріусів, відповідно висока конкуренція, а в області їх банально не вистачає. Потрапити на прийом до районного нотаріуса дуже складно, заважають великі черги. Підтвердження тому є численні звернення громадян до міських нотаріусів, але через територіальне обмеження міський нотаріус не може їм допомогти. Проблема росте, її вирішення не відбувається людям залишається тільки чекати, незважаючи на терміновість своєї справи.

З розвитком конкуренції приватних нотаріусів у місті, починають набирати популярність певні групи фахівців з різного роду спеціальностей, які можна характеризувати як кластерні об'єднання. Вони створюються для того, щоб триматися на плаву та навіть більше – бути успішним, затребуваним серед населення. Та що важливо, отримувати хороший прибуток, адже нотаріальна діяльність не з дешевих - це і сплата податків, виплата заробітної плати найманим працівникам, плата за користування електронними реєстрами, комунальні послуги, придбання необхідних речей (комп'ютери, принтери, численна канцелярія, папір, бланки), і т.д. Даний підхід значно підвищує продуктивність, дає змогу ширше приваблювати клієнтуру, створюючи тісну взаємодію виробників та споживачів послуг.

Особливе значення в кластерному об'єднанні мають регулярні неформальні зв'язки, можливі лише в умовах територіальної близькості. З розвитком конкуренції

підприємства та інші суб'єкти все більше співпрацюють між собою, формуючи таким чином кластерні об'єднання. Кластери можна вважати формою консолідації суб'єктів державного, приватного і громадського секторів, які мають спільні цілі та зацікавлені у співробітництві. [1]

В даному випадку відбувається співпраця між агентством нерухомості, куди звертаються люди, які бажають продати або купити нерухомість, АН знаходить продавця/покупця, які усно домовляються між собою. Якщо документи не в порядку, то потрібно звертатися в БТІ, ДЗК, ЦНАП, суди, все залежить від конкретної ситуації. Якщо документи в порядку з'являється необхідність в отриманні оцінки нерухомості, тоді звертаються до суб'єкта оціночної діяльності. Після зібрання необхідних документів для договору, оцінки нерухомого майна, люди звертаються до нотаріуса який готує проект договору, після узгодження його з клієнтами, відбувається підписання та посвідчення договору нотаріусом. В результаті виходить злагоджена співпраця, від якої клієнт тільки в вигазі, адже все відбувається швидко, правомірно.

Нотаріуси співпрацюють також з Бюро перекладів, нотаріально засвідчуючи справжність підпису перекладача, в результаті такої співпраці клієнт одразу отримує завірений переклад необхідного йому документу. Також відбувається співпраця з адвокатами, державними реєстраторами. Завдяки кластеризації зростає рівень успішності, прибутку учасників об'єднання, а головне росте клієнтоорієнтованість.

Ключовим завданням кластеризації є досягнення високого рівня довіри і згоди їх учасників, без чого неможливе створення кластерів.

Довіра, у свою чергу, створює джерело конкурентних переваг і розвитку у внутрішньому середовищі кластерів – співробітництво, яке базується на тривалих формальних і неформальних відносинах, по-перше, між суб'єктами у сфері схожих інтересів (інноваційного розвитку,

інвестиційної діяльності, освіти, маркетингових досліджень і збуту, захисту від зовнішніх конкурентів та ін.) – мережеве співробітництво, по-друге, між суб'єктами кластеру та регіональними органами державного управління – державно-приватне партнерство (ДПП). Умовою реалізації мережевого співробітництва є створення ділових співтовариств у формі некомерційних організацій, які являють собою своєрідний форум для встановлення відносин з такими групами суб'єктів: партнерами, конкурентами, державними установами, іноземними інвесторами, міжнародними організаціями [5, с.75].

На жаль, нормативно-правове визначення кластера в законодавстві України відсутнє. В 2008 р. Міністерством економіки України було розроблено проект розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні” який так і не був затверджений [2].

Основоположником кластерної теорії вважається лауреат Нобелівської премії Майкл Портер. На його думку, головними ознаками кластера є територіальна спеціалізація, конкуренція та кооперація.

За визначенням Майкла Портера, кластери – це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємозалежних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у споріднених галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій у певних галузях, що конкурують, але при цьому виконують спільну роботу [3, с. 258].

Щодо існуючої проблеми кадрової недостачі нотаріусів в області. Управління і адміністрування в сфері нотаріату Чернігівської області здійснює відділ з питань нотаріату, тобто 8 професіоналів своєї справи мають вплив на ситуацію в області. Але навіть вони не можуть виправити проблему, що трапилася. Необхідна стратегія розвитку нотаріату в області, інакше ситуація лише

погіршитися. Тому, на мою думку, потрібно звернутися до кластерного підходу:

- Інноваційних підхід, забезпечення необхідною технікою;

- Використання новітніх технологій, пріоритет – електронні реєстрації;

- Наявність електронних реєстрів, знижки на їх встановлення та перший рік користування;

- Постійне навчання, участь в конференціях, семінарах, круглих столах, прослуховування вебінарів, кадри повинні бути навчені;

- Полегшення процедури становлення нотаріусом, повернення стажування у нотаріуса, проведення екзаменів;

- Якщо нотаріус їде в район з міста, важливо забезпечити його житлом.

Частково вирішити проблему допоможе розширення територіальної компетенції нотаріусів, або ж взагалі відміна територіальності, це збільшить конкуренцію тим самим підвищить рівень надання нотаріальних послуг, та суттєво полегшить життя людей. Існує точка зору, що новоспеченим нотаріусам необхідно спочатку відпрацювати 3 роки в районі, а вже потім дати можливість вибору.

Для поступової реалізації кластерного підходу необхідна підтримка органів державної влади:

- Не створювати перешкод в діяльності;

- Сприяти підвищенню рівня навчання та організації конференції, семінарів, курсів підвищення кваліфікації;

- Вжиття заходів до згуртованості серед нотаріусів.

Координація та організація державними органами влади процесу співпраць, партнерства серед нотаріусів підвищить соціальну спрямованість, клієнтоорієнтованість і буде результатом, в тому числі підвищення рівня культури, що забезпечить довіру клієнтів.

Реалізація кластерної політики в регіонах може сприяти зростанню конкурентоспроможності підприємств за рахунок реалізації потенціалу ефективної взаємодії

учасників кластера, пов'язаного з їх географічно близьким розташуванням, включаючи розширення доступу до інновацій, технологій, ноу-хау, спеціалізованих послуг і висококваліфікованим кадрам, формуванням передумов для реалізації спільних коопераційних проектів і продуктивної конкуренції. Однак успішна реалізація проектів по спеціальному стимулюванню кластерів може бути тільки при наявності регіональної стратегії [4, 198].

Список використаної літератури:

1. Дегтярьова І.О. Наукові та практичні аспекти застосування кластерного підходу в управлінні конкурентоспроможністю регіонів України. – Режим доступу : <http://academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Degtyaryova.pdf>

2. Концепція створення кластерів в Україні від 29.08.2008 р. (проект) / М-во економіки України. – Режим доступу :

http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=121164 або

http://biznes.od.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=499&Itemid=33

3. Портер М. Конкуренція / М. Портер. – М. : Издат. дом “Вільямс”, 2005. – 608 с.

4. Толмачева О.И., Гельвих М.В. ПРЕИМУЩЕСТВА КЛАСТЕРНОГО ПОДХОДА В ФОРМИРОВАНИИ И РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ РЕГИОНА // Экономика и современный менеджмент: теория и практика: сб. ст. по матер. XIII междунар. науч.-практ. конф. Часть II. – Новосибирск: СибАК, 2012.

5. Яшева Г. Кластерный подход. Новые методы повышения эффективности и конкурентоспособности АПК / Г. Яшева // Беларус. думка. – 2008. – Вып. 9. – С. 72-78.

Ніцимна С.О.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного, цивільного та
господарського права і процесу*

Академії Державної пенітенціарної служби

Тетервак Д.А.

магістр 6 курсу

Академії Державної пенітенціарної служби

ДЕРЖАВНЕ КРЕДИТУВАННЯ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Україна неодноразово заявляла про курс на становлення розвиненої європейської держави. Таке прагнення неминуче супроводжується вивченням закордонного досвіду та розумінням сучасних тенденцій для впровадження успішних механізмів у власну практику.

В Україні декілька років поспіль існувала програма доступного житла, яка передбачала доступ до довгострокових та дешевих житлових позик. Наразі, ринок житла є досить обмеженим та потребує додаткових механізмів залучення інвестицій у житлове будівництво. Досвід країн східної Європи (Словаччина, Чехія, Угорщина) показує, що досить ефективним було впровадження системи ощадно-позикових установ (ОПУ) як початкового етапу формування механізмів житлового кредитування.

На відміну від класичного іпотечного банківського кредитування, яке розраховане на середній клас, система ощадно-позикових установ придатніша для категорії громадян із низьким та середнім рівнем доходів, яких у нашій країні більшість і для яких ця система має низку переваг. Комплексна державна підтримка правового і фінансового регулювання діяльності системи ОПУ, надання державних гарантій, податкових пільг та субсидій забезпечує її ефективне функціонування. І хоча навіть розвинена система ощадно-позикових установ не в змозі

замінити іпотечне кредитування, вона спроможна ефективно його доповнювати [1, с. 23-24].

Іншою формою вирішення житлової проблеми для населення у більшості країн світу є придбання житла в кредит. З досвіду зарубіжних країн у житловому фінансуванні можна виділити два напрямки: кредитування будівництва житла та довгострокове іпотечне кредитування купівлі житла населенням [2, с. 21].

Досвід фінансування будівництва житла у США, Англії, Німеччині та Франції свідчить про те, що в цих державах існують різноманітні спеціалізовані фінансові інститути: будівельно-ощадні, іпотечні компанії, інвестиційні банки, кредитні спілки.

Крім того, варто виділити кілька фінансових технологій: будівельні заощадження, іпотечне кредитування, поєднання цих механізмів у державному та приватному фінансуванні.

У цих країнах держава володіє і дієвими ринковими інструментами державного регулювання інвестиційних процесів. Це відбувається завдяки використанню державних та напівдержавних фінансових інститутів.

Наприклад, в США та Канаді для купівлі житла сплачується перший внесок та плата за оформлення угоди. Інша частина оплати здійснюється за рахунок банківського кредиту. Розмір першого внеску – 5% вартості житла. Кредит видається на строк до 25 років із виплатою від 6,5% річних за кредит [2, с. 22].

У Данії існує система іпотечного кредитування. При купівлі нерухомості виплачується 5-7% вартості, а інша сума надається під 7-9% річних до 30 років. Для отримання такого житлового кредиту треба мати певну кредитну історію або гарантії (місячний бюджет, стабільний дохід протягом останніх 3 місяців, відсутність інших великих боргів) [2, с. 22].

Нині найдешевшою технологією фінансування будівництва житла у світі вважається, так звана, технологія будівельних заощаджень. Вона поширена у Німеччині,

Франції, запроваджена у деяких східноєвропейських країнах (Польщі, Угорщині, Словаччині). Також впровадження такої системи планується в Китаї і Індії.

Цікавим є і досвід державного фінансування та кредитування освіти зарубіжних країн. Система вищої освіти у Великобританії складається із університетів і коледжів, які утримуються за рахунок фінансування від промисловості та з прямих урядових джерел. Законом «Про вищу освіту» головну роль у її забезпеченні відведено Раді фінансування вищої освіти, що дає відповідні рекомендації Державному секретареві Великобританії з освіти, а також розподіляє державні кошти на фінансування університетів і коледжів. Фактично взято курс на колегіальний принцип асигнування освітніх закладів □3□.

Більшість розвинутих країн витрачає значні фінансові ресурси на кредитування аграрного сектору. Оскільки вважається, що агропромисловий комплекс є одним із пріоритетних напрямків економічної політики держави та є необхідною умовою аграрної політики в ринкових умовах.

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що кредитування аграрного сектора економіки розвинутих країн здійснюється у значних обсягах. До числа країн з найвищою питомою вагою позичкових коштів в аграрному капіталі належить Англія і Німеччина – близько 50%, Франція – понад 40%, Італія і Бельгія – більш як 30%. У країнах Європейського Союзу 40% господарств знаходяться в повній залежності від залучення позичкових коштів і лише 25% фермерських господарств не використовують банківські кредити [4, с. 12].

У цих державах аграрним підприємствам пропонують широкий вибір джерел кредитування. Однак їх об'єднує те, що фермерам завжди пропонують пільгові кредити в межах державних програм.

Пільгове кредитування агропромислового комплексу здійснюється з метою забезпечення оптимальних умов виробництва для господарств, які не можуть фінансуватися

за рахунок власних коштів або залученого на загальних умовах капіталу. Пільги, як правило, надаються в рамках цільових програм, які відображають пріоритети державної політики. Так, п'ята частина обсягу середньо- та довготермінових кредитів рентного банку ФРН фінансується на пільгових умовах за програмами «Сільське господарство», «Молоді фермери», «Оновлення села», а також у рамках «Державної фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств» [5, с. 4].

Основним принципом пільгового кредитування є часткова компенсація діючої процентної ставки з бюджетних коштів. Особливістю є те, що механізм застосування пільгових кредитів змінюється залежно від конкретних умов. Зокрема, в Австрії розміри пільгової ставки кредиту та бюджетної компенсації знаходяться у прямій залежності від процентної ставки банку, а у Франції – пільгова ставка фіксована.

Французьким фермерам надається шість пільгових кредитів з процентною ставкою в залежності від виду кредиту від 3,75 до 8,25% річних із строком погашення 7-12 років для несприятливих природно-економічних зон та 5-9 років для інших регіонів [5, с. 4].

Для фермерів ФРН, що є учасниками Програми інвестиційного стимулювання та Загальної програми аграрних кредитів, пільгове кредитування здійснюється у вигляді позик з 1% річних або шляхом зниження позичкового процента діючих кредитів на 4-7% [5, с. 4].

Пільгове кредитування охоплює всі види сільськогосподарської діяльності, стимулюючи розвиток найбільш перспективних галузей та пріоритетних напрямків. Так, в Австрії до 40% загальної суми пільгового кредиту використовується на вдосконалення організаційної структури ферм, 27% - на будівництво та реконструкцію житлових та господарських будівель, 12% - на механізацію сільськогосподарського виробництва, 5% - на сприяння реалізації продукції [5, с. 5].

У Данії передбачено надання державних гарантій фермерам на їхні позички та пільгові кредити молодим фермерам, що купили власне господарство [6, с. 73].

У розвинутих країнах державна політика щодо кредитування фермерського господарства змінюється з огляду на потреби поточної економічної політики. Більші пільги надаються новоствореним господарствам, фермерам, які запроваджують новітні технології та кооперативним організаціям. Важливе місце в кредитній системі західних країн посідають кооперативні банки, які вперше розпочали функціонувати в Німеччині у вигляді позичково-ощадних сільських кооперативів.

В Австралії та Новій Зеландії спостерігається незначна фінансова державна підтримка аграрного сектору, оскільки доходи від сільськогосподарської та несільськогосподарської діяльності суб'єктів господарювання є майже однаковими. В Японії та країнах Скандинавії, де працюючий в аграрному секторі виробляє за вартістю у три рази менше продукції, ніж у інших країнах з ринковою економікою, рівень державної підтримки значно більший. Таким чином, ключовим фактором збільшення чи зменшення державної підтримки фермерських господарств виступає диспаритет сільськогосподарських та несільськогосподарських доходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сердюк А. В. Аналіз моделей іпотечного кредитування та їх придатності до використання у вітчизняних економічних умовах. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2008. №1. С. 20-26.

2. Печатникова С.М. Модели организации системы ипотечного жилищного кредитования. *Экономика строительства*. 2001. №1. С. 21-30.

3. Захаревич Г. О. Державне кредитування вищої освіти: зарубіжний та вітчизняний досвід. URL:

<http://soskin.info/ea/2011/9-10/201117.html> (дата звернення 22.03.2018).

4. Дворядкин Н., Козаченко В., Гайдук В. Государственное регулирование сельскохозяйственного производства за рубежом и в России. *Международный сельскохозяйственный журнал*. 1998. №4. С. 10-15.

5. Корабейников М. Зарубежная практика кредитования сельского хозяйства и ее позитивное использование в условиях современной России. *Международный сельскохозяйственный журнал*. 2001. №4. С. 3-9.

6. Олійник Д.С. Фінансова підтримка сільськогосподарського виробництва у зарубіжних країнах. *Фінанси України*. 2002. №6. С. 72-79.

Ніцимна С.О.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного, цивільного та
господарського права і процесу*

Академії Державної пенітенціарної служби

Троян Л.М.

магістр 6 курсу

Академії Державної пенітенціарної служби

СПОЖИВЧІ ТОВАРИСТВА ЯК СУБ'ЄКТИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Закон України «Про споживчу кооперацію» [1] не визначив правові засади майнових відносин, які виникають між споживчим товариством і його членом, а також не встановив, хто є суб'єктом права власності цієї юридичної особи.

У пункті 6 статті 9 Закону України «Про споживчу кооперацію» зазначається, що суб'єктами права власності споживчої кооперації є члени споживчого товариства, трудові колективи кооперативних підприємств і організацій, а також юридичні особи, частка яких у власності визначається відповідними статутами. Пункт 1 статті 9 Закону визначає, що власність споживчої кооперації є однією з форм колективної власності і вона складається з власності споживчих товариств, спілок, підпорядкованих їм підприємств і організацій та їх спільної власності, але сама споживча кооперація не може бути визнана суб'єктом права власності, оскільки не є юридичною особою. Це система юридичних осіб, яка включає в себе споживчі товариства, підприємства, організації, спілки. Тому споживча кооперація не може бути суб'єктом права колективної власності [2, с. 56].

Визначаючи правовий статус споживчих товариств, Господарський кодекс України включив статтю 111 «Споживча кооперація. Підприємства споживчої кооперації» в главу 10 «Підприємства колективної форми

власності», тим самим віднісши споживчі кооперативи до колективної форми власності [3]. Враховуючи те, що на сьогодні Закон України «Про власність» втратив чинність, Господарський кодекс України залишається єдиним нормативно-правовим актом, який передбачає колективну власність. Тому потрібно внести до нього відповідні зміни, пов'язані з виділенням юридичних осіб, суб'єктів колективної форми власності, встановивши, що юридичні особи є суб'єктами права приватної власності. Це ж стосується і положення пункту 1 статті 9 Закону України «Про споживчу кооперацію», яка також встановлює, що споживчі товариства є суб'єктами колективної форми власності, закріпивши положення відповідно до якого споживчі товариства визнаються суб'єктами приватної форми власності.

Правовий інститут права власності визначає загальні положення, відповідно до яких власник має певні правомочності щодо володіння, користування та розпорядження належним йому майном. Слід зазначити, що права розпоряджатися майном споживчого товариства обмежені.

Відповідно до пункту 2 статті 10 Закону України «Про споживчу кооперацію» майно споживчих товариств може бути продано, передано, здано в оренду, надано в позичку і безоплатне тимчасове користування членам споживчих товариств, державним, кооперативним та іншим організаціям, трудовим колективам, окремим громадянам тільки за рішенням загальних зборів, конференцій та з'їздів відповідних спілок або уповноважених ними органів. Отже, фактично право на розпорядження майном споживчого товариства має лише спілка, тобто інша юридична особа.

Водночас відносини між споживчими товариствами та їх спілками будуються на договірних засадах. Відповідно до статті 8 Закону України «Про споживчу кооперацію» споживчі товариства можуть на добровільних засадах об'єднуватися в місцеві спілки, Центральну спілку

споживчих товариств України і мають право вільного виходу з них. Споживчі товариства можуть делегувати спілкам частину своїх повноважень та виконання окремих функцій. Спілки споживчих товариств, виходячи з делегованих їм прав, можуть представляти і захищати інтереси споживчих товариств, їх членів та обслуговуваного населення у відповідних державних та інших органах, а також у міжнародних організаціях; надавати споживчим товариствам практичну допомогу в здійсненні господарської діяльності, впровадженні в практику досягнень науково-технічного прогресу, передового досвіду і таке інше. Така невідповідність норм, які містяться в одному законодавчому акті, стала причиною виникнення на практиці ситуацій, коли членство у споживчих спілках є не правом, а обов'язком споживчих товариств, оскільки без спілки товариство не має можливості розпоряджатися належним товариству майном [2, с. 57].

Не визначеними є об'єкти майнових прав члена споживчого товариства. Положення про громадське майно (основні засоби) споживчої кооперації України [4] виділяє такі об'єкти права власності споживчих товариств, як подільне та неподільне громадське майно. Громадське майно – це основні засоби (матеріальні активи), які споживчі товариства, споживспілки утримують з метою використання їх у процесі виробництва, реалізації товарів, надання послуг, здійснення адміністративних, соціально-культурних функцій тощо, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких складає більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік) (пункти 1.3, 2.1 Положення). Неподільне громадське майно – сукупність необоротних активів (основних засобів) споживчого товариства, споживспілки, які розподілу не підлягають і стають у нагоді як сьогоднішнім членам споживчих товариств, так і майбутнім поколінням. У разі ліквідації споживчого товариства, споживспілки неподільне громадське майно передається за рішенням

ліквідаційної комісії споживспілки, до складу якої входить споживче товариство, споживспілка. Об'єкти основних засобів (будівлі, споруди), які зараховані до неподільного громадського майна споживчої кооперації, не можуть бути продані, безоплатно передані, внесені до статутного капіталу інших підприємств, передані в заставу, фінансовий лізинг (крім організацій і підприємств системи Укоопспілки) (пункти 2.3.1-2.3.3 Положення). Подільне громадське майно – це сукупність необоротних активів (основних засобів) споживчого товариства, споживспілки, які в установленому законодавством України та нормативними актами Укоопспілки порядку можуть бути переведені в оборотні активи, а також внесені до статутних капіталів інших підприємств і організацій, передані в заставу, надані в оренду тощо (пункт 2.3.4 Положення).

Крім того, належним чином не визначено, яке саме майно належить до подільного громадського майна споживчого товариства, адже відповідно до пункту 2.3.4 Положення [5] воно визначається як сукупність необоротних активів (основних засобів). До основних засобів, відповідно до пункту 2.3.5 Положення, належать будівлі, споруди, автомобільний транспорт, меблі, конторське обладнання, електронно-обчислювальні машини, корпоративні права споживчого товариства як учасника господарського товариства та будь-які інші основні засоби, не вказані раніше. Така норма дозволяє стверджувати, що обмеження права на розпорядження стосується буквально всього майна споживчого товариства, яке є закріплене за ним як за юридичною особою [6, с. 427]. Положення встановлює, що розпорядження тим майном, яке відноситься до подільного громадського майна, здійснюється з дозволу спілки відповідного рівня.

Відповідно до частини 3 пункту 2.3.3 Положення про громадське майно у разі виробничої необхідності переміщення об'єктів основних засобів, будівель, споруд із неподільного громадського майна в подільне громадське

майно або з подільного громадського майна в неподільне громадське майно проводиться за рішенням вищих органів управління споживчих товариств, але такий перевід також здійснюється за попередньою згодою (постановою) правління облспоживспілки, Укоопспілки. Отже, споживчі товариства позбавлені можливості самостійно здійснювати правомочності власника щодо закріпленого за ними майна.

Такий порядок розпорядження майном споживчого товариства суперечить загальним засадам реалізації права власності. Відповідно до статті 319 Цивільного кодексу України власник на свій розсуд володіє, користується і розпоряджається належним йому майном [7]. Тому положення Закону України «Про споживчу кооперацію» щодо права спілок розпоряджатися майном споживчих товариств суперечить загальним засадам реалізації права власності. Рішення щодо розпорядження майном споживчого товариства повинні приймати органи управління самого товариства відповідно до їх компетенції, яка визначається статутом товариства, а не спілки споживчих товариств [2, с. 57].

Список використаної літератури

1. Про споживчу кооперацію: Закон України від 10.04.1992 р. № 2265. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/236/96-вр> (дата звернення: 30.03.2018).
2. Кучеренко І.М. Місце споживчих товариств у системі непідприємницьких кооперативів. *Часопис Хмельницького університету управління та права «Університетські наукові записки»*. 2005. № 3. С. 52–59.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 30.03.2018).
4. Положення про громадське майно (основні засоби) споживчої кооперації України: Постанова VI зборів Ради Укоопспілки XVII скликання 03.3.2003 р. зі змінами і допов., затвердженими IV зборами Ради Укоопспілки XIX

скликання 24.01.2007 р. *Нормативні акти Укоопспілки*. У 2 т. Київ: ПП «Видавничий дім «Комп'ютерпрес», 2008. Том 1. С. 105–123.

5. Примак В. Непідприємницькі юридичні особи (окремі особливості правового статусу). *Юридичний вісник України*. 2005. № 2. 174-177.

6. Зеліско А.В. Право на розпорядження майном споживчого товариства. *Держава і право: збірник наукових праць*. Юридичні і політичні науки. Вип. 35. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. С. 423–430.

7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 30.03.2018).

Ніцимна С.О.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного, цивільного та
господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби*

Павлова Ю.В.

*магістр 6 курсу
Академії Державної пенітенціарної служби*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Під час трансформаційних суспільно-фінансових перетворень в Україні виникла потреба у формуванні стійкої бюджетної системи і формування ефективних механізмів державного регулювання міжбюджетних відносин. Основною проблемою на даний момент є забезпечення самостійності бюджетів різних рівнів і вдосконалення економіко-правових відносин щодо функціонування бюджетної системи.

Також досить актуальним залишається проблема розвитку ефективної бюджетної політики, що потребує уточнення цілей, завдань та напрямків подальшого реформування фінансової сфери, зокрема правового регулювання взаємовідносин державного та місцевих бюджетів, розподілу функцій та відповідальності між центральними і місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування.

Міжбюджетні відносини є предметом дослідження таких учених як: О. Василик, В. Кравченко, О. Кириленко, І. Луніна, В. Опарін, В. Швець, Л.Тарангул та ін.

У працях названих авторів досить широко висвітлено питання розвитку правового регулювання місцевих бюджетів, формування міжбюджетних відносин тощо. Так, І.Луніна трактує міжбюджетні відносини як відносини між центральною і місцевою владою з розподілу повноважень, видаткових зобов'язань та прибуткових джерел

між бюджетами різних ступенів [1].

В. Швець тлумачить міжбюджетні відносини як систему взаємовідносин між державою та місцевим самоврядуванням щодо розподілу повноважень державних органів влади й органів місцевого самоврядування, а також розподілу видаткових зобов'язань і дохідних джерел між бюджетами різних рівнів [2].

Реформа міжбюджетних відносин, що відбулася у 2001 р. не допомогла вирішити більшу кількість завдань, пов'язаних із грошовим вирівнювання районних бюджетів. Зміцнення економічної бази регіонів відбувалося на досить слабкому рівні через невеликий економічний потенціал районних органів влади та нечітке розмежування повноважень між ними, а також занадто велику централізацію суспільних завдань.

Виходячи з вищесказаного можна виокремити досить актуальне питання регулювання міжбюджетних відносин, інструментом яких є децентралізація управління місцевими бюджетами. Процес децентралізації у той чи інший період розвитку стає актуальним для всіх цивілізованих, економічно розвинених країн.

Маємо констатувати, що з метою звільнення від надмірної бюрократизації процесу надання місцевих послуг, а також для прискорення процесу фінансового зростання держав, що розвиваються, світовою тенденцією є впровадження децентралізації управління.

Основи міжбюджетних відносин закладені в Конституції України, нормами якої закріплено засади побудови бюджетної системи нашої держави та переважаючу роль Державного бюджету відносно місцевих бюджетів: «виключно законами України встановлюються: Державний бюджет України і бюджетна система України...» [3, Ст.92].

Бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами. Відповідно до ст. 96 Конституції України Державний бюджет України затверджується щорічно Верховною Радою України на період з 1 січня по 31 грудня, а за

особливих обставин - на інший період. Кабінет Міністрів України не пізніше 15 вересня кожного року подає до Верховної Ради України проект закону про Державний бюджет України на наступний рік. Разом із проектом закону подається доповідь про хід виконання Державного бюджету України поточного року [3].

8 липня 2010 р. був прийнятий Бюджетний кодекс України. Розділ IV «Міжбюджетні відносини» даного кодексу присвячений висвітленню правових понять та принципів здійснення міжбюджетних відносин в Україні, розмежування видатків між бюджетами, фінансових нормативів бюджетної забезпеченості та характеристику міжбюджетних трансфертів [4]. Нормами Бюджетного кодексу регламентується порядок забезпечення всіх бюджетів необхідними коштами для виконання покладених на них повноважень. Крім того, закріплено, що основою побудови бюджетної системи України є нероздільність та рівноправність окремих бюджетів.

Сутність міжбюджетних відносин полягає у можливості здійснення, за наявності певних обставин, перерозподілу бюджетних фінансових ресурсів.

Закріплений Конституцією України принцип єдності бюджетної системи гарантує можливість міжбюджетного перерозподілу коштів, метою якого є забезпечення збалансування доходів і видатків усіх бюджетів держави.

Таким чином, бюджетне регулювання є процесом розподілу й перерозподілу коштів між бюджетами різних рівнів, що в свою чергу, значним чином впливає на соціально-економічне становище в країні.

Останніми роками в Україні йде пошук такої системи регулювання міжбюджетних відносин, яка стане основою сталого розвитку бюджетів усіх рівнів і, як наслідок, забезпечить достаток громадянам України.

Результат реформування, що спрямований на фіскальну децентралізацію, безпосередньо пов'язаний з розподілом відповідальності між державою та територіальними органами влади.

Отже, основною метою міжбюджетних відносин є:

1. встановлення об'єктивного й неупередженого розподілу суспільних капіталів;
2. забезпечення відповідності між можливостями в реалізації витрат різними видами бюджетів;
3. забезпечення необхідним обсягом бюджетних ресурсів, що гарантуватимуть здійснення покладених на місцеве самоврядування повноважень.

Список використаної літератури

1. Луніна І.О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин: Монографія. Київ: Наукова думка, 2006. 432 с.
2. Швець В. Я. Концептуальні підходи до вдосконалення системи міжбюджетних відносин. *Фінанси України*. 2005. №3. С. 23-31.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 142.
4. Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 р. № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2010. № 22. Ст.254.

Пузирний В.Ф.

доктор юридичних наук, професор

(Чернігівський національний технологічний університет)

Кирдан Ю.В.

студент 3 курсу юридичного факультету

(Чернігівський національний технологічний університет)

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ

З переходом України до ринкової економіки значною мірою змінюються і засади правового регулювання оплати праці. У зв'язку з таким переходом слід переглянути основні принципи на яких базується оплата праці. З однієї сторони підприємства можуть самостійно визначати розмір заробітної плати, форму оплати, надбавки, доплати, премії, посадові оклади, з іншої ж сторони при ринковій економіці продукція підприємств має бути на досить високому рівні для того, щоб конкурувати з іншими виробниками і тому з цієї причини можуть бути менші виплати заробітної плати порівняно з іншими виробниками. Тому на цьому фоні більшої актуальності набувають принципи оплати праці. Порушивши ці принципи, роботодавець ризикує порушити і самі умови оплати праці.

Питання принципів оплати праці вивчали такі вчені як В. Жернаков, О. Ярошенко, Г. Гончарова, О. Валецька, Р. Лівшиц, А. Лушніков, Л. Гаращенко, Я. Сімутіна, Н. Хуторян, Г. Чанишева та інші.

Загалом питання принципів оплати праці не втрачає своєї актуальності нині, бо саме на них базується система захисту прав працівників на оплату праці, і тому нашою метою в даній статті є більш детально вивчити це питання.

У 60-х роках минулого століття С. Каринський відстоював позицію, що принцип оплати за працю має бути єдиним в інституті винагороди за працю, і попереджав про небезпеку, пов'язану з формуванням нових принципів

[1, с. 40]. Думки цього науковця з приводу існування тільки одного принципу згодом почали спростовувати інші вчені які запропоновували свою класифікацію. Так, Р. Лівшиц виділяє такі принципи оплати праці:

- оплата за працю;
- оплата праці за її кількістю та якістю;
- заборона дискримінації у сфері заробітної плати;
- єдність та диференціація заробітної плати;
- зв'язок між продуктивністю праці й розмірами її

оплати;

- гарантійність виплат [2, с. 37].

А. М. Лушников, М. В. Лушникова виділяють три основні принципи виконання роботодавцем обов'язку із виплати заробітної плати (оплати праці):

1) принцип належного виконання обов'язку із виплати заробітної плати;

2) принцип реального виконання роботодавцем обов'язку із виплати заробітної плати незалежно від видів відповідальності роботодавця перед працівником;

3) принцип пріоритету зобов'язань роботодавця із виплати заробітної плати працівникові [3, с. 17].

Проаналізувавши вищезазначені класифікації принципів оплати праці ми можемо запропонувати власну характеристику та більш детально розглянути кожний принцип:

1. Принцип гарантованості виплати заробітної плати. Цей принцип полягає в тому, що роботодавець повинен не рідше двох разів на місяць виплачувати працівникові заробітну плату, а працівник – виконувати свої повноваження згідно з посадовою інструкцією. В умовах ринкової економіки працівник не повинен страждати через несприятливі результати підприємства, тому працівникові необхідна гарантуватися заробітна плата незалежно від результатів діяльності відповідного підприємства. Такі гарантії зазначені в Законі України «Про оплату праці» та Кодексі законів про працю України.

2. Принцип зв'язку між продуктивністю та розміром оплати праці. Цей принцип полягає в тому, що заробітна плата повинна дорівнювати вкладу працівника в результати праці. Цей принцип найбільш характерний для відрядної форми оплати праці, оскільки заробітна плата прямо залежить від кількості виробленої продукції працівником.

3. Принцип належної оплати праці. Принцип полягає у тому, що праця більш кваліфікована і складніша повинна і оплачуватися вище ніж проста некваліфікована. Також заробітна плата при особливо важких і особливо шкідливих умовах праці буде значно відрізнятись від некваліфікованої праці.

4. Принцип врахування розміру мінімальної заробітної плати, що встановлюється державою, тобто роботодавець не може платити меншу заробітну плату від мінімальної.

5. Принцип заборони дискримінації в оплаті праці, тобто роботодавець не може зменшувати заробітну плату через релігійні погляди, расу, стать, мову працівника тощо.

6. Принцип матеріальної заінтересованості працівників, він полягає в тому, що трудовий колектив чи окремий працівник прямо заінтересовані в результатах роботи, йде матеріальна мотивація працівників шляхом підвищень, надбавок, премій.

Отже, підсумовуючи вищезазначене відмічаємо, що при оплаті праці необхідно додержуватися всіх принципів регулювання трудових відносин, бо порушення хоч одного потягне за собою порушення прав конкретного працівника чи трудового колективу. Принципи оплати праці повинні досліджуватися науковцями згідно з постійним розвитком економічної ситуації в країні. В правовому регулюванні оплати праці досить багато принципів, які потребують більшої деталізації, оскільки оплата праці є досить важливим елементом в житті людини.

Список використаної літератури:

1. Каринский С. С. Правовое регулирование заработной платы : [моногр.] / С. С. Каринский. – М. : Госюриздат, 1963. -210 с.

2. Лившиц Р. З. Заработная плата в СССР. Правовое исследование : [моногр.] / Р. З. Лившиц. - М. : Наука, 1972. – 271 с.

3. Лушников А. М. Основные государственные гарантии по оплате труда: сравнительно-правовой анализ / М. В Лушникова, А. М. Лушников // Трудовое право. – М. : Интел-Синтез, 2005. - №2. – С. 17-28.

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

Відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги» від 6 вересня 2012 року адміністративна послуга – результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи [1]. Тобто, адміністративні послуги – це новий елемент взаємовідносин держави з особою.

Створення зручних та доступних умов для отримання громадянами адміністративних послуг є одним із головних завдань, які стоять перед органами державної ладі та місцевого самоврядування.

Механізм надання адміністративних послуг постійно вдосконалюється, але все ж таки існує немало прогалин у чинному законодавстві, які пов'язані з визначенням адміністративних послуг та механізмом надання та оцінювання їх якості.

З метою підвищення ефективності системи надання адміністративних послуг на сьогодні на законодавчому рівні впроваджено низку заходів організаційного та нормативно-правового характеру.

На даний час для підвищення зручності і доступності одержання громадянами України адміністративних послуг у кожній області створені та працюють центри надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП). Центри у своїй діяльності керуються Конституцією України та законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, актами центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування,

положенням про центр та регламентом центру [2]. Також почали створюватися спеціальні веб-ресурси з питань адміністративних послуг, які дозволяють наблизити надання адміністративних послуг до людей, зробити їх отримання більш зручним.

Але, все ж таки попри досягнення сфері надання адміністративних послуг залишаються і низка невіршених проблем:

1) не скрізь забезпечені рівні умови надання адміністративних послуг для мешканців усіх регіонів України;

2) не затверджено перелік адміністративних послуг які повинні надаватися через ЦНАП;

3) не встановлено суму адміністративного збору за надання адміністративних послуг;

4) недостатність консультування громадян у ЦНАП;

5) обмежений графік «прийомних годин» у різних органах, оскільки він більшою мірою орієнтований на посадових осіб, але не завжди вигідний громадянам;

б) недостатня облаштованість приміщень.

Отже, на даному етапі проблемою залишається неналежна якість надання адміністративних послуг. На думку громадських експертів, на сьогодні робота центрів надання адміністративних послуг ефективно налагоджена не у всіх регіонах України та не відповідає вимогам Закону.

В організаційному моменті надання адміністративних послуг також недоліком виступає наявність великих черг, неможливість отримання послуги за один прихід в ЦНАП, брак поваги до відвідувачів та недостатній рівень кваліфікації працівників адміністративного органу. В більшості центрів надання адміністративних послуг відсутня наявність послуг як ламінування, копіювання, фотографування, банківські послуги, продаж канцелярських товарів та інше, що також породжує незручності.

Ми вважаємо, що для подальшого удосконалення системи надання адміністративних послуг і поліпшення їх якості потрібно здійснити низку завдань, а саме:

- привести у відповідність діяльність центрів із вимогами Закону України «Про адміністративні послуги»(щодо часу прийому громадян);

- покращити інформування та якість консультування громадян з питань надання адміністративних послуг у центрах надання адміністративних послуг;

- розглянути можливість організації надання супутніх послуг у приміщеннях центрів;

- доцільно створити гарячу лінію для повідомлення громадянами про незаконні дії працівників центрів;

- впровадити систему заохочень для працівників за продуктивну роботу, що слугуватиме мотивацією;

- час від часу проводити навчальні тренінги працівників з метою покращення культури обслуговування громадян;

- забезпечити належну матеріально-технічну базу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5203-17> (дата звернення: 12.04.2018).

2. Про затвердження Примірного регламенту центру надання адміністративних послуг: постанова Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 р. № 588 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/588-2013-%D0%BF#n9> (дата звернення: 12.04.2018).

Семенцова О.А.
слухач 351 навчальної групи
юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної служби

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗРАЗКА

На шляху до Європейського Союзу наша держава з метою подолання кризових явищ які мають місце майже в всіх сферах життєдіяльності суспільства проводить низку реформ. Реформа державного управління – одна з пріоритетних реформ для України, основа успіху всіх інших реформ. Слід звернути увагу, що однією з умов для досягнення поставленої мети є виведення національного законодавства на новий рівень, який буде відповідати європейським стандартам.

У зв'язку з цим між Україною та Європейським Союзом 27 червня 2014 року було укладено Угоду про асоціацію, яка передбачає проведення низки важливих інституційних змін. Угода стала основою для формування стійкого політичного та економічного розвитку нашої країни, фундаментом для реформування майже всіх ключових сфер державного управління, з урахуванням міжнародного досвіду.

Для реалізації зобов'язань України, зазначених в Угоді про асоціацію, розроблено Стратегію реформування державного управління України на 2016-2020 роки та план заходів з її реалізації, затверджених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 року [1]. Дана Стратегія цілком відповідає європейським стандартам та принципам державного управління, й державної служби зокрема.

Поняття державної служби є чітко визначеним та зафіксованим у Законі України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року й визначається «як публічна,

професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави» [2]. І оскільки державна служба є однією з основоположних державних інституцій, то саме вона потребує першочергових змін.

Необхідність якнайшвидшого реформування державної служби в Україні зумовлена низкою проблем. Відповідно до Стратегії реформування державного управління України на 2016-2020 роки, «основні проблеми державної служби в Україні пов'язані з недотриманням принципів прийняття на державну службу на основі здобутків, політичної нейтральності, відкритості та прозорості в роботі державних службовців, що супроводжується слабкою дисципліною, відповідальністю та незбалансованими процедурами. Не визначено єдині стандарти вступу на державну службу, в тому числі процедури призначення на посади та просування по службі, права і обов'язки державних службовців» [1].

Не варто забувати й про такі вагомні проблеми як висока плинність кадрів (близько 20-25% на рік) та незбалансована система оплати праці (40% держслужбовців отримують мінімальну заробітну плату). Саме тому професія державного службовця в Україні не є престижною.

В свою чергу, реформа державної служби в Україні значною мірою визначає успіх проведення й інших реформ, результати яких безпосередньо залежать від якості управлінських рішень державних органів.

Зокрема в Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» закріплене зобов'язання якнайшвидше провести реформу державного управління. Серед 62 запланованих реформ та програм розвитку держави має місце й реформа державної служби та оптимізації системи державних органів. В даній Стратегії зазначаються й стратегічні індикатори з її реалізації. Всього описано 25 основних показників, один з яких стосується безпосередньо кадрового забезпечення державної служби – «оновлення

кадрового складу державних службовців у правоохоронних органах, судах, інших державних органах на 70 відсотків» [3].

Реформа державної служби повинна брати за основу досвід та практику Європейського Союзу для забезпечення її якісного функціонування. Саме тому основними напрямками реформування державної служби є:

- побудова професійної, некорумпованої, престижної, орієнтованої на потреби громадян державної служби;
- відділення політики від адміністрування;
- впровадження компетентнісної моделі управління людськими ресурсами;
- гармонізація державної служби і служби в органах місцевого самоврядування;
- впровадження прозорої моделі оплати праці і кар'єрної мотивації державних службовців;
- кадрове забезпечення процесу децентралізації [4, с. 7].

Також наразі стоїть питання щодо гармонізації Закону України «Про державну службу» та проекту нової редакції Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», розробленого Національним агентством з питань державної служби. Перш за все це потрібно для того, щоб в загальних питаннях проходження служби в органах місцевого самоврядування застосовувалися ті ж підходи, що і в органах державної влади.

Для того, щоб реалізація реформи державної служби була успішною, необхідно досягти таких показників:

- 1) підвищення якості надання державних послуг;
- 2) залучення на службу компетентних громадян, шляхом відкритого конкурсного відбору;
- 3) створення прозорої, політично неупередженої і підконтрольної громадянському суспільству державної служби;
- 4) зменшення плинності кадрів на державній службі.

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що державна служба – це основний інструмент держави і один з компонентів системи державного управління, який наразі проходить процес реформування і етап важливих змін. На сьогодні вже зроблено чималу кількість кроків, спрямованих на оновлення моделі державної служби.

Побудова нової державної служби в Україні відповідно до європейських стандартів сприятиме формуванню позитивного іміджу державного службовця та підвищенню авторитету держави в цілому.

Список використаної літератури:

1. Стратегія реформування державного управління України на 2016-2020 роки: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.06.2016 р. № 474-р. Дата оновлення: 11.10.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-p> (дата звернення: 31.03.2018).

2. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. Дата оновлення: 20.01.2018. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 27.03.2018).

3. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 31.03.2018).

4. Неліпа Д. В. Організаційно-правові засади державної служби в Україні: підручник: 2-ге вид., допов. і перероб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 376 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПІВ НА ЯКИХ ГРУНТУЄТЬСЯ ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА

«Потрібно, щоб умови, а не керівники змушували людей працювати» (Р.Хасимото)

У зв'язку з посиленням нагляду з боку контролюючих органів за державними службовцями об'єм вимог до кваліфікації останніх невпинно зростає.

Принципи державної служби є конституційно визначеними для держави, державного устрою, державного управління, державного механізму та державного апарату. Конституційне та законодавче закріплення принципів державної служби обумовлює функціонування органів державної влади, професійну діяльність державних службовців, сталість правового регулювання державно-службових правовідносин, а також обґрунтування тенденцій розвитку законодавства та нормативних актів Президента України та Кабінету Міністрів України.

Через термін «принципи державної служби» визначаються основні риси, суттєві характеристики, зміст і значення самої державної служби. Принципи державної служби – це основоположні ідеї, настанови, які виражають об'єктивні закономірності та визначають науково обґрунтовані напрями реалізації компетенції, завдань і функцій державної служби, повноваження державних службовців.

Принципи державної служби як наукова категорія визначають вихідні положення та теоретичні ідеї, що відбивають об'єктивні закономірності розвитку суспільства та держави, найбільш характерні риси організації та функціонування не тільки самої державної

служби, а й усієї системи державного апарату, судочинства та прокуратури, визначають зміст складних взаємовідносин усередині всього механізму держави. Вони закладаються в основу формування та функціонування органів державної влади.

Теоретичним аспектам визначення принципів державної служби, розгляду їх сутності та особливостям реалізації приділяв увагу В. Б. Авер'яновта ін. вчені, але і на разі ці питання залишаються актуальними.

Принципи державної служби охоплюють усі правові, організаційні, функціональні та інші сторони, з яких складається зміст державної служби.

Принципи, покладені в основу формування і функціонування державних органів (законодавчої, виконавчої та судової влади). Принципи державної служби як наукової категорії, визначає первинні положення та теоретичні ідеї, що віддзеркаляють об'єктивні закономірності розвитку суспільства та держави, найхарактерніші риси організації і функціонування не тільки самої державної служби, але й усієї системи державних органів та органів місцевого самоврядування, судочинства та прокуратури, визначають зміст складних взаємовідносин всередині цієї системи [1, с. 54]. Термін «принципи державної служби» вказує на її основоположні риси, сутнісні характеристики, важливі зміст і значення.

Принципи державної служби визначаються Конституцією України, Законом України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року та Законом України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року, іншими законодавчими та нормативними актами. Вони реалізуються через практичну професійну діяльність державних службовців. Вирізняють такі принципи державної служби:

1) верховенства права – забезпечення пріоритету прав і свобод людини і громадянина відповідно до Конституції України, що визначають зміст та

спрямованість діяльності державного службовця під час виконання завдань і функцій держави [2];

2) законності – обов'язок державного службовця діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;

3) професіоналізму – компетентне, об'єктивне і неупереджене виконання посадових обов'язків, постійне підвищення державним службовцем рівня своєї професійної компетентності, вільне володіння державною мовою і, за потреби, регіональною мовою або мовою національних меншин, визначеною відповідно до закону;

4) патріотизму – відданість та вірне служіння Українському народові [3, с. 152];

5) доброчесності – спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова державного службовця від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень [4, с. 398];

б) ефективності – раціональне і результативне використання ресурсів для досягнення цілей державної політики;

7) забезпечення рівного доступу до державної служби – заборона всіх форм та проявів дискримінації, відсутність необґрунтованих обмежень або надання необґрунтованих переваг певним категоріям громадян під час вступу на державну службу та її проходження [2];

8) політичної неупередженості – недопущення впливу політичних поглядів на дії та рішення державного службовця, а також утримання від демонстрації свого ставлення до політичних партій, демонстрації власних політичних поглядів під час виконання посадових обов'язків;

9) прозорості – відкритість інформації про діяльність державного службовця, крім випадків, визначених Конституцією та законами України [5];

10) стабільності – призначення державних службовців безстроково, крім випадків, визначених

законом, незалежність персонального складу державної служби від змін політичного керівництва держави та державних органів.

Принципи державної служби:

1) визначають сутність державної служби, її найважливіші риси;

2) висвітлюють загальний характер управлінської, нормо-проектної, організаційно-розпорядчої, консультативно-дорадчої та інші сторони діяльності державних службовців;

3) встановлюють закономірності в системі організації та функціонування державної служби;

4) обумовлюють значущість, законність і соціальну цінність правовідносин, що виникають у системі державної служби;

5) віддзеркалюють об'єктивні зв'язки, що виникають у системі державно-службових правовідносин;

6) закріплюють згадане у нормах правового інституту державної служби [1 с. 29].

Аналіз сутності принципів державної служби за законодавством дає підстави стверджувати, що вони відповідають публічному характеру сучасної державної служби України, допомагають утвердити її якісно нову модель. Реалізація системи принципів державної служби забезпечить ефективність інституту державної служби, паритетні відносини між державою та суспільством, а також відповідність європейським стандартам, і в остаточному підсумку визначають як характер, так і поведінку державних службовців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Оболенський О. Принцип професіоналізму в державній службі. *Вісник Державної служби України*. 1998. С. 54–61.

2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 30.09.2016. URL:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 27.03.2018).

3. Василевська Т. Етичні виміри громадянськості державного службовця. *Публічне управління: теорія та практика*. 2011. № 1 (5). С. 148–153.

4. Академічний тлумачний словник української мови: у 11 т. / Т. 5. 398 с. URL: <http://sum.in.ua/p/5/398/2> (дата звернення: 27.03.2018).

5. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ. Дата оновлення: 01.01.2017. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 16.04.2018).

Сєдих Г.Є.

*студент заочної форми навчання 6 курсу
факультету заочного, контрактного навчання та
підвищення кваліфікації працівників
Академії Державної пенітенціарної служби*

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ

Організація і функціонування суспільства, держави і управління підлягають певним об'єктивним законам і закономірностям, які висвітлюються в наукових ідеях і теоріях. Для використання об'єктивних законів і закономірностей у практиці державного управління формують певні керівні положення, правила, вимоги, на яких ґрунтується вся система управління суспільством. Ці положення, вимоги і виступають принципами управління. Принципи державного управління висувають вимоги до системи, структури, механізму державного управління і є суб'єктивною категорією, результатом свідомої діяльності людей та волі держави.

Дослідження принципів управління як складової механізму управління були в центрі уваги багатьох науковців. Так, представники радянської школи адміністративного права П. И. Романов, Ц. А. Ямпольська визначили, що кожен принцип управління є елементом окремої системи принципів і одночасно більш загальної системи принципів, які формують загальну управлінську структуру [1, с. 48; 2, с. 120]. Водночас, кожен окремий принцип управління складається із окремих елементів, які виділяють його із системи інших принципів. Деякі автори наводили досить детальну класифікацію принципів управління. Наприклад В. С. Основін поділяє їх на загальні та функціональні, а Г. С. Яковлев – на загальні організаційні та спеціальні організаційні [3; с.59; 4, с.75;].

Сучасна теорія державного управління також базується на неоднозначних поглядах щодо принципів

управління. За визначенням Г. В. Атаманчука, принципи державного управління – це закономірності, відносини і взаємозв'язки суспільно-політичної природи і різних груп елементів державного управління, виражених у вигляді конкретних наукових положень, закріплених нормами права та втілених у практичну або теоретичну діяльність людей [5, с.188]. На думку В. А. Козбаненка, принципи державного управління являють собою фундаментальні, науково обґрунтовані, оформлені в нормах права положення, відповідно до яких створюється та функціонує система державного управління [6, с.14]. О. М. Бандурка акцентує увагу на тому, що принципи забезпечують інтеграцію окремих видів управлінської діяльності в різних підрозділах системи управління, визначають взаємну їхню погодженість та загальну спрямованість на реалізацію визначено мети, на основі чого організовується науково обґрунтоване впровадження дій для вибору управлінських функцій, методів та прийомів управління [7, с. 32]. Існує й така точка зору, що «принципи державного управління – це закономірності, відносини, взаємозв'язки, керівні засади, на яких ґрунтуються його організація та здійснення і які можуть бути сформульовані в певні правила» [8, с.37].

Отже, принципи державного управління – це керівні засади, на яких ґрунтується державне управління і які можуть бути сформульовані в певні правила. Вони відображають найсуттєвіші об'єктивні зв'язки у відносинах між суб'єктом та об'єктом управління [9, с.37]. Принципи управління сприяють кращому осмисленню управлінських процесів, об'єктивному відображенню державної управлінської реальності, ефективному використанню наукових надбань у практиці управління.

Слід зазначити, що формування сучасних принципів державного управління у сфері виконання покарань здійснюється на основі міжнародних пенітенціарних принципів захисту основних прав людини [10, с.13], зокрема: сфера виконання покарань має стати добре організованою державною системою, безпечною для

життя, здоров'я й особистої недоторканності людини під час відбування покарання; на стадії відбування покарання не допускається дискримінація засуджених; відбування покарань не повинно збільшувати страждання, викликані вироком суду; пенітенціарна діяльність держави має бути максимально орієнтованою на адаптацію засудженого до життя в суспільстві після того, як він вийде на свободу [11].

Процес приведення чинного законодавства до міжнародних стандартів та у відповідність до світової пенітенціарної доктрини є необхідним для створення ефективної нормативно-правової бази, спрямованої на забезпечення регулювання суспільних відносин, що виникають в сфері діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, у тому числі й захист правопорядку в слідчих ізоляторах та установах виконання покарань [12, с. 5].

Слід зазначити, що принципи державного управління у сфері виконання покарань сприяють: а) теоретичному пізнанню та осмисленню механізму реалізації державної кримінально-виконавчої політики; б) формуванню системи та механізмів державного управління у сфері виконання покарань; в) визначенню загальних і обов'язкових правил, за якими здійснюється державне управління кримінально-виконавчими процесами.

Множинність і різнохарактерність принципів державного управління зумовлюють актуальність їх правильного застосування і постійного вдосконалення взаємозв'язків між ними. Їх сукупність становить систему принципів, яка відображає засади управлінської діяльності у сфері виконання покарань. Одночасно ця система принципів утворює методологічну основу, на якій базується механізм реалізації кримінально-виконавчої політики.

Опираючись на точки зору вище зазначених науковців, спробуємо дати авторське бачення визначення принципів державного управління в сфері діяльності

Державної кримінально-виконавчої служби України - принципи державного управління в сфері виконання кримінальних покарань визначають закономірності формування ефективної системи державного управління процесами виконання покарань. В них відображаються та конкретизуються, виключно з державно управлінської, позиції та головні засади кримінально-виконавчої політики України.

Отже, принципи державного управління у сфері виконання покарань закріплюють концептуальні засади державного управління, спрямованого на реалізацію кримінально-виконавчої політики, норм Конституції та законів України щодо врегулювання кримінально-виконавчих процесів та інших завдань, пов'язаних із забезпеченням прав і свобод людини та громадянина на стадії відбування кримінального покарання.

Список використаної літератури

1. Романов П. И. Принципы советского государственного управления и система его органов / П. И. Романов. – М., 1965. – 375 с.
2. Ямпольская Ц. А. О принципах государственного управления в СССР (Некоторые методологические аспекты) / Ц. А. Ямпольская // Совет. государство и право. – 1967. – № 3. – С. 3–12.
3. Основин В. С. Основы науки социального управления / В. С. Основин. – Воронеж, 1971. – 264 с.
4. Яковлев Г. С. Аппарат управления: принципы организации / Г. С. Яковлев. – М., 1974. – 299 с.
5. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления : курс лекций / Г. В. Атаманчук. – М. : Юрид. лит., 1997. – 400 с.
6. Государственное управление: основы теории й организации / под. ред. В. А. Козбаненко. – М. : Статут, 2002. – 592 с
7. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України / О. М. Бандурка. – Х., 1998. – 480 с.

8. Мельник А. Ф. Державне управління : навч. посіб. / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна та ін. – К. : Знання-Прес, 2003. – 343 с.

9. Державне управління : проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Факт, 2003. – 384 с.

10. Грицяк І. А. Розвиток Європейського управління в контексті впливу на державне управління в Україні : автореф. дис... д-ра наук. з держ. упр : 25.00.01. / І. А. Грицяк; Нац. акад. держ. управ. при Президентові України. – К., 2006. – 36 с.

11. Про Концепцію реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : указ Президента України від 25 квіт. 2008 р. № 401/2008. // Офіц. вісн. – 2008. – № 33. – Ст. 1082.

12. Ткаченко О.Г. Адміністративна відповідальність, пов'язана з порушенням режиму утримання в установах виконання покарань: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ткаченко Олександр Григорович. – Ірпінь, 2012. – 203 с.

Сидоренко Є.В.
*кандидат юридичних наук,
завідуюча кафедри «Правознавство»
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

НОВЕЛИ СІМЕЙНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Актуальним питанням сімейного права, яке викликає значний інтерес серед громадян, є питання аліментів. Важливою проблемою українського законодавства залишається призначення «мізерного» розміру аліментів, що значно впливає на можливості забезпечення належного розвитку дитини.

08.07.2016 набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів» [1]. Згідно закону, аліменти, одержані на дитину, є власністю дитини. Крім того, той із батьків або інший законний представник дитини, на ім'я якого виплачуються аліменти, розпоряджається аліментами виключно за цільовим призначенням в інтересах дитини. Закон визначає, що мінімальний розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Станом на 20.03.2018 прожитковий мінімум для дітей віком до 6 років становить – 1492 гривень грн., для дітей віком від 6 до 18 років – 1860 гривень. Відповідно мінімальний розмір аліментів згідно чинної редакції Сімейного Кодексу України для дітей віком до 6 років становить 746 грн., для дітей віком від 6 до 18 років – 930 грн [2].

До платників аліментів, що мають заборгованість за останні 6 місяців, передбачена відтепер можливість застосування соціальних робіт.

Соціальними роботами є оплатні суспільно корисні роботи, які виконуються у вільний від роботи чи навчання час. Судом соціальні роботи можуть бути призначені на строк від 120 до 240 годин і відбуваються не більше восьми годин на день.

Якщо особа ухиляється від виконання соціальних робіт, вони можуть бути замінені адміністративним арештом із розрахунку одна доба арешту дорівнює п'ятнадцяти годинам соціальних робіт.

Крім цього, у таких випадках злісний неплатник позбавляється права брати участь у вирішенні питання щодо тимчасового виїзду за межі України – без отримання згоди іншого з батьків має право вивезти дитину за кордон.

Також у разі такої заборгованості до боржника може бути встановлено тимчасове обмеження у праві керування транспортними засобами, полювання, користування вогнепальною мисливською зброєю та пневматичною зброєю.

Новацією стало врахування при призначенні аліментів наявності грошових коштів, рухомого та нерухомого майна. Звертає на себе увагу те, що законодавець не конкретизував суб'єкта, у якого мають враховуватися зазначені обставини. У зв'язку з цим можна дійти висновку, що врахуванню підлягають кошти, рухоме та нерухоме майно, платника аліментів, стягувача і самої дитини [3].

Ще одним нововведенням сімейного та процесуального законодавства є розширення можливості застосування спрощеної процедури для отримання рішення про стягнення аліментів.

Так, стягнення аліментів може здійснюватися у наказному провадженні. Зокрема визначено, що той з батьків, з яким проживає дитина (діти) має право звернутися до суду із заявою про видачу судового наказу про стягнення аліментів.

Суть наказового провадження у порівнянні із стандартним зверненням до суду із позовом (позовне

провадження) полягає у значно спрощеному та більш оперативному розгляді питання по суті. Так після прийняття судом ухвали про відкриття наказного провадження судовий наказ по суті вимог видається судом у триденний термін. Сам судовий наказ видається без виклику заявника, боржника та інших осіб, а також без проведення судового засідання.

Аліменти можуть бути призначені у розмірі чверті доходу на одну дитину, третини доходу – на двох дітей, половини – на трьох і більше дітей. При цьому в будь-якому разі розмір аліментів, що стягується в наказному провадженні обмежується 10 прожитковими мінімумами на дитину відповідного віку на кожну дитину [4].

Так, наприклад, у 2018 році на одну дитину до 6 років максимальний розмір аліментів становитиме 14920 грн./місяць, на дитину від 6 – 18600 грн./місяць. До вказаних змін в наказному провадженні можна було стягнути лише 30% розміру прожиткового мінімуму на дитину відповідного віку.

Література

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів» від 17.05.2017 № 2037-VIII // Відомості Верховної Ради України - 2017 р.- № 25.

2. Прожитковий мінімум на дитину – 2018 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.buhoblik.org.ua>

3. Закон України «Сімейний кодекс України» від 10.01.2002 № 2947-III // Відомості Верховної Ради України - 2002 р. - № 21.

4. Стягнення аліментів по-новому: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yur-gazeta.com/>

НОРМАТИВНІ ПІДСТАВИ РЕГУЛЮВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ

Система публічних закупівель дозволяє забезпечити не лише ефективність функціонування органів публічної влади, а й та сприяє реалізації найважливіших суспільних потреб завдяки раціональному використанню державних коштів та розвитку конкурентної економіки. Зважаючи на це, інституту публічних закупівель відводиться роль перспективного та важливого регулятора, за допомогою якого можливим є формування повноцінного конкурентного середовища та здійснення стабілізаційної політики в країні. До того ж, за допомогою публічних закупівель Уряд України має можливість впливати на структурні трансформації національної економіки. Саме публічні закупівлі набувають пріоритетного значення у системі інструментів реалізації фінансово-бюджетної політики держави як чинника виходу економіки на інноваційно-інвестиційну траєкторію розвитку.

Відповідно до Стратегії реформування системи публічних закупівель, «важливим компонентом функціонування системи публічних закупівель визнано законодавство, яке визначає принципи, поняття та процедури укладення державними інституціями договорів про закупівлю товарів, робіт та послуг для суспільних потреб»[1].

У 2015 році Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про публічні закупівлі»[2], положеннями якого була запроваджена система електронних закупівель та електронна система оскарження.

Водночас, як зазначається у Стратегії реформування системи публічних закупівель, «нестабільність

законодавства є однією з основних проблем системи публічних закупівель, що призводить до неоднозначного тлумачення принципів та правил здійснення публічних закупівель, неефективного правозастосування.

Таким чином, одним з напрямів реформи публічних закупівель є забезпечення прогнозованості та стабільності нормативно-правової бази на основі гармонізації національного законодавства з правилами ЄС, адаптації ключових концепцій, понять та приведення процедур закупівлі у відповідність із міжнародними стандартами»[1].

Іншим важливим компонентом системи публічних закупівель є організація здійснення публічних закупівель та інституційна структура в даній сфері.

Окрім того, враховуючи обмеженість державних коштів, виникає нагальна потреба у підвищенні ефективності їх використання. Важливими завданнями держави з одного боку повинні стати підвищення рівня соціально-економічного розвитку країни, забезпечення стійкого економічного зростання, підтримка національної безпеки країни, з іншого – сприяння розвитку досконалого конкурентного середовища, реалізація завдань інтеграції до світового економічного простору, що актуалізує необхідність відповідних інституційних змін щодо механізму публічних закупівель товарів і послуг у національній економіці з метою закріплення тенденцій позитивної динаміки економічного зростання.

Серед вагомих наукових досліджень вітчизняних учених з питань вдосконалення системи публічних закупівель слід відзначити праці: О. Василика, В. Гейця, Т. Затонацької, В. Карасьової, О. Костусєва, Є. Крикавського, В. Лагутіна, Л. Лисяк, І. Луніної, І. Лютого, А. Мазаракі, З. Максименко, В. Морозова, О. Овсянюк-Бердадіної, В. Плєскач та інших.

Отже, у науковому доробку вітчизняних і зарубіжних учених здійснювалися дослідження закупівель, насамперед державних. Разом з тим, за сучасних умов особливої

актуальності набувають питання, що стосуються стану правового регулювання цього інституту, а також організації їх здійснення.

Публічні закупівлі забезпечують розвиток та функціонування стратегічних галузей економіки, системи національної безпеки, охорони здоров'я, освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, дотримання порядку і т.п. За допомогою публічних закупівель державний сектор здатен задовольнити свої потреби в товарах, роботах та послугах за рахунок виділених бюджетних коштів.

Таким чином, інститут публічних закупівель дає можливість державі за допомогою залучення приватного сектора надати суспільству всі необхідні соціальні послуги. Повноцінне виконання державою своїх функцій та нормальне функціонування суспільства є неможливим без наявності публічних закупівель. Можемо говорити про публічно-правовий характер закупівель, які використовуються державою для регулювання економіки та розв'язання соціально значущих завдань. Деталізуючи останнє, варто зазначити, що держава без залучення приватного сектора об'єктивно не здатна виконати всі завдання, які поставило перед нею суспільство. Водночас очевидним постає висновок про те, що публічні закупівлі є механізмом перерозподілу бюджетних коштів. Так, держава залежно від політичних пріоритетів розподіляє кошти між державними органами, а також установами, підприємствами, організаціями державної форми власності, які зобов'язані виконувати ті чи інші соціально значущі завдання. Відтак, публічні закупівлі покликані забезпечити ефективне використання бюджетних коштів та максимально якісне виконання замовниками своїх завдань.

Заслугує на увагу позиція Н.Б. Ткаченко та Ю.М. Уманцева, які визначають «публічні закупівлі» в якості механізму правовідносин між замовниками, з однієї сторони, та учасниками, з іншої, щодо укладення та

виконання державних договорів на постачання товарів, робіт, послуг [3, с. 83].

Аналізуючи даний підхід, зазначимо, що інститут публічних закупівель являє собою якісно однорідну систему правових норм, які визначають порядок організації публічних закупівель, а також порядок виконання укладеного договору про закупівлю. Іншими словами, інститут публічних закупівель визначає взаємні права та обов'язки замовників і учасників. Поряд з доктринальними підходами необхідним також є наведення нормативних визначень поняття «публічні закупівлі». Генеральна угода про торгівлю послугами [4] поняття «державні закупівлі» визначає як послуги, які купуються для державних потреб не з метою комерційного перепродажу або з метою використання під час надання послуг для комерційного продажу. Генеральна угода з тарифів і торгівлі [5] визначає «державні закупівлі» як закупівлі державними агентствами продукції для державних потреб, які не призначені для комерційного перепродажу чи для використання у виробництві товарів для комерційного продажу. В Угоді про державні закупівлі [6], яка 16 березня 2016 р. була ратифікована Верховною Радою України, безпосередньо не визначено поняття «державні закупівлі». Натомість у ній закріплено, що ця Угода застосовується до закупівлі на будь-якій договірній основі, включаючи придбання на основі договорів лізингу, оренди або майнового найму, з правом купівлі або без такого, включаючи будь-яку комбінацію товарів або послуг. Закон України «Про публічні закупівлі» також не закріплює детального визначення «публічних закупівель», обмежившись тільки тим, що це придбання замовником товарів, робіт і послуг у порядку, встановленому цим Законом[2, Ст.1]. Здійснивши аналіз усіх наведених вище підходів, доходимо висновку, що публічні закупівлі мають наступні ключові риси:

1. Нормативна урегульованість – замовники мають право здійснювати закупівлі виключно у формі та у спосіб,

прямо передбачений законодавством України. Процедура організації та проведення публічних закупівель має чітко виражений адміністративний характер.

2. Цільове використання коштів – замовники мають право здійснювати закупівлі виключно на основі бюджетних призначень і на виконання тих соціально значущих завдань, які на них покладені.

3. Конкурсний характер – замовники зобов'язані здійснювати закупівлі на конкурсній та прозорій основі без будь-яких проявів дискримінації.

4. Економічна доцільність – замовники зобов'язані обрати того з учасників закупівель, який запропонував найнижчу ціну за свої товари, роботи, послуги, але при цьому повністю відповідає заявленим кваліфікаційним критеріям. Публічні закупівлі повинні забезпечити економію бюджетних коштів, а також недопущення корупції.

5. Інструмент економічної політики – за допомогою публічних закупівель та товарних інтервенцій держава може формувати рівень попиту та пропозиції на національному ринку тієї чи іншої продукції.

На основі окреслених рис пропонуємо визначати «інститут публічних закупівель» як сукупність правових норм, що визначають процес реалізації державного замовлення, який полягає в придбанні державними замовниками товарів, робіт, послуг за найбільш вигідними ринковими умовами з метою задоволення публічного інтересу (суспільних потреб). Організаційно-правовий аспект цього інституту – це сукупність відповідних форм та методів правового регулювання, а також інституцій та процедур, завдяки яким здійснюються публічні закупівлі.

Список використаної літератури

1. Про Стратегію реформування системи публічних закупівель («дорожню карту»): розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 175-р. URL:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/175-2016-%D1%80> (дата звернення: 15.04.2018).

2. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (дата звернення: 15.04.2018).

3. Ткаченко Н. Б. Уманців Ю. М. Макроекономічні аспекти державних закупівель. *Фінанси України*. 2009. № 8. С. 82–88.

4. Генеральна угода про торгівлю послугами: СОТ, Угода, Міжнародний документ від 15.04.1994. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_017 (дата звернення: 15.04.2018).

5. Генеральна угода з тарифів і торгівлі: Угода, Міжнародний документ від 30.10.1947. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/card/995_264 (дата звернення: 15.04.2018).

6. Угода про державні закупівлі: СОТ; Угода, Міжнародний документ від 15.04.1994. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_050 (дата звернення: 15.04.2018).

Ткаченко О.Г.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
адміністративного, цивільного та
господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби*

Дубік В.Л.

*студент заочної форми навчання 6 курсу
факультету заочного, контрактного навчання та
підвищення кваліфікації працівників
Академії Державної пенітенціарної служби*

ПОНЯТТЯ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Загальновідомо, що кадри (персонал) є найбільшою цінністю певних органів. Персонал є тією рушійною силою, яка дозволяє досягати цілей, які ставляться перед кримінально-виконавчою системою. Говорять про це і політики, і керівники держави, проте практика часто буває зовсім іншою – відмінною від декларацій. Потреби персоналу органів та установ виконання покарань дуже часто ігноруються. З цього приводу дуже влучно зазначає Джеймс Мак-Манус: «Ми ніколи не навчимося поважати права ув'язнених, якщо ми не почнемо по справжньому поважати права в'язничного персоналу. Якщо хтось розраховує на те, що персонал ставитиметься до в'язнів, як годиться, коли в той же час до нього не ставляться порядно, то він дуже помиляється. Ми повинні захищати права в'язнів, але й потрібно дбати про права персоналу... Отож, вправне спорядження, належний відпочинок, належна тривалість відпустки, достатня кількість програм професійної підготовки персоналу і звичайно ж система внутрішнього розгляду скарг, які можуть виникати у ваших підлеглих – це вимоги, які необхідні для забезпечення належної роботи персоналу, а отже поваги прав в'язнів» [1, с. 5–9].

Успішне виконання завдань, які стоять перед кримінально-виконавчою службою, у вирішальному ступені залежить від стану роботи з підбору і розстановки персоналу, від його загальноосвітньої та професійної підготовки, загальної і правової культури та виконавчої дисципліни.

У юридичній, науковій та спеціальній літературі поняття «персонал», «кадри», «особовий склад» часто використовуються як синоніми. Використовуючи надбання вітчизняних вчених, тлумачні словники тощо, здійснимо аналіз найбільш поширеніших визначень, які вживаються в діяльності правоохоронних органів в цілому та кримінально-виконавчій службі зокрема.

Термін «персонал» від лат. «persona» – особа. Використання такого поняття відображає реальне підвищення ролі людського фактору у забезпеченні ефективного функціонування органів та установ виконання покарань, зростання залежності результатів їх діяльності від якості розвитку, мотивації та характеру використання всього персоналу та кожного працівника окремо. Необхідно зазначити, що після прийняття у 2003 році нового Кримінально-виконавчого кодексу України термін «персонал» знайшов своє відображення на законодавчому рівні [2, с. 21], у 2005 році у Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [3]. У ст.14 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» зазначено, що до персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України належать особи рядового і начальницького складу, спеціалісти, які не мають спеціальних звань, та інші працівники, які працюють за трудовими договорами в Державній кримінально-виконавчій службі України [3, с. 254].

Словник іншомовних слів під особовим складом розуміє – особовий склад установи, підприємства чи частину цього складу, що являє собою групу за професійними або іншими ознаками, наприклад,

обслуговуючий персонал [4, с. 383]. В словнику української мови міститься таке визначення – особовий склад, колектив працівників якої-небудь установи, підприємства тощо, або ж групу працівників установи, підприємства, що працюють в одному відділі, на одній ділянці роботи або виконують ті самі функції, мають той самий фах [5, с. 331].

Н. П. Матюхіна під поняттям персоналу організації розуміє – працівників організації (підприємства, установи), які працюють за наймом і мають певні якісні характеристики. Суттєвою ознакою персоналу організації є наявність його трудових стосунків з роботодавцем. Як правило, ці взаємостосунки оформлені трудовим договором (контрактом), хоча й не виключений варіант відсутності формального юридичного оформлення найму. До однієї із суттєвих ознак персоналу організації автор відносить певні якісні характеристики: здібності (наявність конкретних знань та професійних навичок, досвід роботи у певній сфері діяльності); мотивації (коло професійних та особистих інтересів, прагнення зробити кар'єру, потреба у професійній та особистій самореалізації); якості (наявність психологічних, інтелектуальних, фізичних якостей, що потрібні для певної професійної діяльності) [6, с. 116–117].

Поняття «персонал» – в контексті узагальнення постійних працівників органів виконавчої влади (державні службовці, технічні та обслуговуючі працівники) пропагується і в Концепції адміністративної реформи в Україні [7].

Відповідно до твердження А.Л. Єгоршин до персоналу можна відносимо всіх працівників (трудоий колектив), який виконує виробничі або управлінські операції і заняті переробкою предметів праці з використанням засобів праці [8, с. 15].

Отже, персонал ДКВС України це – сукупність працівників, які займають відповідні посади у структурі ДКВС України, відповідно до штатного розкладу, мають спеціальні звання (або працюють за трудовим договором),

володіють моральними та діловими якостями, що дозволяють їм виконувати завдання з виконання кримінальних покарань, користуються певними соціальними пільгами, мають певні трудові та політичні обмеження. Одним із важливих і неодмінних напрямів роботи з персоналом державної кримінально-виконавчої служби є зміцнення службової дисципліни, яка є, як справедливо зазначається в літературі, особливим видом державної дисципліни. Державна дисципліна необхідна для функціонування будь-якої соціальної спільноти (наприклад, трудового колективу або громадської організації). Службова дисципліна стає необхідною умовою виконання завдань, які стоять перед персоналом органів та установ виконання покарань. Найсуворіше дотримання дисципліни у повсякденній службовій діяльності повинні стати особистим переконанням кожного співробітника найпершим службовим обов'язком.

Список використаної літератури

1. Джеймс Мак-Манус. Роль персоналу у забезпеченні прав людини у в'язниці / Джеймс Мак-Манус // Аспект: інформаційний бюлетень. – 2003. – № 2(10). – С.5-9.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України // Відомості Верховної України. – 2004. – № 3-4. – Ст.21 (з відповідними змінами та доповненнями).
3. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 р. // Відомості Верховної України. – 2005. – № 34. – Ст.254.
4. Словарь иностранных слов. – 15-е изд., испр. – М.: Рус. яз., 1988. – 606 с.
5. Словник української мови. – К.: Наукова думка, 1975. – Т. VI. – 832 с.
6. Матюхіна Н. П. Сучасні проблеми управління персоналом органів внутрішніх справ України: Науково-практичний посібник / МВС України. Нац. ун-т ВС; За заг. ред. О.М. Бандурки. – Х.: Основа, 2002. – 126 с.

7. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22 липня 1998 року № 810.

8. Егоршин А. Л. Управление персоналом: Учебник для вузов. - 3-е изд. – Н. Новгород: НИМБ, 2001. – 607 с.

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Реформа публічної адміністрації є важливим фактором підвищення ефективності державного управління, виконання суспільного замовлення на ефективні, відповідальні та відкриті інститути виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Проте публічна адміністрація в Україні не відповідає вимогам держави щодо демократії та європейських стандартів, тому і залишається неефективною, а саме схильною до корупції, внутрішньо суперечливою, недостатньо відкритою для суспільства, не задовольняє потреб громадян, таким чином, недотримання вимог соціально-економічних реформ є перешкодою для швидких позитивних змін у суспільстві і державі.

Метою даної реформи є формування ефективної системи публічної адміністрації, що надаватиме якісні публічні послуги громадянам на рівні, відповідає європейським стандартам, забезпечувати оптимальне використання публічних коштів та буде здатна вчасно і адекватно реагувати на соціально-економічні, зовнішньо-політичні та інші чинники.

Важливим чинником реформування діяльності публічної адміністрації є здійснення ефективного громадського контролю за діяльністю публічної адміністрації. Необхідною вимогою є забезпечення відкритості функціонування публічної адміністрації. На нашу думку, потрібно реформувати законодавство про інформацію, насамперед чітко визначити види публічної інформації, порядок обов'язкового оприлюднення публічної інформації та створити ширший доступ до неї,

додати процедуру надання публічної інформації за запитом приватних осіб [1, с. 20].

Ми погоджуємося з думкою Наталії Гончарук з приводу того, що сутність реформи публічної адміністрації полягає в здійсненні комплексних перетворень у системі публічного управління в інтересах громадян з метою вдосконалення взаємодії інститутів публічної адміністрації з громадянами, надання їм якісних управлінських послуг в економічній, правовій, соціально-культурній та інших сферах. [2, с. 39].

Реформування публічної адміністрації в Україні має привести до таких результатів: 1) ефективна система органів виконавчої влади;

2) належний та оптимальний розподіл функцій між рівнями публічної адміністрації;

3) раціональні та прозорі процедури формування державної політики із залученням громадськості та інших заінтересованих суб'єктів;

4) ефективні правові механізми захисту прав та законних інтересів громадян у відносинах з органами публічної адміністрації;

5) фінансово самодостатні громади, спроможні надавати необхідний обсяг публічних послуг;

6) ефективна, професійна та політично-нейтральна публічна служба;

7) мінімізація умов для корупції;

8) ефективний контроль парламенту, місцевих рад, а також інститутів громадського суспільства за функціонуванням публічної адміністрації.

Як вже зазначалося, одними із пріоритетних завдань адміністративної реформи в Україні були визначені формування ефективної організації виконавчої влади; формування сучасної системи місцевого самоврядування; запровадження нової ідеології функціонування виконавчої влади і місцевого самоврядування як діяльності щодо забезпечення реалізації прав і свобод громадян, надання державних та громадських послуг. Враховуючи той факт,

що до публічної адміністрації передусім відносяться органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, можна зробити висновок, що одним із першочергових завдань адміністративної реформи постає реформування публічної адміністрації в Україні. Реформування публічної адміністрації в Україні повинно проводитись відповідно до принципів законності, верховенства права, відкритості, відповідальності, пропорційності, підконтрольності та ефективності [3].

Для досягнення мети адміністративної реформи щодо впровадження допомоги суспільству як принципу функціонування публічної адміністрації та мають бути вирішені наступні основні завдання:

1) формування стабільної та ефективної організації і діяльності виконавчої влади, насамперед, шляхом інституційного розмежування політичних та адміністративних функцій в системі виконавчої влади;

2) організації професійної, політично нейтральної та відкритої публічної служби шляхом відмежування політичних посад від сфери публічної служби, встановлення правових механізмів захисту публічних службовців від незаконних політичних впливів, запровадження відкритого конкурсного прийняття на публічну службу та службового просування тощо;

3) створення системи спроможного місцевого самоврядування шляхом децентралізації публічних завдань та ресурсів, створення економічно самодостатніх суб'єктів місцевого самоврядування у сільській місцевості;

4) визначення перспектив та створення передумов для запровадження регіонального самоврядування;

5) зміцнення статусу приватних осіб у відносинах з органами публічної адміністрації шляхом справедливого правового регулювання адміністративної процедури, впровадження нових організаційних форм та стандартів якості адміністративних послуг, удосконалення механізмів правового захисту приватних осіб у відносинах з органами публічної адміністрації;

б) гарантування підконтрольності публічної адміністрації політичній владі та суспільству шляхом посилення контрольних функцій парламенту, місцевих рад та фінансового контролю, розвитку системи адміністративного судочинства, залучення громадськості до участі в управлінні публічними справами [4].

Отже на підставі вищезазначеного, можна зробити такий висновок, що поки не буде, здійснено реформу публічної адміністрації, у нас не будуть розвиватися реформи й в інших сферах суспільного життя. Активне втілення в реформування публічної адміністрації надасть можливість запровадити нові ефективні моделі публічної адміністрації, створити раціональну та стабільну систему органів виконавчої влади, здійснити ефективний розподіл функцій між органами публічної влади та рівнями публічної адміністрації, надавати широке коло якісних управлінських та адміністративних послуг громадянам, забезпечити розвиток органів місцевого самоврядування, створити професійну, політично нейтральну, відповідальну та авторитетну публічну службу та утвердити партнерські відносини між державою і громадянами.

Отже, вважаємо за необхідне особливу увагу у наступних дослідженнях приділити важливим напрямкам реформування публічної адміністрації в Україні та виробленню певних висновків і рекомендацій щодо їх проведення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Реформа публічної адміністрації в Україні: Біла книга. Київ: Київська типографія, 2006. 57 с.

2. Концепція адміністративної реформи в Україні. Київ, 1998. 62 с.

3. Проект Концепції реформування публічної адміністрації в Україні від 25.09.2005 р. URL: http://www.pravo.org.ua/files/administr/Koncepciya_reform_publ_admin_2.doc. (дата звернення: 12.04.2018).

4. Коліушко І., Тимощук В. Реформа публічної адміністрації на місцевому та регіональному рівні як один із напрямків адміністративної реформи. URL: <http://www.municipal.gov.ua/fond/default.asp?cid=1139> (дата звернення 12.04.2018).

Христюк І.В.
студентка юридичного факультету
Чернігівського інституту МАУП
Захарчук І.В.
викладач кафедри правознавства
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

СТАН ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Вжиття рішучих дій для покращення ділового та інвестиційного клімату - ось один з пунктів необхідний Україні для кращого майбутнього.

Та чи просто це зробити? Питання щодо підтримки малого та середнього бізнесу в Україні розглядається ще з 2003 року, проте тоді це не було настільки широкомасштабне поняття. В сучасному ж суспільстві мабуть майже кожен зацікавлений розпочати свою справу, але завжди є ряд нюансів які стають немалою перешкодою для здійснення своєї цілі.

Зараз на рівні законодавчої чинної бази ми маємо не один нормативний акт який регулює діяльність малого та середнього бізнесу і спрямований на його розвиток та підтримку. Всі їх перераховувати не будемо. Від 13 квітня 2016 року було схвалено постанову Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Розвиток підприємництва в Україні та підтримка малого і середнього бізнесу"». Відповідно до цієї постанови на Верховну Раду, Кабінет Міністрів, а також на Державну регуляторну службу України було покладено ряд повноважень. І одним з проривних і найбільш обговорюваних у сфері регуляторної політики стала розробка Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва на період до 2020 року, що покладалася на Кабінет Міністрів України. І майже через рік, а саме 24 травня 2017 року Стратегія набрала чинності.

Після значного падіння валового внутрішнього продукту у 2014-2015 роках (6,6 і 9,8 відсотка відповідно), стрімкого зростання споживчих цін (на 24,9 та 43,3 відсотка відповідно) в 2016 році стали помітними ознаки відновлення та посилення позитивних тенденцій в економіці: зростання валового внутрішнього продукту на 2,3 відсотка, капітальних інвестицій на 18 відсотків, обсягу прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), залучених в економіку з початку інвестування, на 4,2 відсотка (порівняно з 31 грудня 2015 р.), уповільнення темпів зростання споживчих цін до 12,4 відсотка. На сьогодні національна економіка є економікою країни, яка фактично воює і перебуває в режимі нерациональних економічних відносин, спричинених тимчасовою втратою території, запровадженням різноманітних економічних санкцій та політичних обмежень, які продовжують негативно впливати на економічний розвиток країни. Суб'єкти середнього підприємництва в цілому є більшими, ніж в країнах ЄС, та формують значну частку доданої вартості за витратами виробництва (39,1 відсотка) та зайнятості (32,2 відсотка). Суб'єкти мікропідприємництва є великою групою, але не дуже продуктивною - 35,2 відсотка зайнятих працівників та 8,9 відсотка доданої вартості за витратами виробництва. В ЄС мікропідприємства також мають проблему низької продуктивності (29,2 і 21,1 відсотка відповідно). Прямі іноземні інвестиції можуть сприяти розвитку малого і середнього підприємництва шляхом налагодження зв'язків між іноземними та вітчизняними підприємствами, в результаті чого здійснюватиметься передача "ноу-хау", новітніх технологій.

В стратегії є результати аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища малого і середнього підприємництва в Україні .

Сильні сторони

- Легкість реєстрації підприємницької діяльності
- Конкурентна вартість трудового ресурсу

- Висококваліфіковані трудові ресурси
- Започаткування процесів ефективного регулювання
- Успіх в усуненні бар'єрів у торгівлі, адаптація до стандартів ЄС
- Покращення в сфері державних закупівель
- Великий внутрішній ринок
- Спрощена система оподаткування
- Вигідне географічне розташування країни
- Дистанційне навчання, в тому числі з питань підприємництва
- Участь громадськості у формуванні державної політики
- Слабкі сторони
- Неприятлива макроекономічна ситуація
- Високий рівень корупції та регуляторного тиску
- Відсутність налагодженої координації між заінтересованими сторонами для задоволення потреб малого і середнього підприємництва
- Нерозвинута культура підприємництва
- Відсутність оцінки потреб малого і середнього підприємництва в освітніх послугах
- Відсутність доступного та довготривалого фінансування
- Втрата виробничих потужностей, логістичні проблеми
- Низький рівень енергоефективності
- Низький рівень інтернаціоналізації малого і середнього підприємництва
- Високий рівень тіньової економіки
- Складності під час закриття підприємств
- Складності під час податкового адміністрування малого і середнього підприємництва
- Низький рівень купівельної спроможності населення
- Можливості
- Підтримка з боку міжнародної спільноти
- Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським

співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, та інші угоди про вільну торгівлю

- Стратегія сталого розвитку “Україна 2020” та комплексна програма реформування

- Подальший розвиток системи публічних закупівель

- Участь у рамковій програмі ЄС з досліджень та інновацій “Горизонт 2020” та програмі ЄС “Конкурентоспроможність підприємств малого і середнього бізнесу (COSME) (2014-2020)”

- Повноцінне використання можливостей Європейської мережі підприємств

- Високі темпи зростання інформаційно-телекомунікаційних технологій та інформатизації

- Спроможність банківським сектором кредитувати суб’єктів малого і середнього підприємництва

- Підвищення рівня енергоефективності

- Підвищення рівня спроможності об’єднань підприємців

- Взаємодія заінтересованих сторін, які надають підтримку малому і середньому підприємству

Загрози

- Продовження геополітичної нестабільності на сході країни

- Повільне відновлення економіки або нові макроекономічні потрясіння

- Повільні темпи виконання програм реформування

- Непередбачувані зміни в законодавстві

- Соціальні заворушення

На сьогоднішній день все більше підприємців намагаються створити для себе найбільш вигідні умови, що і не дивно. На допомогу підприємцям, а можливо в подальшому і вам в Україні існує Національна платформа МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ. Вище вказана Всеукраїнська мережа поставила перед собою місію : Створення в Україні найкращого бізнес-клімату – через консолідацію спільноти МСБ, пропонування та

адвокатування ключових реформ публічної політики відповідно до потреб та законних інтересів МСБ.(1)

Поряд з національним законодавством, українські підприємці мають можливість отримати підтримку від ЄС. Тобто, на даний час існують Програми Європейського Союзу з підтримки МСБ

Програми підтримки МСБ:

- 1.Ініціатива Європейського Союзу "EU4Business"
- 2.Проект FORBIZ
- 3.Механізм фінансування МСП – Етап II
- 4.Програма "Initiative East" в рамках ПВЗВТ
- 5.Європейський фонд для Південно-Східної Європи (EFSE)
- 6.Механізм прямого фінансування МСП в рамках ПВЗВТ
- 7.Пряме фінансування від ЄБРР за підтримки "EU4Business": Мережа центрів підтримки бізнесу в Україні
- 8.Східне партнерство: Готові до торгівлі - ініціатива "EU4Business"
- 9."EU4Business": Мережа центрів підтримки бізнесу в Україні
- 10.Жінки у бізнесі
- 11.Програма підвищення конкурентоспроможності підприємництва і потенціалу малих і середніх підприємств (COSME)

На мій погляд досить успішний рух вперед, можливість реалізувати себе. Як приклад, УГОДА між Урядом України і Європейським Союзом про участь України в програмі ЄС “Конкурентоспроможність підприємств малого і середнього бізнесу (COSME) (2014-2020)” ратифікована Україною від 22 лютого 2017 року. COSME – це програма ЄС на період 2014-2020 років з бюджетом 2,3 млрд. євро, яка спрямована на створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього підприємництва. У рамках цієї програми державні установи та громадські організації мають змогу отримати

допомогу для реалізації проектів, націлених на підтримку конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу та розвиток міжнародної торгівлі. Доступний для України бюджет складатиме 800 млн. євро.

Також існує програма підтримки бізнесу «EU4Business», що передбачає надання кредитних ліній малим та середнім підприємствам, а також фінансування торговельних операцій. Наразі обсяг фінансування даної програми становить 380 мільйонів євро.

Як можна спостерігати, підтримку для малого та середнього бізнесу врегульовують не лише чинним законодавством, а й за допомогою програм ЄС. Але найбільша напевно проблема МСБ в Україні це не інформування підприємців, представники малого та середнього бізнесу повинні знати свої права та вміти їх захищати.

Звернемося до статистики, чи збільшується чисельність МСБ. На 2012 рік чисельність підприємств за всіма видами економічної діяльності складала:

Середні підприємства – 20189

Малі підприємства - 344048

На 2014 рік:

Середні підприємства – 15906

Малі підприємства – 324598

На 2016 рік:

Середні підприємства – 14832

Малі підприємства - 291154

Існуюча інфраструктура підтримки малого і середнього підприємництва потребує подальшої модернізації для забезпечення належної та оперативної консультативної та інформаційної підтримки та супроводження малого і середнього підприємництва на постійній основі.

Використані джерела:

1. Електронний ресурс <http://platforma-msb.org>

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНА (СОЦІАЛЬНІ, ГУМАНІТАРНІ ТА ПРИКЛАДНІ НАУКИ)

Герасименко М.Д.

*викладач кафедри мов та методики їх викладання
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка*

КОМП'ЮТЕРНІ ВПРАВИ ДЛЯ НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО ЧИТАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сучасний етап розвитку України позначився процесами інтеграції країни у Європейський простір та значним розширенням міжнародних контактів у сфері освіти. Учителі англійської мови (АМ) сучасного інформаційного суспільства активно беруть участь у міжнародних конференціях та семінарах, мають вільний доступ до фахових англомовних статей, отримують гранти на навчання та мають можливість стажування за кордоном. Відповідно, вони мають володіти вміннями професійно орієнтованого читання (ПОЧ). З метою підвищення ефективності навчання майбутніх учителів англійської мови ПОЧ абсолютно доцільним є використання комп'ютерних програм (КП), адже комп'ютеризація освіти є найпотужнішим джерелом пізнавальної активності студентів, розвитку їхніх творчих здібностей, інтересів, умінь і навичок та інших інтелектуальних чинників та спрямована на формування у студентів самостійності, гнучкості, варіативності, критичності мислення. Крім того, запровадження сучасних інформаційних технологій в освіту та органічне їх включення у підготовку викладачів АМ відповідає перспективним інтересам нашої держави та підтримується державною політикою.

У працях низки вітчизняних та зарубіжних дослідників вивчено можливості використання комп'ютерів у навчальному процесі (Азімов Е. Г., Гапон Ю. А., Єлізаров А. С., Жалдак М. І., Ляудіс В. Я., Маслико Є. А., Муліна Н. І., Палій А. А., Чемерис Н. М., Шевченко С. І., Bleyl W., Jones Ch, Kenning M., Kemble I., Leech G., Fortescue S., Warshauer M. та ін.), розроблені питання створення та застосування комп'ютерних програм (КП) (Алалікін В. Н., Асоянц П. Г., Беспалько В. П., Братко А. А., Гавриленко О. М., Коваль Т. І., Палій А. А., Поляков В. М., Радецька С. В., Сердюков П. І., Чекаль Г. С., Шевченко С. І., Вгучер К. Н.), підкреслюються численні переваги навчання з використанням комп'ютера, пов'язані з його технічними можливостями (Бухаркіна М. Ю., Коваленко Ю. А., Машбиць Є. І., Москалець О. О., Петухова А. А., Полілова Т. А., Прилуцький В. І., Цатурова І. А., Чекаль Г. С.).

Незважаючи на проведені дослідження щодо можливостей використання комп'ютерів у навчальному процесі, проблема навчання майбутніх учителів АМ ПОЧ з використанням КП та комп'ютерних вправ (КВ) залишається практично не розробленою та потребує всебічного вивчення.

Таким чином, **метою** статті є уточнення типів комп'ютерних вправ для навчання майбутніх учителів АМ ПОЧ, що зумовлює вирішення ряду **завдань**: визначення поняття *комп'ютерна вправа*; визначення компонентів КВ; уточнення вимог до компонентів КВ для навчання ПОЧ, визначення типів КВ з огляду доцільності їхнього використання для ефективного навчання майбутніх учителів англомовного ПОЧ.

Основною одиницею навчальної КП є автоматизована вправа – вид навчальних дій, організованих за допомогою комп'ютерної програми і спрямованих на формування певних навичок і вмій [1, с. 46].

Комп'ютерна вправа визначається як засіб, що здійснює подання інформації, контроль, оцінку і корекцію навчальних досягнень студента та управління його навчально-пізнавальною діяльністю у процесі навчання за індивідуальною траєкторією учіння для досягнення поставленої мети [5, с. 29].

Загальновідомо, що вправа, незалежно від рівня її складності, включає три обов'язкові компоненти: 1) завдання (плануючий та орієнтуючий етапи); 2) виконання завдання (реалізуючий етап); 3) контроль виконаного завдання (контролюючий етап).

Згідно з провідним загально-методичним принципом комунікативності [3], у вправі має моделюватися певний відрізок реального процесу комунікації. Процес виконання КВ повинен створювати безперервне комунікативне навчальне середовище, яке передбачає максимальне використання інтерактивних можливостей сучасної комп'ютерної техніки. Мотив завжди є компонентом індивідуальної свідомості і виконує регулятивну функцію діяльності студента. Таким чином, однією із основних вимог до комп'ютерних завдань у вправах для навчання ПОЧ є їх вмотивованість. КВ повинна мати візуалізований характер, орієнтований на активізацію інтелектуальних і емоційних складових і, відповідно, на активне і глибоке запам'ятовування та відтворення матеріалу. Для комп'ютерних вправ у навчанні ПОЧ дуже важливою вимогою є також зверненість висловлювань, що передбачає відповідність комп'ютерних вправ ще одній вимозі – забезпечення адресата мовлення засобом зворотного зв'язку.

Проілюструємо, як реалізуються вимоги, висунуті до *першого компонента* вправи – завдання. Розпочинаючи виконання вправи, студент бачить на екрані тему та перелік учасників віртуальної міжнародної конференції, присвяченої сучасним проблемам методики навчання англійської мови. Зображення кожного учасника та матеріали його виступу

(тексти) подаються на екрані за запитом. Інструкція до виконання. *You are one of the participants of the international conference "Methods of Teaching Foreign Languages" held in London. When you come to your country you should represent to the teachers of your school all ideas and opinions of the participants from other countries. So, your task is to understand as much as possible in order not to miss important information. Then be ready to do a set of tasks to check if you have understood everything correctly.* Створена комунікативна ситуація моделює реальний процес комунікації з учасниками конференції з метою передачі отриманої інформації своїм колегам. Мотивація дій студентів полягає у потребі уважно ознайомитись із доповіддю на методичну тему, «почуту» на конференції, зробити її аналіз, щоб «надати» вичерпну інформацію з теми своїм колегам. У другій половині завдання мотивація дій студентів зводиться до виконання ряду завдань для перевірки розуміння «почутого». Також під час формулювання завдання до вправи реалізується така вимога, як професійна спрямованість.

Другий компонент вправи – виконання завдання і є власне вправою, результатом якої є розуміння, оцінка та присвоєння важливої інформації.

Третій компонент вправи – контроль, який слідує за виконанням та передбачає виконання різних тестів з метою контролю та самоконтролю вмінь ПОЧ майбутніх учителів АМ.

Отже, аналіз вище зазначених компонентів вправи та доступних нам комп'ютерних програм дозволяє стверджувати, що на сьогоднішній день типовою структуру діалогу студента з КП є така: пред'явлення інформації (стимул) програмою (завдання) - реакція користувача (виконання вправи) - реакція програми (контроль).

Як зазначає Є. І. Машбиць, саме діалогічна взаємодія студента з комп'ютерною програмою є необхідною передумовою використання комп'ютерної вправи, що

дозволяє говорити про низку переваг цього засобу навчання порівняно з іншими [2, с. 4].

На основі проаналізованих комп'ютерних вправ, запропонованих Г. С. Чекаль, П. Г. Асоянц, Т. І. Коваль [6, с. 124], Л. М. Волчковою, О. П. Кривошеєвим, І. В. Скрипник [1, с. 47], С. І. Шевченко [7, с. 91], ми виділили такі вправи з огляду доцільності їхнього використання для ефективного навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого читання: 1) комбінаційні вправи (*matching*); 2) вправи на реконструкцію; 3) вправи на реконструкцію (вправи на доповнення, клоуз-вправи, вправи множинного вибору); 4) вправи на визначення правильності відповіді (*True-False*); 5) вправи на редагування (*Editing*); 6) вправи на впорядкування; 7) вправи на переклад; 8) складання резюме (*Summary*); 9) відповіді на запитання.

Кожен з типів КВ має свої недоліки та переваги, що зумовлює висновок про неможливість використання єдиного способу контролю розуміння тексту. Лише поєднання різних типів КВ може дати позитивні результати та сприяти глибокому і ефективному навчанню ПОЧ. Результатом такого навчання є розвиток самостійності мислення, формування умінь робити узагальнення та висновки на основі глибокого розуміння та аналізу тексту фахової спрямованості, самостійно знаходити відповіді на запитання, пов'язані з фахом студента, що будуть поставати перед ним протягом всього життя.

Отже, ми визначили поняття *комп'ютерна вправа*, виділили компоненти КВ, уточнили типи КВ для навчання майбутніх учителів ПОЧ, та визначили, що глибокому та ефективному навчанню англomовного ПОЧ сприяє поєднання різних типів КВ, таких як: комбінаційні вправи, вправи на реконструкцію, визначення правильності відповіді, редагування, впорядкування, вправи на переклад, складання резюме, відповіді на запитання.

Отримані висновки підлягають обов'язковому врахуванню під час створення комп'ютерної програми для

навчання майбутніх учителів АМ ПОЧ, яка б активно сприяла виконанню чинної програми з англійської мови для інститутів/університетів, а також під час розробки методики відповідного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асоянц П. Г. Основи методики створення і застосування комп'ютерних програм у навчанні іноземних мов : навчальний посібник / Асоянц П. Г., Чекаль Г. С., Сердюков П. І. – К. : КДППМ, 1993. – 108 с. с. 46
2. Машбиц Е. И. Диалог в обучающей системе / Машбиц Е. И., Андриевская В. В., Комиссарова Е. Ю. – К.: Выща школа, 1989. – 184 с. С.4
3. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Ефим Израилевич Пассов. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.
4. Розенталь Д. Э. Практическая стилистика русского языка / Дитмар Эльяшевич Розенталь. – М. : Высшая школа, 1987. – 399 с.
5. Тарнопольский О. Б. Методика обучения английскому языку для делового общения / О.Б. Тарнопольский, С.П. Кожушко. – К. : Ленвит, 2004. – 192 с. с. 29
6. Чекаль Г. С. Використання текстового процесора для створення комп'ютерних вправ у навчанні іноземних мов / Г. С. Чекаль, П. Г. Асоянц, Т. І. Коваль // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Філологія. Педагогіка. Психологія. – 2003. – Випуск 8. – С. 124-127. с. 124-127
7. Шевченко С. І. Формування комунікативної компетенції в читанні англійською мовою із застосуванням комп'ютерних технологій у вищих навчальних закладах: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Шевченко Світлана Іванівна. – К., 2004. – 223 с. + додатки с. 224–343. с. 91-95

*Дем'яненко Ю.О.,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Академії державної пенітенціарної служби
Петренко Є.С.
курсант II курсу
факультету пробації*

УСВІДОМЛЕННЯ МІРИ ПОКАРАННЯ ЯК ЗАПОРУКА ВИПРАВЛЕННЯ

З давніх часів філософів цікавило питання як виховувати особистість, чи яким чином формувати суспільні відносини аби уникнути делінквентної поведінки. Однак нічого кращого ніж диференційованої системи покарання включаючи позбавлення волі так і не було запропоновано. Тому перед науковцями постало наступне питання: «Яким чином організувати відбування покарання аби запобігти вчиненню повторних злочинів?» Отже, на сьогоднішній день в контексті діяльності системи виконання покарань стоїть проблема формування у правопорушників розуміння неправомірності скоєних ними дій з метою унеможливлення повторного скоєння правопорушення.

Сучасна психологічна наука направляє свої зусилля на дослідження особливостей формування розвитку та функціонування особистості. Все більшої актуальності набуває пошук факторів, що впливають на процес становлення незалежної, відповідальної, самостійної особистості. У здійсненні пошуку таких факторів, особливого значення набувають дослідження процесу формування особистості, розгортання механізмів саморозуміння та специфіки осмислення свого життєвого сценарію.

Застосовуючи кримінальне покарання, і законодавець, і правозастосувач, і суспільство в цілому розраховують на те, що у кінцевому підсумку поведінка

правопорушника наблизиться до певного зразка, та не становитиме більше загрози законним інтересам громадян. Іншими словами, особа, що відбула кримінальне покарання в ідеалі не повинна вчиняти більше нових злочинів та інших правопорушень. Саме тому у науковій літературі та практиці доволі поширеною є думка, що головною метою процесу виконання кримінальних покарань є забезпечення досягнення цілей, визначених у ст. 50 КК України (кари, виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами).[4]

У інших джерелах міститься посилання на те, що головна мета діяльності органів та установ ДКВС України полягає в забезпеченні умов виконання кримінального покарання, що має стати не лише карою, але сприяти виправленню та перевихованню засуджених. Тому перед органами та установами виконання покарань відповідно до їхнього призначення висуваються наступні завдання:

- виконання вироку суду;
- забезпечення процесу виправлення засуджених;
- спеціальне і загальне попередження (превенція).

Кожне з вказаних завдань має самостійне значення, а всі разом вони розкривають зміст процесу виконання кримінального покарання.

Однак, рівень рецидивної злочинності, не дивлячись на роботу працівників ДКВС, так і залишається високим, на нього не впливають ані витрати, ані запроваджені реформи та удосконалення законодавства.

Деякі автори припускають думку що, нібито боротьба зі злочинністю проводиться заради самої цієї боротьби. Водночас доволі часто науковці відмічають що, намагаючись побороти злочинність шляхом застосування найсуворіших кримінальних покарань, ми фактично створюємо умови, за яких «народжуються» особи, що не спроможні взагалі інтегруватися у суспільство, тобто, отримуємо значно «гірший продукт», ніж до початку відбування покарання.

Означена проблема неодноразово констатовалась дослідниками різних країн. Приміром, Н. Крісті у своїй роботі «Боротьба зі злочинністю як індустрія. Вперед до ГУЛАГу західного зразка?» розглянув сучасну боротьбу зі злочинністю як неадекватний і небезпечний спосіб вирішення таких головних проблем сучасного індустріального суспільства, як нерівномірний розподіл багатства та нерівний доступ до оплачуваної роботи. Індустрія боротьби зі злочинністю стала механізмом вирішення цих проблем.

Отже, каральне спрямування кримінальної політики держави та існуючі підходи до реалізації процесу виконання кримінальних покарань не призводять до бажаних результатів безпеки суспільства та громадян, відповідно фахівці у галузі виправлення ставлять перед собою ряд закономірних питань:

- які завдання виправної системи можуть бути реально досягнуті?

- як наблизити бажаний результат до реальності, забезпечивши виправлення осіб, які вчинили кримінальні правопорушення?

Ключовими аспектами, на які звертають увагу дослідники при пошуку відповідей, є забезпечення досягнення виправлення осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, відповідно до форм і методів роботи з такими особами.

На думку фахівців, необхідно розмежовувати цілі покарання та мету процесу його виконання. Цільова орієнтація процесу виконання кримінальних покарань перебуває у залежності від цілей кримінального покарання, визначених у КК України. Цілі ж покарання у цілому досягаються як самим призначенням покарання, режимом його відбування, так і наявністю судимості, процесом соціальної адаптації.

Отже, на сьогоднішній день основною метою виправної системи – є створення умов для соціально значимих змін особистості засудженого. Досягнення

такого результату само по собі стане однією з основних передумов для формування життєвих компетенцій, виправлення й ресоціалізації в майбутньому. Внутрішні зміни, безперечно, також можуть наставати, але це буде результат не лише цілеспрямованої соціально-виховної роботи, а й застосування комплексу інших засобів виправлення.

Тому постає питання яким чином організувати роботу із засудженими, аби змінити їх внутрішню мотивацію.

На нашу думку в ході соціально-психологічної роботи із засудженими треба звертатися до їх власного життєвого досвіду, вивчаючи як негативні так і позитивні історії життя, роблячи акцент на останніх. Працюючи із життєвими історіями засуджених маємо спонукати їх до усвідомлення власних дій та їх наслідків, роблячи висновки, актуалізуючи свідомість, спонукаючи до переоцінки життєвих подій та власної поведінки.

З точки зору психотерапії усвідомлення відображає досягнення пацієнтом повного розуміння власного "Я", свого психічного життя, взаємин з оточуючими людьми. Воно сприяє формуванню адекватно-критичного самосприйняття. Досягається це за рахунок об'єднання свідомістю матеріалу, раніше не усвідомлюваного і передбачає формування адекватного розуміння навколишнього світу.

Звертаючись до загальних понять та функцій процесу усвідомлення необхідно зазначити, що фільтр усвідомлюваного сприйняття виконує роль захисного механізму, подаючи на рівні усвідомлюваного тільки той обсяг інформації, який здатний обробити і пропустити через себе мозок конкретної людини, що виконує в системі «людина» функції сполучної ланки між свідомістю і тілесною формою людини.

Так, відомий вітчизняний учений Д. М. Узнадзе пов'язував процес усвідомлення з об'єктивацією - тобто здатністю психічної діяльності відокремлювати "Я" і світ, сприймати світ незалежно від "Я", в його безвідносності до

"Я" особистості. Сам механізм об'єктивації, згідно з Д. М. Узнадзе, вступає в дію тоді, коли поведінка призупиняється з метою з'ясувати, що й чому. Тільки тут починається процес усвідомлення.

У звичайних ситуаціях людина зовсім не замислюється, що те, що вона бачить, - це не сам по собі зовнішній світ, а зоровий образ зовнішнього світу. Інакше кажучи, людина не усвідомлює власний процес сприйняття. В цьому немає необхідності: людина пристосована діяти завдяки своїм зоровим образам, відношення між образом того чи іншого предмета й самим предметом, дія з ним є усталеною і використовується в процесі регуляції поведінки, діяльності автоматично. Але коли звичне відношення з тих або інших причин порушується, включається процес усвідомлення. Позбавлення волі і є такою зміною звичайного оточуючого світу і відповідно людини для адаптування має змінити відношення до цього світу.

Про основні засоби процесу усвідомлення говорить закон "зсуву, або зміщення": усвідомити яку-небудь операцію - означає перевести її з площини дії у площину мови, тобто відтворити її в уяві, щоб можна було виразити словами. Отже, мовні значення - це специфічні інструменти усвідомлення. Усвідомити означає надати значення. Якщо образ "не знаходить" свого значення, то він і не усвідомлюється.

Усе, що трапляється з людиною в житті, стає її досвідом лише за умови усвідомлення нею тих подій, що відбулися, своєї ролі в них, рефлексії, аналізу та оцінки. Л.І. Анциферова вважає, що успішність когнітивної оцінки складної ситуації залежить від впевненості людини у своїй здатності контролювати навколишній світ, уміння регулювати негативні почуття й афекти, а головне - від здатності актуалізувати весь свій життєвий досвід. У свою чергу, досвід, який не був усвідомлений особистістю, не може бути актуалізований і, відповідно, використаний для вирішення певної ситуації.[1]

Для саморозвитку особистості й набуття нею зрілості досвід є важливим, оскільки скеровує пошук індивідуальних шляхів самокорекції через усвідомлення того, що треба виправити в собі, розвинути, виявити слабкі місця й відповідно підсилити самоконтроль.

На думку Ентоні де Мелло, інформованість і усвідомлення – це далеко не одне і теж. У своїх міркуваннях автор приходиться до висновку, що людина, що живе усвідомлено, не може вчинити злочин. У свою чергу, індивід, тільки поінформований про відмінності між злом і добром, знає, який вчинок називається поганим, цілком може його зробити.

Л.С. Виготський та С.Л. Рубінштейн розглядали усвідомлення як одну із форм свідомості. Вони вважали: завдяки процесу усвідомлення все, що відбувається з людиною, наповнюється певним змістом. Відповідно, якщо інформація, яка надійшла до індивіда, не була ним усвідомлена, не перейшла у структури свідомості, а відтак не стала надбанням власного досвіду.

Усвідомлення свого життєвого досвіду дорівнює усвідомленню свого „Я” як душевно-духовного стану, в якому „Я” відображається як зміст свідомості. Таким чином, усвідомлення є акт свідомості, предмет якого – сама діяльність. В основі усвідомлення лежить узагальнення власних психічних процесів, що призводять до опанування ними. На думку О.О. Брудного, розуміння чи усвідомлення виступає як присвоєння знання й перетворення його у складову частину психологічного механізму, регулюючої діяльності у відповідності з вимогами практики.

Тульчинський Г.Л. розглядає усвідомлення як „процес і результат діяльності раціонально-культурно впорядкованої, коли не тільки об’єкт пізнання, але й знання береться не саме по собі, а у зв’язку з конкретними цілями та завданнями.”[5] У структурі усвідомлюваного він відокремлює два компоненти: соціальне значення, як соціально-культурну програму, певний культурний

інваріант, та особистісний зміст цього соціального значення для конкретної особистості. У свою чергу, в особистісному змісті вчений розділяє оціночне ставлення особистості до даного значення й переживання цього ставлення, безпосередній досвід відчуттів і сприйняття.

Процес усвідомлення, на думку вченого, відбувається поетапно: ідентифікація, референція, інтерпретація, оцінка та емпатія. Рівні усвідомлення є також і складовими компонентами змістовної структури особистості. Тому особистість виступає "джерелом, засобом, „механізмом” динаміки усвідомлення і смислоутворення, саме вона те поле, на якому розгортається ця динаміка, і її енергетика породжує цю динаміку та потенціє буття. Конкретне живе усвідомлення передбачає актуалізацію повної змістовної структури досвіду.”[5]

Ф.І. Барський та Д.А. Кутузова приводять такий приклад розвитку відчуття „Я” по Б.Дейвісу і Р.Харре:

- засвоєння категорій, котрі включають одних людей і виключають інших;

- участь у різноманітних дискурсивних практиках, за рахунок чого вищеусвідомлені категорії наповнюються досвідом. Це включає сюжетні лінії історії, в яких виробляються суб’єктивні позиції;

- позиціонування самості у термінах категорій і сюжетних ліній;

- формування уявлення про себе як власника якихось характеристик, що дозволяють віднести себе до певних категорій;

- формування світосприйняття, що визначається позиціонуванням. Мається на увазі емоційна прихильність, приналежність тієї чи іншої категорії і розвиток системи моральних переконань, організованих навколо цієї приналежності[2].

Отже, структура „Я – концепції” особистості залежить від того, яка саме інформація, які події будуть усвідомлені, а також яким чином все це буде проінтерпретовано. Водночас від цієї ж структури „Я –

концепції” залежить, яка інформація буде усвідомлена, а яка залишиться поза увагою. Тому для нормального функціонування особистості необхідне постійне уточнення, корекція образів „Я” та розширення діапазону усвідомленого, позитивно проінтерпретованого досвіду. „Усвідомлення життєвого стилю, а отже розуміння власного досвіду, власної особистості, в свою чергу, відкриває можливість змінити, якщо необхідно, цей стиль відповідно до ситуації” [6;35].

Таким чином, усвідомлення власного досвіду є першим етапом у процесі його осмислення та інтерпретації особистістю. Завдяки усвідомленню досвіду, не тільки власного, але й колективного, у людині з’являється можливість критичного ставлення до себе, бачення себе очима інших людей, виявлення своїх слабких місць, пошук шляхів самокорекції. Сукупність цих, вдало виконаних процесів, створюють передумови до особистісного зростання та, відповідно, до зміни мислення, поведінки, що створює передумови для виправлення засудженого, покращення процесу ре соціалізації та подальшої інтеграції його у суспільство.

Література:

1. Анциферова Л. И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысливание, преобразование ситуаций и психологическая защита / Анциферова Л. И. // Психологический журнал. – 1994. - № 1. – С. 3 – 16.

2. Барский Ф. И. Представления об идентичности в рамках нарративного подхода / Барский Ф. И., Кутузова Д. А. // Мир психологии. – 2004. – № 2 (38). – С. 67 – 77.

3. Дем’яненко Ю.О. Усвідомлення життєвого досвіду як умова особистісного зростання Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць / за ред. С.Д. Максименка. – Миколаїв : Фірма "Гліон", 2008. - Т. 7 : Екологічна психологія, Вип. 17 : Психологія освітнього простору. – С.65 – 69.

4. Кримінально-виконавче право України: Підруч. для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / За ред. проф. А.Х. Степанюка. – Харків: Право, 2005. – 256 с.

5. Тульчинский Г. Л. Смысл и гуманитарное знание <http://www.topcatalog.com.ua/news390853.html>

6. Ярская-Смирнова Е. Нарративный анализ в социологии / Е. Ярская-Смирнова // Социологический журнал. – 1997. – № 3. – С.38-61.

Коваленко В.І.
кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри вищої математики та методик
навчання фізико-математичних дисциплін,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

Лузан М.В.
магістрант
природничо-математичного факультету
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Шевченко О.В.
магістрант
природничо-математичного факультету
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МАТЕМАТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ТА МЕТОДІВ В ЕКОНОМІЦІ ТА ФІНАНСАХ

Постановка проблеми. Математика є універсальною всесвітньою мовою науки і техніки, потужним, ефективним знаряддям моделювання об'єктів, процесів і явищ навколишньої дійсності, допомагає зрозуміти світ в динаміці та розвитку. [1, 174]

Математичні знання є основним засобом розв'язування задач. Економіка, як наука про об'єктивні закони розвитку суспільства, постійно користується різноманітними кількісними характеристиками. При використанні математичних моделей та методів економіка стала більш змістовною і обгрунтованою. Тому математичні методи та моделі широко використовуються для розв'язання практичних задач в економіці та фінансах.

Мета статті – з'ясувати деякі аспекти математичних моделей та методів в економіці та фінансах.

Аналіз основних досліджень. Використання математичних методів та моделей в економіці почалося досить давно.

Так засновник класичної школи політичної економіки В. Петті у передмові до «Політичної арифметики» підкреслював, що замість того, щоб використовувати слова для порівняння чи відзначення переваги, використовуючи при цьому абстрактні аргументи, доцільніше виражати свої думки мовою чисел, ваги і вимірів. Також не варто забувати, що історично першою моделлю суспільного виробництва була економічна таблиця Ф. Кене. У 1758 р. був надрукований перший варіант цієї таблиці, другий варіант - «Арифметична формула» - опублікований у 1766 р.

У працях Ф. Кене запропоновано графічно-числову модель процесу суспільного відтворення, руху складових частин суспільного продукту, описані стосунки між класами в процесі виробництва і розподілу продукції та доходів. Німецький економіст Й.Г. Тюнен використав методи диференціального числення та граничного аналізу і запропонував теорію розміщення виробництва в унікальній праці під назвою "Ізольована держава в її відношенні до сільського господарства і національної економіки. Дослідження про вплив хлібних цін, багатства ґрунту і накладних ресурсів на землеробство" (була опублікована в 3-х виданнях: 1826 р., 1842 р., 1875р.) , передбачивши теорію граничної продуктивності праці. А У. С. Джевонс у 1871 році опублікував «Теорію політичної економії», де виклав теорію граничної корисності.

Значними розробками питань використання математичних методів і моделей є праці французького математика О. Курно, німецького дослідника Г. Госсена, англійських вчених В. Джевонса, Ф. Еджворда і Д. Кейнса, швейцарського дослідника Л. Вальраса, шведського математика Г. Капселя, італійського інженера, соціолога і економіста В. Парето, російського економіста В. Дмитрієва, норвезького ученого Р. Фріша.

У 20 столітті “Економічна таблиця” Ф. Кене послужила основою для побудови й розвитку численних моделей суспільного відтворення – так, міжгалузєва модель “Витрати-Випуск” В. Леонтєва є подальшим її логічним кроком.

Вагомий внесок у впровадження математичних методів та моделей в економіку та фінанси зробили такі вчені як, Б. Буркинський, В. Вітлінський, Б. Грабовецький, В. Здрок, Л. Канторович, В. Леонтєв, Р. Лєпа, В. Осипов, Дж. Робінсон, Є. Слуцький, Р. Солоу, М. Туган-Барановський, Е. Фелпс та інші.

За допомогою математичних методів та моделей були побудовані теорії, проведені практичні розрахунки, одержані обґрунтовані висновки, здійснені прогнози й оцінки ризиків багатьох економічних та фінансових явищ і процесів.

Виклад основного матеріалу. Проникнення математики в економіку та фінанси пов’язане з подоланням значних труднощів. Головні причини лежать у специфіці економічної науки та фінансів, а також у природі економічних та фінансових процесів, для яких характерні масовість, динамічність і стохастичність. Крім того, більшість досліджуваних об’єктів, характеризується поняттям “складна система”. Складність економічних та фінансових процесів часто розглядається як обґрунтування неможливості їх формалізації і моделювання засобами математики. Проте методи математики стають важливим інструментом економічних та фінансових процесів та явищ. З позиції планування та керування економічні та фінансові процеси та явища розглядаються як система, в якій ефективно використані виробничі, фінансові та інші ресурси, що відображається відповідними взаємозв’язками. Тому важливим є завдання оптимального планування та керування. З поняттям оптимального планування та керування взаємодіє поняття моделі.

Можна по різному означити поняття модель.

Модель – це такий об’єкт, який у процесі дослідження замінює оригінал таким чином, що його безпосереднє вивчення дає нові знання про цей об’єкт. Іншими словами, модель – умовне зображення об’єкта, що певною мірою адекватно описує його функціональні характеристики, які істотно важливі для поставленої мети дослідження. [2, 14]

Модель — це зручне, спрощене подання істотно важливих характеристик досліджуваного об’єкта або ситуації. [3, 6]

Процес подання об’єкта-оригіналу моделлю для отримання інформації про нього за допомогою експериментів над моделлю називають *моделюванням*. [3, 6]

Розрізняють такі види моделювання: *геометричне (предметне), фізичне, математичне*. [3, 6]

Різні автори по різному вводять поняття математичної моделі. *Математична модель* – модель в якій властивості об’єкта моделювання відображаються за допомогою мови математики: рівнянь, нерівностей, графіків, логічних співвідношень тощо. [4, 8]

Математична модель економічного об’єкту – це його гомоморфне відображення у виді сукупності рівнянь, нерівностей, логічних відношень, графіків. [5, 15]

Математична модель є системою математичних формул, нерівностей або рівнянь, які більш-менш адекватно описують явища та процеси, що властиві для оригіналу. [2, 15]

Для вивчення різних економічних явищ економісти використовують їх спрощені формальні описи, які називають *економічними моделями*. Прикладами економічних моделей є моделі споживчого вибору, моделі фірми, моделі економічного росту, моделі рівноваги на товарних, факторних та фінансових ринках та ін. Будуючи економічні моделі, економісти виявляють суттєві фактори, які визначають досліджуване явище і відкидають деталі, несуттєві для розв’язання поставлених проблем [5, 12].

Економіко-математична модель – модель економічного явища чи процесу побудована за допомогою мови математики та має на меті рішення однієї чи декількох із наступних задач: аналіз певних положень економічної теорії; планування в економіці й прийняття науково обґрунтованих управлінських рішень; обробка і приведення в систему емпіричних даних; прогнозування розвитку економічних явищ і процесів на макро- чи макрорівнях та ін. [4, 8]

Побудову економіко-математичної моделі вважають найвідповідальнішою і складною проблемою моделювання, яка вимагає детального розуміння змісту процесу, який підлягає моделюванню, і відповідних математичних навиків.

Слід зазначити, що економіко-математичні моделі, зокрема ті, що базуються на методах елементарної математики використовуються в економічних розрахунках при обґрунтуванні потреб у ресурсах, обліку витрат на виробництво, розробці планів, проектів, при балансових розрахунках

В.В. Лаврик вважає, що більшість моделей, що широко застосовуються в різних галузях природних і суспільних наук, розподіляють на такі два великі класи: математичні (або аналітичні) моделі та імітаційні (або системні) моделі. [6, 11].

Автори підручника [5] поділяють моделі, що використовуються в економіці та фінансах, на класи за ознаками, що відносяться до особливостей моделюючого об'єкта, мети моделювання і використовуючого інструментарію [5, 17]:

- моделі макроі- і мікроекономічні;
- теоретичні і прикладні;
- оптимізаційні і рівноваги;
- статистичні і динамічні;
- детерміновані і стохастичні

Проте не слід забувати і *матричні моделі*, які використовуються для дослідження складних і

великорозмірних економічних структур. Вони дають змогу в найбільш компактній формі представити взаємозв'язок витрат і результатів виробництва. [7, 35]

При побудові економіко-математичної моделі слід вміло володіти такими поняттями: *критерій оптимальності, цільова функція, змінні, параметри та константи, система обмежень, рівняння зв'язку, розв'язок моделі.*

Розглянемо *класифікацію економіко-математичних моделей*, хоча єдиної системи на даний час не існує, проте виділяють дев'ять основних ознак: [2, 21]

- *за цільовим призначенням* – теоретико-аналітичні та прикладні моделі;

- *за ступенем агрегування об'єктів* – макроекономічні та мікроекономічні моделі;

- *за конкретним призначенням* – балансові, трендові, оптимізаційні, імітаційні моделі;

- *за типом інформації, використаної в моделі* – аналітичні та ідентифіковані моделі;

- *за врахуванням фактора невизначеності* – детерміновані та стохастичні моделі;

- *за характером математичного апарату* – матричні моделі, моделі лінійного та нелінійного програмування, кореляційно-регресійні моделі, моделі теорії масового обслуговування, моделі сіткового планування та керування, моделі теорії ігор і т.п.;

- *за типом підходу до систем, які досліджуються* – дескриптивні (описові) моделі (наприклад, балансові та трендові моделі) та нормативні моделі (оптимізаційні та моделі рівня життя);

- *за структурою моделей та характером їх складових* – одно- та багатофакторні моделі, статичні та динамічні моделі, моделі простої та складної структури;

- *за часовими характеристиками* – довготермінові, середньотермінові та короткотермінові моделі.

У різних галузях знань, зокрема в економіці, етапи моделювання набувають специфічних рис. Розглянемо

послідовність і зміст етапів економіко-математичного моделювання: [8, 13]

Постановка економічної проблеми та формулювання мети дослідження. На цьому етапі застосовується комплексний аналіз функціонування об'єкта дослідження, йде опис найбільш характерних властивостей об'єкта, вивчення його структури та взаємозв'язків, формулювання гіпотез щодо поведінки та розвитку об'єкта за допомогою критерію чи критеріїв ефективності.

Побудова концептуальної моделі. На цьому етапі відбувається формалізація існуючої економічної проблеми, яка полягає у вираженні її з допомогою математичної символіки через відповідні залежності та відношення.

Формування інформаційної бази моделі. Даний етап є найбільш трудомістким, оскільки він представляє собою статистичний збір необхідної достовірної та якісної інформації.

Побудова числової економіко-математичної моделі. На окресленому етапі здійснюється формування числової математичної моделі об'єкта. Визначаються кількісні математичні співвідношення, які формалізують якісні залежності концептуальної моделі. Проводяться теоретичні методи дослідження моделі, розробляються алгоритми для числового розв'язування задачі, складаються програми і здійснюють безпосередні розрахунки.

Перевірка адекватності моделі. Згідно з результатами перевірки моделі на адекватність приймається рішення про можливість її практичного використання чи проведення коригування.

Аналіз числових результатів та прийняття відповідних рішень. На цьому етапі виникає питання про правильність і повноту результатів моделювання, про можливість практичного застосування останніх, і, найголовніше, про досягнення цілей дослідження.

Не менш важливою є і питання *класифікації математичних методів*, які є комплексом економіко-математичних дисциплін, що поєднують економіку, математику та кібернетику. Тому класифікація методів зводиться в деякій мірі до класифікації дисциплін, що входять до їх складу. Загальноприйнятої класифікації дисциплін на сьогодні не вироблено, тому в міру наближення у складі методів можна виділити наступні розділи:

- *економічна кібернетика*: системний аналіз економіки, теорія економічної інформації та теорія управляючих систем;

- *математична статистика*: економічні додатки даної дисципліни - вибірковий метод, дисперсійний аналіз, кореляційний аналіз, регресійний аналіз, багатовимірний статистичний аналіз, факторний аналіз, теорія індексів і ін .;

- *математична економіка і економетрика* (вивчає ті ж питання з кількісної сторони): теорія економічного зростання, теорія виробничих функцій, міжгалузеві баланси, національні рахунки, аналіз попиту і споживання, регіональний та просторовий аналіз, глобальне моделювання та ін .;

- *методи прийняття оптимальних рішень, дослідження операцій в економіці*: оптимальне (математичне) програмування, у тому числі методи гілок і меж, мережеві методи планування та управління, програмно-цільові методи планування та управління, теорія і методи управління запасами, теорія масового обслуговування, теорія ігор, теорія і методи прийняття рішень, теорія розкладів. У оптимальне (математичне) програмування входять у свою чергу: лінійне програмування, нелінійне програмування, динамічне програмування, дискретне (цілочисельне) програмування, дрібно-лінійне програмування, параметричне програмування, сепарабельное програмування, стохастичне програмування, геометричне програмування;

- *методи і дисципліни централізовано планованої економіки, так і для ринкової (конкурентної) економіки*: до перших можна віднести теорію оптимального функціонування економіки, оптимальне планування, теорію оптимального ціноутворення, моделі матеріально-технічного постачання та ін; до других - методи , що дозволяють розробити моделі вільної конкуренції, моделі капіталістичного циклу, моделі монополії, моделі індикативного планування, моделі теорії фірми і т.д. Багато з методів, розроблених для централізовано планованої економіки, можуть виявитися корисними і при економіко-математичному моделюванні в умовах ринкової економіки;

- *Методи експериментального вивчення економічних явищ*: до них відносять, як правило, математичні методи аналізу і планування економічних експериментів, методи машинної імітації (імітаційне моделювання), ділові ігри. Сюди можна віднести також і методи експертних оцінок, розроблені для оцінки явищ, що не піддаються безпосередньому виміру.

Також всі економіко-математичні методи можна поділити на дві великі групи: *оптимізаційні* (рішення по заданому критерію) і *не оптимізаційні* (рішення без критерію оптимальності).[8, 129]

За ознакою отримання розв'язку всі економіко-математичні методи діляться на точні (по критерію або без нього отримують єдине рішення) і наближені (на основі стохастичної інформації). До оптимальних точних можна віднести методи теорії оптимальних процесів, деякі методи математичного програмування і методи дослідження операцій, до оптимізаційних наближених - частину методів математичного програмування, дослідження операцій, економічної кібернетики, евристичні. До неоптимізаційних точних належать методи елементарної математики і класичні методи математичного аналізу, економічні методи, до неоптимізаційних наближених — методи

статистичних випробувань і інші методи математичної статистики.[8, 130]

Велике значення в аналізі господарської діяльності має поєднання балансових і факторних методів.

На сьогодні можна виділити чотири аспекти застосування математичних методів і моделей при розв'язанні практичних проблем: [9, 114]

- *удосконалення системи економічної інформації.*
- *інтенсифікація і підвищення точності економічних розрахунків.*
- *поглиблення кількісного аналізу економічних проблем.*
- *розв'язання принципово нових економічних задач.*

Економіко-математичні методи і моделі дають такі можливості: [10, 259]

- *точно і компактно викласти положення економічної теорії;*
- *формально описати зв'язки між економічними змінними;*
- *розв'язати задачі оптимізації планування та управління, відображаючи специфіку виробничих процесів;*
- *своєчасно реагувати на зміни цілей, обмежень на ресурси, залежностей між параметрами та адекватно коректувати плани й управлінські рішення;*
- *отримати інформацію про об'єкт, його функціонування;*
- *спрогнозувати об'єкт і його поведінку в майбутньому.*

Висновки. Сучасна наука і зокрема економіка та фінанси характеризуються широким використанням математики. Математичні моделі і методи є їх складовою частиною. Широке використання фахівцем математичних моделей і методів є важливим напрямком удосконалення, відкриває нові можливості, підвищує ефективність діяльності і дає потрібні вміння при постановці проблеми, побудові моделі, формуванні інформаційної базу, побудові економіко-математичної моделі, перевірці адекватності

моделі та аналізі результатів і прийнятті прогностичних рішень.

Список використаної літератури

1. Ленчук І. Г., Працьовитий М. В. Евклідова геометрія: конструктивна складова//Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Випуск 50-2014. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Стр. 174-186.

2. Економіко-математичне моделювання: Навчальний посібник / За ред. О. Т. Іващука. – Тернопіль: ТНЕУ «Економічна думка», 2008. – 704 с.

3. Благун І. С., Кічор В. П., Фещур Р. В., Воробець С. Й. Математичні методи в економіці: навчальний посібник; за ред. В. П. Кічора. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 264 с.

4. Оптимізаційні методи і моделі в економіці і менеджменті : текст лекцій з курсу «Економіко-математичні методи та моделі»/О. Є. Скворчевський. – Харків: НТУ «ХПІ», 2014. – 76 с.

5. Замков О. О., Толстопятенко А. В., Черемных Ю. Н. Математические методы в экономике: Учебник – М.: МГУ им. М.В. Ломоносова. – ДИС. – 2004. – 365 с.

6. Лаврик В. Л. Методи математичного моделювання в екології. – К.: Фітосоціоцентр. – 1998. – 132 с.

7. Бугір М. К. Математика для економістів. – Навчальний посібник. – Тернопіль: Підручники і посібники. – 1998. – 520 с.

8. Чигринська О.С., Власюк Т.М. Теорія економічного аналізу. Навч. посіб. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 232 с.

9. Баб'юк М., Петрик М.Р. Основи математичного моделювання та застосування математичних методів у наукових дослідженнях. – Тернопіль: Підручники і посібники. – 1998. – 174 с.

10. Бідник Н. Б. Використання математичних методів і моделей в економіці, фінансах//Науковий вісник

Національного лісотехнічного університету України:
Збірник науково-технічних праць. — Львів: НЛТУ
України. — 2008, вип. 18.6. — с.258-262.

Любич О.А.

*кандидат історичних наук, доцент кафедри
економіки та соціальних дисциплін Академії Державної
пенітенціарної служби*

АСИМІЛЯТОРИ ТА ТРАДИЦІОНАЛІСТИ В СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНСЬКОГО ДВОРЯНСТВА В XIX СТ.

Соціально-економічне становище російського підданого, у період «освіченого абсолютизму» XIX ст. визначалося станом належності. Особливістю Чернігівщини було те, що її населення поділялось на п'ять станів: дворянство, духовенство, малоросійські козаки, селяни та міщани. Звідси впливав привілейований характер правового статусу людини. Де починалась свобода дворянина, там закінчувалась свобода кріпака. Першоосновою виникнення подібної залежності було право монарха жалувати дворянам землі із селянами. Звідси впливає належність селян дворянам на праві приватної власності. Виходячи з останньої, у поміщика з'являється право розпоряджатися долею кріпака на свій розсуд. У Російській імперії володіння кріпаками було найкращим свідомством належності до дворянського стану. У цілому кількість кріпаків, якими володіла шляхта Чернігівщини, становила одну третю від кількості кріпаків, якими володіли дворяни центральних регіонів Росії. За схемою Кабузана і Троїцького, очевидно, що в Чернігівській губернії було більше дворян і менше кріпаків, ніж у будь-якому іншому регіоні імперії. Звичайно, кількість кріпаків на одного дворянина – це дуже відносний показник заможності. У 1838 р. в Чернігівській губернії було 2 738 дворянських родин які не мали селян-кріпаків, 1 278 мали менше п'яти ревських душ, 2 462 мали не менше 100 ревських душ [1, арк.64].

Несподіване рішення Герольдмейстерської контори не визнавати українські чини дещо загальмувало

інтеграцію чернігівської шляхти у російське дворянство. Відновити дворянський архів для комісії, відповідно до вимог того часу, на Чернігівщині було неможливо. Наприклад, 22 лютого 1845 року за наказом імператора Миколи I про відповідність дворянському званню, Чернігівські Дворянські Депутатські збори слухали матеріали за 1570 рік про рід Домонтовичів, розглядалися документи на кожного члена сім'ї. Тільки невелика кількість чернігівських дворянських родів мала можливість виконати подібні вимоги [2, арк.150].

У разі продовження політики Герольдмейстерської контори для багатьох чернігівських шляхетських родин могла настати катастрофа. Мається на увазі, що ті, хто вступив до імперської цивільної адміністрації, мали право на дворянство, якщо їхня позиція у «Табели о рангах» була достатньо високою. Проте для тих, хто ніколи не працював у будь-якому імперському уряді, шлях у дворянство був практично перекритий. Таких особ могли оподаткувати, їхнім дітям заборонялося вступати до кадетських училищ з яких здійснювали набір в армію, і вони відлучалися від багатьох військових й адміністративних посад. Український урядовець вищого рангу міг дуже легко втратити свої права на дворянство, тоді як осіб вищого рангу, які перейшли в імперську адміністрацію в часи скасування українських інституцій, з готовністю визнавали дворянами. Діяльність Герольдмейстерської контори порушувала двадцятирічну місцеву практику, яка визнавала українську службу незаперечним свідченням дворянства. Ставлячи під сумнів законність українських рангів, імперський уряд тим самим не давав шляхті Чернігівщини забути своє автономне минуле. Тривала боротьба примусила її зважити свою роль в імперській системі та придивитися до цінностей скасованих інституцій. У цій боротьбі проявилися два підходи асиміляторський і традиціоналістський. Це були протилежні погляди на цінності та спадщину Гетьманщини.

Асимілятори дійшли висновку, що дотримання автономістських традицій вже не було актуальним, оскільки майбутнє Гетьманщини неминуче пов'язувалося з долею Російської імперії в цілому. Прибічники асиміляції пишалися тим, що Чернігівщина була частиною імперії, яка знищила найзапекліших ворогів українців (Польщу, Кримське ханство й Османську імперію), відкрила їм доступ до імператорського двору та до можливостей зробити кар'єру. Серед виразників цих поглядів були вихідці з Чернігівщини: Олександр Безбородько, Петро Завадовський, граф Іван Гудович, Дмитро Трощинський, граф Віктор Кочубей, Григорій Милорадович і безліч менш визначних осіб [3, с.155]. Позицію асиміляторів добре ілюструє князь Безбородько, який у 1774 р. став секретарем Катерини II [4, с.65]. Блискучі здібності князя незабаром здобули визнання. Погляди Безбородька найяскравіше проявляються в його листуванні з батьком, матір'ю, родичами та родиною Кочубеїв. У своїх листах Безбородько підкреслює важливість вступу української молоді до кадетських училищ, а дівчат – до школи шляхетних панянок; дає поради, як просуватися по службі, й описує, яка це честь – отримати імперський ранг або нагороду. Безбородько був серед тих, хто купував маєтки і часто натякав представникам чернігівської шляхти, що імперська служба також може принести достаток. Загалом у листах Безбородько виступає палким прихильником імперської системи, пишається своєю високою посадою і висловлює бажання, щоб співвітчизники наслідували його приклад [5, с.282]. Отже, асимілятори охоче інтегрувалися в імперське суспільство. Дехто, як князь О. Безбородько, мав прив'язаність до минулого й традицій Гетьманщини та своїх співвітчизників. Інші – наприклад, граф Віктор Кочубей, навіть зневажали своє етнічне походження. Він, як голова Державної ради у 1830-х рр., блокував усі зусилля відновити козацькі військові формування на Чернігівщині. Кочубей так пояснював свій опір малоросійському генерал-губернатору князю Н.Г. Репніну:

«Хотя я по рожденію и хохол, но я более русскій, чем кто другой и по моим принципам, и по-моему состоянію, и по моимъ привычкам. Мое званіе и занимаемый мною постъ ставятъ меня выше всякихъ мелкихъ соображеній; я смотрю на дела Вашихъ губерній съ точки зренія общихъ интересовъ нашей страны. Микроскопическіе виды не мое дело» [6, № 11, с.143].

Однією з цілей традиціоналістів було збереження – наскільки це виявилось можливим – національної судочинної системи. Коли на престол зійшов Олександр I, у Чернігові зібралася українська шляхта і, разом з подякою за підтвердження Грамоти дворянству 1785 р., подала петицію про збереження місцевої системи судочинства. Очевидно, Олександр I не був до цього схильний, оскільки перебудував її. Проте місцеві зводи законів (мішанина Литовського статуту, звичаєвого права та елементів магдебурзького права для міст) не лише збереглися, але й були знову кодифіковані (1807). Ці кодекси законів відмінили лише у 1840-х роках, хоча і після цього імперський звід мав враховувати певні місцеві особливості. Іншою метою традиціоналістів була реставрація одного з найважливіших елементів Гетьманщини – козацького війська. Перший проект поновлення козацьких військових формувань представив у 1788 р. провідний виразник традиціоналізму Василь Капніст. Якщо окремі традиціоналісти відкрито намагалися повернути один з найважливіших елементів козацької України – козацьке військо, то решта, переважно, залишалася пасивною. Політичну орієнтацію та настрої цієї частини традиціоналістів найкраще відбивають декілька, здебільшого анонімних, політичних трактатів, що потайки поширювалися серед чернігівської шляхти. Один з них – історія Гетьманщини – був написаний Архипом Худборою, за словами декабриста А.Ф. фон дер Бріггена, «очень вольно и против нашего правительства», і до нашого часу не дійшов [349, с.88]. Дві інші праці, які стали широко відомими вже наприкінці

XVIII ст., залишалися популярними впродовж першої половини XIX ст. Виконані у формі апокрифічних промов українських гетьманів, вони пізніше були перероблені та включені до найфундаментальнішого автономістського трактату – «Истории Русов» [7]. Мало що відомо про авторів і середовище, з якого походили ці праці. Очевидно, вони поширювалися серед невеликої групи шляхтичів, найімовірніше – новгород-сіверських.

Наприкінці 1809 р. дискусія між різними групами чернігівської шляхти фактично завершилася і було представлено спільну петицію, яку місцева і центральна влада розглянули разом з петиціями з Полтавської губернії. Рада міністрів постановила, що «въ признаній малоросійскаго дворянства и въ перейменованій чиновников руководствоваться теми правилами, которые наблюдаемы были покойным генераль-фельдмаршаломъ графомъ Румянцевымъ-Задунайскимъ» [6, № 1, с.30]. Війни з Наполеоном, однак, перешкодили втіленню в життя цих постанов, і згодом чернігівська шляхта була змушена знову подавати петиції до центральної влади. У 1819 р., і ще раз – у 1827 р. ці петиції енергійно підтримав генерал-губернатор князь Рєпнін. Хоча Рада міністрів не ставилася до них вороже, петиції, як правило, блокувалися або ховалися в шухляди. Причина опозиції полягала у тому, що Сенат виступав за бюрократичний ранг (чин) і противився тільки спадковій становій знаті. Прискіпливо вивчаючи кожний імперський указ про українські ранги, вищі російські урядовці намагалися довести, що лише вищі ранги мали право на спадкове дворянство, а нижчі – на особисте.

Нарешті питання було розглянуте імперською радою і впорядковане указом 1835 р. всі українські військові та цивільні чини, за винятком нижчих – бунчужних товаришів і возних, – визнавалися такими, що автоматично поширюють дворянство на їх власників та їхніх нащадків. Наказом від 20 березня 1835 року постановили: тих, хто на перше січня 1839 р. не надасть доказів на дворянство

спадкове і не матиме дворянства особистого, перевести до козачого стану, не позбавляючи права доказати своє право на дворянство у майбутньому. Нащадків з нижчих рангів, таким чином, не можна було вважати за дворян, але вони могли ними стати – і навіть спадковими – досягнувши відповідного місця у «Табели о рангах» [8, с.145]. Сенат не бажав узагалі позбутися неросійських дворян – просто прагнув, щоб вони вступали в дворянство шляхом відповідного просування по імперській службі, а не завдяки визначним предкам. Це рішення остаточно розв'язало для шляхти останнє питання, яке все ще залишалося відкритим від часів скасування української автономії. Визнання всіх українських чинів 1835 р. не спричинило збільшення кількості дворян у Чернігівській губернії; фактично, їх кількість продовжувала зменшуватися [9, с.164].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Чернігівської області (Далі – ДАЧО) – Спр.182 (Протоколи засідань Дворянського соборання за 1845 год). – 69 арк.
2. ДАЧО – Спр. 84 (Об экономическом состоянии населения. 1838–1852 гг.). – 154 арк. Ф.176 – Чернігівської губернської губернської будівельної комісії, Оп.1.
3. Оглоблин О. Люди Старої України / О. Оглоблин. – Мюнхен, 1959. – 550 с.
4. Любич О. А. Соціально-економічне становище дворян серед інших соціальних верств Чернігівщини в першій половині XIX століття / О. А. Любич, П. В. Пиріг // «Трансформація зв'язку «особистість – суспільство» на сучасному етапі розвитку України»: матеріали круглого столу. – Чернігів. : Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2008. – С.60–76.
5. Клепацький П. Листування Олександра Андрієвича Безбородька з своїм батьком, як історичне джерело : в 2 т. – Т. I : Ювілейний збірник на пошану академіка

М.С.Грушевського / П. Клепацький. – Київ, 1928. – С. 280–285.

6. Ефименко А. Я. Малорусское дворянство и его судьба / А. Я. Ефименко // Вестник Европы. – № 8. – 1891. – С. 46–81.

7. Історія Русовъ или Малой Россіи. Сочиненіе Георгія Конискаго, Архієпископа Бѣлорускаго. – М. : Синодская типографія, 1846. – 210 с.

8. Любич О. А. Адміністративно-територіальна реформа та формування чиновницько-бюрократичного апарату на Чернігівщині в першій половині ХІХ століття / О. А. Любич, П. В. Пиріг // Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці (серія Право. Економіка. Соціальна робота. Гуманітарні науки). – 2008. – № 1. – С. 282–293.

9. Кабузан В. М. Народонаселение России в XVIII – первой половине XIX в. (По материалам ревизий) / В. М. Кабузан. – М. : Мысль, 1963. – 110 с.

*Настояща У.В.
аспірант 2 курсу
Інститут соціальної та політичної психології НАПН
України м. Київ,
старший викладач кафедри психології
Академія Державної пенітенціарної служби,
м. Чернігів*

ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ОСОБИСТОСТІ СПІВРОБІТНИКА ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ

У статті досліджено точки зору сутності правової свідомості. Доведено, що система відносин особистості до права являється найважливішим елементом свідомості.

Ключові слова: правова свідомість співробітника правоохоронних органів, ціннісні відносини до права, правові установки та орієнтації, моральні детермінанти правосвідомості.

У зв'язку із реформою Державної кримінально-виконавчої служби України та змінами у суспільстві, що трансформується у соціум європейського зразку, переосмислення закономірностей сьогодення є необхідним для кожної особистості. Важливе значення для пенітенціарія є його ставлення до правових норм, їх усвідомлення та потреба в їх дотриманні. Здійснення аналізу психологічних аспектів правової свідомості є доцільним, оскільки з позиції психологічного підходу до поняття правосвідомості можна з'ясувати дію факторів, що впливають на поведінку суб'єктів права. Це необхідно для розробки стратегії правового розвитку як співробітників ДКВС так і українського суспільства в цілому, як нового зразка з високим рівнем правової культури та правової свідомості.

Основні матеріали та результати дослідження. Найважливішими аспектом свідомості індивіда, що забезпечує можливість його ефективного існування у

соціумі, є правова свідомість. Проблема правової свідомості та феномен правосвідомості розглядається в багатьох дисциплінах: філософія, психологія, педагогіка, культурологія, кримінологія, криміналістиці. Ці дослідження не можна вважати цілком вичерпними, адже суспільство повсякчас трансформується, особливо на сучасному етапі, з огляду на що питання правосвідомості людини постає досить гостро, викликаючи неабиякий інтерес.

Разом з цим, формування цілісного інтегрального уявлення про сутність правової свідомості ще не завершено. Ми вважаємо, що значним внеском у вирішення даної проблеми могло б стати, по-перше, визначення психологічних детермінант правосвідомості на різних етапах особистісного і професійного розвитку особистості; а по-друге, дослідження особливостей взаємозв'язку між даними детермінантами і особливості правосвідомості індивіда. Можна розглянути дослідження вітчизняних та зарубіжних авторів з різних питань правосвідомості, виявлення психологічних детермінант правосвідомості і аналіз механізмів взаємодії даних детермінант із правосвідомістю індивіда.

Якщо розглядати специфіку правосвідомості співробітників правоохоронних органів, особливості її функціонування, а також питання, пов'язані із здійсненням впливу на правову свідомість співробітників правоохоронних органів, то даний феномен висвітлено у працях О.М. Бандурки, П.П. Баранова, О.В. Землянської, Д.А. Потопейко [1; 2; 7]

О взаємозв'язку психіки людини і правових наука зобов'язана польському вченому, правовіду, соціологу, філософу Л.Й. Петражицькому. Який розглядав право як більш високе і досконале явище по відношенню до моралі, боровся проти правового нігілізму. Він висунув чотири основні напрямки: теорію права, концепцію співвідношення права і психології, вчення о співвідношенні права і моральності, роль права в регуляції

соціальних відносин. Однак центральна позиція була відведена співвідношенню права і психіки людини. Саме з цих позицій Л.Й. Петражицький розглядав право як явище психічне, в якості фактора суспільного життя. Він стверджував, що право – це є наша психіка, так як воно виражається в таких психічних явищах як уявлення та емоції учасників правовідносин. Тобто право – це не набір певних норм, це переконання та стійке уявлення людей про те, що вони зобов'язані робити у тій чи іншій ситуації. Основою права він вважав моральне переконання, що складає основу совісті. [6]

Вивчаючи роботи О.О. Гулевич з даної тематики правосвідомість розглядається як результат осмислення правової реальності, що в подальшому вимальовує соціальні уявлення о таких її елементах, як злочин, злочинець, жертва, представники закону та ін.. [4]

Васильєв В.Л. визначає правосвідомість як одну із форм суспільної свідомості, що відображає суспільні відносини котрі регулюються або мають бути урегульовані нормами права, де зміст та розвиток обумовлюється матеріальними умовами існування суспільства [3]

В даному визначенні робиться акцент на тому, що правова свідомість є формою суспільної свідомості, безпосередньо залежить від його змісту та об'єктивних умов життя суспільства. На даному етапі виникає питання про ознаки правосвідомості, що дозволяють відрізнити її від інших форм суспільної свідомості і фіксують її специфіку.

В роботах А.В. Мицкевича та В.М. Обухова вказано, що правосвідомість особистості являє собою «сплав» соціального та індивідуального, відображає об'єктивні умови життя, відношення в які включений індивід, а також властивості та якості самої особистості (психологічні, демографічні) [5]. Тобто правова свідомість відображає розуміння людьми правових норм, юридичних прав та обов'язків, законності або незаконності різних вчинків, відношення їх до закону.

Таким чином пізнавальній функції відповідає наявність певних знань, умінь та правової підготовки. Оціночна функція являє собою систему оцінок та думок по правовим питанням, оціночне відношення до права та практики його виконання. Регулятивна функція є соціально-правовою установкою та ціннісною орієнтацією.

Отже, можна сказати, що сутність правової свідомості відображає правові відносини у свідомості людей та є внутрішнім регулятором правової поведінки і правових явищ.

З огляду на це можемо зробити висновок, що система відносин особистості до права являється найважливішим елементом свідомості. Зокрема, відношення особистості до права ґрунтується не тільки на соціальних установках і комплексі правових знань. Правосвідомість детерміновано різноманітними особистісними утвореннями, а саме: ціннісні орієнтації особистості, моральна сфера, емоційно-вольова сфера та інтелектуальні здібності особистості.

Висновки. Спираючись на аналіз існуючих спроб побудувати модель правосвідомої особистості можемо визначити, що правосвідомість детерміновано різноманітними особистісними утвореннями, а саме: ціннісні орієнтації особистості, моральна сфера, емоційно-вольова сфера та інтелектуальні здібності особистості. Теоретично обґрунтовано положення про процес становлення правосвідомої особистості працівника ДКВС, що включає в себе: у когнітивній сфері - наявність знань права (освіта, спеціальна підготовка при прийомі на службу), у емоційній сфері – позитивне відношення до права (формується в тому випадку, коли виконання законів здійснюється згідно законодавства і в установлені строки, без затягування судових процесів), у конативній сфері – правослухняна поведінка співробітника ДКВС із дотриманням всіх норм та законів.

Література

1. Бандурка А. М., Бочарова С.П., Землянская Е. В. Юридическая психология / Харьков, ХУВД, 2002. 596 с.
2. Баранов П. П., Овчинников А. И. Актуальные проблемы теории правосознания и правового мышления. / Ростов-на-Дону : РЮИ МВД России, 2006. 184 с.
3. Васильев В.Л. Юридическая психология. 6-е изд. СПб.: Питер, 2009. 608 с.
4. Гулевич О. А. Теоретический анализ и опыт эмпирического исследования правосознания как системы социальных представлений о преступлении / Мир психологии. 1999. № 3. С 120–131.
5. Методика правового воспитания учащихся: Учебное пособие для студентов педагогических институтов /Под ред. А.В. Мицкевича, В. М. Обухова. М., 1982. 223 с.
6. Петражицкий Л.Й. История политических и правовых учений. Учебник для вузов / под редакцией докт. юрид. наук, профессора О. Э. Лейста. Москва: Издательство "Зерцало", 2006. 568 с. (Серия "Классический университетский учебник"). С 513-516
7. Потопейко Д. А. Правосознание как особое общественное явление / Киев: Наукова думка, 1970. С. 111.

Igor Oliychenko,
Doctor of Public Administration, professor
Chernigiv National Technological University,
Chernigov, Ukraine
Maryna Ditkovska,
PhD in Public Administration, associate professor
Chernigiv National Technological University,
Chernigov, Ukraine

**INFORMATION TECHNOLOGIES AND COMPUTER
NETWORKS IN THE CONDITIONS OF
DECENTRALISATION REFORM IN UKRAINE**

**ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА КОМП'ЮТЕРНІ
МЕРЕЖІ У УМОВАХ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ
В УКРАЇНІ**

**ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И
КОМПЬЮТЕРНЫЕ СЕТИ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМЫ
ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ В УКРАИНЕ**

The article analyzes the system of state power in the context of the implementation of the decentralization reform in Ukraine. The theoretical bases of the development of information and communication technologies in public administration and local government, the state of electronic governance are considered. A comparative analysis of functional and process approaches to management was conducted, their main advantages and disadvantages were determined. It is proposed to use a process approach in local self-government. The model of interconnection between local authorities is offered.

Key words: *information systems based on the Internet network, electronic government, network readiness, information, information technologies, electronic document circulation, process approach.*

У статті проведено дослідження системи державної влади в контексті впровадження реформи децентралізації в Україні. Розглянуто теоретичні основи розвитку інформаційних і комунікаційних технологій в органах державного управління та місцевого самоврядування, стан електронного урядування. Проведено порівняльний аналіз функціонального і процесного підходів до управління, визначені їх основні переваги та недоліки. Пропонується використання процесного підходу в місцевому самоврядуванні. Запропоновано модель взаємозв'язку між місцевими органами влади.

***Ключові слова:** інформаційні системи на основі мережі Internet, електронний уряд, мережева готовність, інформація, інформаційні технології, електронний документообіг, процесний підхід.*

В статье проведено исследование системы государственной власти в контексте внедрения реформы децентрализации в Украине. Рассмотрены теоретические основы информационных и коммуникационных технологий в органах государственного управления и местного самоуправления, состояние электронного управления. Проведен сравнительный анализ функционального и процессного подходов к управлению, определенные их основные преимущества и недостатки. Предлагается использование процессного подхода в местном самоуправлении. Предложена модель взаимосвязи между местными органами власти.

Ключевые слова: информационные системы на основе сети Internet, электронное правительство, сетевая готовность, информация, информационные технологии, электронный документооборот, процессный подход.

Problem statement. Increasing the efficiency of the government administration system is due to the use of modern information technologies and global telecommunication

networks. . The development of public administration and local government in Ukraine is accompanied by a significant increase in information flows associated with the exchange of information necessary for the adoption of effective managerial decisions. The effectiveness of local self-government is determined by the ability to analyze information and prepare it for decision-making and monitoring their implementation. In this regard, the implementation of modern information technology and e-governance should be considered as an instrument for the transition to a new quality of public administration and local self-government.

Analysis of recent research and publications. Issues of information support of public administration and local government are studied in the works: Bakaev A.A., Bersutskoho J.G., Bersutskoho A.J., Glushkov V.M., Kalyuzhnyy R.A., Korogodin V.I., Lepa M.M., Porokhnya V.M., Sytnyk V.F., Shamrai V.O. etc.

Allocation of the unsolved earlier parts of the overall problem. In spite of thorough researches information support of local government, the processes of formation of e-government insufficiently studied. Therefore, problems of its implementation, operation and development in the state and local authorities are particularly relevant.

The objectives of the article. The aim of this work is to study the functioning of public administration and local government in the context of their readiness for the introduction of e-governance. The object of this work is to study the process of formation of e-government in local government. The subject of research is theoretical concepts and practical approaches to the introduction of e-governance in local government.

The main results of the study. Information is an important resource for organizations. The data collected by organizations is growing in volume and complexity. As such, they are abandoning traditional methods and relying more heavily on information systems to aid in the analysis and utilization of time-sensitive data and organizational knowledge. Information systems are popular in the government administration and local

government. They improve effectiveness and efficiency afforded by real-time decision support. Information technologies, including Internet-based information systems, are playing vital and expanding roles in public administration. Information technology can help all kinds of government systems improve decision making, and workgroup collaboration. Information technologies and systems are an essential ingredient for success in today's dynamic global environment [5].

Today every stage of development of society is determined by the degree of information technologies. The important stage of development of these technologies is the information society. The distinguishing characteristic of the information society is the freedom of access to information and freedom of its dissemination. This contributes to the improvement of democratic procedures, increase business activity, development of fair competition, ensuring consumer rights. It also prevents the threat of oligarchization economy, bureaucracy and inefficiency monopolistic structures, poses a barrier to the degradation of the economy and corruption. There is also a determination that the information society is a society, in which the crucial roles play: the acquisition, processing, storage, transmission, dissemination, use knowledge and information, including through technical capabilities that are constantly being improved.

Public administration and local government are characterized by the use of modern computer technologies that ensure timeliness, accuracy, relevance and reliability of management information. Development of public administration and local government systems is realized in the direction of knowledge-intensive administrative work. It imposes special requirements to civil servants in the development of modern management, the use of information technology. Information is a resource without which we cannot use modern management techniques [2]. This requires continuous improvement of information systems in public administration. Results of information technology can be strategic and tactical. Tactical can reduce costs of management process. Reduced costs associated with reducing the complexity of information processing,

reduction of consumables, storage and working space. Also is reduced the interaction of government and citizens. Strategic results, which associated with improving the quality of management decisions, raise the public confidence to the government and reduce costs for maintenance of power. This is the strategic objectives and the core of e-government. Information system of public administration is seen as open to cooperation with other information systems.

The traditional model of governance is based on the principle of hierarchy, but the transition to an information society leads to a radical rethinking of the role and structure of public administration. In addition, globalization leads to the fact that the state authorities of various countries often interact on multiple levels from local to higher. In many countries the responsibility for services to the public transmitted from the central authorities to the local and regional level [1]. The tool of solving many problems caused by the use of hierarchical model of public administration is e-government. E-government is seen as a new trend of using the Internet and is the main way of spreading information technology and realization of ideas of information society. The introduction of e-government requires analysis of situation with all its components, and analyzing the readiness of the public administration and local government to use modern information technologies in their work [4].

In Ukraine, the development of the information society is slow. But Ukraine is moving towards the development of the information society, the further introduction of information technologies into the life of society. In world rankings it takes above the middle position. According to the “Global Information Technology Report 2016” Ukraine has the 64th rank in the Networked Readiness Index out of 139 countries. Ukraine has an Income Level LM which means that it belongs to countries with lower-middle-income economies. This factor obviously influences the rank of Ukraine in the rating. Networked readiness rests on whether a country possesses the drivers necessary for digital technologies to unleash their potential, and on whether

these technologies are actually impacting the economy and society [8].

The drivers are grouped within four subindexes as follows: Environment subindex (Political and regulatory environment - 9 indicators, Business and innovation environment - 9 indicators); Readiness subindex (Infrastructure - 4 indicators, Affordability - 3 indicators, Skills - 4 indicators); Usage subindex (Individual usage - 7 indicators, Business usage - 6 indicators, Government usage - 3 indicators). Impact is measured as a separate subindex: Economic impacts - 4 indicators, Social impacts - 4 indicators).

The ranking place of Ukraine and subindex values for 2016 is shown in Table 1. Values of the index are from 1 to 7. In 2016 value was 4.2. In other years Ukraine occupied the following places in the rating: 2015 - 71; 2014 - 81; 2013 - 73. The values of the index were: 4.0; 3.9; 3.9 respectively.

Table 1.

Subindexes of Networked Readiness Index

Subindex	Rank (out of 139)	Value (1– 7)
A. Environment subindex	94	3.8
1. Political and regulatory environment	113	3.2
2. Business and innovation environment	67	4.3
B. Readiness subindex	30	5.7
3. Infrastructure	51	4.7
4. Affordability	6	6.6
5. Skills	33	5.6
C. Usage subindex	88	3.6
6. Individual usage	76	3.9
7. Business usage	63	3.6
8. Government usage	114	3.1
D. Impact subindex	69	3.7
9. Economic impacts	59	3.4
10. Social impacts	75	4.0

The highest values have Affordability and Skills indexes. The Affordability indicator is determined by the presence of local and global networks, the number of connections to these networks, the availability of access to geographically remote users, as well as the cost of services. The value of Skills indicator depends on the level of general education and computer training of users. Infrastructure index is greater than the average value. Other indexes have an average value. The smallest of them are: Government usage (3.1) and Political and regulatory environment (3.2). This means that most important indexes that determine the ability of the development of Management of socio-economic systems are the smallest. Therefore, the development of the information society and the information component of state and regional governance are of particular relevance.

The development of the information society in Ukraine will enable the most effective: to increase national competitiveness through development; human potential, especially in high-tech areas; improve the quality of life at the expense of economic growth, providing equal quality access to information, education, services of health care institutions and administrative services of state authorities and local self-government; to expand the employment opportunities of the population, to increase the social protection of vulnerable groups of the population; contribute to the establishment of an open democratic society [6].

Under Article 133 of the Draft Law on Amendments to the Constitution of Ukraine (concerning the decentralization of power) (from 01.07.2015 № 1-1 / 458 was given on 07/16/2015, previously approved on the basis of the opinion of the Constitutional Court of Ukraine on August 31, 2015, submission to the Committee - December 10, 2015) Administrative and territorial structure of Ukraine consists of administrative units, communities, districts, regions. The territory of Ukraine is divided into communities. The community is the primary unit in the system of administrative and territorial structure of Ukraine. Some communities make up the area. Article 140 states that the local community executes local government both directly and

through local governments through self-regulation of public affairs of local significance and management within the Constitution and laws of Ukraine. Community council is an executive representative body of local government. The executive bodies of local self-government communities are controlled and accountable to community council [3]. Decentralization of power requires the use of new management methods using modern information technology. A new approach to governance also requires improved mechanisms for its implementation. The main feature of the new system of government is that it decreases the management influence from the national level. At the same time there is a problem of coordination of executive bodies in the system of local government that do not create a hierarchical structure consisting of administrative units.

The current system of state and local governments based on the principles of functional (hierarchical) management approach associated with delegation of authority and responsibility through the functions. The function is seen as a subsystem of an organization allocated on the basis of similarity of work. It is a system of delegation of authority and accountability that permeates the entire organization. However, horizontal links between structural units are weak, and vertical - are strong. The civil servant doing his job and he is responsible for his functions. He is not interested in the functions and results of the work of parallel departments. The main disadvantage of this approach is the isolation departments from one another, which leads to monopolization of decisions; to high specialization of workers, that does not allow them to see emerging problems in general; the criteria of performance for functional department are chief's assessments, not the results of the business process; the inefficiency of information support of life cycle processes and etc.

The weakening of the hierarchy in the system of government requires the use of other methods of control in organizations that would coordinate the activities and use horizontal integration without subordination to each other. In this

case, the most appropriate is a process approach to management, which is associated with delegation of authority and responsibility through business processes where business process is stable (repetitive) activity, which transforms resources (inputs) into results (outputs). The advantage of this approach is that the technology business process description ensures transparency of all operations and allows to analyze the possible consequences of failures at some stage of work, time to find and fix the error. Another advantage of the technology is possibility to manage operating costs. Process approach to management allows managers to identify and manage key processes in the performance of the organization to integrate disparate actions of functional departments and their efforts to obtain the overall result. The main provisions and advantages of the process approach set out in the international quality standard ISO 9000.

The process approach is a management strategy. When managers use a process approach, it means that they manage and control the processes that make up their organizations, the interactions between these processes, and the inputs and outputs that tie these processes together. It also means that they manage these process interactions as a system. Using of a process approach within a single organization provides allocation of horizontal processes (business processes) and their participants, the appointment of one of the participants as a process owner, the delegation of authority and responsibility. In this case, a matrix organizational structure is used. The matrix organizational structure is one of the primary forms of structures that are adopted by organizations to carry forth their work. In this, a structure is adopted that groups employees according to the functions and products. A matrix organizational structure combines two types of organizational structures namely the product organizational structure and the pure functional structure to create a unique blend of work environment. This structure and design is most useful for when the assignments are project driven, because in this, several professionals with distinct functioning powers will be hired to carry forth the functions. Participants of horizontal process are subordinate to both

functional managers and owners of the process. It is associated with the use of two simultaneous approaches to managing regular activities - functional and process. Coordination of several organizations activity requires availability of governing body on functional basis, which could serve as a functional manager. This body may be a management system of electronic government (e-Government) is based on computer technology that will allow realize management process within the powers granted to authorities at the national level.

Compared with the functional approach, according to which the organization is divided into departments that are responsible for a specific function, process approach integrates these functions on the basis of the concept of "creating value for the consumer." There are essentially three types of processes: individual process which individual employee performs; functional or vertical process, reflecting the organization vertical; business-process, or horizontal process that crosses the horizontal system of organizational activity and represents a set of interrelated processes, providing the final results.

The integrated processes chain represents the internal customers, and each subsequent integrated process (and its separate operation) specifies the requirements for the previous one. The system of government can be represented as a network of interrelated processes; functional processes are linked with business-processes, each process consists of other subprocesses up to the individual servant. The success of the government system depends on how consumers of different processes are identified in the network and how well and efficiently they are satisfied. For efficient operation of system which represented as a network of relationships "consumer - suppliers" is necessary that the supplier be respectful to the customer requirements.

Experience shows that such a management structure is most effective. It provides process management team which consists of all the leaders of integrated processes who included in the cross-functional processes. Focus on process means that the main factor is prevention, not correction of errors. The impact on the process, not the outcome of the process, is the basic concept

of process management. This can be done, given that the process converts inputs into outputs of the system. For implementing e-government as a coordinating body it is necessary to create architecture model for e-Government applications.

The implementation of e-Government is bound by organizational requirements which must be taken into consideration: cross-administration interaction - when implementing e-Government, Ukraine must face the problems of a de-centralized administration structure because the de-centralized administrative units are largely independent of central government; optimization of administrative processes - the successful introduction and implementation of e-Government calls for the examination of grown processes, existing rules, processes and structures must be adapted and simplified in a suitable manner taking technical and legal circumstances into consideration; qualification of staff - the use and updating of standards, along with the development, operation and correct handling of IT-supported systems, calls for the continuous exchange of information and training; involvement of users - the use of e-Government is strongly dependent on customer acceptance of the services offered, full utilization of the savings potential of e-Government is contingent upon the online services provided being accepted and used by potential users [7].

Conclusions and suggestions. The introduction of e-governing in Ukraine at this stage allows to reach the level of enhanced web presence in development of e-Government and provide services to organizations and population using information and communication technologies; introduce information and communication technology in many areas of public administration and local government, such as interaction in the local government system, with organizations and individuals; start the transformation of the system of government, where information and communication technologies contribute to the transformation of the public sector. At the same time there are a number of unresolved issues in legal, organizational and technical support. Informational sphere develops slowly and not systemically, leading to the loss of Ukraine's position in the

world rankings. This requires the formulation and implementation of a single and coherent public policy. For quality improvement and acceleration of development of e-government in Ukraine needs to develop a long-term model of its implementing to the provision a detailed schedule for all responsible authorities for the implementation of tasks assigned to them; ensure cooperation between the executive authorities, local governments and civil society through the use of new information and communication technologies; to ensure the development and implementation of model pilot projects on introduction of e-governance at regional level; ensure the functioning elements of e-government, to create long-term budget planning and funding in the area of e-governance; to use foreign experience for development of e-government.

However, the most significant challenge is the improvement of the system of government by implementing of new management techniques that would allow effective use of modern information and communication technologies. One such method is the use of a process approach that involves the use of a system of processes within an organization, together with the identification and interactions and managing them to obtain the desired result. Process approach proposed as the basic approach in international quality standards ISO 9000. Implementation of process approach in the public administration and local government with the involvement of the opportunities and benefits of e-government will improve the efficiency of government administration in Ukraine to ensure the implementation of ideas of information society.

References

1. Бутко М.П., Дітковська М.Ю. Формування інформаційного забезпечення в системі державного управління: моногр. - Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2010. – 244 с.

2. Закон України “Про інформацію” N 2657-XII від 02.10.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - N 48. - С. 650-669

3. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) (від 01.07.2015 № 1-1/458 вручено 16.07.2015, попередньо схвалено з урахуванням висновку Конституційного Суду України 31.08.2015, подання Комітету - 10.12.2015)

4. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні” N 2250-р, 13.12.2010 р.

5. Marakas G., O'Brien J. “Introduction to Information Systems” McGraw-Hill. (16th Ed), 2012 – 768 p.

6. Oliychenko I., Ditkovska M. (2015). Implementation and improvement of electronic document management in the government administration. Problems and prospects of economics and management. no 2 (2), pp. 298 – 304.

7. SAGA Standards and Architectures for eGovernment Applications Version 4.0 Published by the Federal Ministry of the Interior, Germany, March 2008

8. The Global Information Technology Report 2016, Innovating in the Digital Economy. Silja Baller, Soumitra Dutta, and Bruno Lanvin, editors Growth. Committed to improving the state of the world, World economic forum, 2016 – 306 с.

Приходько В. О.
*студентка групи ТПР-161 юридичного факультету
Чернігівського національного технологічного
університету*
Науковий керівник:
Шакун Н. В.
*к. філос. н., доц., зав. кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін
Чернігівського національного технологічного
університету*

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОПИТИ В РЕКЛАМІ

В умовах інформаційного суспільства реклама здійснює великий вплив на суспільну думку, формування ставлення людини до того чи іншого предмета, явища та посідає вагомий роль у творенні стереотипів. При чому, ті хто створює рекламу знає, що стереотипи є запорукою успіху. Зокрема, у рекламних текстах та роликах часто простежуються гендерні стереотипи, на які люди часто не звертають увагу і сприймають як належне.

Проблема стереотипів у рекламі не нова, але в Україні досліджуватися почала лише в другій половині ХХ ст. Ці питання вивчали Л. Хавкіна, Н. Грищора, Л. М'яснянкін, Л. А. Ковбаснюк, Л. Андрушко та інші. Водночас, малодослідженим залишається вплив гендерних стереотипів на формування масової свідомості, зокрема засобами реклами.

Мета статті: визначити поняття «гендер» і «гендерні стереотипи»; з'ясувати основні гендерні стереотипи, що транслюються в українському рекламному просторі.

З кінця 60-х років ХХ ст. у роботах з соціології й філософії з'являється тенденція розмежування понять біологічна стать і соціальна стать, що сприяло, зокрема, встановленню поняття «гендер» та зростання інтересу до цього вітчизняній лінгвістиці. Так, при Московському лінгвістичному університеті була утворена Лабораторія

гендерних досліджень, що активно проводить дослідження у цій сфері.

Крім того, відділ соціолінгвістики Інституту української мови Національної Академії Наук України утворив Київський міський семінар з гендерної лінгвістики, до участі в якому запрошуються науковці, аспіранти, студенти, незалежні дослідники та представники з жіночих та молодіжних громадських організацій, що працюють у сфері дослідження гендерних аспектів мови й мовлення та зацікавлені в обміні інформацією, обговоренні досліджуваних проблем і широкому впровадженню гендерної методології в наукову практику.

Поняттям «гендер» користуються для позначення соціальної статті, на відміну біологічної, і з'являється вона у процесі соціальної, мовної, культурності діяльності. Категорія «гендер» була впроваджена феміністками саме з метою розрізнення понять «біологічна стать» та «соціокультурна стать» [1, с. 35].

Хоча термін «гендер» визнається більшістю дослідників, існує ряд труднощів, що зумовлені відносною новизною цього поняття і рядом його особливостей:

- термін «гендер» виник в англійському просторі і є англійським омонімом граматичної категорії роду;
- ряд дослідників, аналізуючи статево-рольову диференціацію суспільства і пов'язані з нею процеси, оперують старими термінами, включаючи, однак, у свої міркування положення про соціальну і культурну значимість статі;
- у багатьох працях поняття «стать» і «гендер» використовуються паралельно;
- неточності виникають у залежності від мови, якою написано дослідження, а також при перекладі іншомовних робіт на українську мову;
- при виборі термінології має значення концептуальна позиція автора [2, с. 167].

Спостереження показують, що у спеціальній українській літературі частіше застосовується не сам термін «гендер», а сполучення з ним: «гендерні дослідження», «гендерні аспекти», «гендерні відносини» та ін.

На цьому зупинятися не будемо, а детальніше розглянемо саме гендерні стереотипи: чому вони є, як вони проявляються в рекламі та як з цим боротися.

Кожна людина від самого дитинства сприймає гендерні стереотипи як певний сценарій поведінки і слідує за ним, не задумуючись, що може бути якось інакше. У існуванні гендерних стереотипів та їх широкому вжитку немає нічого дивного, адже протягом тривалого часу чоловіки і жінки виконували різні соціальні ролі, зумовлені життєвими обставинами та особливостями соціального устрою: жінки народжували дітей, виховували їх, слідували за чистотою вдома, готували їжу, а чоловік тим часом мав забезпечувати родину матеріально, заробляючи на життя.

Така організація життя гарантувала продовження роду людського, тож цілком зрозуміло, що викорінення гендерних стереотипів з підсвідомості людини може бути доволі дискомфортним та тривалим процесом, навіть при тому, що в наш час чоловіки все частіше міняються соціальними ролями з жінками [3, с. 72].

Гендерні стереотипи перш ніж закріпитися в рекламі та в інших сферах, побутують у нашій розмовній мові. Наприклад, це використання родових іменників, які начебто означають і чоловіка, і жінку водночас, але їх форма збігається з граматичною формою чоловічого роду; лексичні та граматичні форми жіночого роду залежать і часто утворюються від форм чоловічого роду; саме зображення жінок і чоловіків через певні мовні образи має стереотипний характер [4, с. 461].

Незважаючи на те, що гендерні стереотипи в сучасному суспільстві в деякій мірі мають тенденцію до трансформування та перерозподілу в них ролей,

дослідники виділяють кілька класифікацій гендерних стереотипів.

За класифікацією О. Кікінеджи та О. Кізь виокремлюють за змістом чотири групи гендерних стереотипів. Перша група стосується закріплення сімейних та професійних ролей відповідно до статі. Для жінок головними соціальними ролями є сімейні (мати, господиня), для чоловіків – професійні ролі. Чоловіків оцінюють за професійними успіхами, жінок – за наявністю сім'ї та дітей.

Друга група гендерних стереотипів пов'язана з відмінностями у змісті праці. Сфера жінок – це експресивна діяльність, у якій визначальним є виконавчий та обслуговувальний характер праці. Інструментальна сфера – це сфера діяльності для чоловіків, де головним є творчість, влада, сила.

Третя група гендерних стереотипів – це стереотипи маскуліності-фемінності. Чоловікам та жінкам приписують певні психологічні якості та риси особистості, які можуть не відповідати реальним.

Четверта група – це зовнішність, фізична привабливість [5, с. 23].

Розглянемо детальніше ті образи, що найчастіше зображуються в рекламі і виступають гендерними стереотипами за допомогою класифікації, яку розробила О. Кошкалда, доповнюючи її прикладами з власного спостереження та власними міркуваннями [3, с. 73].

Серед жіночих стереотипів виділяють такі:

1. «Жінка – вправна домогосподарка».

В такій рекламі зображується жінка, яка постійно щось чистить, миє, готує тощо, але досягає бажаного результату – ідеальної чистоти лише за допомогою рекламованих засобів. Варто згадати лишень образ Прачки з реклами прального порошку «Тайд» чи «Аріель». В цьому образі постають жінки з різних професій та соціальних статусів, але виключно жінки. Рекламних роликів, які демонструють начебто єдину проблему жінки -

швидше прибрати дуже багато. Як приклад, образ домогосподарки, яка спішить прибратися до приходу гостей з реклами «З «Містер Пропер» веселіше, прибирати вдвічі швидше». А героїня реклами відбілювача «Ваніш» скаржиться на те, що «Чоловікові дістається піца, а мені плями від піци».

Образ жінок, що перуть чи прибирають зображено у 95% рекламних роликів, натомість у США це 60% [6, с. 399].

Багато реклами, там де жінка готує їжу, а чоловіки виступають або у ролі споживача або у ролі експерта – шеф-кухаря.

2. «Жінка – хороша мати».

Поєднує в собі «маму-лікаря», «маму-організатора дозвілля», «маму- експерта зі здорового харчування». У рекламі лікарських препаратів, дитина чи чоловік скаржиться на біль у горлі чи суглобах, а жінка дістає з аптечки рекламований препарат та як добра фея виліковує всіх. Інший приклад: щоб довести свою любов до дитина жінка купує рекламовані солодоші та пригощає дитину і стає «найкращою мамою» [7].

3. «Жінка – спокусниця (сексуальний об'єкт)».

Найчастіше такий стереотип використовується при рекламуванні засобів догляду за собою: гелі для душу, шампуні, косметика тощо, але є й виключення – реклама шоколаду «Корона».

Помивши волосся новим рекламованим шампунем і вийшовши на вулицю, жінка одразу ловить на собі погляди чоловіків. А використавши новий гель для душу, одразу відчуваєш легкість, випромінюєш ніжність та красу. При чому засоби гігієни та косметики рекламує виключно гарні та доглянуті жінки, часто – зірки, в іншому випадку – якщо ж у жінки було слабе волосся, то помивши його один раз із запропонованим шампунем, воно одразу стає пишне та об'ємне і приваблює протилежну стать [8].

Зараз багато реклами сексуалізується, при чому у 82% таких реклам сексуальним об'єктом виступає жінка та

її тіло. В таких роликах жінка рекламує від нижньої білизни до будматеріалів та автомобілів. В Чернігові по місту розвішені оголошення з оголеним жіночим тілом та рекламою «Гола розстрочка» у ТРЦ «Голівуд», щоправда напевно для того, щоб торговий центр не звинуватили в гендерній нерівності, вони вирішили зробити подібні бігборти і з оголеним чоловічим тілом, хоча ситуації з проблемою сексуалізацією реклами це не змінює.

Не тільки жінки конфігурують у рекламі, можемо виділити й декілька чоловічих образів-стереотипів [3, с. 74]:

1. «Чоловік – успішний працівник, бізнесмен».

Часто використовується в рекламі таких престижних аксесуарів, як, наприклад, дорогі годинники. Тут підкреслюється, що лише чоловік, успішний у своїй трудовій діяльності, може дозволити собі подібні речі, які здебільшого підкреслюють його статус. Чи наприклад, герой реклами пива «Оболонь» серйозний чоловік, який відпочиває з пивом після важких ділових переговорів.

2. «Чоловік – об'єкт сексуальних бажань, справжній мачо».

В таких рекламах зображують спортивних, напівоголених чоловіків з ідеальним тілом та зовнішністю, які використовують рекламований товар і завдяки цьому є популярними у жінок. Це такі мачо, як Фелікс із реклами Head & Shoulders чи «шоколадний хлопець» з реклами дезодоранту «Old Spice».

3. «Чоловік – справжній друг, люблячий та турботливий батько».

В аспекті стосунків «батьки і діти» чоловіка найчастіше зображують як друга чи товариша для своїх дітей, а не як батька, котрий «виховує» з ремінцем у руках; або чоловіка, втомленого роботою і здатного лише на те, щоб відпочивати на дивані перед телевізором. Ідеалізується активна позиція чоловіка як хорошого батька, який є прикладом для наслідування (як тато з реклами «Київстару» чи печива «Орео»).

Також чоловік часто зображується як справжній друг у міцній чоловічій компанії. Такий образ широко використовується у рекламі алкогольних напоїв: він підтримує інших друзів, допоможе завжди їм, повболіває за улюблену футбольну команду.

Звичайно, не вся реклама побудована на гендерних стереотипах. Є ролики у яких чоловіки готують на кухні, а жінки виступають у ролі бізнес-леді, але їх дуже мало.

Наразі у світі вирішується проблема гендерних стереотипів у ЗМІ та рекламі. Так, в Конвенції ООН “Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок” стереотипне зображення жінок визначається як дискримінація за ознакою статі. А це означає, що реклама, яка містить стереотипне зображення жінки і чоловіка і/або використовує сексуальний образ жінок та їх тіла, порушує законодавчу форму рівноправності.

Наприклад, у Норвегії реклама, яка суперечить принципам рівноправності статі, заборонена статтею 1 Закону «Про маркетинг», яка твердить: «Рекламодавець і рекламовиробник повинні переконатися, що реклама не порушує принципів рівноправності статі і не допускає принизливих для будь-якої статі тверджень або опису жінок і чоловіків у формі, що принижує їхню гідність».

У США створений спеціальний орган саморегулювання – Національна Рада спостереження за рекламною діяльністю. Розроблені цією Радою рекомендації стосуються проблем дискримінації жінок рекламі та негативного і стереотипного зображення жінок.

В Іспанії від 1994 р. діє урядова програма, мета якої – змінити стереотип жінок в ЗМІ і рекламі, припинити використання жіночого тіла як сексуальної принади.

У квітні 1996 р. Європейська Рада прийняла резолюцію: «Про образ жінки в рекламі і засобах масової інформації» [9].

В українському законі «Про рекламу» немає жодної статті, жодної норми, спрямованої на недозволеність відтворювати гендерні стереотипи і сексуалізацію реклами

взагалі. У статті 8 Закону «Про рекламу» записано: «У рекламі забороняється вміщувати твердження, які є дискримінаційними за ознаками походження, соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, роду та характеру занять, місця проживання, з інших обставин, або такі, що дискредитують продукцію інших осіб». У законі «Про рекламу» немає жодного слова про етичність реклами, про норми моралі та гуманності. І це є суттєвим недоліком чинного законодавства.

Отже, на сьогоднішній день у рекламних текстах досить часто простежується тенденція використання гендерних стереотипів стосовно як жінок, так і чоловіків. «Типовими» чоловічими образами реклами є мачо, дбайливий тато, хороший друг, успішний бізнесмен. Жінки потерпають від цього значно більше. Вони найчастіше зображуються у ролі домогосподинь, матерів, сексуальних об'єктів, інколи навіть безпорадними та залежними від чоловіків. Лише невеликий відсоток реклами відходить від цих стереотипів та трансформує ролі та становище жінок та чоловіків.

Щоб позбутися гендерних стереотипів у рекламних текстах необхідно впроваджувати гендерну толерантність у мову та закріпити законодавчо норми, які б забороняли таке використання.

Список використаної літератури:

1. Кирилина А.В. Гендер: лингвистические аспекты. – М.: Изд-во «Институт социологии РАН», 1999. – 180 с.
2. Семашко Т. Ф. Гендерна лінгвістика в системі сучасної мовознавчої науки / Т. Ф. Семашко // Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. - 2010. - Вип. 3. - С. 166-170.
3. Кошкалда О. Гендерні стереотипи в рекламі: теоретичні засади функціонування / О. Кошкалда // Інформаційне суспільство. - 2013. - Вип. 17. - С. 72-74.

4. Гендер і мова. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К.: «К.І.С.», 2004. – с. 454-473.

5. Кікінеджи О. М. Формування гендерної культури молоді / О. М. Кікінеджи, О. Б. Кізь // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – № 10. – С. 19–36.

6. Андрушко Л. Гендерні стереотипи в Українській рекламі / Л. Андрушко // ВІСНИК Львівської національної академії мистецтва. – Львів: ВІСНИК, 2010. – №23. – С. 397-406.

7. Алексеєва Ю. Гендерні норми та стереотипи в українській телевізійній рекламі [Електронний ресурс] / Юлія Алексеєва // Науковий блог НаУ «Острозька Академія». – Режим доступу: <http://naub.-oa.edu.ua/2014/henderni-normy-tastereotypy-v-ukrajinskij-televizijnij-reklami/>.

8. Кірчева Н. С. Гендерні стереотипи в рекламі / Н. С. Кірчева // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. - 2005. - Вип. 23. - С. 116-124. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpqgzdia_2005_23_14.

9. Образ жінки у телерекламі: погляд психолога [Електронний ресурс]. – Медіакритика. – Режим доступу: <http://www.mediakrytyka.info/za-scho-krytykuyut-media/reklama-propahanda/obraz-zhinky-u-telereklami-pohlyad-psykholoha.html>

Пророченко В. В.,
студент групи КІР-162

Старенок І. П.,
студент групи ПІР-161

Науковий керівник:

Шакун Н. В.

к. ф. н., доцент

*Чернігівський національний технологічний
університет*

(м. Чернігів, Україна)

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК ПІДСТАВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

В умовах глобалізованого світу загострюється проблема ідентичності людини, народу, держави, нації. На порядок денний виходить питання: відновлювати традиційну ідентичність чи формувати нову? У зв'язку з цим неабиякої актуальності набуває проблема визначення національної ідеї як мети народу, його ідеології, ідеального уявлення про себе.

Аналіз феномену національної ідентичності здійснили О. Лановенко, В. Ліпкан, В. Пироженко, Д. Сладкий, О. Шевченко та інші. Державотворчу роль національної ідеї досліджували такі українські дослідники, як А. Колодій, Г. Касьян; І. Лубківський, В. Лісовий, М. Михальченко, О. Рудакевич, С. Рябов та ін. Разом з тим, особливості національної ідеї як підстави національної ідентичності, на наш погляд, з'ясовані не у повній мірі, що й зумовило вибір теми нашого дослідження.

Варто підкреслити, що питання про національну ідею має тривалу історію. Воно настільки ж важливе для країни, як питання про сенс життя для кожної людини. Без відповіді на нього цілі, цінності, життєва енергія, успіх стають важко досяжними. Поняття «національна ідея» виникло і було обґрунтоване в XVIII-XIX ст. у період становлення багатьох національних держав і прямо

пов'язане з вибором та реалізацією нацією свого власного шляху розвитку, роллю і місцем у світі як своєрідною відповіддю на виклики історії.

Національна ідея, у найзагальнішому вигляді, - це ідея, яка відображає головний національний інтерес і задає розвиткові країни оптимальний напрям у сьогоденні і на майбутнє. Оскільки ж існують національні інтереси в політичній, економічній, культурній, побутовій сферах, то національна ідея може існувати в складній синтезній формі як національна (державницька) ідеологія і в простих формах - ідея етнічна, зовнішньополітична, культурна і т. ін., які теж є достатньо концептуальними і комплексними [1, с. 93].

У кожного народу національна ідея має своє змістовне наповнення, власну формулу. Мова йде про ідею «третього Риму», другого Єрусалиму, американську мрію, ідею «Німеччина понад усе», японське диво тощо. Наприкінці ХХ - поч. ХХІ ст. після розпаду соціалістичної системи й отримання суверенітету багатьма країнами для їх народів на передній план вийшла проблема формулювання власної національної ідеї – сукупності уявлень про загальний орієнтир поступу, мету, до якої слід прагнути і за яку потрібно боротися. Так, у Польщі та прибалтійських країнах (Латвії, Литві, Естонії) нові правлячі еліти, які з'явилися після зміни суспільного устрою, зробили європейській вибір, сформулювали європейську ідентичність, що дало можливість побудувати процвітаючі держави і стати повноправними членами Європейського Союзу. Загальна підтримка цих ідей визначила успіх у досягненні поставленої мети.

Отже, національна ідея є передусім чітко сформульованою метою, до якої прагне нація. Заперечення реальності існування національної ідеї є запереченням національного розвитку та й самої нації як суб'єкта історичного процесу. За своїм змістом національна ідея - це багатоаспектне, багатогранне поняття, що акумулює фундаментальні цінності й інтереси, які сприяють

об'єднанню всіх чи більшості населення країни, незалежно від етнічної належності, соціального становища, і формує певний ідеал як мету розвитку нації. Будучи духовною категорією, однак, вона обов'язково містить у собі політичну складову і реалізується в програмних документах та практичній діяльності різних суб'єктів - політичних партій та їх лідерів, громадських організацій, рухів і насамперед держави. Саме держава володіє усією повнотою національного суверенітету і виступає головним механізмом втілення в життя національної ідеї.

Яким же є український проект національної ідентичності? Поняття «українська ідея» першим запропонував П. Куліш. Він вкладав у нього усвідомлення, розуміння людиною належності до свого народу, його культури і віри [2, с. 155]. Питання національного самовизначення і національної ідеї піднімали такі українські мислителі, як П.Куліш, М.Костомаров, В.Антонович, М.Грушевський, В. Винниченко, І.Франко, В.Липинський та ін. Аналіз творів цих та інших українських вчених свідчить, що, починаючи з часів Б. Хмельницького та І.Мазепи, українська національна ідея була ідеєю здобуття українським народом власної незалежної держави і суверенітету. Видатний український поет, великий патріот Т. Шевченко вселяв надію народу на революційне звільнення від соціального і національного гніту, пробуджував національну самосвідомість і національну гідність, вбачав українську ідею в реалізації загальнолюдських демократичних цінностей у незалежній Україні. У розумінні іншого відомого українського вченого М. Грушевського ядром української ідеї є виокремлення невід'ємного права українського народу на самовизначення і пошук його оптимальних форм. На думку В. Липинського, національна ідея полягає в реалізації «хотіння» бути нацією. «Коли немає «хотіння», виявленого у формі ідеї, - немає нації», - писав мислитель [3]. Для І. Франка важливим елементом національної ідеї є

усвідомлення певного національного ідеалу та згода працювати над його практичною реалізацією [4, с. 284].

В умовах, коли Україна протягом багатьох століть територіально перебувала у складі інших держав, які мали свою національну ідеологію і політику, свої інтереси щодо підлеглих територій і народів, українська національна ідея визнавалася реакційною, а її провідники піддавалися репресіям та фізичному знищенню. Віковична мрія українського народу мати власну незалежну державу втілилася в життя лише в 1991 р. внаслідок розпаду Радянського Союзу. Постало завдання оновлення національної ідеї, відповідно до сучасних потреб національного розвою, цілей та завдань державного будівництва.

Національна ідея – це спільний проект влади і суспільства. Така стратегія може утвердитися в суспільстві лише внаслідок широкої політичної угоди між усіма головними політичними силами країни. На сучасному етапі розробка та втілення національної ідеї має здійснюватись у такій формі, яка б відповідала інтересам більшості населення і теперішньому етапу історичного розвитку України. Потрібні великі зусилля наукового, гуманітарного, експертного середовища, а також воля політико-управлінської еліти, щоб досягти великого національного консенсусу щодо реалізації далекосяжних національних планів. Йдеться, насамперед, про новаторську діяльність, яка, спираючись на майже не затребувану спадщину українських мислителів, світової громадської думки, поглиблений аналіз сучасного розвитку українського суспільства в умовах світових глобалізаційних процесів, завдань націє- і державотворення, виробила б колективними зусиллями незаангажованих, самостійно мислячих учених, інтелектуалів сучасну наукову систему ідей, принципів і концептуальних підходів до формулювання української національної ідеї.

Щоб стати успішним проектом сучасна українська національна ідея потребує модернізації, адаптації не лише до жорстких реалій суспільства і політичної нації, а й тих цивілізаційних, геополітичних, економічних викликів, з якими стикнулася Україна на поч. ХХІ ст. Тобто нагальною постає потреба наповнення національної ідеї новим ідеологічним змістом, який відповідав би цивілізаційним, науковим, інформаційним процесам нового тисячоліття [5, с. 254-255]. На думку М. Михальченка, для цього потрібно: по-перше, гармонізувати її внутрішню структуру, поступово висуваючи на головні ролі економічну та духовно-культурну складову; по-друге, підвищити її прогностичний потенціал - задати країні напрям оптимального розвитку на сьогодні та на стратегічну перспективу; по-третє, налагодити партнерські стосунки влади з народом. Якщо така модернізація не відбудеться, то суспільство і держава будуть деструктуризуватися, - зазначає дослідник [1, с. 20-21].

Виходячи з того, що національна ідея, незважаючи на всі її трансформації, ототожнюється з ідеалом, що вказує спільний напрям і мету поступу суспільства, визначається цінностями, які поділяє більшість народу, саме система погоджених базових цінностей має стати однією з передумов становлення національної ідеї України на сучасному етапі. В поліетнічній, багатоконфесійній, соціально розрізненій країні, якою є сьогодні Україна, потрібно знайти таку систему цінностей, яка була б прийнята та підтримана всіма суспільними групами. Базові цінності українського суспільства мають визначатися шляхом гармонійного узгодження загальнолюдських та українських національних цінностей і з цінностями та інтересами соціальних та етнічних груп суспільства. Тільки на такому балансі може ґрунтуватися ефективна і приваблива національна ідея.

У нинішніх умовах безпрецедентного розшарування українського суспільства ідеєю, яка зможе пробудити

масову енергію, стати центром суспільної свідомості, на нашу думку, є досягнення суспільством високого загального добробуту та соціальної справедливості на основі таких цінностей, як: неупередженість, висока моральність та відповідальність; авторитет сумлінної чесної праці; патріотизм; соціальна безпека кожної людини. У системі цінностей української нації як поліетнічної спільноти, яку складають представники титульної української нації (етнонації) та усіх етнічних спільнот, що проживають в Україні і вважають її своєю Батьківщиною, чільне місце мають посісти: громадянські права та свобода, рівноправність усіх національностей, спільність позицій громадян щодо стратегічних напрямів і цілей розвитку держави й суспільства, взаємна толерантність і соціальна солідарність між різними (за будь-якими ознаками) суспільними групами; гордість за свою Батьківщину, лояльність до Української держави, повага до її символів та атрибутів (включаючи державну мову), знання історії і культури України, шана до нації, що утворила державність, національна гідність у поєднанні з повагою до всіх етносів, які вільно обрали своє українське громадянство.

Подібне гармонійне поєднання соціальних, демократичних і національно-патріотичних цінностей стане платформою для громадянської консолідації у виробленні єдиної стратегії державного і національного розвитку, створить умови для забезпечення модернізації суспільних відносин та інститутів країни.

Таким чином, національна ідея відображає глибинні основи самосвідомості народу, є важливим чинником інтеграції нації навколо базових цінностей, з'єднуючи її минуле, сучасне і майбутнє, визначає національні пріоритети, виступає стратегічним орієнтиром розвитку держави. Українська політична еліта поки що не запропонувала ідею національного поступу, не представила свого бачення майбутнього нашої держави, яке б сприймалося українським народом і допомогло б

йому подолати труднощі і посісти гідне місце в міжнародній спільноті, на яке він заслуговує. Суспільство також поки що не стало активним суб'єктом у визначенні долі держави.

Національна ідея – це не промовисте гасло політичної партії, групи інтелектуалів або кола політичних діячів. Вона не існує сама по собі, чи завдяки просуванню окремими етнічними, політичними і культурними спільнотами, а функціонує виключно за умови усвідомлення і підтримки її суспільством, більшістю громадян країни. Формування української національної ідеї, ґрунтованої на принципі якомога ширшої загальнонаціональної злагоди, потребує суспільного компромісу на основі національних цінностей та інтересів. Національна ідея повинна бути конструктивною, мати реалістичні цілі й спиратися на ефективні соціальні технології їх досягнення. За таких умов вона сприятиме консолідації нації, стане спільною платформою всіх політичних, громадських, культурних сил, яким не байдужа доля України.

Література

1. Михальченко М. Національна ідея як регулятивна сила в загальнонаціональному та регіональному масштабах / Регіональні версії української національної ідеї: спільне та відмінне : зб. статей. - К., 2005. - С. 9-35.

2. Куліш П. Хутірська філософія і віддалена від світу поезія // Хроніка 2000. : 3 – 4 (5 – 6).: К.: Довіра, 1993. – С. 110 – 147.

3. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею та організацію українського монархізму / ред. Я. Пеленський. - К. : Київ-Філадельфія, 1995. - 470 с.

4. Ильин И. Путь к очевидности / И. Ильин. - М. : Республика, 2001. - 432 с. - (Серия : Мыслители XX века).

5. Національна ідея і соціальні трансформації в Україні / М. В. Попович. - К. : Укр. Центр духовн. культури, 2005. - 328 с.

Ямпонець П.В.
кандидат історичних наук,
завідувач кафедри гуманітарної
і фундаментальної підготовки
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ПІДРАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

Аналіз радянської, російської та вітчизняної історичної літератури, спрямований на загальні праці, які представляють інтерес в методологічному плані та мають безпосереднє відношення до проблеми рівня життя громадян.

У межах загальноприйнятої вітчизняної періодизації, та узгоджуючись з предметом наукового пошуку, історичну наукову літературу відносно матеріального становища громадян можна поділити на кілька етапів. Перший охоплює 1920–ті роки; другий 1930–1940–ві роки; третій припадає на 1950–1960–ті роки; четвертий – на 1970–1980–ті роки; а п'ятий засвідчує специфіку сучасного історичного дискурсу – 1990–ті роки ХХ – початок ХХІ ст.

Серед робіт, виданих в 1920-ті роки, особливу увагу заслуговують роботи Е. Кабо, де розглянуто теми річного балансу робітничого господарства та річні норми споживання робітників української промисловості, а також наведені дані про бюджет робітників у 1925-1926рр.[13].

У науковій праці З. Твердової зроблено критичний огляд бюджетних досліджень щодо добробуту робітників за 6 років (1918-1923рр.). При цьому вона підкреслила, що бюджетні дослідження українського вченого Г.Поляка характеризуються порівняно кращою репрезентативністю на тлі робіт російських авторів[31;40]. Проте серед значної кількості наукових матеріалів стосовно відбудови та

реконструкції промисловості республіки дуже мало робіт, які безпосередньо розглядали проблеми добробуту громадян.

Значний інтерес для дослідника обраної теми представляють наукові праці 1920-х рр., опубліковані лише в 1991 році в збірнику «НЭП и хозрасчет». Зокрема, Л.Юровський розглядав проблему «поиска мерила ценности», тобто встановлення еквівалента грошей, який захищав заробітну плату від постійного коливання ринкових цін. Такою грошовою одиницею став набір продуктів, який був покладений в основу бюджетного індексу статистики праці, що складався по губерніях. В розрахунках реальної заробітної плати надовго зберігся цей метод обрахунків в індексних карбованцях з метою визначення купівельної спроможності номінальної заробітної плати. [47].

Н. Кондратьєв присвятив свої роботи факторам, які впливали на динаміку роздрібних цін в 1921–1922 рр. в розрізі продовольчих товарів та фабрикатів [16]. Автор зробив висновки, що шалене і постійне зростання цін, обумовлене падінням виробництва, швидким зростанням емісії і відповідно інфляції. Таким чином умови ціноутворення в 1921–1922 рр. дуже відрізнялися від нормальних.

Науковий інтерес для дослідників доби НЕПу представляє робота В. Новожилова, який розглядав проблеми економіки періоду НЕПу і був одним із ведучих теоретиків оптимального планування. Зокрема, в статті «Недостаток товаров» автор роз'яснив чітко причини «товарного голоду» в 1925–1926 рр., а саме, що це явище в умовах приватногосподарської організації ринку являється винятком. Проте ціни, які регулюються владою, відрізняються значною інертністю, тому «товарний голод» можливий тільки в умовах значного впливу держави на формування цін[28].

З 1921 року з'являються перші статті, де автори намагаються узагальнити дані про заробітки робітничого

класу республіки. Так, відомий економіст І. Дубинська вперше провела аналіз реальної вартості заробітної плати промислових робітників міста Харкова і зробила оцінку натуральної та грошової її частини по відношенню до вартості продовольчого рівня. Особливо вдалим був аналіз цінності натуральних виплат робітникам, на якому автор акцентувала свою увагу, бо грошові виплати того часу практичного значення не мали[12]. Реальну вартість заробітної плати робітників у натуральному вираженні характеризує також у своїй праці Ю. Юрьєв [48]. Методичні прийоми, які застосовував автор при здійсненні дослідження, з роками зазнають трансформації. У його статтях, виданих у 1925 – 1926 р.р., було значно розширено коло проблем. Ю. Юрьєв провів детальний аналіз середньомісячної та середньоденної заробітної плати у важкій промисловості УСРР та підкреслив факт зростання рівня як номінальних, так і реальних заробітків робітників за три господарські роки – 1922/23, 1923/24 та 1924/25. [48].

Для дослідника проблеми представляє значний інтерес також робота І. Гореліка, в якій наводилися матеріали, що були використані для побудови контрольних цифр народного господарства УСРР на 1923 – 1925 роки. Крім цього, вдалим є зроблений автором екстраполятивний аналіз заробітків за першу половину 1920–х років із довоєнними даними 1913 року[5]. Багато нового, в плані методики та принципів підходу до розв'язання проблеми внесли роботи В. Гуревича, М. Буяновера та Є. Фридзея.[2; 6; 44].

Беручи до уваги велике значення для вивчення проблеми матеріального становища робітничого класу республіки даних бюджетних обстежень, відомі економісти 1920–х рр. І. Дубинська, Г. Полляк, О. Кабо, І. Горелік та І. Липкес, Я. Танагоз на основі цих матеріалів, які містять в собі унікальну інформацію, проаналізували основні сфери матеріального рівня життя різних верств населення України в розрізі адміністративно-

територіальних регіонів та головних промислових центрів[5;12; 13; 31;39].

Так, І.Дубинська в своїх роботах розглянула в хронологічному порядку зміни в структурі бюджету робітників Донбасу, Харкова, починаючи із зими 1922 року (апогею голоду) і до 1927 року, найкращого періоду в соціально-економічному житті республіки[12].

Г. Полляк та О. Кабо приділили увагу в своїх роботах в основному вивченню бюджетів по Союзу, а по Україні наводяться дані фрагментарно тільки по Донбасу та Харкову[13; 31].

В науковому дослідженні І. Горелика та І. Липкеса приведені дані по всіх структурних елементах бюджету робочої сім'ї, але тільки в розрізі міста Києва[5].

В роботі Я. Танагоза вивчені та проаналізовані бюджети робітників Кримського регіону[39]. Отже, тенденція висвітлення проблеми матеріального становища робітничого класу на основі бюджетних обстежень тільки окремих регіонів виключає можливість відтворення загальної картини по республіці.

Цікаві дані подані в роботі Л. Фреймана, які висвітлюють проблему індексів вартості життя і методи їх розрахунків в різних країнах, але дуже мало відомостей навіть в розрізі Союзу, не говорячи про Україну[43].

Окремо треба відзначити змістовні роботи з питань заробітної плати, що належать А. Рашину [33]. Так, в монографії автор провів ґрунтовний аналіз номінальних заробітків робітників СРСР з другого кварталу 1923/24 року в червінцевому обрахунку і реальних заробітків у бюджетних карбованцях, починаючи з першого кварталу 1923 року.

Більша частина видань 1920–х рр., в яких у тій чи іншій мірі висвітлювалися питання матеріального становища взагалі та заробітної плати зокрема, відносяться у переважній більшості до категорії джерел, а не дослідницьких авторських робіт, що залишило проблему практично нерозв'язаною.

Щодо іншого важливого фактору добробуту – цін, то історіографічний аналіз свідчить, що ця проблема неодноразово зачіпалась в працях істориків та економістів. Так, у 1922 році вийшла друком стаття Н. Філіпової, де безпосередньо проаналізований темп зростання цін по країні за 1921 – 1922 роки. Автор детально дослідила вартість харчового пайка в найбільш потерпілих від голоду губерніях Півдня республіки [42]. В роботах І. Дубинської та Г. Поляка, присвячених характеристиці бюджетних ресурсів, розглядалася також динаміка роздрібних цін та їх вплив на прибутки та видатки робітників республіки [12; 31]. У вже згадуваній раніше статті М. Буяновера розширюється коло вивчення проблеми цін, яка розглядається в контексті із іншими показниками матеріального становища трудящих, такими як заробітна плата, бюджет та купівельна спроможність грошової одиниці [2].

Проблемі енергетичного рівня та якості харчування самостійно від інших факторів рівня життя присвячено дуже мало наукових робіт. Тому, звичайно, ця важлива соціальна проблема вимагає більш ґрунтовного вивчення. Питання вартості харчування, його питомої ваги у видатковому бюджеті робітників, відношення цього показника до прибутків взагалі та заробітної плати, зокрема, майже не знайшли висвітлення в працях науковців. У вже згадуваній нами роботі І. Дубинської вперше в українській історіографії було здійснено спробу проаналізувати енергетичний рівень харчування і порівняти його з рівнем заробітків трудящих [12].

Особливу цінність для дослідника проблеми являє робота І. Дубинської, видана у 1928 році, яка була по суті квінтесенцією усіх попередніх її праць. Автор зробила детальний аналіз витрат на харчування у видатковій частині бюджету робітників УСРР з 1925 до 1927 року [12].

Значний інтерес представляють також робота Г. Полляка, де поданий динамічний аналіз бюджету робітників за період з 1922 до 1927 років [31]. Автор

охарактеризував динаміку цін та вплив їх на видаткову частину бюджету і зокрема головну його частину – харчування. Були також подані дані про енергетичний рівень харчування в порівнянні з довоєнними даними. Що не єдиною роботою, яка цілком присвячена питанню харчування робітників республіки, була ґрунтовна праця В. Нифонтова. Автор детально висвітлив рівень та обсяги споживання продуктів харчування, його якісний склад як по СРСР, так і по Україні. Вдалим був порівняльний аналіз споживання основних споживчих речовин (білків, жирів та вуглеводів) із фізіологічними нормами, що дало змогу прослідкувати за якісними змінами в харчуванні протягом 1921/1922 – 1923/1924 років[27].

У 1930-ті – 1940-ві роки не вийшло жодної фундаментальної праці з питань матеріального становища у 1921 – 1929 рр. Цей факт пояснюється тогочасною ситуацією в країні, політичними пріоритетами та зміною економічного курсу уряду.

У 1950-ті – 1960-ті роки інтерес істориків та економістів до питань заробітної плати в період НЕПу активізується. Науковий рівень робіт цього часу був значно вищий, бо він будувався на широкому використанні статистичних джерел, а також на застосуванні більш досконалих нових методик дослідження.

В цьому зв'язку заслуговує на певну увагу стаття В.Кряжева, в якій наголошувалося на необхідності нового підходу до розрахунків екзистенц-мінімуму, тобто прожиткового мінімуму для визначення рівня реальної заробітної плати робітників у першій половині 1920-х років[19].

У монографії А. Вайнштейна проведена характеристика і порівняння марксистської та буржуазної концепції розподілу національного доходу та окреслені проблеми, пов'язані з ціноутворенням[4].

Взагалі, треба зазначити, якщо у першому повоєнному десятиріччі проходив процес відновлення та накопичення наукового потенціалу і історики того часу

обмежувались в головному статтями, то у 1960–ті роки вивчення основних проблем історії 1920–х років виходить на монографічний рівень. Грунтовний аналіз монографії К. Шияна, Г. Діденко, А. Матюгіна, свідчить про те, що автори вибрали майже однакові об'єкти для дослідження, тому ці роботи мають значну кількість однотипового матеріалу [8;24;46]. Чітке роз'яснення необхідності використання бюджетного індексу, як універсального показника рівня реальної заробітної плати, внесла своєю роботою відомий економіст О. Кабо [13]. Автор упевнено довела, що в умовах винятково інтенсивного зростання роздрібних цін, що мало місце на початку 1920–х рр., тільки бюджетний індекс вирішував проблему вимірювання вартості прожитку, а відтак і реального змісту заробленого.

Щодо проблеми цін, то до кінця 1950–х вона розглядалася авторами здебільше в контексті інших, в головному фінансово-економічних проблем, а звідси неминучість епізодично-ілюстративного використання цінових даних і відсутність їх ґрунтового аналізу. У 1964 році вийшла друком монографія А. Малафеева, де автор вперше у вітчизняній історіографії висвітлює питання ціноутворення в 1920–ті роки як самостійну проблему. Однак, динамічний аналіз цін, який подається в цій роботі і котрий є, безперечно, вдалим з точки зору економіста, не може задовольнити в повному обсязі представника історичної науки, бо не пов'язується з суспільно-політичними процесами, що відбувалися в УСРР на той час [22].

У 1950–х – 1960–х роках не вийшло жодної статті, не говорячи вже про монографії, де б проблема харчування робітників УСРР у 1920–ті роки отримала більш менш повне висвітлення. В загальних працях по історії народного господарства та історії робітничого класу існують тільки епізодичні згадки про харчування, і це при тому, що в них були цілі розділи, присвячені матеріальному становищу трудящих. Так, К. Шиян

обмежився лише згадкою, що з 1921 до 1925 років збільшилося споживання цукру[46]. Г. Діденко говорить лише про видатки на харчування за один 1925 рік, не подаючи порівняння з попередніми роками, а А. Матюгін зовсім відмовився від аналізу обсягів споживання харчових продуктів в межах України[8; 24]. Ігнорування проблеми харчування, або ілюстративне відображення в роботах істориків та економістів післявоєнних десятиріч продовжується і до сього часу.

Історичні дослідження 1970–1980-х рр. зібрали та узагальнили значний обсяг історичних матеріалів, які відносяться до історії робітничого класу в періоди відбудови народного господарства та довоєнних п'ятирічок.

Зокрема, результати цих історичних досліджень стосуються в основному історії створення соціалістичного суспільства і народного господарства. При цьому головна роль у цих процесах відводиться комуністичній партії, відображаються в пропагандистському аспекті всі соціально-економічні події в житті республіки. До таких робіт належить безпосередньо монографія В. Довгопола, В. Дмитренка, В. Лельчука, Ю. Полякова [9; 10; 21; 32].

Значний науковий інтерес для дослідника проблем добробуту мають роботи С. Кульчицького [18].

Згадані наукові праці відрізняються новизною в аспекті висвітлення матеріального становища промислових робітників республіки, а саме розгляд цієї важливої соціальної категорії автор здійснив через аналіз динаміки національного доходу та його складових – фонду нагромадження та споживання, які перебувають у тісному взаємообмежуючому зв'язку [18].

У цілому, не зважаючи на деякі позитивні результати в дослідженнях рівня життя робітничого класу України, проблема ця відноситься до категорії найменш досліджених та вивчених. Про цей факт свідчать безпосередньо роботи по радянській історіографії В. Сидоренка та М. Резницької, із яких видно, що тематично

більшість досліджень дуже схожі, бо відображають майже однакові аспекти історії робітників республіки, а саме: підвищення культурно-технічного, загальноосвітнього рівня, підготовці кваліфікованих кадрів, покращення житлових умов та медичного обслуговування, ліквідацію безробіття. Дані ж стосовно заробітної плати, цін, бюджетних ресурсів, харчування в цих роботах відсутні[34; 36].

Наукове дослідження В. Маневича представляє собою огляд теоретичних розробок відносно грошової реформи, становлення радянської фінансової системи, ролі грошової одиниці в радянській економіці та безпосередній вплив цих факторів на життєвий рівень громадян[23].

Нове бачення соціально-політичних перетворень суспільства періоду 1920–х рр. притаманне багатьом історичним дослідженням 1990–х–2000–х рр. Зокрема, проблемам робітничої політики українських урядів та регулюванню заробітної плати присвячені роботи А. Ставницького та І. Шехета[37]. На протязі багатьох років у радянській науковій літературі всі проблеми міжгалузевої диференціації та регулювання заробітної плати пояснювалися як недоліки ринкового регулювання. Автори згаданого вище дослідження чітко визначили дійсні причини розбіжності в оплаті праці робітників важкої та легкої індустрії[37].

У роботі А. Ставницького та І. Шехета розкривається дійсна суть політики комуністичної радянської номенклатури відносно регулювання заробітної плати, які були викладені в постанові пленуму ЦК РКП(б) 19 серпня 1924 р. в розділі «О политике заработной платы». Цей партійний документ свідчить про наміри перейти до жорсткого централізованого регулювання заробітної плати. Автори підкреслюють, що кардинальні зміни в регулюванні заробітної плати відбулися саме в останні роки НЕПу [37].

Значний інтерес для історичного дослідження доби НЕПу мають монографії С. Кульчицького, видані у 1990–х

pp.[18]. Зокрема в монографії «Комунізм в Україні: Перше десятиріччя (1919–1928)». автор, використавши не доступні раніш архівні джерела, докорінно переглянув традиційні уявлення радянської історіографії, які базувалися на сталінській концепції історичного процесу, що залишалася офіційною аж до серпня 1991 року.

Нові принципи вивчення проблеми представлені в наступних колективних працях: В. Даниленка, Г. Касьянова, С. Кульчицького; В. Рутгайзера, С. Шпилько[7; 35]. Зокрема, в роботі В. Рутгайзера, С. Шпилько, на основі вітчизняного та зарубіжного досвіду розглядається широке коло проблем, пов'язаних з методологією та методикою розрахунків індексу вартості життя, та використання цього важливого соціального стандарту для розрахунків реальних прибутків трудящих [35].

Питанням соціально–економічного розвитку України, державного управління торгівлею і промисловістю та соціального забезпечення в роки НЕПу присвячені праці наступних авторів: В. Бондаренко, О. Бут, О. Доценко, О.Сушко, В. Шарпаций [1; 3; 11; 38; 45].

Для висвітлення досліджуваної нами проблеми матеріального становища робітників промисловості України значний інтерес представляють монографічні роботи В.В. Лантуха, які присвячені аналізу торгівлі та проблемам інфраструктури ринку[20].

У 2003 р. була опублікована «Політична історія України ХХ століття» у 6-ти томах під редакцією І. Кураса [30]. Ця фундаментальна наукова робота була підготовлена науковцями Інституту історії України (С. Кульчицький, В. Греченко, Ю. Шаповал, Л. Гриневич, С. Кокін, О. Мовчан), які започаткували нову концепцію бачення соціально-економічних процесів доби НЕПу, що докорінно відрізнялась від сталінської.

В колективній роботі В. Колесника, В. Коцура, Г. Коцура дається детальна історіографічна характеристика праць стосовно багатьох соціально – економічних і політичних аспектів НЕПу. В цьому контексті також

можна навести монографію О. Пирога та дисертаційне дослідження Г.Коцура. [14;17;29].

Проблема рівня життя робітників досліджувалась в дисертації О.Трубенюк[41]. На жаль, з цього дослідження випав аналіз основних параметрів рівня життя, а хронологічні межі праці охоплюють лише другу половину 1920–х рр.

В низці статей П.Ямпольця здійснено аналіз наступних основних складових рівня життя трудящих: номінальна та реальна заробітна плата, роздрібні ціни приватного ринку, бюджетні ресурси, прожитковий мінімум, якість та раціон харчування[49].

Останнім часом активізувався інтерес істориків до проблеми повсякденності трудящих мас 1920–х рр. (в тому числі і матеріального становища). Зокрема, цей факт підтверджує стаття О.Коляструк та О.Коляструк, де здійснено історіографічний аналіз сучасних досліджень науковців присвячених означеній темі [15]. В цьому зв'язку вдалою спробою узагальнити попередні наукові напрацювання стосовно різних аспектів проблеми повсякденності за часів НЕПу стали: колективна робота «Нариси повсякденного життя Радянської України в добу НЕПу (1921-1928 рр.)», монографія О.Мовчан та дисертаційне дослідження П.Ямпольця[25;26;49].

Таким чином, історіографічний аналіз проблеми переконливо свідчить, що питання добробуту трудящих УСРР у міжвоєнний період привертало і продовжують привертати увагу дослідників. Водночас процеси, пов'язані з матеріальним становищем окремих категорій міського населення в 1920-1930 –ті роки, не стали предметом спеціального дослідження. Багато аспектів проблеми залишилися поза увагою науковців або висвітлювалися суб'єктивно і навіть тенденційно.

Список використаних джерел

1. Бондаренко В. І. Організація і управління промисловістю в роки нової економічної політики /

- В. І. Бондаренко, В. І. Борисов, В. І. Гринчуцький. – Луганськ; Г., 1995. – 59 с.
2. Буяновер М. Матеріальне положення донецьких робочих в 1923 – 1924 гг. / М. Буяновер // Статистика труда в Донбассе. – 1924. – №1. – С.14–34.
3. Бут О. М. "Економічна контрреволюція" в Україні в 20-30-і роки ХХ ст.: від нових джерел до нового осмислення / О.М. Бут, П.В. Добров, О.М. Бут (ред.). – 2 вид., випр. і доп. – Донецьк: Укр НТЕК, 2001. – 315 ст.: 1 л.; Бут О.М. Проблеми управління промисловістю. На матеріалах парторганізацій України. 1921 – 1941 рр./ О.М. Бут. - К.: Либідь, 1990. – 228 с.
4. Вайнштейн А. Л. Народный доход России и СССР. История. Методология исчисления. Динамика / А. Л. Вайнштейн. – М., 1969. – 214 с.
5. Горелик И. Г. Заработная плата и доходы пролетариата Украины в 1923-1924 и 1924-1925 гг. / И. Г. Горелик // Хозяйство Украины. – 1926. – №7. – С.151–170.; Горелик И., Липкес И. Киевский рабочий в 1923 г. Бюджеты, питание, жилищные условия, быт / И.Горелик, И.Липкес. – К.: Киевский губпрофсовет, 1924. – 98 с.
6. Гуревич В. Коллективные договора и заработная плата рабочих Украины в 1923 г. / В. Гуревич // Статистика труда на Украине. – 1924. – №3. – С.20–32.
7. Даниленко В.М. Сталінізм на Україні: 20–30-ті роки / В.М.Даниленко, Г.В.Касьянов, С.В.Кульчицький – К.: Либідь, 1991. – 344 с.
8. Диденко Г. Рабочий класс Украины в годы восстановления народного хозяйства 1921-1925 гг. / Г. Диденко. – К.: Акад. наук УССР, 1962. – 374 с.
9. Дмитренко В. П. Торговая политика советского государства после перехода к НЕПу 1921-1924 гг. / В.П. Дмитренко. – М.: Наука, 1971. – 271 с.
10. Довгопол В. М. Робітничий клас України в роки соціалістичної індустріалізації (1926-1929 рр.) / В. М. Довгопол. – Х.: Харківський ун-т, 1971. – 144 с.

11. Доценко О. Г. Соціально-економічний і політичний розвиток України в 20-80-х роках ХХ ст. : навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / О.Г. Доценко. – К.: Правові джерела, 2002. – 223 с.

12. Дубинская И. Бюджет семьи украинского рабочего и служащего в ноябре 1923 г. / И. Дубинская // Статистика труда на Украине. – 1924. – №3. – С.32–40.; Дубинская И. Бюджеты рабочей семьи в 1925-1927 гг. Данные текущего обследования / И. Дубинская. – Х.: Украинский рабочий, 1928. – 95 с.; Дубинская И. Бюджеты рабочих Донбасса зимой 1922 г. / И. Дубинская // Мат. по статистике труда на Украине. – Х., 1923. – Вып.4. – С.123–150.; Дубинская И. Бюджеты рабочих семей Донбасса и Харькова в 1925 году / И. Дубинская // Статистика труда на Украине. – 1926. – №6. – С.59–75.; Дубинская И. Материальные условия жизни рабочих Донбасса летом 1922 г. / И. Дубинская // Мат. по статистике труда на Украине. – Х., 1922. – Вып.3. – С.51–69.; Дубинская И. Натуральная заработная плата рабочих Харькова с июня 1920 г. по июль 1921 г. / И. Дубинская // Мат. по статистике труда на Украине. – Х., 1921. – Вып.2. – С.77–82.

13. Кабо Е. Бюджетный индекс (Исторический очерк) / Е. Кабо // Советская статистика за полвека (1917-1967 гг.). – М.: Наука, 1970. – 317с.; Кабо Е. О. Годовой баланс рабочего хозяйства и годовые нормы рабочего потребления / Е. Кабо // Статистика труда. – 1927. – №8. – С.1–10.; Кабо Е. О. Рабочий бюджет в 1925 году и первой половине 1926 года / Е. О. Кабо // Статистика труда. – 1926. – №9. – С.1–8.

14. Колесник В. Ф. Історіографія нової економічної політики в Українській СРР / В. Ф. Колесник, В. Л. Коцур, Г. Г. Коцур. – К.: Хрещатик, 2002. – 176 с.

15. Коляструк О, Коляструк О. Проблематика історії повсякденності в сучасній українській історіографії // Історія повсякденності: теорія та практика: матеріали Всеукр. наук. конф., Переяслав-Хмельницький, 14–15 трав.

2010 р. / [Упор. Лукашевич О.М., Нагайко Т.Ю.]. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – С. 23–33.

16. Кондратьев Н.Д. Условия образования и движения товарных цен / Н.Д. Кондратьев // НЭП и хозрасчет. – М.: Экономика, 1991. – С.308–318.; Кондратьев Н. Хлебные цены и хлебный рынок до революции и сей час / Н. Кондратьев. – М., 1926. – 123 с.

17. Коцур Г. Г. Нова економічна політика в Україні: Історіографія : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.06 / Г.Г. Коцур. – Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2001. – 18 с.

18. Кульчицький С. В. Комунізм на Україні: перше десятиріччя (1919-1928) / С. В. Кульчицький. – К.: Основи, 1996. – 396 с.; Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1921-1939 рр.) / С.В. Кульчицький. – К.: Видав. дім "Альтернативи", 1999. – 335 с.; Кульчицький С. В. УСРР в добу нової економічної політики (1921–1928 рр.). Спроба побудови концептуальних засад реальної історії / С.В. Кульчицький. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1995. – 201 с.; Кульчицький С.В. Участь робітників України у створенні фонду соціалістичної індустріалізації / С.В. Кульчицький. – К.: Наукова думка, 1975. – 175 с.; Кульчицький С.В., Ткачова Л. І. Матеріальний добробут робітничого класу України в роки першої п'ятирічки / С.В. Кульчицький, Л.І. Ткачова // Історичні дослідження. Вітчизняна історія. – 1977. – Вип.3. – С.33–43.

19. Кряжев В. Г. Методы расчёта прожиточного минимума для определения уровня заработной платы в 1918-1926 гг. В. Г. Кряжев // Вопросы труда. – 1958. – Вып.1. – С.153-165.

20. Лантух В.В. Місце приватної торгівлі в сімейному бюджеті населення України в роки НЕПу / В.В. Лантух // Вісник Харків. держ. акад. культури. Зб. наук. пр. – Х., 2002. – Вип.9. – С.33–39.; Лантух В.В. Становление и развитие торговли на Украине в 1921-1932 гг. / В.В. Лантух. – Х.:Основа, 1992. – 190 с.

21. Лельчук В.С. Индустриализация СССР: история,

опыт, проблемы / В.С. Лельчук. – М.: Изд-во политич. л-ры, 1984. – 304 с.

22. Малафеев А.Н. История ценообразования в СССР (1917-1963 гг.) / А.Н. Малафеев. – М.: Мысль, 1964. – 439 с.

23. Маневич В. Е. Экономические дискуссии 20-х годов / В.Е. Маневич. – М.: Экономика, 1989. – 142 с.

24. Матюгин А. А. Рабочий класс СССР в годы восстановления народного хозяйства / А.А. Матюгин. – М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1962. – 364 с.

25. Мовчан О. М. Повсякденне життя робітників УСРР. 1920-ті рр. / НАН України. Інститут історії України.– К.: Інститут історії України, 2011.–312 с.

26. Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921-1928 рр.): Колективна монографія / Відп. ред. С. В. Кульчицький. НАН України. Інститут історії України. – [Кн. 1], ч. 1. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – 445 с.

27. Нифонтов В. П. Состояние питания городского населения с 1919 по 1923-1924 сельскохозяйственный год / В.П. Нифонтов // Состояние питания городского населения СССР в 1919-1924 гг. – Т.XXX. – 1926. – Вып.1. – С.27–54.

28. Новожилов В. В. Недостаток товаров / В.В. Новожилов // НЭП и хозрасчет. – М.: Экономика, 1991. – С.319–339.

29. Пиріг О. А. НЕП: більшовицька політика імпровізації / О.А. Пиріг / Київський національний торгово-економічний ун-т. – К., 2001. – 274 с.

30. Політична історія України ХХ століття. В 6 т. – К.: Генеза, 2003. – Т.3. – 448 с.

31. Полляк Г.С. Бюджет рабочего в 1922-1926 гг. / Г.С. Полляк // Экономическое обозрение. – 1927. – №10. – С.169–186.; Полляк Г.С. Динамика рабочего бюджета / Г.С. Полляк // Экономическое обозрение. – 1925. – №8. – С.44–46.; Полляк Г.С. Бюджеты рабочих и служащих. Бюджет рабочей семьи в 1922 – 1927 гг. / Г.С. Полляк. – вып.1. – М.: ЦСУ СССР, 1929. – 100 с.; Полляк Г.С. К

вопросу об уровне жизни рабочего класса СССР / Г.С. Полляк // Плановое хозяйство. – 1931. – №5-6. – С.62–119.

32. Поляков Ю. А. Новая экономическая политика: разработка и осуществление / Ю.А. Поляков, В.П. Дмитренко, Н.В. Щербань. – М. Изд-во политич. лит-ры, 1982. – 234 с.

33. Рашин А. Заработная плата в крупной промышленности в 1927/1928 г. / А. Рашин // Статистика труда. – 1928. – №11-12. – С.8–11.; Рашин А. Г. Заработная плата за восстановительный период хозяйства СССР 1922/23 – 1926/27 гг. / А.Г. Рашин. – М.: Книгоизд-во ВЦСПС, 1928. – С.328.

34. Резницкая М. В. Рабочий класс Украины в период социалистической реконструкции народного хозяйства (1926-1937). Очерк историографии проблемы / М.В. Резницкая. – К.: Вища школа, 1977. – 165 с.

35. Рутгайзер В. Стоимость жизни и её измерение / Редакция В.Рутгайзера и С.П.Шпилько. – М.:Финансы и статистика, 1991. – 173 с.

36. Сидоренко В. П. Історія робітничого класу України періоду будівництва соціалізму (1921-1941) у радянській історіографії 30-60 років / В.П. Сидоренко // Історичні дослідження. Вітчизняна історія. – 1977. – Вип.3. – С.73–82.

37. Ставницький А. В., Шехет И.Н. Невостребованный опыт: регулирование заработной платы в годы НЭПа / А.В. Ставницький, И.Н. Шехет // Вестник АН СССР. – 1991. – №2. – С.18–28.

38. Сушко О. О. Особливості становлення та функціонування приватного підприємництва в Україні періоду НЕПу (1921-1928): Історико-теоретичний аспект / О.О. Сушко. – К.: Преса України, 2003. – 252 с.: табл.; Сушко О. О. Формування системи приватної торгівлі в Україні 1920-х років / О.О. Сушко // Пам'ять століть. – 2003. – №5. – С.120–130.

39. Танагоз Я. Бюджет крымских рабочих и советских

служащих / Я. Танагоз // Бюл-нь Крымского ЦСУ. – 1924. – №3. – С.37–43.

40. Твердова З. Критический обзор материалов бюджетных исследований о положении рабочих за 5 лет (1918-1923) / З.Твердова // Экономическое обозрение. – 1924. – №17-18. – С.134–147.

41. Трубенюк О.М. Матеріально-економічне становище та умови праці робітників України (друга половина 1920-х- початок 1930-х рр.): автореф. дис.на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 „Історія України”/ О.М. Трубенюк – К., 2001. –18 с.

42. Филиппова Н. А. Движение цен за 1921 г. и первую четверть 1922 г. / Н.А.Филлипова // Материалы по статистике труда. – 1922. – Вып.13. – С.25–42.

43. Фрейман Л. И. Индексы стоимости жизни и методы их исчисления в разных странах (1914-1924 гг.) / Л.И. Фрейман. – М.: Книгоиздательство ВЦСПС, 1925. – 152 с.

44. Фридзель Э. Заработная плата рабочих и служащих украинской промышленности и железнодорожного транспорта в 1924 г. / Э.Фридзель // Статистика труда на Украине. – 1924. – №4. – С.19–27.; Фридзель Э. Заработная плата рабочих и служащих Украины в 1924-25 году / Э.Фридзель // Статистика труда на Украине. – 1926. – №6. – С.31–49.

45. Шарпаций В.Г. Соціальне забезпечення в УРСР(20-30-ті роки ХХ ст.). / В.Г. Шарпаций. – К.: Наукова думка, 2006. – 268 с.

46. Шиян К. Боротьба робітничого класу України за відбудову промисловості (1921-1925 рр.) / К.Шиян. – К.: Держполітвидав, 1959. – 304 с.

47. Юровский Л.Н. На путях к денежной реформе / Л.Н. Юровский // НЭП и хозрасчет. – М.: Экономика, 1991. – С.198–224.

48. Юрьев Ю. Заработная плата, производительность труда и рационализация производства в промышленности Украины / Ю.Юрьев // Хозяйство Украины. – 1925. – №11-

12. – С.65–75.; Юрьев Ю. Производительность труда и заработная плата в промышленности Украины / Ю.Юрьев // Хозяйство Украины. – 1926. – №2-3. – С.93–100.; Юрьев Ю. Рабочее снабжение и заработная плата в условиях новой экономической политики / Ю.Юрьев // Народное хозяйство Украины. – 1922. – №4-6. – С.49–62.

49. Ямпонец П.В., Калініченко В.В. Бюджетні обстеження 20-х років 20-го століття як джерело до вивчення матеріального становища міського населення УСРР / П.В.Ямпонець, В.В. Калініченко // Вісник Харківського державного університету №396. Історія. вип.29 – Х., 1997. – С.139–144; Ямпонець П.В. Роздрібні ціни приватного ринку України в роки НЕПу / П.В. Ямпонець // Сіверянський літопис. – Чернігів, 2007. – №5. – С. 187 – 193.; Ямпонець П.В. Застосування бюджетного індексу для розрахунків вартості життя міського населення України в період НЕПу / П.В. Ямпонець // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія №6. Історичні науки: Зб. наукових праць. – Випуск 5. – К., 2008. – С.133 – 138.; Ямпонець П.В. Реальна заробітна плата промислових робітників України в роки НЕПу / П.В. Ямпонець // Культура народів Причорномор'я. – Симферополь, 2008. – № 129. – С.132 – 136.; Ямпонець П.В. Матеріальне становище робітників державної промисловості України в період НЕПу (історико-статистичний аналіз): дис. ... кандидата іст. наук: 07.00.01 /Ямпонець Павло Віталійович. – К., 2009.– 251 с.; Ямпонець П.В. Рівень та склад харчування робітників державної промисловості України в період НЕПу: історичні аспекти проблеми / П.В. Ямпонець // Сіверянський літопис. – Чернігів, 2010. – №1. – С. 87 – 93.; Ямпонець П.В. Стандарти рівня життя міського населення УСРР доби НЕПу: історико-статистичний аналіз / П.В. Ямпонець // Українознавство. – Київ, 2012 – №1(42). – С. 55 – 61.; Ямпонець П.В. Система оплати праці міського населення України на початку 1920 рр./ П.В. Ямпонець // Сіверянський літопис. – Чернігів, 2012. – №1–2 (103–104). – С. 134 – 143.; Ямпонець П.В.

Матеріальне становище міського населення України в період НЕПу: історіографія проблеми / П.В. Ямпольць // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвідомчий збірник наукових праць. – Вип. 21. / Відп. ред. С.В. Кульчицький – К.: Інститут історії України НАН України, 2012. – С. 60 – 71.; Ямпольць П.В. Добробут міського населення України доби НЕПу: аналіз статистичних джерел / П.В. Ямпольць // Вісник аграрної історії : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України, Нац. наук. с.-г. б-ка та ін.; [редкол. : М. А. Журба (голов. ред.) та ін.]. - Київ : ННСГБ НААН, Вип. 4– 5. – 2013. – С. 36 – 43.; Ямпольць П.В. Добробут міського населення України доби НЕПу: аналіз архівних джерел / П.В. Ямпольць // Вісник аграрної історії : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України, Нац. наук. с.-г. б-ка та ін.; [редкол. : М. А. Журба (голов. ред.) та ін.]. - Київ : ННСГБ НААН, Вип. 6–7. – 2013. – С. 82 – 89.; Ямпольць П.В. Концептуальні підходи до вивчення рівня життя міського населення України доби НЕПу / П.В. Ямпольць // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2014, вип. XXXVIII. – Запоріжжя. – С.100 – 102.; Ямпольць П.В. Рівень життя міського населення УСРР на початку НЕПу / П.В. Ямпольць // Сіверянський літопис. – Чернігів, 2014. – №1–3 (115–117). – С. 165 – 171.

**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ГЕРОЇВ КРУТ
Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління
персоналом»»**

**ПРАВОВЕ ТА ІНСТИТУЦІЙНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ
КЛАСТЕРИЗАЦІЇ**

Збірник матеріалів X міжнародної науково-
практичної конференції
(25 квітня 2018 року)

Технічний редактор Захарчук І.В.

Комп'ютерна верстка Захарчук І.В.

Відповідальний за випуск Назарко С.О.

Тираж 300 прим.